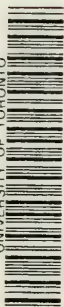

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00011814 1

Pannonia Books
2 Spadina Road
Toronto 4, Canada

PH
3132
M3
köt. 14

1088317

MAGYAR REMEKIRÓK

A MAGYAR IRODALOM FŐMŰVEI

Sajtó alá rendezik

Alexander Bernát	Erődi Béla	Négyesy László
Angyal Dávid	Ferenczi Zoltán	Rákosi Jenő
Badics Ferencz	Fraknói Vilmos	Riedl Frigyes
Bánóczi József	Gyulai Pál	Széchy Károly
Bayer József	Heinrich Gusztáv	Széll Kálmán
Beőthy Zsolt	Koroda Pál	Váczy János
Berzeviczy Albert	Kossuth Ferencz	Vadnay Károly
Endrődi Sándor	Kozma Andor	Voinovich Géza
Erdélyi Pál	Lévay József	Zoltvány Irén

14. KÖTET

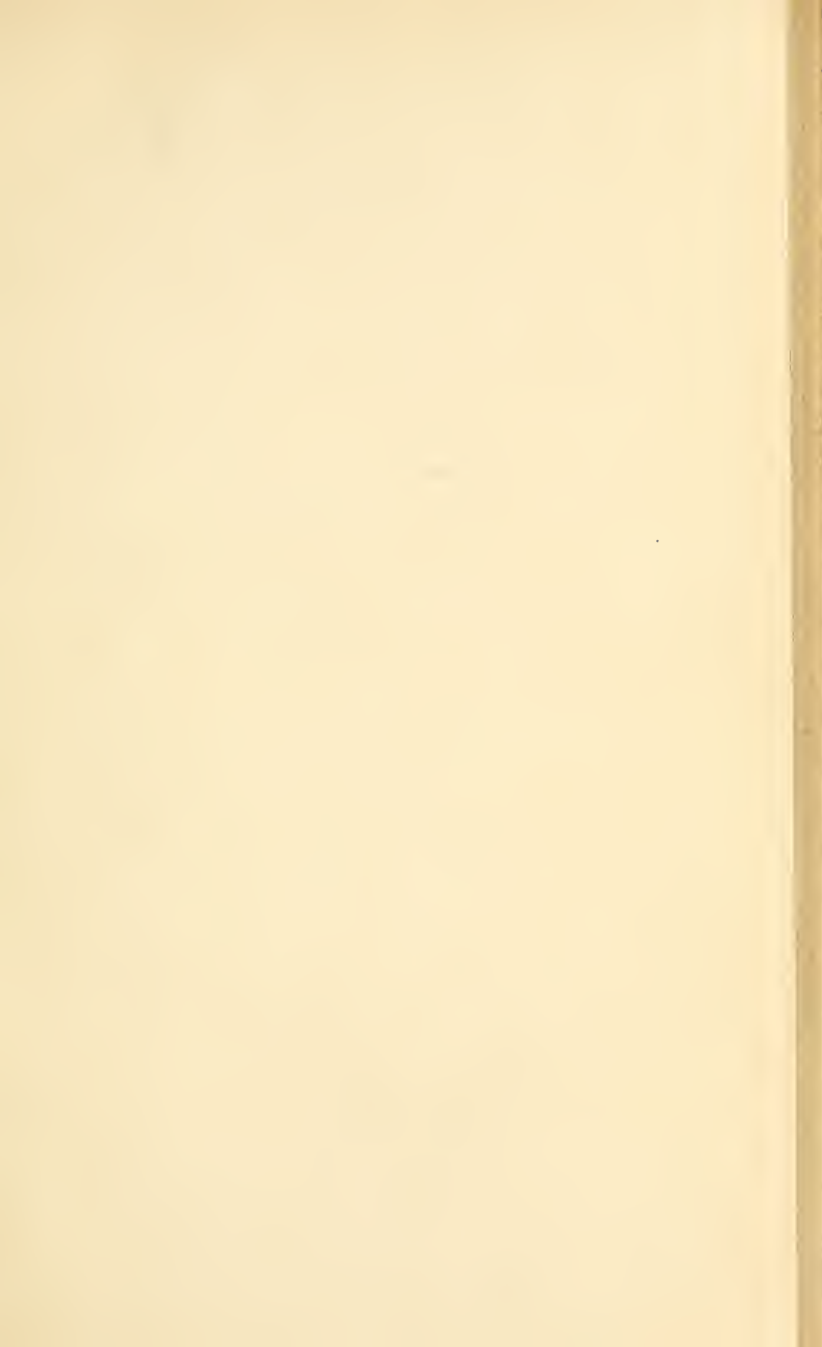
KÖLCSEY FERENCZ MUNKÁI

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1903

R. H. N. fed.

Printed and sold at

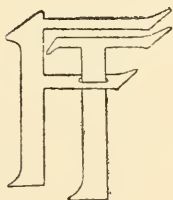
Kölcsy János.

KÖLCSEY FERENCZ

MUNKÁI

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta

ANGYAL DÁVID

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda

1903

KÖLCSEY FERENCZ.*

(1790—1838.)

Szemere Pál még 1833-ban is arra gondolt, hogy Kölcsey megirandó életrajzában «mindenek felett» kritikai munkásságát, pályájának e «legkitetszőbb» részét, kellene fejtegetni. Pap Endre szerint Kölcseynek nem irodalmi műveiben, hanem szónoklataiban és politikai jellemében találjuk fel a halhatatlan részt. Ellenben Greguss Ágost Kölcseyben ép a sokoldalúságot tartja meglepőnek. «E gazdag író» — mondja Greguss helyesen — «tulajdonképp több írot foglal magában.»

Kölcsey sokoldalúsága valóban meglepő, de azt hiszszük, hogy nem kicsinyeljük tehetsége gazdagságát, ha Szemere és Pap példáját követve ki akarjuk emelni irányai közül az uralkodót, mely a többinek mintegy színét adja meg. Ez irány nem a kritikai, nem is a szónoki, hanem a költői. Kölcsey sokféle elfoglaltsága közben kezdettől fogva mindvégig lyrai költő maradt, a titokzatos hangulatok s a hazafias bánat gyöngéd, szenvedélyes és mély érzésű költője. E téren szerezte legnagyobb dicsőségét. Lyrai hévvel árad gyakran szónoki stíljc is. Tudományos munkásságának nagy érdemei vannak, de e munkásság jellemvonásai közül nem szabad kifelejtenuk a hangulatos költőhöz oly jól illő tulajdonságokat: a soknemű,

* E bevezetés kivonata annak a terjedelmes tanulmánynak, mely a Budapesti Szemle 1903. CXIII. kötetében jelent meg.

néha ellenmondásokra csábító fogékonyságot, az ideges töredékességet s a subjectiv színezést. Kritikai munkássága biztos elveken alapszik, mélyre ható s élesen bonczoló, de van benne szeszélyes könnyedség is s ha jól vizsgáljuk szigorát, vagy elismerését, nem tagadhatjuk, hogy az elvek mellett a heves és nem eléggé fékezett érzékenységnak is része van azokban. Erős, élénken fűrkésző, bátor elme volt, igazi hőse a meggyőződésnek s a merész kezdeménynek, mindamelllett az a félnétség, a függésnek az a vágya is jellemezte, mely a phantasiától és érzékenységtől kormányzott kedélyek sajátja szokott lenni. Azért mondja róla Pap Endre kissé élesen, hogy «mindig valakinek gyámsága alá adta magát».

De ez általánosságokat ki kell egészítenünk Kölcsey emberi és írói jellemvonásainak részletes vizsgálatával. És Kölcseyről szólva, nem akarjuk elfeledni azt a nagyjelenségű elvet, melyre ép ő tanította a magyar kritikát: «Kritika valamely mű felett, nem egyéb, mint vizsgáló pillantást vetni az író lelkébe, kitalálni karakterét, követni őt azon kifejlésekben, melyek karakteréből, körülményeiből és studiumaiból természetesen eredtek, viszonyba tenni a művet szerzőjével.»

1.

Kölcsey, ki családja hagyománya szerint a hét magyar egyikétől, Ondtól származott, oly lágyan érzelgős, ködös s bús énekekkel kezdi meg költői pályáját, mintha «fájának törzsöke nem keleten nőtt volna», hanem a borúsabb nyugaton.

Korai tapasztalatok megkedveltetik az érzékeny gyermekkel a melancholia hangját. Kölcsey Ferencz 1790 augusztus 8-án született Sző-Demeteren, Középszolnok

megyében, anyai nagyanyja házában. Hat éves korában elvesztette apját, Pétert, tizenegy éves korában anyját, Bölöni Agnest s az öreg Kölcsey Sámuel, ki unokaöccsének, Péternek árváira hagyta biharmegyei szerzeményeit.

Kölcseyt már apja halála évében Debreczenbe vitték, hol a Kölcseyek egy régi hű cselédének ápolására volt bízva. Nem volt tehát elhagyott árva, sok vidám napot élt, de a szülői házban eltöltött gyermekkor emlékének derűje hiányzott kedélyéből. Hozzájárult még, hogy a himlő megfosztotta egyik szemétől. Ez a testi hiba még növelte a gyermek félénkségét. Egy korán feltűnt női ideál is foglalkoztatta a gyermek phantáziáját ép anyja halálának évében s a kor nyelvén szólva e két név egymásba olvadva a fájdalom gyönyörét éreztették vele.

Mindamellet a poetai osztályban némely tanulótársa felülmulta Kölcseyt a versírói dicsőségben, noha ő is nagy lelkesedéssel olvasta ekkor Himfyt, Csokonait és Kazinczyt. 1805 körül kezdett magyar verseket írni. E legelső kísérleteit, melyeket magyar s franczia írók hatása alatt írt, széjjel tépte.

Tizenhat éves korában jelentős fordulóhoz ért Kölcsey költői fejlődése. Ekkor pillantotta meg egy Takáts nevű barátjánál a német Kleist Ewaldot «karmazsin bőrből, aranyozott levelekkel bekötve». Ismerte ugyan már Csokonai Kleist-fordítását, de most felhevülve Takáts lelkesedésén, hozzá fogott a német nyelv tanulásához, hogy megérthesse Kleistot s a német költőket. A német költők melancholikus vagy enyelgő gondolatai s hangzatos versformái eléggé termékeny költői munkásságra ösztönzik ekkor Kölcseyt. 1808 óta már el meri küldeni verseit Kazinczynak, mi annyit jelentett, hogy a magyar irodalom vezérének s hívei táborának ítéletét kéri.

Egy újabb kutató azt tartja, hogy Kölcsey az 1808—1810-ig írt költeményeiben Matthissonból veszi át a sentimentalismust s utánozza is itt-ott ez akkor oly nagyra becsült német lyrikust; noha általában véve önálló maradt. De említettük már azokat a körülményeket, melyek az ifju Kölcseyt oly fogékonyrá tették a melancholikus költemények iránt. Nem kellett senkitől sem tanulnia a vágyaknak azt a határozatlanságát, azt az ábrándozást, epedést és hirtelen kelctkező bánatot, melyeket ki szeretne fejezni költeményeiben. De bár érzi a szavak harmoniáját, nem bírja elég világosan kialakítani, a mi keblében forrong. Phantasiája ekkor még receptív, elbűvölik Gessner, Kleist Ewald, Höltz, Salis, Matthisson, Bürger fordulatai s ha nem is kölcsönzi át a sorokat, ez első költeményei többnyire úgy hatnak, mintha reminiscenciák volnának. A holdvilág, mely a sirhalmokra sűt, a folytonos halálvágy, közben Lotti érzéketlensége, az édes érzelmek, a nyugalom s phantasia apostrophálása ismeretesekek voltak már akkor a német költészet kedvelői előtt. Csakhogy Kölcsey érzelmesebb volt a németeknél s azért figyelmeztették Szemere, Horvát István és Berzsenyi 1810-ben a verseiben uralkodó siralmas és édeskés hangra. Ekkor már oda hagyta a debreczeni collegiumot (1809 okt.), 1810-ben január végén Pestre ment törvénygyakorlatra s itt maradt augusztus végéig. A törvénygyakorlat igen száraz foglalkozásnak tetszett neki, de annál jobban érezte magát Kazinczy triásának tagjai közt. Horvát István, Vitkovics hallgatagnak s zárkozottnak találták az ifjú Kölcseyt, ép úgy mint a debreczeniek is elégedetlenek voltak a «tudós» ifjúnak nem épen világias modorával.

Kölcsey ekkor magába zárta kétségeit s reményeit kivált azok előtt, a kikben csak hideg kíváncsiságot sejtett. De

egyszerre beszédessé lett, ha valamely irodalmi kérdés vitatása felköltötte érdeklődését. Leginkább Szemeréhez vonzódott, a kivel nemsokára haláláig tartó barátságot kötött. Szemerétől 1810-ben sokat tanult, a német irodalom bővebb ismeretét is neki köszöni.

Midőn Kölcsey 1810 nyarán Pestet elhagyta, jövője felől kellett határoznia. Nehéz elhatározás vágyaktól izgatott s benyomásokra könnyen hajló lelkének. Az ügyvédi vizsga elmaradásáért azzal vigasztalta magát, hogy öröklött kis jószágán független nyugalomban élhet. Hivatalt, a melynek jövedelmére szüksége lett volna, nem vállalt, mert félt a száraz, kiszabott munkától s a köteles érintkezéstől oly emberekkel, kikhez szíve nem vonzódott. De midőn 1812-ben átvette a családi jószágokat, a biharmegyei Álmosdhoz volt kötve, az unalmas Álmosdhoz, ritkán találkozva azokkal, kiket igazán szeretett. Nem volt egészen elszigetelve. De az álmosdi társaság még sem volt elegendő kárpótlás Kazinczy, Szemere, Döbrentei, Kállay távollétéért. A könyvek s a költészet sem birták mindig vigasztalni. Néha még az olvasásban sem telt kedve, annál kevésbbé az írásban. Ilyenkor az a lusta mélabú temette, mely Arany szerint elefántnak néz szűnyognyi bajt. Tompának s fásultnak érezte ilyenkor lelkét és ennél a nyugalomnál többre becsülte a sors viharait, melyek lánggra gyújtották volna.

Igy tehát a nyugalom s szabadság reménye megcsalta, az álmosdi szabad magánosság a lekötöttség és az elfecsérelt idő zsibbasztó érzetével terhelte lelkét.

1814 előtt semmit sem tett közzé. A magyar irodalmi viszonyok nagyon elcsüggesztették; szomorú látvány volt neki az a kevés tehetséges író, kik oly nagy részvétlenség, annyi balítélet s hozzá még az ostoba censura ellen csudá-

latosan hősie harczot vívtak. Ő maga is részt akart venni e harczban s bár nem jósolt fényes jövőt a magyar irodalomnak, erkölcsi-érzését komor öröme hangolta az a küzdelem, melyet a sors ellen készült vívni.

Mindamellett el-elfogta a vágy, a külföldön élni jó ideig, vagy tán éveken át. 1813-ban Kállay Ferenczczel, hajdani iskolatársával, Németországba, de különösen Svájcba szeretett volna utazni. Komolyabb volt 1814 tavaszán az a terve, hogy Kállayhoz Bécsbe költözik néhány hónapra, vagy még hosszabb időre. El is indult oda, de Pozsonynál tovább nem jutott. Onnan visszafordult egész váratlanul. Talán attól félt, hogy igen is messze esik majd barátaitól, kikhez egyre jobban vonzotta szeretetet óhajtó szívének gyöngédsége.

Azok közé tartozott, kiknek belső életében nagyobb szerepe jut a baráti érzésnek, mint a szerelemnek. 1813—14 körül szerelmes volt egy leányba, kinek nevét eltitkolta. Nem nyilatkozott, mi kapcsolatban volt félénk természetével, de azzal az aggodalmával is, hogy a házasság súlyosbítani fogja viszonyai kötöttségét. Szenvedélye nem volt oly erős, hogy elfojtsa ez aggodalmat.

Mindaz, a mit ez években gondolt, érzett s átélt, nem maradt nyom nélkül 1811-től 1814 nyaráig írt költeményeiben. Kölcsey azt állítja e költeményeiről, hogy új modorban vannak írva, mert hatással volt fejlődésére az a megjegyzés, melyet 1810-ben Pesten hallott barátaitól. Nem a külső formában új a modor, mert Kölcsey már 1809-ben a rímtelen sorok helyett rímes nyugati versformát használ, sőt sonettet is ír. De Pestről haza térve elhagyja a gyermekes siránkozást s férfiasabb, derültebb hangon akar írni.

Törekvése csak féligmeddig sikerült. Az új modor nem

annyira a hangulat lényeges változásában, mint inkább Kölcsey tehetsége fejlődésében s a búskomor fordulatok elmaradásában, vagy mértékletesebb alkalmazásában nyilatkozik. Különben a «bánat gyönyöre» megmarad alaphangnak az álmosdi korszakban is. Megmarad, mivel ekkor költőnk mind nagyobb lelkesedéssel ragaszkodik német irodalmi ideáljaihoz s mivel az álmosdi belső és külső élmények jól illenek ez alaphanghoz. Ez években Matthisson hatott a legerősebben költeményei hangjára s tartalmára. Csodálja Goethét és a görögöket, de maga megvallja, hogy belőlök ekkor még kevés szín jut költészetébe. A *Jegyváltó*-nak, a *Genius száll*-nak, de különösen az *Andalgások*-nak, még egyes sorain is kimutathatjuk Matthisson hatását. Más dalain Höltý, Salis, Schiller, Gœthe, Rousseau gondolatait vagy modorát követhetjük.

Ez időtájt kezd írni epigrammákat is, de megint csak annak a Matthissonnak hatása alatt, kinek sorai még ekkor is «hév könnyekre» fakasztják. Ide tartozik az *Acatia*, az *Ohajtás*, de már többi epigrammáin s különösen az *Ajánlás*on meglátszik a görög anthologia hatása, melynek egyik darabját Kölcsey le is fordította.

Saját lelki világából merít a költő, midőn az *Andalgások* második felében kéri a geniust, hogy fedje el halvány síri leplével «a messze föld ingerjeit», melyek — mint tudjuk — őt majdnem a külföldre csábították. Bár alaktalan rajongással, de meghatóan van kifejezve e költeményben Kölcsey részvéte s csodálata a magyar irodalom hősei s különösen Kazinczy iránt. De ott is, hol egyéni érzéseket fest, stilje elvont, fellengző s néha ködös. Ki akarván fejezni a bonyolult, az álmatag, a sejtelmes érzéseket, a fenköltséget s az átszellemülést, gyakran mesterkéltté lesz, sőt homályba is téved. Kazinczy azt mondja e költemények-

ről, hogy Kölcsey magyar Matthisson akar lenni, de nem bír elég világosságra szert tenni. Döbrentei még élesebben rója meg Kölcsey homályosságát s nem vette észre, vagy nem emelte ki eléggé, a mit Kazinczy jól látott, hogy Kölcsey ez ifjúkori költeményei gyöngéik mellett is sejtetik a nagy költőt. Nem csupán egyes igen sikerült részletekben, hanem különösen abban, hogy Kölcsey már ekkor is hangulatot bír kelteni a rhythmus erejével és bájával. Rhythmusa szépen simúl a legkülömbözőbb tartalomhoz, ábrándos csapongáshoz, vagy ellágyuláshoz, a szenvedély hevéhez s a szemlélkedő merengéshez.

Döbrentei megjegyzése azonban nem maradt hatás nélkül. A bécsi útnak meghiusulta után Kölcsey Szemereivel tölti a nyarat Péczelen, s itt elhatározta, hogy költészetének elegiai és ünnepies hangját a könnyed dal stíljával cseréli fel s változatosabb lesz a műformák tekintetében.

Ezt a törekvését elősegíti Szemere vidám házi körének hatása. Az élénk szellemű jó barát társaságában Kölcsey egészen felvidül, s költeményeinek száma szépen gyarapodik 1814-nek második felében. Szerkezete, nyelve világosabb s egyszerűbb lesz, s az első lépéssel, melyet a változatosság felé tesz, új műfajt alapít meg irodalmunkban. 1814. július 3-án írja *Rózát*, az első magyar balladát. A külső formán, a mesének indító motívumain és az elbeszélés hangján Schiller *Ritter Toggenburgjának* hatása látszik, mint Gyulai kiemelte. Hanem azután Kölcsei balladájában a hű lovag meghal a csatában s hazajáró lelke imádottját a halálba viszi, mint Bürgert s a Percy-gyűjtemény balladáiban. De a borzalmasnak, a kísértetiesnek érzékítésére Kölcseynek nincs elég ereje, előadásában a tragédia lágy elégiává olvad. Az epikai alakító erőnek

ugyanaz a hiánya jellemzi a *Leány dala* című ballada-féle költeményt, melynek művészi, rhythmikai szerkezete igen alkalmas volna balladai előadásra. De a költemény nem egyéb, mint egy matthissoni képnek érzelmes bővítése igazi elbeszélő tartalom nélkül.

Azonban a könnyed daltól, melynek hangját igyekezett akkor eltalálni, majdnem oly messze esik költőnk, mint az igazi balladai stiltől. A tolcsvai dalt (*Hol a virány*) Kölcsey nagy lépésnek nevezi a «dévajság könnyű tónja felé». Mi csak a törekvést vesszük észre rajta s nem a könnyedséget. E szerelmi költemény mesterkéltége ellenkezni látszik azzal a körülménnyel, hogy Kölcsey a Szemerééknél töltött hetek alatt komolyan kezdett érdeklődni egy nő iránt. E hamar elmuló érzelemnek örök emléket állított az 1814 nyarán keletkezett *Rákos nymphájához* című költeményében, de úgy, hogy együtt szólt szerelméről s a hazáról.

Midőn a hazáról szól, lelkének legmélyebb érzését érinti. A hazafiúi érzés az ő lelkének nem csupán egyszerűen átöröklött, hanem elvesztett s újra kiküzdött tulajdona. Hullámozó, küzdelmes, örvénylő érzés, eszének és szívének erejével átfogott kincs.

A XVIII. század francia philosophiája, melylyel Kölcsey még az iskolában megismerkedett, a világpolgár érzelmeit keltette fel a gyermekifjában. Ehhez járult még az, hogy a német irodalom dicső korszaka iránt érzett szertelen bámulatában kétségbeejtően kicsinyesnek látta a hazai viszonyokat. Az irodalomban sem látott fényt, vagy dicsőséget, csak lemondó küzdelmet, reménytelen, s csak a baráti vigasztól enyhített önmegtagadást. De a közélet oly sivár volt, hogy még e többnyire stoikus örömöknek sem adott táplálékot. «Ha lelkenek», —

írja Kölcsey 1813 novemberben Szemerének — «minekelőtte Hadeszből felvezettetvén, ide plántáltatott, választás lett volna engedve, bizonyosan nem választottam volna a hont, melyben születtem». Láttuk, hogy 1814 tavaszán szinte azon volt, hogy hosszabb időre új hont válasszon. De visszavonta valami a szülőföldre s mintha a Pozsonytól Péczelig vivő úton szétfoszlottak volna világpolgáriai hajlamai. A Rákos partjain járva körülvették a régi emlékek s megírja első kiváló költeményét, melyben mintegy önmagára eszmél. Itt már nem másokból merít, hanem az erőt, melyet eddigi kísérletei közben szerzett, lelke legigazibb érzelmeinek kifejezésére fordítja. Kölcsey ez elégiával nemcsak eddigi költeményeit mulja felül, hanem igen kiváló helyet biztosít magának a magyar lyrikusok sorában. Csodáljuk a hazafias érzés tüzét s sötét pompáját Berzsenyi költeményeiben, de a kortársak közül ki mulja felül Kölcseyt annak a szinte anyai gyöngédségnek kifejezésében, mely aggódva várja a visszatérő élet jeleit a romlandó haza képén?

1814 végén visszament Álmosdra, hogy osztozzék testvéreivel. Neki és Ádám testvérének Cseke jutott osztályrészül, hova 1815-ben költözött. Még Álmosdon írta a *Zyány ült* című költeményt szerelme félig vidám, félig érzelmes emlékeinek hatása alatt. A vegyület nem egészen sikerült; a szerelmi légyotthoz, melynek nyugalmat maga a leány az alvó anya és a testvérek közbelépésétől félti, derültebb, pajzánabb hang illenék. Kölcsey már ekkor «keresztülment a szerelmi passión», s irtózva a külső viszonyok bármiféle kötelékétől, csak szabad függetlenségre sóvárgott. Nem úgy tett, mint Goethe, ki szeretve dicsérte a szerelmet. Hamar támadó, s könnyen legyőzött szenvedélyeinek költői emlékei is hamar elmultak.

A szatmármegyei Csekének szép környékét dicséri Kölcsey egyik levelében, de a természet szépsége nem vigasztalta. Ujra el volt szigetelve barátaitól, gazdálkodott, vásárra járt s midőn otthonába tért, nem «mondhatta henyeségét honestum otiumnak». Mert a Múza nem látogatta meg a gazdálkodó költőt; a költői alkotás vágya kielégítetlen maradt s ez a «henyeség» fokozta érzékenységét, kedélynyugtalanóságát s csüggedését. Szemere Pál, Kölcsey jó geniusa, 1815 szeptemberében meglátogatta barátját és az *Ilias* fordítására ösztönözte.

Ez a foglalkozás egy időre kiemelte a költőt a «sülyedésből», de a munka lassan haladt. Nem sokkal Szemere távozása után oly kedvetlenség fogta el Kölcseyt, hogy öt hónapon át nem felelt Kazinczy s Szemere leveleire, mert elő akarta készíteni lelkét az irodalomról való lemondásra.

És mintha a tavasz lehellete elűzte volna a téli hónapokban reá nehezedeő csüggedést, 1816 márczius végén már újra válaszol barátainak, sőt májusban két költeményt is ír, matthissoni s goethei nyomokat követve.

Közülök *A földhez*, igen szép továbbfejtése egy goethei gondolatnak. Mind a mellett költőnk, néha nem érzi magát boldognak, mit annak tulajdonít, hogy nem lehet azokkal, a kiket szeret. A szomszédságban ünnepelt névnapok harmadfél napig is tartó czigányzenéje nem javítja hangulatát. Szeretné jószágait eladni, úgy hogy a jövedelemből Pesten élhessen.

1817 elején jószágainak jóvedelmére nézve szerződést kötve testvéreivel, Pestre költözött. A remélt nyugalmat most sem találta meg. Igaz, hogy munkássága megélénkült, tovább fordította az *Iliast*, de nagy fáradtsággal, mert bár Kazinczy buzdítására már évek óta tanult gö-

rögül, szótárakat és magyarázatokat kellett forgatnia, hogy az eredetit megérthesse. Továbbá ekkor már nem úgy dolgozott, mint 1813-ban, mikor Sapphot az új költői stilben s meglehetősen pongyolán fordította. Most a lehető pontosságra törekedett s a költői stilt inkább régíteni akarta, sem mint ujítani, felelevenítván régi fordulatokat és szavakat. Fordítása bár nem hibátlan, becses munka s igen olvasható.

Schedius valódi lelkesedéssel ösztönözte Kölcseyt a folytatásra, de a költőnek a munka nehezére esett s Kazinczynak az a megjegyzése, hogy a fordítás durva, végkép kedvét szegte, úgy hogy a harmadik ének elején félbe hagyta a fordítást. A pesti írók körében általában kevésbbé jól érezte magát, mint a hogy szatmári falujában képzelte. A *Tudományos Gyűjtemény* tudósainak s íróinak társasága iróniára ingerli. Visszavágyódik a tiszaparti csendes curiába, hol testvéri és rokoni gyengédséggel várják. «Olyan vagyok, mint a görög dithiramb», — írja ekkor — «egyik érzésből a másikba, egyik gondolatból a másikba, egyik humorból a másikba ontom magamat.» Az irodalmi állapotok nagyon rossz benyomást tesznek reá. Nincs magyar irodalom, nem is lesz soha — mondogatta akkor — az egész csak néhány ember vessző-paripája.

Ily hangulatban látogatja meg újra Szemerét birtokán s ott a Rákos mezején elmereng a régi emlékeken, visszakívánva a hajdani viharokat, hogy felrázzák tespedéséből a tunya utódokat. Megírja a *Fejedelmünk hajh!* kezdetű ódáját, az időrendet tekintve második kiváló költeményét. A Rákóczy-nóta jajkiáltásából indulva ki, a magyar költőktől akkor elfelejtett Rákóczy Ferencznek s hiveinek sirjához küldi sóhajtasát a hív ének szárnyain. Prófétai

visiói vannak. Látja a hazafiság géniusát, a mint a néma hant felett borong, nemes bosszút érlel kebelében s harczra kelti a hon fiait. Rohan a győzelem keletről nyugotra, országok pusztulnak el s a hamvakon egy szép hon támad fel

Mely lelket tölt, mely szivet ráz
Neve zengésivel.

Mily szép e költeményben az átmenet a szeliden borongó bánatról az ihletett lelkesedésre s mennyi erőt fejt ki a költő a megújított költői nyelv nemesen mérséklő korlátjai közt. Alig ösmerünk arra a Kölcsy-re, ki az imént még a lágyan epedő Matthissont követte. Az anyaföld érintésétől újra tűz ömlött ereibe. Ez ódát 1817 április elején írta, ugyane hónapban visszautazott Csekére s ott megsemmisítette a testvérével kötött szerződést, tetszésére bizván, hogy mit adjon neki. Majd júniusban újra Szemeréhez ment Lasztóczra, hol egy egész hónapig — mint önéletrajzában írja — «csak magába mélyedve napról-napra élt, jövődjé minden kedves képének elsüllyedése után iszonyú hánykódásban volt. Örömmel választott volna klastromot is». Klastromba nem ment, hanem júliusban Pestre utazott, hol kétségbeesésében újra az ügyvédségre készült. Itt maradt a nyáron át, a nélkül, hogy vizsgált volna, ősz felé Péczelre ment, majd deczemberben hazaindult s Liszván, Tokajon át kocsin meg csolnakon utazva, karácsony estéjére Csekére érkezett.

Nem azzal a szándékkal, hogy állandóan ott lakjék. Ugy akarta rendezni anyagi ügyeit, hogy Szemeréék körében megélhessen jövedelméből. Annál inkább vágyódott erre a helycserére, mert visszaérkezése óta kevés szerencsés pillanata volt a költői alkotásra. 1818-ban néhány stanzában dicsőítette a képzelet s a költészet vigasztaló

erejét. Kedvelt témája volt ez a költőnktől annyira nagyrabecsült német lyrának. Kölcsey mint kezdő már kétszer is írt róla verset; 1818-iki stanzáinak érettebb gondolatain s tisztultabb nyelvén megmérhetjük tehetsége fejlődésének nagy arányait. A szerencsés pillanatok 1819-ben egészen elmaradtak, a következő év egyetlen költői termése a *Szép Lenka* című érzelmes ballada, mely Schiller *Hero és Leanderje* után van írva.

Ez év végén már körülbelül tisztában volt azzal, hogy hosszabb ideig Csekén kell maradnia, mert Ádám öcsce rossz gazdálkodása miatt anyagi zavarba jutván, nem fizetett volna bátyja osztályrészeért.

Kölcseynek az a reménye, hogy Szemere mellett anyagi gondtól szabadon élve nagy s önmagát boldogító költői és tudományos munkásságot fog kifejteni, illúziókból táplálkozott. 1817-iki bujdosása mutatja, hogy nyugtalanságát nem csupán a külső körülmények okozták. Érzelmeinek bensősége és változatossága gazdagabb volt, mint alkotó erejének frissessége és leleményessége; s midőn a «lélek-nuanceok dalba nem ömöltek», akaratereje ingadozóvá lett, tudományos munkássága megszakadt s nyugtalanság támadt lelkében. Az idegrendszer nagy érzékenysége, a gyöngye testalkat szenvedései fokozták azt a fájdalmas izgatottságot, mely a lelki erők aránytalanságából keletkezett.

Azután a harmincz éves költő még nem vívott ki annyi elismerést, amennyi becsvágyát kielégíthette volna; Kölcsey csalódott az életben s még sokat várt tőle; szárnyat kívánó, de még lekötött erők zsibongását érezte lelkében. Az ily lelkiállapot a magányban a rokonérzés hiányát fájlatja s a magányt óhajtja a legjobb társaságban is.

Igaz, hogy nem oly magányt, mely mérföldekre esik

nagy könyvtártól és művelt környezettől, de az egyedüllét még így is jó orvosság volt a sebzett kedélynek.

Az a gondolat, hogy kötve van Csekéhez, 1820-ban annyira kedvét szegte Kölcseynek, hogy egy, sőt úgy látszik két éven át újra megszakított minden levélbeli érintkezést barátaival. De ezeknek a «néma éveknek» nagy eredményeket köszönünk, Kölcsey legmaradandóbb alkotásait s költői stíljének teljes kifejlését. Ekkori életét és stíljének fejlesztése módját így beszéli el önéletrajzában: «Kölcsén és Csekén igen keveset dolgoztam, de dalaim alakja ekkor fejlett ki. Reggeltől más hajnalig szobámban járkáltam (volt egész év, hogy az udvarról nem mentem ki), s ha sötét képeim engedték, a paraszt dal tónját találgatám. Felvettem valami rímről-rímre, s tárgyról-tárgyra ugráló paraszt dalt, s azután úgy nemesítém meg egyik sort a másik után.»

Említettük már, hogy 1814 második felében is próbált valami hasonló átalakítást, melynél szintén tekintettel volt a népdalra. De akkor a magyar népdal csak egy volt a többi ideál közül, azon kívül a költő a szerb népdal, Anakreon s követői tanulmányát is felhasználta költészete megújítására. Most azonban Herder tanítványa a magyar népdalt választja egyedüli mintának, de nem azért, hogy egyszerűségében és szerkezetének módjaiban kövesse, hanem hogy megnemesítse azt, vagyis hogy az új magyar költészet fátyolozott, ætherikus s átszellemültségre törekvő stíljébe öltöztesse a nép költészetét.

Sajátságos küzdelem volt ez a költő aggodalmas izlése, s a népies iránt felébredt érzéke közt, oly küzdelem, melyben stílje jelentékeny lépést tett a kifejezés érzékibb közvetlensége felé, a nélkül, hogy leszokott volna attól az ünnepies s érzelmes hangtól, mely ifjúkora imá-

dott íróinak követéséből fejlett ki s jól illett lelkének borújához.

Az 1821. októberben irt *Rákos* már a küzdelem idején keletkezett, de nem annak hatása alatt.

Az ugyanekkor keletkezett *Bú két velem* már a népies s a régi stíl vegyülete, mely a borongó és derült hangulat egybeolvadását is próbálja kifejezni, de változó szerencsével. Bajza nagyra becsülte e dalt, de mi úgy érezzük, hogy a *Bú két velem* a melancholiát s a könnyed szerelmi vágyat nem egységes hangulatban kapcsolja össze.

A *Talányokban* s az *Idegen* című töredékben nagyobb a könnyedség s az egyszerűség. Ezek még 1821-ből valók, a következő évben majdnem egészen elnémúl Kölcsey lyrája, épen csak az év végén zeng újra, de oly szépen, mint már régen nem. Ekkor keletkezett a *Bordal* s a *Csolnakon*.

Mind a kettő tökéletes a forma s tartalom összhangjában. A *Bordal* rövid s hangzatos sorokban a horatiusi vidám bölcseséget énekli a szeszélynek azzal a csapongásával, melynek csillámló színein áttör a melancholia borúja. A *Csolnakon* Kölcseynek egyik legszebb érzelmes dala. Mily kitűnően van alkalmazva e dalban a vándor darúról vett népies motívum a nyugtalankodó vágy kifejezésére. Kölcsey itt nem általános témát, hanem lelkében élő ábrándot énekel. Hangulatát egészen átéreztetni velünk; a népiesnek nemesítésével diadalmasan küzdött meg, csak oly fordulaton, minő a «Hű kegyes nyit ott rám Remegő kart», érezzük, hogy mily nehéz volt e küzdelem.

Az 1823. év elején Szemere meglátogatta Kölcseyt. E látogatás s a hű barát buzdítása, ki ekkor már kéziratokat gyűjtött tervbe vett folyóirata számára, felrázta a költőt lágyan álmodozó hangulatából. Bár a sok jószág-

pör egyre jobban bántotta Kölcseyt, Szemere biztatására mégis keményebben fogta magát s míg azelőtt «eszten-dőről-esztendőre alig egy-két sort irt», most legkedvetlenebb körülmények közt is dolgozik s több költeménnyel örvendezteti meg barátját.

Nemcsak barátját, hanem nemzetét is, mert az 1823. év költői termése közt találjuk a *Hymnust* és a *Vanitatum Vanitast*, Kölcseynek talán két legismertebb, de a tartalom s a hatásra nézve igen különböző költeményét.

A *Vanitatum Vanitasban* Szontagh Gusztáv szerint Kölcsey nagyot siklott, minden tudományt, művészetet és erényt gőgnek, bohóságnak, hagymáznak nevezvén. Ezzel szemben Gyulai kiemelte, hogy Kölcsey költeményében nem komoly tanítást, hanem humort kell keresnünk és pedig a humor első felcsillanását költészetünkben.

Ez kétségtelenül a helyesebb szempont, de nem felejtethetjük el a fiatal Bajza kritikáját sem, ki körülbelül azt mondja, hogy a költeményben az erkölcsi tanítás hangja a humorossal úgy kapcsolódik, hogy az ember egészen összezavarodik s nem tudja, mit gondoljon. Az első nagy kiábrándulás keserű humora szól a költeményből, oly humor, mely a fiatal ábrándok romjait akarja nevetségessé silányítani a nagyság és dicsőség mulandóságának képeivel. Bölcsesség, mint a Hamleté a sirások jelenetében, csakhoggy ott a drámai közvetlenség erejével hat, itt pedig bizonyos feszesség rontja a hatás tisztaságát. Nem a rhythmus és a nyelv feszességét értjük, mert nyelv és rhythmus a csin és szabatosság tökéletességét érték el a *Vanitásban*, de az ellentétek kiélezésében van valami csináltság. És ez a csináltság nem a költői mesterség hibája, hanem a lélekben még egészen le nem győzött önösségé. Az én nagyon is érzi veszteségeit s nem törpül el eléggé a világ nagy

harmonijával szemben. Általában, a mi többször megesik Kölcsey költeményeiben, a játszinak és érzelmesnek vegyülete a *Vánitasban* sem sikerült eléggé. A *Bordal* s a *Ki búban ül* című költemények, melyek ugyanoly hangulatból fakadnak, noha nem törekszenek philosophiai nagysággal kifejezni az ataraxiát, zavartalanabb hatásúak a magok egyszerűségében. A *Vánitásból*, a Demosthen halkufár-féle szappanbuborékos antithezisek helyett inkább az ily sorokat szeretnők a költészet igaz kedvelői közt terjeszteni:

Vársz hirt és halhatatlanságot?

Illat az, mely tölt virágot,

És a rózsát, ha elhull,

Még egy percczel éli túl.

Sok, sok percczel éli túl a *Hymnus* írójának dicsősége. A csekei remete aligha álmodta, hogy *Hymnusa* egykor az egész nemzet imája lesz. Azzá lett, mert az egyesült hazafis s vallásos érzés nagy művészi erővel van benne kifejezve. A hangulat, melyet az 1821- s 1822-iki rendeletek keltettek, visszatükröződik már költői nagytással a *Hymnusban*. De leginkább úgy érthetjük meg a költemény keletkezését, ha meggondoljuk, hogy Kölcsey mennyire vizsgálta s mennyire megbecsülte a régi magyar költészet értékesebb motívumait. A *Hymnusban* a magyar nemzet hajdani szerencséje Isten jóságának, bukása pedig a nemzeti bűnök büntetésének van feltüntetve, mint a hitújítás korabeli költeményekben, vagy mint Zrínyi eposzában. E felfogásból emelkedik ki a megható alapgondolat, hogy megbűnhődte már a nép a multat és jövendőt s e felfogás tette szükségessé Isten jótéteményeinek s büntetésének történeti rajzát. Mily velősen rövid a történeti áttekintés, mennyi erély s festőiség van az egymásután elvonuló képekben!

A költő minden szava talál, s kezdettől mindvégig fogva tartja szívünket s képzeletünket.

A *Hymnus* abban a gondolatban, hogy az ezredévi szenvedés sorsfordulatot kíván, egyez Vörösmarty Szózatával, de lényegesen különbözik tőle más tekintetben. Vörösmarty daczol a sorssal, követeli tőle a szebb jövőt, vagy a nagyszerű halált, Kölcsey inkább kér, mint remél s bármily önérzettel hivatkozik a múlt egyes jeleneteire, csak az isteni irgalomtól várja a jobb időket. Kölcsey phantasiájának e pessimistikus hajlamát a csekei magány mind jobban fejlesztette.

1823 végén úgy vette észre, hogy házi körülményei miatt a Szemeréhez költözés reménye meg fog hiusúlni. Haszontalan óhajtasok között halad az idő felettem — így sóhajtott ekkor. Tudományos munkásságát megakasztotta a könyvek hiánya; «egyetlen egy időtöltése» volt unokahugának, a kis Kölcsey Lenkának nevelése s most a gyermeket visszaadta szülőinek, nem tudni, mi okból.

Ez a veszteség komorabbá tette lelkét, 1823 szeptemberétől 1824 elejéig ki sem mozdult Csekéből, akkor is csak két órányira távozott el onnan. Sajátságos akaratlanság zsibbasztotta idegeit s megszokta a magányt, mint a chilloni fogoly börtönét. Több mint egy éven át nem irt Szemerének s egész éven keresztül ki sem ment szobájából ebédelni. 1825 tavaszán elhagyta az a vidámság, mely az előtt csendes melancholiája alatt rejtezett és sívár hangulat vett erőt lelkén. A hagyományos pörösködés gonosz fordulatai okozták e változást. «Átkozom a sorsot» — írja ekkor — «hogy emberi társaság nélkül hagyattam általa, — és mégis szobámnak négy falai közé zárkózzom, s ablakaimat elsötétítem, hogy emberi képet ne lássak».

1826 elején Szemeréné a Csekétől nem messze eső Su-

rányba rándulva, kényszerítette Kölcseyt az utazásra. Most hónapokon át együtt volt Szemerével Pesten és Péczelen, vele együtt szerkesztette az *Élet és Literaturát*, dolgozott és földerült. De már 1826 karácsonya felé újra «üldözte a dæmon», álmatlan éjjeleket töltött s megint haza vágyódott, pedig irtózott a perctől, melyben otthon kocsijáról le fog szállani.

1827 elején valóban újra otthon volt s ez év augusztusában egy váratlan csapás új mederbe sodorta életét. Ekkor halt meg Ádám testvére, özvegye s árvája maradt, a kikről Kölcseynek kellett gondoskodnia. Reá maradt az öcscsétől zavarban hagyott gazdaság egész gondja is. Ez új gondok eleintén csüggesztették, de nemsokára edzették lelkét. Most már nem álmodozott többé arról, hogy elköltözik Csekéről, határozottabb s férfiasabb lett.

Hozzálátott a gazdálkodáshoz s mint Obernyik írja — «helyes tapintattal, okos számítással és takarékossgal» gazdálkodott. Kis unokaöcsce nevelése szíve gyöngédségének új táplálékot adott s midőn 1829-ben a közpályára lépett, melyen egyre nagyobb s zajosabb sikert vívott ki, egy időre eloszlott a ború lelkén, a kiszabott s meleg elismeréssel járó munka hatása alatt.

A csekei sötét évek nem voltak meddők költészetére nézve. 1823-ban művészete már elérte legmagasabb fokát, de azért mindaddig, míg a közpálya el nem foglalta, elég jelentékeny művekkel gyarapította lyrai költeményei sorát.

Érzéke a nyelv rhythmikus bája iránt mind végig megmarad, de a szerelmi motívumok erőtlen ismétlése többször elhalványítja e későn nyílt lyrai virágokat. Ellenben valódi élet száll Kölcsey soraiba, ha néhány igazi élményről énekel, bármily elvontnak látszó formában is.

Midőn a *Tanácsban* a szent magányt ajánlja annak, a

ki «pályáján az álnok 'vad gögjébe ütközik», érezzük a tanács általános s egyéni igazságát. Az *Igazság* című költemény, mely szép pathossal fejezi ki azt, hogy terras *Astraea reliquit*, nem pessimistikus játék, hanem a pörös-ködös gonosz fordulataitól elkínzott költő panasza.

A *Remény s Emlékezet* a horatiusi bölcseséget nem a *Bordal* csapongásával, hanem gyöngéden árnyalt érzelmességgel mondja el.

Tulajdonkép az ataraxiát, a *Vanitas* bölcsességét hirdeti e költemény is, mint több előző társa, csakhogy valamivel enyhébben, mint a *Vigasztalás*. Ebben a *bordal* humora csak gyöngén enyhíti az emberi törekvések hiábavalóságának azt a keserű érzetét, melyet Kölcsey Homeros egy helyére emlékeztető szavakkal fejez ki.* Külömben, ha más nem is, a *Szabadsághoz* irt sapphói ódának erélyes sorai is mutatják, hogy a *Vanitas* bénító pessimismusa csak futó felhő volt Kölcsey lelkén. Ez ódában Kölcsey a szerelmi sentimentalismus fordulatait is felhasználja a szabadság dicsőítésére, a mi itt ártalmára van az ódai hangulatnak.

A szerelmi sentimentalismus inkább helyén van az *Endymionban*, mely a szerelem gyöngéd és heves rajzával hat, de még inkább a *Hervadsz* című versben, melyet Bajza 1828-ban a legszebb magyar művészi népdalnak nevezett. Valóban a dalnak azt a formáját, melyre Kölcsey már 1814 óta törekedett, leginkább e költeményében éri el. Dallamosságán meglátszik, hogy a költő évekig forgatta emlékezetében. A *Hervadsz* a gondolatrhythmus formáival, a természet és az emberi érzés párhuzamosságával szerencsésen emlékeztet a népdal szerkezetére.

* A második szakaszban. L. Homeros Ilias IX. 317—320.

Csakhogy mai izlésünk szerint érzése elvont s kifejezései nem mindig egyszerűek, de még ily alakjában is meghatóan fejezi ki a boldogságról szőtt álmok foszlányain merengő költő melancholiáját.

1826-ban, midőn a Szemeréekkel való érintkezés kirántja abból a hangulatból, mely a fásultság felé sodorta, többé nem akar küzdelem nélkül a jelenlétnek élni, mint a *Vánitással* rokon költeményekben hirdette, hanem küzdelemre vágyó nyugtalansággal tekint a multra s jövőre.

Röppenj, röppenj szűk Jelenlét!

Keskeny nekem e határ;

mondja a *Költő* című költeményében, melyben új életre ébredt lelke emlékeit s határozatlan vágyait énekli meg. De bár fölmelegszik lelke a baráti körben, bár csöndes jó kedvében pipadatra is gyújt, Pestről mégis visszavágyódik a Tisza zöld partjára s szeretne mint a kis madár repülni túl erdőn, túl hegyen kelet felé.

Ez a vágy, a szívnek és a phantasiának ez örökös zaklatása a legszebben a *Honvágy és Szerelem* című költeményben van megörökítve. Lelkesült körulte az élet — úgy mond — a Tisza partján s mégis más sorsot kért; most

Irigy minden szellőre,

Mely rózsás illattal tele

Pályát kelet felé lele.

Oly hangú elégia ez, minőt pályája elején szeretett írni, halálsejtelemmel végződik s arról a szerelmi sóhajtásról emlékszik meg, mely sirjának dombján fog röpdösni. Csakhogy itt az érettebb művész s a küzdelmeken férfiaságot szerzett, bár álmokra mindig hajló kedély szól hozzánk.

A csekei «néma esztendők alatt» — írja Kölcsey — «kaptam meg a románcz tonusát is». E szavak azt sej-

tetnék, hogy Kölcsey első balladáinak, vagy mint ő nevezte románcainak stíljét megváltoztatta a húszas években. De ez csak szándék maradt, melynek kevés nyomát vehetjük észre balladáin. A legjobb köztők *Dobozi*, mely Kisfaludy Sándor regéjének megjelenése előtt készült el. Bürger *Lenore*-jének rhythmusában van irva, s van is benne valami drámaiság ott, hol a költő Dobozi menekvését és lelki küzdelmét írja le, de külömben az előadás szónokias és érzelmes, mint általában balladáiban. Bürger és Schiller hatása meglátszik a *Remetén* és *Éji Temetésen* is, csak-hogy a német költők tudtak mesét alakítani, Kölcseyben pedig a cselekvény körvonalait érzeltős ár mossa el.

Őcsese halála, a gazdálkodás, majd a közpálya kezdetének gondjai 1827-től 1830-ig egészen elnémították Kölcsey költészetét. Ez idő alatt csak néhány alkalmi verset írt, de 1830-ban kedélye már belétörődött az új helyzetbe és mint ő írta ekkor magáról:

Messze határokról mint vágyva jön a darú vissza . . .

Úgy, jövök én te feléd, kebelem szent honja, viszonylag
Isteni, szép költés!

Ez év nyarán a «jó, a víg, a szelíd, elmés, gondolatban s planumkészítésben gazdag» Szemerével több szép napot töltött Kölcsey Szobránczon, s még is e vidám napokban keletkezett pessimistikus *Zrinyi dala*, melynél jelentékenyebb költeményt Kölcsey nem írt a *Hymnus* óta. A *Zrinyi dala* pessimismusát nem is szükséges a közállapotok benyomásaira visszavezetnünk. Egyszerűbb magyarázatnak hiszszük, ha Kölcsey személyes tapasztalataira, környezetére gondolunk. A költő éveken át teljesen visszavonulva élt s midőn egyszerre előkészület nélkül a classikusok mellől a megye forumára hívják, a gyöngye fejű s még gyöngébb lelkű profanum vulgus botorsága igen kedve-

zötlen véleményre hangolta korának erkölcsére nézve. Hozzájárult még a magyar költészet általános hangulatának s különösen a régi dicsőséget éneklő Vörösmartynak hatása. Az ily benyomások tüzelték phantasiáját a végletes pessimismusra s antithesiseiben ragyogó képeket idéz fel a multból, hogy annál erősebben csapjon le a korabeli nemzedékre, mely már nem is magyar, csak névleg az, mert hisz korcs volt anyja vére.

Hangulatainak hirtelen változására nézve jellemző az öröm, melylyel azt a hirt fogadja ez év végén, hogy Pozsonyban kinevezték a Magyar Tudós Társaság vidéki rendes tagjának. Most már a gyöngé fejű, romlott, szívtelen nemzedék más színben tűnik fel. Egészen ifjúnak érzi magát, a közállapotokat rózsásabb színben látja, nagyobb munkásságot fejt ki, termékenyebb lyrikus lesz, sőt szinte visszaesik régebbi érzelmes stíljébe s hazafias költészete remélni merészel. A *Husztban*, mely *Drégel* s a később keletkezett *Paulina Emlékkönyvébe* mellett legszebb példája görög epigrammáinak, már Széchenyi *Hitelével* mondja a Honfinak, hogy ne merengjen a régi kor árnya felé, hanem komolyan tekintse a jelent és jövőt.

Fényes politikai pályafutása után dicsőséggel, de csalódásokkal is gazdagon tért vissza falujába. Innen írja «vad vizek árja közül» *Paulina Emlékkönyvébe* azt az epigrammát, melynek néhány sorában oly sok mindent bir kifejezni: igaz bölcseséget, őszinte fájdalmat és nemes gyöngédséget. Már élete vége felé járt ekkor, idegeinek érzékenysége betegesen fokozódik, a közbirtokos társak feldűlják magánélete nyugalma. Ez állapotban a közélet rossz fordulatai, a megyei dolgok, a szólásszabadság ellen intézett merényletek, Wesselényinek, oly híven szeretett barátjának üldöztetése lelkét elkészerítik s bár jól látja,

hogy a napoleoni időktől a harminczas évekig biztató erővel haladt előre a nemzet, nem mindig bir uralkodni idegein és sötét képzelein.

Ily komor hangulatban írja utolsó költeményét, *Zrinyi második énekét*, melyről méltán mondták, hogy a legpessimistikusabb hazafias költeménye a magyar irodalomnak. A méltatlankodást, melyet a Wesselényi pör magyar szereplőinek gonoszsága, vagy húnyászkodó aljasága miatt érzett, féktelen szenvedélylyel önti ki Kölcsey *Zrinyi második énekében*. Nem elégszik meg a nyolcz évvel azelőtt kimondott lesújtó szóval; nem elég, hogy a magyar vér szerint már nem utódja névleges őseinek, hanem el is fog tűnni a négy folyam partjáról nyelvével, szokásaival együtt, hogy más nyelvű népnek adjon helyet, mely jobb s szebb sorsot fog adni a hajdani magyar földnek. Másíthatatlan a sorsdöntés, a költő csak feljegyzi sóhaj s könny nélkül, szinte kedvteléssel. A haragnak ez a szertelensége megdöbbent, de nem riaszt vissza, mert az erőltetett hidegség alatt érezzük a szeretet melegét.

Kölcsey ekkor Aranyt mondhatta volna:

Érdekli mostan lelkemet
Borongó ég, kihalt tusa.

Ezért foglalkozik *A ferrói szent fa* című töredékben az atlanti tenger messze hullámain lakó guanó törzsszel, melynek a sors «elsülyedését örök végzései közé előre beírá». E novellistikus töredéket Kölcsey 1838-ban írta, de már előbb is írt beszélyeket.

1833-ban írta a *Kárpáti Kincstárt*, melynek alapgondolata az, hogy «az emberi lélek... ezer meg ezer esetben önkényt ereszkedik üres álomnak, óhajtnak, reménynek és hitnek, s azon veszi észre, hogy a léleksülyesztő dæmon hálójában fogva tartatik s nincsen szabadulás». Példa erre

Erdőhegyi, kit szegénysége akadályoz szerelmi vágyában. Az akadály, mely szenvedélye elé tornyosul, felbillenti lelki egyensúlyát; a kárpáti garabonczás diák megjelenése s a babonás emberek meséi következtében komoly és lelket bódító kíváncsiság támad keblében, bár e földalatti kincsek neki megnyílnának! Ez a vágy sorvasztja lelkét és hamar kioltja életét. Miért ne volna hihető az alapgondolat magában véve? Miért ne hinnénk a léleksülyesztő dæmon hálóiban? Csakhogy a költő nem érezteti eléggé a szenvedélynek azt a mámorát, mely oly öntudatlan hiszékenységre ringatja az ábrándozó, de különben értelmes ifjút. És hiányzik a romantikus légkör, mely az ily mese iránt fogékonnyá teszi az olvasót. Az elbeszélés józanul realistikus, sőt ironikus hangja s Erdőhegyi csodás története közt igen éles az ellentét. Hoffmann Amadé jobban értett az ily történetek elbeszéléséhez. Talán nem ok nélkül emlegetjük itt a különös mesemondót. A *Faluni bányák* című beszélye (*Serapions Brüder*) Elis Fröbern tragédiáját beszéli el, ki ijesztően sápadt arczzal jelenti menyasszonyának a lakodalom napján, hogy a cseresznye piros almandin követ akarja neki felhozni a bányából, azután lemegy oda, de nem tér többé vissza a föld mélyéből. Torbern, az öreg bányaré m csábítása marczangolta szét Elis lelkét. Elist, mikor nem mer nyilatkozni, egy állítólagos gazdag kérő megjelenésével akarják szerelmi vallomásra kényszeríteni. A motívumok másképp fejlődnek s kapcsolódnak Kölcey beszélyében és a magyar környezetben egészen más viszonyokhoz simulnak. De Kölceyben a földalatti kincs, a garabonczás diák kísérteties megjelenése, a gazdag kérő, ki szerencsés vetélytársa Erdőhegyinek, s a rémítő vonások, melyek Erdőhegyi arczát elborítják, mikor a kincskeresés szenvedélye egy éjjel lelkébe száll, mind

együttvéve bizonyos kapcsolatban lehetnek Hoffmann beszélyével.

1836-ban írta Kölcsey a *Vadászslakot*, mely Miller Teréz, a gyermekgyilkosság vádja alatt börtönbe került leány történetét beszéli el. Az elbeszélés módja itt egészen más, mint a *Kárpáti Kincsfárban*. A költő röviden, sejtetve, szaggatottan beszéli el a történet tárgyát. E módban bizonyos erőt fejt ki, de nem oszlatja el a homályt ott, hol több világosságot kívánunk. Vörösmarty hibáztatta e beszélyben azt, hogy Miller Teréz ép akkor vállalja magára a gyilkosságot, mikor gyermeke, kit a féltékenységtől dühre ingerelt szeretője agyon sujtott, véresen fekszik karjai közt. Valóban a költő, ki csak az utolsó felvonást beszéli el, nem is próbálja megértetni velünk, hogy miként került a mennyei lelkű Teréz a csábító ördög karmai közé. A börtönjelenet, melyben az ártatlan Teréz csábítójának egy valóban bűnös, de tébolyodott áldozatával találkozik, az elbeszélésnek legsikerültebb része. Világos, hogy itt földöntúli erények s képtelen bűnök ellentétével van dolgunk, mint a romantika világában. De még más is világos. A ki olykor föllebbenti a romanticizmus leplét, alapjában véve reformer a humanismus terén s mint ilyen igen jelentékeny. A *Vadászslak* szerzője Bentham tanítványa, gúnyolja a megyei főügyész bűnvizsgáló módszerét s bűntenyésztő tanyáknak tünteti fel a megyei börtönöket. Pedig a *Vadászslak* két évvel előzi meg Eötvös *Fogházjavíttását* és kilenczczel a *Falu jegyzőjét*..

Még csak egyetlen költői kísérletéről, az 1826-ban írt *Perényiekről* akarunk megemlékezni. Tragédiának készült, de töredék maradt; borzasztó tragédiának készült, melynek költője úgy látszik, a testvérgyilkosságtól sem riadt vissza. A hang s a motívumok inkább a *Sturm és Drang*

költőire, semmint a német-görög classicismusra emlékeztetnek. Általában nem tudjuk, hogy mennyiben tarthatjuk Kölcseyt, a költőt, a német-görög classicismus hívének. A görög befolyás csak néhány epigrammáján vehető észre, Goethe és Schiller classicisáló iránya alig hatott reá, a sentimentalis német lyrai s balladaköltészet hatott reá a legerősebben, de mint láttuk, a franczia s német romantika sem volt lelkétől idegen. Sőt ha vesszük, hogy a népköltészet vonzotta, hogy a ballada s beszély műformáit kedvelte, hogy hazafias költészetében felujítja a régi magyar költői motivumokat, s hogy költeményei sejtelmes, nyugtalan vágyódást, sőt humoros világfájdalmat is fejeznek ki, inkább nevezhetnők romantikusnak, mint classikusnak. Kölcsey nem igen illik az irodalomtörténet hagyományos csoportjai bármelyikébe. Mélyebb, gazdagabb s egyénibb, mint a németes sentimentalismus s a classikus formák hivei, de mégis általánosabb érzelmeket kifejező, félénkebb izlésű, formáiban s stíljében nem annyira nemzetit, hogy az új irányt megnyitó kortársai mellé állíthatnók.

Azonban költészete nem csupán az irodalomtörténeté. A ritka, de mély inspirációk költője. Szavai közül igen sok, hogy Goethe hasonlatával éljünk, nem hasztalanul lebegett csendesen kopogtatva a paradicsom kapúja körül. Bebocsáttattak és örök életet nyertek.

II.

Kölcsey költészetének és prózájának legelső nyilatkozásai is mutatják a nyelvújítás hatását. Már mint debreczeni tanuló átértézte a Kazinczytól megindított mozgalom teljes jelentőségét. Azokat, kik Debreczenben a *kecs* és *kegy* szavakon fennakadtak, nem elmaradt nyelv-

tudósoknak, hanem napkeleti fejeknek nevezi. A még alig tizenkilencz éves Kölcsey oly hangnyomattal használja ezt a szót, mint később Széchenyi, ki a tespedő s a maga különösségeiben gyönyörködő nationalismust szerette e szóval sujtani. Később, midőn Széchenyi fellépett, talán Kölcsey volt az első, a ki megértette a neologia és a politikai reformszellem kapcsolatát.

A nagy mozgalom szorosan vett philologiai mozzanataiba Szemere avatta be Kölcseyt az 1810-iki pesti látogatás alkalmával. *A Feleletet a Mondolatra* többnyire Szemere tervei szerint és vele együtt írta 1814-ben, úgy hogy bajos volna egészen határozottan kiválasztani Kölcsey részét a közös munkából.

A Felelet a Mondolatra nem egyöntetű munka s hatása is vegyes. Humora néha fagyos, szatirája nem mindenütt előkelő, de mégis messze fölülmulja Somogyi röpiratát. Kölcsey és Szemere nem egyes szavak miatt harcolnak, hanem megtámadják az ósdiakat a harczvonal egész hosszában és kiverik őket az elmaradottság és izléstelenség minden búvóhelyéből. Mint az izlés reformatorai küzdenek a romlatlan nyelvérzéknek nem mindig jóízű és meglehetősen tanulatlan hívei ellen.

Kölcsey ekkor philologiai olvasmányokba merülve, Kolbe, Jenisch és Bayle nyomán rendszerbe szedte nyelvújítási elveit. Rendszerét Kolbenak arra az elméletére alapította, hogy vannak ősi nyelvek (*Ursprache*), minő a német is, melyek ellentétben a származottakkal, minő a franczia, alkalmasak inversiókra, hanyagabb s egyénibb szóköztésekre. Kölcsey szerint a magyar is olyan nyelv, mint a német, ép oly gazdag inversiókban, természetében rejlik a neologizálás s így szabadon átveheti az idegen fordulatokat. Az új szóalkotásának, vagy a szókurtításnak igazolására

nem fordított ennyi tudákosságot; az utóbbi módra példát idézett a népnyelvből, az előbbit a tekintélyek okos szavaival és a haladás követelményeivel védelmezte. Leginkább azt szerette emlegetni, hogy Kazinczy a régi magyar írók hagyományait folytatja, mert Kölcsey a nyelvfejlés egyik legbecsesebb eszközének a régi szók és szókötések felelevenítését tartotta. A régi írók közt sokra becsülte Illyés püspököt, többre, mint Pázmányt, a mi csak úgy érthető, hogy Kölcsey haragudott a szenvedélyes hitvitázókra. De inkább az elméletnél maradt, nem igen alkalmazta az idegen fordulatokat, szócsináló sem volt, sőt a régítést is csak a Homeros fordításban próbálta meg igazán.

1815 nyarán büszkén írja Kazinczynak, hogy Helmezzivel és Szemerével együtt ők négyen vannak a nem rettegő neologismus táborában, de már 1817-ben meghidegült viszonya első ifjusága ideálja iránt. Kazinczy ekkor kedvetlenül fogadta Kölcsey Homeros fordítását. Ez nagyon bántotta Kölcseyt, ki most figyelmesebbé lett Kazinczy hibáira és nem játszott többé vele szemben a «kopott pénzhez hasonló sima társalkodót». Megbotránkozott a *phantasieimeit*-féle ujításokon, szemére vetette Kazinczynak, hogy fordításainak stíljé mindig egyforma.

Az 1817-ben kezdődő ellentét 1826-ban jutott a nyilvánosság elé az *Iliasi Pörben*. A nem egészen szükséges vitát Kölcsey oly végszóval fejezte be, mely a méltósággal gyöngédséget párosított.

Ekkor írta Kölcsey *«Jegyzeteit a Kazinczy által fordított pindarosi ódára»*. A bírálat részletező kifogásai nem mindenütt találók, de általában igen jól mutatja ki Kölcsey, hogy Kazinczy mennyire nem törekszik hűségre s szépítő változtatásokkal mennyire elrontja az eredeti hangját. De

ez a bírálát csak Kazinczy halála után jelent meg. Kölcsey jól ismerte Kazinczy gyöngéit, de kimélni akarta hajdani vezérét s midőn szép magyar szokás szerint az ifju irodalom megtámadta az agg reformatort, Kölcsey 1831-ben arra kérére Bajzáékat, hogy ne bántsák a szent őreget, mert «ha Kazinczy nem volna, egy epochával hátrább állanánk». Ily nagy jelentőséget tulajdonított mind végig a neologia ügyének.

III.

Kölcsey úgy hitte, hogy nemcsak szorosan vett neologijával, hanem kritikai munkásságával is előkészítette Széchenyi hatását.

Debreczeni tanuló korában Voltaireből és Boileautól tanulta a kritika szabályait, a német drámát még nem ismerte s 1810-ben pesti barátai előtt Kotzebuet az idő és helyegység ellen elkövetett hibái miatt ócsárolta. Már három év múlva, midőn a német irodalmat a legszebb európai irodalomnak jelentette ki, elmosódott a francia kritika hatása. Még sem kell azt hinnünk, hogy Kölcsey Csokonairól szóló első bírálata egészen Schiller hatása alatt keletkezett, vagy épen másolata Schiller Bürgerről írt kritikájának. Más körülmények hatását is tekintetbe kell vennünk. Kölcsey bálványozta Csokonait tanuló korában, az első szerelmi kiábrándulás hevéssége is szól Csokonai bírálataból. Kiábrándulását nem egyedül izlésének változása, hanem Kazinczy, Szemere, Döbrentei meglehetősen kicsinylő ítéletének hatása is okozta. Kazinczy ép Kölcseynek írja 1812-ben, hogy Csokonait az istenek «előbb kapták ki közülünk, mint hogy iszonyú vétkeik expiálhatta volna».

1813-ban Kölcsey átdolgozta Csokonai két dalát, «mint Matthiisson Anthologiájában példák adattak». Ez átdol-

gozás igen jellemző ; Csokonai friss egyszerűségét Kölcsey elsorvasztja matthissöni stíljének üvegházi levegőjében.

Csokonai a rózsabimbót így szólítja meg ;

Szüz nyakadba Flóra gyenge
Bársonyos palástot ad.

Kölcseynek szebb így :

S istenítő kézzel Flóra
Fénylő bársonyleplet ad.

Csokonai egyszerű szavai képet adnak, Kölcsey fellengős jelzői semmit sem mondanak, de az új irodalom vezetői szerint Csokonai neveletlen gyermeke volt a gratiáknak, kit nem becézni, hanem korholni kell.

Az ifju Kölcsey a neologia vezérlő körének ezt a hangulatát akarta rendszeresen kifejteni ; buzdította e merészségre az, hogy Kazinczy már hibáztatni merte a nagy Himfyt s hogy Schiller még Bürgerben is talált sok kivetni valót, pedig Bürgert Kölcsey is követte költeményeiben. Ha Bürger szenvedhetett, miért ne Himfy s miért ne Csokonai ? — kérdezgette. 1815-ben tehát megírja « új manierű recenzióját » Csokonairól. Új a modor, mert Schiller példájára az író egyéniségét kutatja s nem csupán műveit bírálja.

A bíráltnak több nagy érdeme van. Már az is nagy érdem volt, hogy Kölcsey folytatta Kazinczy kezdeményét s egy nagy magyar költőt az émelyítő tömjénezés helyett gondolatébresztő és izlésjavító bírálat tárgyává tett. De épen az új modorú kritika az egyéniségnek több szeretettel való felfogását kívánta volna a bírálótól. Kölcsey « pszichologiai festései » leginkább abból állanak, hogy a költő hibáit magyarázza ki körülményeiből és jelleméből. De vajon a *Magánosság*hoz és a Rhédeyné haláláról szóló versek költőjének lelke nem érdemelt volna-e mélyebb

figyelmet? Lehetséges volt-e mondani róla, hogy érzése tanult? S nem kellett volna-e bővebben méltatni komikai tehetségét?

Az 1815-ben irt bírálát csak 1817-ben jelent meg, a mikor azután Kis és Berzsenyi is sorra kerültek. Ismeretes Kazinczy rajongása Kis iránt; Kis az új irány választékos nyelvű és tisztos érzésű philosophus költője. Kölcsey tisztelettel hajlik meg előtte, s az ember iránt érzett rokonszenvét átszállítja a költőre. És ez az érzelmi ítélet csorbítja kritikai dicsőségét.

A Berzsenyiről irt bírálásban is sok van, a mit tárgyai okokból bajos volna megérteni. Berzsenyi, mint Matthisson és Horatius követője, s mint a nyelvújítás híve, Kölcseyvel egy táborban volt; épen csak abban különbözött tőle, hogy nem mértékes, rímes verseket irt. Kölcsey a magyar versidom használatát az európai culturától való elmaradottság egyik jelének tekintette, de Kis János is irt ily idomban s mégis mennyivel kegyelmesebb iránta Kölcsey, mint Berzsenyi iránt. Nem azt mondjuk, hogy nem dicséri eléggé, sőt egy sorba állítja Daykával s Himfyvel, a mivel Daykát felette megbecsüli, de nem kicsinyli Berzsenyit. Midőn Virággal és Himfyvel hasonlítja össze a nagy ódaköltőt, a mértéket jóakarattal, de nem a legbiztosabban alkalmazza, úgy hogy az arányok némi zavara keletkezik. Mert Kölcsey szerint «Himfy phantasiája óriási s elkapó, Berzsenyi ellenben legsebesb lángjai közt is szelid».

Általában Kölcsey méltánylatában van valami futólagos, mi a német recensiók modorára emlékeztet s még inkább emlékeztet e modorra a hibáztatásnak az a rendszere, mely aránylag mellékes körülményeken tapadva, a képnek benyomását zavarja s inkább arra való, hogy a bíráló többségét éreztesse.

Berzsenyi antikritikájának sok a gyengesége, de válaszá-
nak egy-két találó pontját Kölcsey elhallgatta 1826-iki
polemiáiban. Kölcsey a vitában tanultabb írónak s fino-
mabb logikusnak bizonyult, de szatírája nagyon is kimé-
letlen Berzsenyi naivságával szemben. De így is nyilván-
valóvá lett, hogy a magyar irodalomnak igazi kritikusa
van, a kivel tanultság és határozottság tekintetében senki
sem mérkőzhetik és a ki merészségével megtörte útját a
magyar kritika szabadságának.

Az a nagy gyűlölség, melyet aratott, egy időre elné-
mította Kölcseyt, de Szemere folyóirata érdekében is reá
birta a kritikai és æsthetikai munkásság folytatására.
1823-ban készült el az *Előbeszéd*, mely általános írói hiu-
ságokat és gyarlóságokat gúnyol. Ez elmefuttatás nem
kritikai gondolatai miatt, hanem azért érdekes, mert első
kísérlete Kölcseynek a humoros próza terén. Sokkal je-
lentékenyebb az 1826-ban keletkezett értekezés Körner
Zrinyijéről. Emlegetik Lessing *Hamburgi Dramaturgiájának*
hatását Kölcsey tanulmányára, mi csak annyiban lehet
igaz, hogy Lessing példája a mélyebb elemzésre buzdít-
hatta Kölcseyt s hogy a hamburgi dramaturg Cronegk
tragédiájában néhány olyan hibát ró meg, mint a minőt
a magyar dramaturg is észrevett a Körnerében s hogy
általában Lessing egy-két gondolata hatott Kölcseyre. De
különben Kölcsey egészen önálló, eredetiségét már a be-
vezető gondolat is mutatja.

Lessing szerint a történet a költőnek csak nevek re-
pertoriuma, Kölcsey ellenben a történeti hűséget köve-
teli s ép azt hibáztatja, hogy Körner Zrinyije nem
XVI. századbeli magyar főúr. Szépen fejtegeti azután,
hogy Zrinyi története miért inkább eposzi tárgy, mint
drámái. Kitűnő az a megjegyzése, hogy igazi drámái cse-

lekvés csak Szolimán történetében található fel, s hogy tulajdonkép Szolimán a drámai hős. Körner Schlegel gondolata szerint a tragédia legfelsőbb nemét akarta elérni, midőn a katastrophával nem leverést és megrázást, de fölemelést és lelkesedést akart kelteni. Kölcsey ellenben kifejti, hogy ez nem igazán tragikai hatás. «Ha kezdettől fogva resignálva van, úgy vége minden tragikumnak, mint Körnernél; ha pedig küzd és szabadulni akar, s ellátja végre, hogy reményei füstbe mennek; ime ez a tragikum.» Volna néhány észrevételünk a részletekre nézve s az is feltűnő, hogy oly kevés részvétet érez a bíráló a költő iránt, ki a szabadság hőse volt s ki e fiatal tűzzel irt, noha gyöngé tragédiájában is hazafias önfeláldozást és rajongó szabadságszeretetet hirdetett. De az ily megjegyzések nem kisebbítik annak a ténynek értékét, hogy Kölcsey tanulmánya az első dramaturgiai fejtegetés irodalmunkban, mely tiszta képet ad a megbírált drámáról s nem elégszik meg a hibák felsorolásával, hanem mélyreható elmével nagy érdekű elveket fejteget.

Ugyancsak 1826-ból való a *Nemzeti Hagyományok* című értekezés, mely Erdélyi János s Gyulai szerint Kölcsey legkiválóbb æsthetikai dolgozata. Ebben a nemzeti szellem s a mely annak leghivebb tolmácsa, a nemzeti költészet fejlődését vizsgálja általában s különösen mi nálunk. Általános fejtegetéseiben Herdert követi, a mennyiben az emberiség fejlődéséről, a nemzeti költészet és hagyományok jelentőségéről van szó, de Kölcsey történeti fel fogása absztraktabb s több nyomát mutatja a XVIII. század könnyen általánosító szellemének, mint a Herderé.

Jelentékenyebb része értekezésének az, mely Herder eszméinek hatása alatt a magyar hagyományokat és a magyar nemzeti szellemű költészet fejlődését vizsgálja. Meny-

nyi úttörő gondolat van e rövid áttekintésben, Elég, ha hivatkozunk a magyar jellem néppszichológiai vizsgálatára, a magyar mondakör értékének és eltűnése okainak kutatására, a népdal s különösen a kuruczkori történeti népköltészet jelentőségének kiemelésére. Kölcsey reámutat Balassa és Zrinyi kimagasló helyzetére régibb irodalmunk történetében és általában úgy rajzolja meg a magyar irodalomtörténet körvonalait kezdettől egészen Kazinczy koráig, hogy még ma is több tekintetben az ő nyomait követjük.

Tartalom és forma tekintetében jóval csekélyebb értékű az 1827-ben keletkezett tanulmány a *Komikumról*. Maga Kölcsey mondja, hogy a komikumról és a vigjátékról olyan észrevételeket akar közölni, melyek már azelőtt nagyobb mesterek által feltaláltattak. Ujabban kikutatták, hogy kik e nagyobb mesterek. Különösen Bouterweket követi Kölcsey, de Jean Paulból, Lessingből és Schillerből is átvesz egyet-mást, sőt hozzá tehetjük még, hogy a mit a vigjáték nemzeti jelleméről, s Aristophanes nagyságáról mond, abban Schlegel nyomán jár. Érdekes megjegyzései vannak a magyar vigjátéki nyelvről, a humorról, a véletlen szerepéről a vigjátékban, de általában az értekezés nem eredeti s laza szerkezetű. Az akkori legnagyobb magyar kritikustól az akkori legnagyobb magyar vigjátékiró bírálatát vártuk volna. Hanem Kölcsey a Berzsenyi-polemia után nem akart megint «autoringlerlésbe» esni, és a mikor Kisfaludyt kellett volna bírálnia, általános fejtegetésekbe bocsátkozott. A vége az lett, hogy Kisfaludy rejtett célzásokat talált a fejtegetésekben. Nemes-Apáti Kis Sámuel, kinek a költés és képzőművészségről írt furcsaságait Kölcsey Lessing *Laokoonja* alapján czáfolja, talán nem tartozott az ingerelhető autorok közé. Szemere Pálnak meg

nem volt oka arra, hogy azok közé álljon, pedig Kölcsey ugyanakkor bírálatot írt sonettjeiről. S igaz is, hogy Kölcsey bámulta azt a könnyedséget, melylyel Szemere e nehéz forma bilincsei között mozog, de vajon Csokonai fent a boldogultak honában nem olvasta-e mosolyogva azt, hogy oly rímeket, minő az *Emlékezetei*, annyi harmoniával, gyengédséggel és valóságos poézissel egyesítve, még senki sem adott. S talán még fokozódott volna Csokonai derűltsege, ha megtudja, hogy az egyik sonettet annak idején Kölcsey keményen elítélte, mikor azt hitte, hogy a Helmeczyé.

Ezzel fennakadt kritikai munkássága, csak 1829-ben ír két töredéket; az egyiknek címe: *Izlés*, a másiké: *Jegyzetek a Kritikáról és Poezisiról*. Az elsőnek, mely jelentékenyebb mint a másik, alapgondolata Bouterwekből van véve. Felülmulja ezeket minden tekintetben az 1831-ben készült *Kritika* című értekezés. Gyönyörűen fejtegeti itt Kölcsey az író kötelességét önmaga iránt, majd áttér a kritika feladatainak meghatározására. Ironikusan czáfolja azt az ellenvetést, hogy a kezdő irodalmaknak nem korbácsra, hanem sarkantyúra van szüksége.

A míg csak tömjénezzük magunkat s meg nem becsüljük az igazi kritikát, gyermekek maradunk a mély tudományok pályáján s a művészet mezején.

A magyar próza szomorú állapotát néhány erélyes vonással festi és a német irodalomra hivatkozik, melyben «a nyelv és izlésbeli reformatió» a Schillerek és Goethék előtt megnyitotta a pályát. Nem mondja ki, de önkényt érthető, hogy a magyar nyelv és izlésbeli reformatiótól is hasonló eredményt vár, noha nem volt igazi hite a nagy magyar költői geniusok eljövételében. Lyrai költészetünket még szűkkörűnek mondja, nem igen helyeseli Toldynak

azt az állítást, hogy az eposzban már közel állunk a tökéletességhez. A drámai költészetben pedig úgy látja, hogy különben nagy tehetségű írók hiában fáradoznak, s végül tudományos irodalmunkat lelketlennek és izléstelennek tartja. Van tehát a kritikának elég feladata; csak bátorság kell hozzá s a cél átértése, a szép eredmény elég kárpótlás lesz az értelmetlenek haragjáért.

E nagyon érdekes fejtegetéseknek csak az a gyöngéje, hogy általánosságban maradnak. Kölcsey nem volt megelégedve az új magyar költéssel s még kevésbé Bajzáék kritikai modorával, de tüzetes bírálatban nem akarta kifejezni nézeteit, bár hogy ösztönözték reá. E vonakodás s e félig kijelentett ellenkezés okát nem egyedül a classicizmus és romanticizmus ellentétében kell keresnünk. Kölcsey izlése ép oly kevésbé idegenkedett a romanticizmustól, mint költészete. Igaz, hogy a *Két Szomszédvár* tárgya s felfogása nagyon is zord volt neki, de *Csongor és Tündét* lelkesedéssel olvasta s általában csodálta Vörösmarty erejét. Az erősebb polemiától sem irtózott, mint elégszer megmutatta. De a Berzsenyi-bírálat óta valami nehezedett lelkére, magának sem akarta megvallani, de érezte, hogy némi felelősség terheli a bírálat következményeiért. Ösztönszerűen félt ily újabb tapasztalattól, azért emlegeti az autoringerlés kikerülését. Már pedig bizonyosan abba esett volna, ha kritikai tisztének rendszeres folytatására vállalkozik. Mert nem volt oly Proteus természetű kritikus, ki művészi kíváncsisággal a különböző írók lelkébe hatott volna. Inkább a polemia vágya ingerli olykor az elmélyedésre, s ha méltányol vagy lelkesedik, impressionista módjára oda vet néhány vonást, vagy hangulatos elmélkedésben leli kedvét.

IV.

Midőn Kölcsey mint debreczeni tanuló Sinai hagyatékából gyámatyja kívánsága ellenére megvette Bayle szótárát, a harmincz váltó forinton oly kincset szerzett, melyet egész életén át nagyra becsült. Többször átolvasta; huszonhat éves korában írja egyszer, hogy csak Baylet olvassa, a hasonlíthatatlant, és hetek óta rajta kívül semmit sem. Encyclopædiai ismereteinek jó részét, sokoldalú érdeklődését, tudományos felfogásának alapjait, sőt még tudományos módszerét is Baylenek köszöni.

Bayle keltette fel Kölcsey érdeklődését a theologiai kérdések iránt. Ez érdeklődésnek köszönhetjük a *Töredékeket*, azt a vallásbölcseleti értekezést, melyet Kölcsey már 1814-ben megírt, de 1823-ban újra átdolgozott. E nevezetes értekezésben két irányt kell megkülönböztetnünk, az egyik Bayle deismusa, mely a dogmatikus viták hiábavalóságára utalva vallási türelemre int s a tudomány erősségeitől nem támogatott hitben találja a vallás igazi alapját.* Ez alapra épül egy romantikus szellemű s protestánsellenes történetphilosophia. Az a gondolat, hogy a római szék hatalma a középkorban «nem a szabadságnak sírja, hanem inkább az az ellensúly vala, mely a fejedelmi és nemességi despotismusnak ellene dolgozott» Müller János, Svajcz történetírójának, a *«pápák utazásai»* című művéből van véve, de Kölcsey jóval tovább megy Müllernél, midőn a protestántismust feleslegesnek, sőt káros hatásúnak mondja. Herdernek szemére

* A harmadik töredék végén a szentírásbeli idézetek is Bayleből vannak véve. (L. Eclaircissement sur les Manichéens Dict. IV. 621. 1.)

hányja Kölcsey, hogy történetíróhoz nem illő módon veti fel azt a kérdést, vajon «mi vala a római szék nélkül megtörténhető?» pedig Herder nem egészen így tette fel a kérdést. Kölcsey ellenben nyomban reá azt vizsgálja, «ha a nyugalomban hagyatott catholicismus nem fogott volna-e sokkal több jót nyújtani az emberiségnek?» Sőt a felelet is hirtelen meg van: igen is, mérhetetlenül többet, mert a protestantismus hátra vetette a renaissance fejlődő culturáját s a nyomában járó háborúk tartományokat pusztítottak el. Nevezhetnők ezt a *ha és volna* történetírásnak, mely még hozzá végső következményeiben a tényeket is másítja. Mintha Luther fellépése a renaissance halálát jelentené s mintha azelőtt háborúra nem talált volna okot az emberiség. De vajon nem érte-e meg az európai cultura a XVI. s XVII. század szomorú háborúi idején a XV. században már majdnem elhaló keresztyén vallásos érzés megújodását? Ezt a mozzanatot ép az olyan vallásbölcsező nem mellőzheti, ki mintegy a felekezetek fölött lebegve a vallásos érzés lényegét kutatja, még ha a katolikus egyház hitrendszerét és szervezetét kiválóan alkalmasnak gondolja is ez érzés külső kifejezésére. Hiszen ép ő tudhatja a legjobban, mennyit erősödött e szervezet és hitrendszer a hitújítás mozgalmai következtében. De Kölcseyn látszik az igyekvés arra, hogy beleélje magát Mortimer pathosába. Kalvinista rationalismusa nem érzi magát elég ott-honosan a divatos ruhában. Mindamellett a *Töredékektől* meg nem tagadhatjuk azt az érdemet, hogy általában véve emelte a vallási elmélkedések irodalmi színvonalát, a részleteket tekintve pedig, találóan czáfolgatja olykor a protestans orthodoxyát, majd szépen fejtegeti a vallás lényegét s a vallási türelmetlenség okait.

A *Töredékek* hangulatával ellentétbe jut Kölcsey az

1829-ben írt *Történetnyomozásban*. Amott a sötétisztára törekedő hevében tagadta a történeti fejlődés célját. «Hol találhatok» — kérdezte kihívóan — «bizonyos közönséges céloltávozást vagy célhoz közelítést?» A *Történetnyomozásnak*, e történetphilosophiai programnak ellenben egyik alapgondolata ép az, hogy a tudomány emelte föl lelkünket az állati ösztönök fölé, s hogy az ébresztette föl lelkünkben a hazafiság és emberiség érzését. Igaz, hogy földfeletti tökéletességet nem érhetünk el, jegyzi meg Kölcsey s végül a történetíró kötelességének tartja nyomozni a rendet, melyhez az emberi kifejlés és munkálkodás kötve van. A történetírónak — úgy mond — kérdeznie kell, «ha mindezen erő, rend és munkálkodás nem valamely bizonyos célra siet-e?» E kérdésnél vége van az értekezésnek, de ha az előzményeknek van értelme, akkor az ember tökéletesedése az a cél, melyre történetphilosophunk gondol, ellentétbe jutva a *Töredékek* céltagadásával, mely ott sincs teljes következetességgel kifejtve. Különben a *Történetnyomozásban* sok figyelemre méltót találunk. Nagyon helyén volt akkor az őstörténeti hypothesisek felállításában szigorúbb módszert követelni s ép oly hasznos volt feltüntetni a történetírás magas feladatait.

Történeti és philosophiai értekezései közt legnevezetesebb a *görög philosophiáról* szóló. Már debreczeni tanuló korában csinált jegyzeteket a jóniai iskoláról, 1823-ban feldolgozni próbálja jegyzeteit s 1831-ben Pythagorasig viszi a tárgyalást, de többé nem folytatja. «Szivemen fekszik ez a munka», írja 1823-ban, mert mélyen érdekelte lelkét az emberi gondolat szárnyra kelése, a mélység s naivság, a logikus és phantastikus elemek sajátságos kapcsolata. Követi ugyan néha a felfogásban s az ada-

tokban Baylet, de most már függetlenebb tőle, mint azelőtt volt, önálló felfogással igyekszik megvilágítani a homályos hagyományokat. Munkája irodalmunkban alapvető, de általában, ha értekezéseinek minden gondolata elavúlt volna is, egy érdemök örökké fog élni. Kölcsey korában a magyar próza az őilletékes és nem igen nagyító szavai szerint «csontszárazsággal vagy virágos folatok helytelen felaggatásával készült ki». Kölcsey értekező prózája pedig a nemes egyszerűség, a szabatos határozottság, a tárgyyszerűség, tartalmasság és emelkedettség tekintetében a Kazinczyét is felülmulja s így nagyra kell becsülnünk jelentőségét a magyar próza fejlődésében.

Már a szónoki próza birodalmába csap át az 1834-ben írt *Parainesis*, mely Kölcsey Kálmánhoz van intézve, mint Cicero parainetikus műve Marcus fiához. Nem ok nélkül említjük Cicerót, gondolatainak, sőt talán olykor egy-egy mondatának hatását is felfedezhetjük a *Parainesis*ben. Megtaláljuk itt a stoikusok négy sarkalatos erényének cicerói változatát: az igazság kutatását, kötelességünk teljesítését az emberi társaság iránt, a lélek nagyságát s tetteink és beszédeink illő mértékét és rendjét.

De sokkal nagyobb helyet foglalnak el a *Parainesis*ben az oly érzések és eszmék, melyek a keresztyén bölcs és a magyar hazafi felfogásával kapcsolatosak. A tanításokkal a *Történetnyomozás* című értekezés szellemében gyönyörű történetphilosophiai elmélkedések s finom lélektani észrevételek vegyülnek. Az egyéni tapasztalatokból fejlődött melancholia mérsékli az emberiség történetének optimistikus felfogását. Magos hegycsúcsokon járunk, alattunk felhők szállnak, nem látjuk a völgyben a hívogató, mosolygó tájakat. A fenköltségnek, a szónokias érzelmességnek komor s egyhangú színe jellemzi a *Pa-*

rainesist; az erkölcsi rajzokban a genre, a stilben a játshi egyszerűség, a szerkezetben a nagyobb világosság hiányát érezzük. De még így is már több nemzedék lelkét emelte a *Parainesis* erkölcsi érzésének mélysége. Látszik Kölcsey szavaiból, még ha nem is tudnók életrajzából, hogy mily gyöngédséggel gondoskodott azokról, kiket a sors reá bizott. Szépen jellemzik e sajátságát Szemere Bertalan szavai: «ő maga tűrt békével, mintha szenvedés nélkül nem volna élet s mást óva tőle, mintha az ember semmi szenvedést nem birna meg».

V.

Kölcsey mint tizenegy éves gyermek egyik társával Debreczen határán egy dombon Athént építgette és Cornelius Nepos görög hőseiről regényes beszédek tartott. Az itt először jelentkezett szónoki hajlamok tovább fejlesztésére a közélettől visszavonuló ifjúnak nem volt alkalmá. Ábrándozott a múlttól, de visszariadt a jelentől. 1829 előtt csak egyszer vett részt Szatmár megye gyűlésén s csak kétszer jelent meg a pesti megyeház karzatán, Szónoki hajlamait is Szemere keltette életre, ki barátsága varázsszavával már azelőtt is sokszor ébresztgette Kölcsey szunnyadó tehetségeit.

De Kölcsey első beszédei az olvasó közönségnek, nem a hallgatóknak voltak szánva. Mintegy bevezetésül szónoki munkásságához 1827-ben a *Szónoklat* című értekezésében fejtegeti, hogy kitünő egyházi szónokaink vannak, de nincsenek polgári beszédeink. Szükséges tehát, hogy művészi tanulmánynyal kikészült író, beszédgyűjteményeket adva, a szónoki nyelv nemes népiességével emelje prózáinkat.

Kölcsey itt nem annyira másokat biztatott, hanem ön-

magát igazolta. Már ekkor hozzá fogott a beszédgyűtemény írásához s úgy vette észre, hogy az irodalom hézagait töltve ki, oly formát talált, melyre szüksége volt lelkének és phantasiájának. Törvényszéki beszédeiben* novellisztikus rajzok öntetnek cicerói formába. A férjgyilkos s gyermekgyilkos asszonyok történetei költöttek, de alighanem tipikusak voltak a vádak, melyeket Kölcsey czáfol. Ez a gyakorlati értéke a beszédeknek s különösen a P. J. számára írt védelemnek jelentőséget ad az, hogy a szónok megtámadja a bűnvizsgálatnak külső bizonyítékokra támaszkodó rendszerét. Ily gyakorlati célja van a *Magyar Játékszín*ről tartott beszédnek is, mely a logika s szatira nyilaival a nemzeti színügy mellett harczol s a *Mohács*nak, mely a nemzeti traditiók elhanyagolását ostromozza. De mindenütt a szónoklat logikai elemeivel subjectiv, érzelmes motívumok vegyülnek. Itt van Kölcseynek igazi ereje; nempolitikai beszédeiben inkább elégikus s elmélkedő, semmint a phantasia merész hatalmával elragadó szónok. De ebben a nemből igen kiváló. *Vilma* s *Coelestina* igazi elégiák. Az elsőben Szemere Krisztinát, a másodikban egy női ideált sirat el a költő, ki a széparányú prózát néha alkalmasabb formának találja borongó gondolatai s érzelmei kifejezésére, semmint a rímes és rhythmikus sorokat. *Coelestinán* meglátszik a Kazinczytól fordított *Raynal keserve Eliza után* hatása, a mint általában Kölcseyben oly Cicero támadt fel, ki a XVIII. századbeli érzelmes lyra s próza virágaival és gyöngyeivel ékesíti az antik retorika alakzatait, néha még politikai beszédeiben is. De e beszédei-

* Ezeknek keletkezési éve nem biztos, de 1812-ben nem írta a P. J. védelmét; ez nyomdahiba lehetett az első kiadásban s történeti adattá lett. Valószínűen 1832-re kell gondolnunk.

ben a tárgyiasság és logikai rend gátai közé szorítják az érzelmes csapongást.

Vilmánál és Coelestinánál kiválóbb elégiák akadémiai emlékbeszédei, a Kazinczyról és Berzsenyiről szólók, melyek nyelvünkön az emlékbeszédeknek első jeles és jeleseinktől követett példái. Kölcsey nem jellemrajzot ad, csak néhány jellemző gondolatot emel ki és hozzájuk fűzi érzelmeit. A Kazinczyról mondott beszéd a gondolatokban erősebb, mint párja. Kazinczy nagysága és történeti jelentősége itt van először kifejtve s átadva az örökkévalóságnak. A Berzsenyiről mondott emlékbeszédben kevesebb a jellemző gondolat, de egységes elegikus hangulat vonúl végig rajta. Tervszerűen vezet a költő a komoly és borús elmélkedések köréből Berzsenyi alakjához, majd a személyes viszony rajzához, melynek elbeszélésében önérzet s a mellett igazi önvád, az emberi összeütközések kényszerűségének és mulandóságunknak tragikus érzete ritka gyöngédséggel s majdnem drámai fokozással vannak kifejezve.

Szemere Pál két csoportra osztotta Kölcsey beszédeit. Az egyikbe sorolta a «heveseket és csapongókat», vagyis körülbelül a fentemlítettet, a másikba a közpályán mondottakat, melyeket polgári beszédeknek mondott.

1829-ben választották Kölcseyt Szatmárban aljegyzőnek, 1831-ben kapta a főjegyzői címet, 1832 nov. 6-án Szatmár-megye egyik követének választották s nov. 15-én főjegyző lett. — Sajátságos s talán nem egészen igazságos módon szokott itélni irodalmunk Kölcsey közpályájáról. Általában nagy szónoknak s gyengébb, a vezetésre alkalmatlan államférfiúnak nevezik, az «eszményi» jelző alig marad el közpályája rajzaiból s még Pap Endre is, ki különben igen nagyra becsüli Kölcsey államférfiúi pályáját, arra az eredményre jut, hogy «politikája nem oly eredeti és cor-

rect, mint oratoriája; eszmékben nem oly gazdag, mint érzésekben; a minden idők és minden korok status-férfiainak tanulmányában nem oly eminens, mint a hazai viszonyok ismeretében; mindent belülről merit, alig valamit az európai eszmékből». Kemény Zsigmond dicséret formájába burkolt bírálata még élesebb: «Kölcsey művészi és bámult szónok volt» — úgymond — «gyermekkedéllyel, szent akarattal, tapasztalás nélkül. Ő versek helyett a követségi évek alatt ékes beszédek készített az irodalom számára».

Mindebben az igazság nem a kellő világításba van helyezve. Kölcsey kiváló s rendkívül nagyra becsült szónok volt, de vezető államférfiúnak nem született, ennyi bizonyos. Nem született annak, mert habozó, aggodalmas s néha akarattalan volt, máskor meg^hhevesen kitört s általában nagy érzékenysége vagy makacsságra vagy igen nagy engedékenységre hangolta. De nem egészen helyes azt mondani róla, hogy tapasztalatlansága tette alkalmatlanná a vezéri tisztre. A magánéletben nem volt teljesen álmainak élő ember s a politikai pályán sem kergetett utópiákat. Már említettük, hogy jobban gazdálkodott mint költői álmoktól nem háborgatott öcsce, s közbirtokos társai bizonyára jobban lelkesedtek volna érte, ha költőibb módon gazdálkodik. A gazdálkodás alatt szerzett tapasztalatait gyarapította megyei hivatalában. E gyakorlati ismereteket történeti s jogi tanulmányok növelték. Már a midőn megyéje a rendszeres munkálatokra tett észrevételeket készíté, nagy részét e hírnévre emelkedett munkának Kölcsey végezte. Igaz, hogy Kölcseyre, mint megyei hivatalnokra s mint az észrevételek készítőjére jelentékeny befolyása volt Nagy Károlynak, Szatmármegye képzett főügyészének. De vajon önállótlán és révedező tanítvány

volt-e az, ki a szatmári adózó népről szóló beszédet kidolgozta? Ebben nem csupán a költői lelkű emberbarát mondja el nézeteit, mint a sorsvonásra vonatkozó megyei beszédben, hanem oly «eszményi» államférfiú, ki a helyett, hogy a felhőkbe nézne csupa merő emberszeretetből, apróra tanulmányozza azoknak bajait, a kiken igazán segíteni akar.

Az országgyűlésen is mondott oly beszédek, melyekhez elég volt a költő lelkesedése, a hazafi heve s a művelt író formaérzéke, de vajon nincs-e elég gondolata s logikai ereje az elsőszülöttségi jószágokról, az örökös megváltásról, vagy a papi dézsma, vagy a királyi fiskus örökösége tárgyában mondott beszédeknek? Igaz, hogy ez utóbbiban Wesselényi *Balítéleteinek* egyes gondolataira ismerünk s tudjuk, hogy Wesselényitől és Deáktól általában sokat tanult Kölcsey. De úgy, hogy vett s adott is. Deák az 1839-iki országgyűlésen hivatkozik a hatalmas szónokra, ki az örökös megváltás tárgyának nagy részét annyira kimerítette, hogy neki már kevés a mondani valója. Nem versek helyett írt beszédek voltak ezek, mint Cölesztina, vagy Vilma. Kölcsey politikai beszédei jelentékenyen elősegítették a közszellem fejlődését.

Midőn Kölcsey Erdély s a részek ügyét sürgeti, midőn a nemzeti nyelv jogait, a teljes vallásszabadságot, a birtok igazi függetlenségét s a nép szabadságát követeli, nem csupán a politikai beszédek művészi formájára ad új és nagyhatású példát, hanem az osztályokra, sőt országokra szakadt nemzet egyesítését, a nemzeti erők összpontosítását hirdeti. Mindebben a külföldi államtudományi irányokból is vesz át annyit, a mennyi épen szükséges a hazai viszonyok magasabb felfogására. Most a hajdani romantikus a harminczas évek liberalismusának árjában úszik, mint sok más jeles

követtársa. Igaz, hogy nemzeti politikájának alapeszméje sem eredeti, mert nem alakult volna ki Széchenyi és Wesselényi kezdeménye nélkül. Nem is a kezdeményező, vagy az alkotó államférfiú dicsősége illeti meg Kölcseyt, valamint általában az 1832—6. országgyűlés nem a nagy alkotások országgyűlése volt. Igen jól mondja Csengery Antal, hogy «ez országgyűlés bár keveset alkotott, nagy dolgokat készített elő. Talán a parlamenti kormányrendszer kivételével, mely a negyvenes évek kezdeményezése hazánkban, az 1832—6. országgyűlésen találjuk elhintve magvát majdnem mindannak, a mit a kedvező időjárás az 1848-iki év tavaszán megérlelt». Ily országgyűlésnek szükség volt Kölcsey különös adományaira. Ne azt keressük, a mi nem volt benne, hanem méltányoljuk azt a nagy politikai érdemét, hogy fogékonysága, államférfiúi érzéke, költői s szónoki tehetsége ez előkészítő országgyűlésen az igazi nemzetiség s az igazi szabadelvűség egyik leghatásosabb hirdetőjévé avatták. Mint Szemere Bertalan mondja: «Kölcsey időről-időre a jog, a szabadság, az emberiségi szózatát szokta vala szellemi hangjával a képviselők házában nem elmondani, hanem valóban elzengeni, miként a görög színpadon a chorus a sors örök igazságait a cselekvő személyeknek elmondogatja». Eötvös is rajongással beszél Kölcsey hatásáról, de a legszebb s a legjellemzőbb szavakkal Kossuth örököltette meg Kölcsey szónoki hatását: «A tiszai követek asztalánál» — úgy mond — «egy férfi állott, kinek halk szózata szent pietas ihletéseként rezgett végig a csontvelőkön. Egy erős lélek, töredékeny test lánczai között. Tar agyát őszbe vegyült kevés hajszálak lengik körül; színtelen arczán ezernyi virasztott éjnek tikkadtsága ült; egyetlen szemében a nemzet minden múlt és jövő bánata tükrözött. Szava

tompa, mély és ércztelen, mint egy síri hang, melynek monoton egyformasága csak ritkán, csak az indulatok legfőbb hevében szállongott alá; és lőn még tompább, még ércztelenebb, még síriasabb, mikor aztán ökölbe szorított jobbját emelve, a reá meresztett szemek előtt úgy állott, mint egy tulvilági lény, kinek szellemszavát, nem úgy, mint másét, az érzéklétegg segedelmével, hanem közvetlenül lelkünk lelkével véltük hallani. És e síri hangra síri csendesség figyelmezett, melyet csak az érzelmek villanyos kitörése szakasztott félbe.

Szatmármegye 1834 november 10-én tartott gyűlésén az örökváltság elvével ellenkező határozatot hozott, minek következtében Kölcsey Eötvös Mihálylyal deczember 10-én lemondott a képviselőségről s 1835 február 9-én a tiszántúli kerület nagynevű jegyzője mélyen meghatotta a karokat és rendeket búcsúbeszédével.

E lemondásával nagy szolgálatot tett a politikai elvűség ügyének, mert több képviselőnek akkor úgy változott meggyőződése, a hogy az utasítása. És hogy megbecsüljük e szolgálat értékét, meg kell gondolnunk, hogy Kölcsey szeretett volna képviselő maradni s lemondása után sem bánta volna, ha megyéje vagy más megyék lehetővé teszik Pozsonyba visszatérését.

Az *Országgyűlési Napló* igen nevezetes emléke képviselői pályájának. Csak 1833 augusztusáig terjed; 1833 októberében folytatta a napi jegyzeteket, melyekből a napló készült, de e jegyzetek eddig ismeretlenek. Így is valóságos kincse e *Napló* történetirodalmunknak. Sokszor idézték és méltán is, mert változatos és gazdag tanulságot nyújt. De Kölcsey nem csak történeti forrásműnek szánta *Naplóját*, hanem Sterne *Érzékeny utazásának* módja szerint angolos humort érzelmességgel kívánt vegyíteni, a mellett,

hogy a történetekről is számot ad. Ép ezért több vigyázattal kellene használnunk a naplót. Kölcsey saját hangulatának visszatükrözésében s követtársai jellemzésében nem mindig tárgyilagos. A helyzet rajzában is néha szemmel látható az öröm, hogy alkalmá nyílt a humor csillogtatására.

Képviselői működésének másik irodalmi emléke a *Historiai válaszok*, mely az Erdélylyel való unió érdekében van írva. Kemény mondja, hogy «e híres cikk a feldolgozáson kívül a Wesselényi szellemi tulajdonának mondható». Nem tudjuk biztosan, hogy mit kell e történetileg teljesen elhibázott értekezésben Kölcseynek felrónunk, de a történeti constructionnak azt a XVIII. századbeli módját, mely a régi viszonyok s hangulatok kutatása helyett «az emberi természetre» akarja alapítani a subjective tetszetős, de a történeti igazságokkal tökéletesen ellenkező állításokat, föllelhetjük másutt is Kölcseynél. Az értekezés azt akarja bizonyítani, hogy a régi Erdély körülbelül oly csapásnak érezte az anyaországtól való elszakadást, mint az 1832—6. országgyűlés hazafias ellenzéke.

Kölcseyt még mint országgyűlési követet az a remény csalogatta, hogy Döbrentey lemondása után mint akadémiai titkár Pesten maradhatna. De aggodalmaskodása, büszkesége s némikép Széchenyi ellenkezése is, mely politikai és személyes okokból fejthető meg, elejtették az állástól. Toldy lett Döbrentey utódja, Kölcsey pedig mint főjegyző újra megyéjébe tért, s ott minden lehető megtett, hogy a nemzeti szabadelvűség eszméit terjeszsze. De a politikai reactio s magánügyei néha nagyon leverték. A kedv, az igazi, a lelkét áthevítő írói kedv ritkán szállotta meg. Voltak kedvetlen perczei, mikor Amerikába kívánczozott. Sokfelé csapongó hangulatai közül talán a legállandóbb volt az, melyet 1837 végén Szemeréhez írt levelében így

rajzol: «Én nagyon keveset dolgozhatom. Éveim egy részét a hivatal, másikat temérdek bajba keveredett háznépi körülményim rabolják el. Erőm legszebb részét arra kell felpazarlanom, hogy lelkem nyugalma fentarthassam; s ennél a pazarlásnak szerencsétlenebb neme nincs. Mert a mily tenyésző erővel bír a boldog körülményekből önkényt folyó nyugalom: épen úgy megakadályoz minden belső tenyészést a mesterséggel készített». Midőn 1835-ben Wesselényi vád alá került, Kölcsey sajnálta, hogy nem vállalhatja el hivatalosan a védelmet, mivel nem ügyvéd. Nagyon szerette s tisztelte Wesselényit, a szabadelvű s nemzeti érzésű szónokot, a bátor s szenvedélyes erdélyi főurat, ki annyira elütött főrendi társai nagy részétől. Wesselényi üldöztetése Kölcsey baráti és hazafias érzését egyaránt sértette. Elvállalta tehát a derekas védelem szerkesztését. Wesselényi védelméhez maga Wesselényi s Deák is sok adatot szolgáltatott, néha Kölcsey patvaristáinak fogalmazása is meglátszik a védelem stíljén, de a nagyobb rész s az egésznek szerkezete Kölcsey műve. Bár néha ügyvédesen bő s körmönfont, de egészben véve hatalmas dialektikával írt védőbeszéd. Teljes, szinte vakító világossággal van kimutatva a pernek törvénytelenége. Kitűnőek azok a részletek, hol Kölcsey humora nevetségessé silányítja a vádolók mindenütt forradalmat szimatoló szolgálékúságát. A lendületes befejezés szép példája Kölcsey szónoki erejének.

Ez volt utolsó munkája; 1829 óta sokat dolgozott, Pozsonyban néha egész éjjelen át íróasztalánál ült s másnap ülésezett. 1838 nyarán Wesselényi meglátogatta s ekkor a védelem «egy heti folytonos nappali és éji erőmegfeszítéssel végeztetett be». Ez a megerőltetés kimerítette Kölcseynek különben is gyenge szervezetét. Wesselényi

távozása után Kölcseynek egy birói kiküldetésben el kellett utaznia s noha gyöngének érezte magát, augusztus 16-án Gyarmatra utazott. Ott beteg lett, úgy hogy nem végezhette el biráskodását. 17-én haza érkezett és azóta láz gyötörte. 1838 augusztus 23-án éjjel — mint Obernyik beszéli — nagy vihar dühöngött, «a villámár kísértetes fénynyel remegett a csendes szobában, hol a halvány éjlámpa elrejtve pislogott». A beteg nyugtalanul hánykodott. Reggel a zivatar megszűnt, a beteg csendesebb lett. Augusztus 24-én kilencz óra felé kezdődött a haldoklás. Kölcsey negyvennyolcz évet élt; dicsősége, szellemének ereje halála évében emelkedőben volt, de lángoló buzgalma korán felemésztette testi erejét.

Angyal Dávid.

VERSEK.

AJÁNLÁS.

A dal ered szívből, s szívhez vágy újra röpködni,
Lyánka, ha könnyed ömöl, más koszorút nem óhajt.

VÉG NYUGALOM.

Ohajtom én hűs sírhalomban
Aludni csendes éjemet,
Szendergve boldog nyugalomban
Leélvén kínos életemet.

Aludva sírom' éjjelében
Lágy nyugalom leng hamvamon,
Mint leng Zephyr könnyű röptében
Virító rózsabokrokon.

Majd Lotti, szép tekintetével
Borongva áll sírom felett:
Mint Hesper bájoló képével
Ha felszáll halmaim megett.

Hall majd egy fülmilét csattogni
Az elborító lombokon,
Es édesen fog andalogni
A lágyan ömlő hangokon,

S szelíd álmra szenderedve
Szent képzeteknek karjain,
Még egyszer ah, sohajt epedve
Költője kellő daljain.

Álmosd, jan. 25, 1810.

KIVÁNSÁG.

Boldog a kit szent berek alkonyában,
 Mint szelíd pásztort remegő Chitóne,
 Lep meg a Musa, s magas érzelemmel
 Tíburi dalt zeng.

Gyors enyészettel forog a jelenlét,
 A dicső herost örök éj borítja,
 Büszke márványán kihál a csudált név,
 S fű lepi sírját.

Mint Zephyr vígan röpes a szelíd dal
 A jövő kornak nevető virányin,
 Zöld bokorban fűv deli nő keblére
 Aetheri kedvet.

Rózsa sírdombján koszorús pohárral
 Íhletett kéztől jut az énekesnek,
 S nyúgoszik szentelt pora hús lakában
 Isteni álmot.

Adjad, o Phöbus, nekem ezt jutalmúl
 Majd sötét éjben ha világom elhúny,
 Adj te, míg élek, szeretett leánykát,
 Küpris, ölelnem.

Debreczen, október utols. 1810.

PHANTASIA.

Boríts el édes álmaiddal,
 Szép hölgy, arany Phantasia!
 Rengetvén gyöngye karjaiddal,
 Mint Ámorát Idália,

Bükkjeimnek biztos éjjelében
Érzem balzsamlehelleted,
S a fülmiléknek énekében
Szól hozzám bájos zengzeted.

Kebledben andalogva birom
Ismét lyánykám szerelmeit,
Kebledben andalogva sírom
Vesztésem néma könyeit.
Váltó örömnék s fájdalomnak
Így olvadván érzésiben,
A bánatok kevésbbé nyomnak,
S a szűk öröm szentté leszen.

Tekintetem hat a jövőre,
S lehullnak a kék kárpitok,
Merengve néz a múlt időre,
S újabb lángokra lobbanok,
A szűk jelenlét szétröpti
Kevés bűját örömmel,
Ösvényimet virág teríti,
A bal szerencsét szép lepel.

Így él a sylphné fellegében
Rengvén Zephyr hűs szárnyain,
Leszáll, s szent berkek éjjelében
Kedvesnek olvad karjain.
Így él a lepke rózsaszájjal
Csókolván Flóra kedvesét,
S szerelme ölében égi bájjal
Leéli boldog életét.

Sző-Demeter, aug. 10. 1811.

KEDVES SÍRJA.

Ki sírja ez, hűs bükknek éjjelében,
Melyet lengő fű s kék virág fedez?
Ó vándor, ülj le bükkem enyhelyében,
Kedvesnek sírja ez!

Bús könny remeg, leányka, kék szemedből:
 Ki fogja e könnyút letörteni,
 Lágyan ölelvén vissza gyötrelmedből
 Mint Paphos isteni?

Vándor, ne bánd e könnyet, mely áztatja,
 Nem fogja tenni jéggé keblemet,
 Csendes keserv csak, a mi őt fakasztja,
 És hív emlékezet.

Sző-Demeter, aug. 13. 1811.

A HOLDHOZ.

Istenasszony, képed sugarától
 Most elvált a kínos ideál,
 S képe helyett Eván nektárától
 Vígan habzó rózsás kelyhem áll.
 Csendes éjjelimnek szent homályán
 Szívok lelkesítő cseppeket.
 Istenasszony, fuss az égi pályán!
 Nem nézem már sírva képedet.

Sző-Demeter, aug. 13. 1811.

A KÖLTŐ.

Két istenasszony, a midőn születtem,
 Vitt hús berkeidbe Leto szent fia!
 S most, mint örökre vídám Gratia,
 Szelíd tavaszban lengenek mellettem.

Egyik, kitől az égi lantot vettem,
 Az édesen ömlő Harmonia;
 Másik te vagy csendes Phantasia,
 Ki rózsaleplet vígan vonsz felettem.

Amannak oltárt nyögdelő szelek,
 És búsan ömlő csermely zúgásánál
 Echónak ellenében szentelek.

Neked virító bükkjeim sátoránál,
Merengve hallván a Dryásokat,
Fűzők hajadba rózsalombokat.

Sző-Demeter, szept. 7. 1811.

SZEMERÉMHEZ.

Boldog kinek szép hont adának
A sors örök törvényei,
Hol genius szelíd nyomának
Láttatnak nyilván jelei,

Ki mint a sylph tündérberekben,
Álmai közt halhatatlan él,
Bolyongván lelke hűs szelekben
Chitóne csendes fényinél.

Szűk életében nyújtják néki
Elysiont az istenek,
Utána lelkesült vidéki
Nem földi dalra zengenek.

Őt Roche hársai közt susogva
Hevíti Haller szelleme ;
És rózsalánczczal tartja fogva
Az égi nagyság kelleme.

Clarens virányin bánatjában
A számkivettnek részt veszen ;
Mereng Wolmár tündérvarában
Nagy ideálja kebliben.

Vagy véled természet barátja
Járván viruló környedet,
Mint Hesper bájos fényben látja
Derengő bölcseségedet ;

Hív anyját hallja rejtekéből,
Mint nyájas Echo, szólani,
Erez, miként Te, nagy lelkéből
Szent lángokat csapongani,

Fel a teremő trónusához
Seraphnak tűzszárnyain lebeg,
Leplezve járul szent arczához
Virtusban, s szíve nem remeg.

Vagy égi Musa Gessnerednek
Édes hangjain kebledre hull,
Sebes verési csendesednek,
Lelkén szelíd alkony vonúl;

Mellét a pásztorok virányin
Erosnak vígan nyítja fel,
Andalgván a hegyek leányin
Tisztán hevülő érzésivel.

Hölgy mellett olvad hűs berekben
Csalogány szívrázó dalán,
Láng ébred a tekintetekben,
Remegve nyúl kéz kéz után.

Kedvelt fájok sötét árnyával
Borítja be szép álmokat,
A genczián bájos szagával
Istenli boldogságokat.

Majd zengvén lantján hangos ének
Megmászsza Jura bérczeit,
S gyúlasztja Dole szép körének
Vígan szédelő rendeit ;

Borongva nyúlnak fel messzére
Gothard sötétes ormai,
Kilátszanak tekintetére
A kéklő Cenis útai ;

Túl elfedő sziklák homályán
A boldog helyig álmodoz,
Hol annyi heros égi pályán
Jutott Olymp lakóihoz.

És a hol csendes pompájában
Mosolygva fekszik Tivoli,
S a vándor Vesta templomában
Kelyhét Horátnak szenteli ;

S mint a görög lant dicsősége
Hevűlvén Musa kelyhitül,
Messzebbre nyúl pályája vége,
S zengése a felhőknek röpül !

O genius! halvány lepleddel,
Mely sír nyugalmával borít,
Miként borongó Luna, fedd el
A messzeföld ingerjeit.

Itten vérző honunk vidékin
Nyögő szél érvén keblihez,
Pusztúlt váraknak omladékin
A Musa búsán tévedez.

Tekintvén századokra vissza,
Ha Somlónk ormain megáll,
Az édes cseppet könnyyel iszsza,
Lantján víg hangot nem talál.

Lehajlik Dayka sírkövére
S borítja lelkét fájdalom,
Ah, Chárisoknak kedveltjére
Sírjában szállt csak nyugalom !

Lelkében, mint Hesper sugára,
Hordott szelíd érzéseket,
Genius szemén mely véle jára
Mosolygó könnyü reszketett.

De bájangjai nem édesíték
 A sorsot égi kebelén,
 Vértő sohajtások hevíték
 Szívét hölgyének lágy ölén,

S miként irígylett nyúgalmának
 Várából Eros kedvese,
 Szállott arany phantáziának
 Téreiről sírdomb mélyibe.

Kérjük sötét enyhelye mellett,
 Hogy lágyúljon a végezés,
 Lengjen körülünk gyöngye szellet,
 S emelje lelkeink ihletés.

Vegyék fel ömlő hangjainkat
 Kárpát kinyúló szirtjai,
 Érezzék forró lángjainkat
 Ister zöldellő martjai.

A dalra szebb honunk leányi
 Miként Nymphák tánczoljanak,
 Berkeink, mint Széphalom virányi
 Elysionná váljanak.

Fonjunk a küzdő Szent fejébe
 Nem hervadandó koszorút,
 Sírjának hűves éjjelébe
 Rózsák közt menjen biztos út.

Lángzók lesznek csudált nevénél
 Az érző szív verései,
 S szentek, mint oltár emlékénel
 A hűség csendes könnyei.

Sző-Demeter, szept. 1811.

A SONETTO.

Hespériának szent virányain
Hallám az ifjut íhletett lantjával,
S boldog leányka mellem szép titkával
Rengék derülő kénynek álmain.

Mosolygva leste, képem lángjain
Mint olvad egygyé szívem lágy dalával,
Gyöngén szorított reszkető karjával,
S lelkét ölelte lelkem ajkain.

Nem bírta többé az égi lángokat
Az elhalandó földi sátorában,
És szétömltem keble szép honában.

Lantján folyó tűz érte a húrokat,
S édes szelíd dal, mint csókjai valának,
Zengett szerelmünk boldog génusának.

Sző-Demeter, szept. végén 1811.

AZ ACATIA.

Myrtus homlokomon, és hűvös acátialombok
Fonnak ölelköztvén illatozó koszorút;
Azt remegő lánykám keziből, mint égi jutalmat,
Gyöngéded szerelem geniusa nyújtja felém;
Ákáczlombjaimat deli Cháris fűzte hajamba,
Hogy szent fája tövén zengjenek égi dalok.
«Itt ölelék egymást, kiket én kedvellek örökre,
Láng emelé sziveik, s isteni sympathia,
Rezzent lombok alól susogott lágy szárnya Zephyrnek,
S felnyílt kedvesimért illatozó kebele.»

Deczember 5. 1811.

GENIUS SZÁLL . . .

Genius száll az énekes mellébe,
 Mely szelíden ömlő dalra hív :
 Elmerűlvén lantja zengzetébe
 Szíveket ragadni égi mív !
 Mint Zephyr lágy szárnya zúg fölettünk,
 Bükkje sátorából szép dala,
 S Hesperidák kertjeként mellettünk
 Rózsaberkek nyílnak általa.

Gyűl s borong az érzelem reája
 Fellegként, mely nyári napra jó ;
 Felderül a gondolat fáklyája,
 S mint szivárvány, a dal áll elő ;
 S fénykörének messze csillogtában,
 A merengve néző szem előtt,
 Ég ragyogva színes pompájában,
 Melyet égi sugarakból szőtt.

Boldog, a kit isteneink szeretnek,
 És teremő szellem ajkán leng,
 S karja közt a nyájas képzeletnek
 Ideálok bájhonába reng !
 Századokká nyúl ki pillantatja,
 S felderül a kétes messzeség,
 Enyhe fényt kap a bú csillagzatja,
 S Hesperusként rózsaszínben ég.

Istenülő ! földi szellemében
 Gúnyol a gőg téged álnokúl,
 Vesd meg őtet lelked szép hevében :
 Áragyogvány fénye, mely kimúl.
 S szállj királyi sasként égi pályán,
 Szárnyaidnak nyíl szokatlan út,
 S homlokodra, túl a föld homályán,
 Nyersz jutalmúl csillagkoszorút.

Álmosd, szeptember 1812.

TISZTÁK MIKÉNT...

Tiszták, miként Arethusának
 Folyása, voltak álmaim,
 S bár néha könnyüim hullának,
 Búval nem éltem napjaim.
 Mint lepke röpdesett mellettem
 A képzeteknek angyala,
 S zúgó vészek között felettem
 Borúlt el lángszín fátyola.

Oh genius, karjaid enyhelyében,
 Hellásnak omladékain
 Miként Dione bölcsőjében,
 Merengtem a kény árjain.
 Vigan derült fel alkonyából
 Elöttem Róma hét hegyén,
 S félistenimnek sírhalmából
 Olymp felé lebegtem én.

Árnyaid közt, Tíbur szent határa,
 Hús szellem érte keblemet,
 Hullattam költőd sírhalmára
 Epedt szemből hév könnyeket,
 S hol éneklője Cynthiának
 Zengette kellő lángjait,
 Hordozta szívem Cypriának
 Ah, győzhetetlen lánczait.

Cypris, Cypris, szép tömlöczödben
 Rabbá lennem mi jó vala!
 Mi kedves olvadnom tüzedben,
 S mint phœnix élnem általa!
 Elöltve lelkét szent hevemmel
 Ölemben ült az égi lány;
 S elandalítám énekemmel:
 Mint hű párját a csalogány.

Ohajtlak messze fátyolodnak
 Kékjében látni, szép Remény!
 Ha napjaim majd alkonyodnak,
 Derül-e rájuk újabb fény?
 Imádott tárgyak ellenébe
 Röpülnek-e egykor szárnyaim?
 Vagy tán a sírdomb hús éjébe'
 Megszűnnek édes álmaim?

Sors, vígan dőlök kebeledre,
 Ha vég óráid intenek;
 Engedd csak, hogy sötét helyedre
 Szép álmaim kísérjenek.
 Fényöktől bús lakod homálya,
 Miként Auróra, felderül;
 S reám viruló rózsapálya
 Mosolyg vad pusztáid közül.

Álmosd, junius 9. 1813.

MINDEN ÓRÁM.

Minden órám csüggesztő magányom
 Néma csendén búnak szentelem,
 Rajtad elmém, ah törődve hányom,
 S könyim árját iszsza kebelem.
 Merre, merre tüntök, hű szerelmek,
 Melyek lánczolatok szívemet?
 Ha fogjátok forró szenvedelmek,
 Elborítani lángként éitemet?

Most is karján fényes ideálnak
 Még magasan rengnek álmaim,
 Ah, de tündérvárán nem találunk
 Méltó tárgyat többé lángjaim.
 Fanni, Fanni, mint Zephyr utánad
 Sóhajtásim szállnak untalan,
 Szűnj meg egyszer lélekvesztő Bánat!
 Szív, mért ingerlődöl hasztalan?

Zengtem égi dalt: mint alkonyában
 Philomela kertem bokraín,
 S mind hiában folytak, mind hiában
 Bájos hangok lantom húrjain.
 Csillagokra fel remegve sírtam,
 S fényöktől nem jött vigasztalás;
 Berken Echót fájdalomra bírtam,
 S jajgatásnak szólt csak jajgatás.

Isten hozzád eltűnt rózsapálya,
 Isten hozzád elsírt nyúgalom!
 Képed lelke többé nem találja,
 Dúló vészként zúg a fájdalom.
 S bár a kor, borítva fátyolával,
 Tőle messzebb messzebb elvezet,
 Rám világít lobbanó fáklyával,
 S visszavonz a bús Emlékezet.

S ah reményem mindegyik virága
 Újra fonnyad szellemkebelén,
 Újra súlyed a szív boldogsága,
 S régi sebben újra vérzem én!
 S míg a gyötrelmeknek vissz'érzése
 Százszorozva tépi lelkemet:
 Képzetemnek vészhozó lengése
 Gyújt, és kínos álmokkal temet.

Szállj homályba, s húnyj el fátyolodnak
 Éjjelében bús Emlékezet!
 Álmaid ha lassan alkonyodnak,
 Nyúgalom tán nyújt még hű kezét.
 Nyájas arczod visszasúgárzása
 Enyhe fény a boldog napjain;
 Nékem, ah, csak Lethe áradása
 Hoz segédet kínom lángjain!

Álmosd, jun. 11. 1813.

VESZTESÉG.

Itt epedett, itt dőlt kebelemre a mennyei lyányka,
 Itt szívta ajkamról szép tüzem égi hevét.
 Néma vagy, oh boldog szerelem! mondá vala Phœbus,
 S karjai közt kegyesem hirtelen elragadá.
 Mit használ nekem, ah s feldúlt öröminnek azóta.
 Kínom mélye felett hogy dalom árja csapong.

Álmosd, junius 1813.

AJÁNLÁS.

Néktek szent legyen e lant: Ámor, Grátia, Phœbus:
 Aetheri tűz, báj s hang töletek ömle reá.

Álmosd, junius 1813.

OHAJTÁS.

Légyenek érzésim szentek, mint isteni lantnak
 Zengzete, Thespiadák, Tempe virányi felett.
 Éltemet esti homály kékellő leple borítsa,
 Gyenge szerelmeimet védje viszont szerelem,
 S egykor az andalgót emlékem néma kövénél
 A szépnek vidám érzete lengje körül.

Álmosd, junius 1813.

HIACYNTHUS.

Haldoklott, ah, lábai előtt a mennyei gyermek,
 Nyögde, s fűveiben nem lele Phœbus erőt.
 Véredből egy lengé virág, így szóla, pirúljon,
 És bársonylevelén éljen örökre jajom.

Álmosd, junius 1813.

ÁTOK.

Láng vala keblemben, s ah késtél oltani lángom ;
 Szinte halék, s tőled nem jöve, lyányka, segéd.
 Hívtalak, ah szaladál ; ömlött szemem árja, nevetted,
 S nem hallád, Echo mint veri vissza jajom.
 Légyen egész éjjel — bár csókjaid árja habozzék
 Arczán — mély aluvás, ó Chloe, pásztorodon.

Álmosd, június 1813.

PANASZ.

Éjfél van, már Luna leszáll, s eltűnik az óra,
 S ablakod elleniben én egyedül vagyok itt.
 Játszol, Fanni, velem, vagy tán álomra hajoltál?
 Nem lakik egy helyt, ah, Morpheus és Szerelem!

Álmosd, július 4. 1813.

EGY IFJÚ SÍRJÁN.

A KÖLTŐ.

Lengesz, hogy szeliden nyúgódjék sírja homályán
 A szeretett ifjú, genius! hála neked!
 Myrtust s könnyeimet hozom itt hamvához elődbe ;
 Ah, híven lobogott ætheri láng kebelén.
 Egyszer csak lehet-e szemlélnem mennyei képét
 Jőni vezérkarodon Lethe virányi felől?

GÉNIUS.

Semmi panaszt a Párca nem hall. Fáklyája lefordúlt.
 Hades szent ligetén egykor elődbe siet.

Álmosd, július 7. 1813.

RÁDAYNAK SÍRJÁN.

Hints rózsát e sírra, magyar! s érezzed az égi
Szellemet arczaidon: Ráday nyúgoszik ott.

1813.

EGYKOR HOMÁLYOS...

Egykor homályos érzetek álmain
Borongva lengett képzetim angyala,
S ömlő pataknál s berkek éjén
Aetheri képek után epedtem.

Sejdítve néztem téreiden, Olymp,
A messze felhők éjjeli táborát,
S felém varázsszemek mosolygtak,
S isteni szózatokon hevülék.

Eltűnt az álom, és üresen maradt
Titkos valókért lelkesedő keblem,
Nincs égi kép, nincs lenge fátyol,
S hesperi kert s ölelő Sylphída.

Ki hozza meg szép napjaimat viszont?
Ki szenderít el rejtekem alkonyán?
Hogy lepkeként szép álmaimnak
Rózsavirányi felett lebegjek.

Hagyd, folyjon, Eros, hála-dalom neked!
Te nyájas arczczal jössz s szeliden borúl
Tündérbáj ismét berkeimre,
S Elysion mosolyog körülém.

Álmosd, aug. 1813.

JEGYVÁLTÓ.

Vedd e gyűrűt reszkető kezemből,
 Vedd e csókban forró lelkemet,
 Néked minden órát életemből,
 Érted vérözönnel szívemet!
 Téged fognak által karjaim?
 Ah, te-e, keblemnek ideálja,
 Mely gyakran mint nyári est homálya
 Messze lengett szél fuvalmain?

Merre, merre lángoló hevemben?
 Honnan, honnan ó nem földi kény?
 Mért e reszkető könyű szememben?
 Mért ez édes órán új remény?
 Bájos arczod, százszor boldog álom,
 A múltban s jövőben nem találom;
 Holtan fekszem-e lágy karodon,
 Vagy merengek hő hullámidon?

Tündér kárpitot vonnak fölettem
 Hú szerelmünk nyájas isteni,
 Érzem őket hűsen lengeni,
 S égi scénák tűnnek fel mellettem.
 Myrtuslombjaimnak enyhelyében
 Én a választott, a boldog én,
 Öszveomlom a kény érzetében
 S égek Armidámnak kebelén.

Álmosd, szept. 8. 1813.

ÁBRÁND.

Halljad fényszekeredben	S mint Philomela
Lúna, dalom!	Éneke lengjen
Fellengve szálljak én,	Az isteni hymnus
De mint te szelíden	Fellegeimből
Tekintetem,	Szárnyain alá.

A Párca kinek
 Vértő szívet adott
 Égi kebelben,
 Durva panaszra
 Sem pajkos örömré
 Nem ömlék el az.
 Mert egy anyának
 Nőttek ölében
 A bánat s öröm:
 A sorsnak ölében.
 Borongó képpel s remegő
 Könnyel szemeikben
 Ölelik egymást
 A hervadatlanok.

Szállongva feléjük
 Rózsalepelben

Arany Phantasia!
 Jössz, s kebeledben
 Tűnnek el ők.
 De te hű karodon,
 Messze mosolygván,
 Ismét felhozod őket,
 Szent Emlékezet:
 Mint fellegeken
 Az éji szivárvány.

Ó sors, hála neked
 E gyermeki szívért
 Melyet adál,
 Fannim kebelében
 És cyprusok alján
 Sírnok oly édes,
 Oly édes mosolygnom!

Álmosd, szept. 14. 1813.

SZEMERE PÁLHOZ.

Engem lombok híves éjjelére
 Bromios int, és habzó pohár;
 Rád olympi lyánynak keble vár,
 Hol mosolygva ül thronusán Cythére.

Myrtust fűz a költő, szép fejére;
 S kény virányin, melyben nincs határ,
 Szent örömtől lelkesedve jár,
 Dölvén kedvesének lágy ölére.

Ah, borítván égi szenvedelmek,
 Rengetődől istenálmokon,
 S Hymened dalolják a Szerelmek!

Hallom vígan, mint Anakreon,
 S tánczba szállok érte rejtekimben,
 S reng a rózsapárta fürteimben.

Szept. 15. 1813.

IDEÁL.

Gyakorta jött felém szent fáim alkonyában
Lebegve szárnyain egy kedves ideál,
Lelkem derült miként a Chárisok honában
Az első nyári nap Eos sugárinál.

Csapongva szórta szét phantáziám hatalma
Ifjú korom kecses, de földi képeit;
S mint égi kert virúlt halottaim sírhalma;
S nem ismert szellemnek érzem lengéseit.

Mi hely, mi érzemény, mely álmok bájolának
Sötéten mint Hypnus s tisztán mint Grátia?
Érzem, de nem tudám nevét szivem honának,
Egy más Páphos vala az, s egy más Arkádia.

Nem mint te Hermaon, s mint Hebe aranyhajával,
Nem mint boldog lakód, lethei szent virány,
Borítva láttam ott az ifjút glóriával,
S plátói lélekként fellengett a leány.

Mely szív, mely ömledés, mely lángoló remények,
S forró találkozás örök sors karjain!
És jöttek a napok, mint égi tűnemények,
S virító rózsaként Sylphidák nyomain.

Mosolygasz, ó barát, hogy érett éveimben
Gyúladva festem én az eltűnt gyermeket:
Ah, most is újulást találok képzetimben,
S könnyebb szárnyain bolyong elmém a föld felett.

S mit tézsz, ha így adá lantunknak istennéje
Szemlélni tündérfényt a természet körül,
És terjedő karral szállonganunk feléje,
S sötétben lenni majd, ha bája szétröpül?

Mikor, mikor lesz, hogy nem fog távozni tőlem
 A hullámok között mosolygó bölcsesség,
 S ez elszendergető dæmon kiszáll belőlem,
 S elő lepletlen áll a tiszta emberiség?

Nem fényben mint Olymp, és még is nem sötéten
 Ha foglak, hív anyánk, meglátni, hú fiad?
 Nem függve már tovább örökre csalfa képen,
 S nem sírván s örülvén múltó álmok miatt.

Ah lelkem e testtel szelíd harmóniába'
 Pályámon lengjen át vígan mint égi pár,
 S egyszerre dűljenek szent kényeim karjába,
 Mint egy Anakreon kit rózsás kelyhe vár.

Álmosd, szept. 16. 1813.

ÉDES KÍN.

Ti néma bús vidékek
 Halljátok kínomat;
 S te Nympha szent folyamban,
 Könyűm feléd ömöl.

De, Nympha, balzsamoddal
 Ne gyógyítsd e sebet;
 Örömmel hordom én azt
 Keblemben Chlorisért.

Álmosd, szept. 17. 1813.

ÉLET.

Te sírhalomnak bús homálya,
 Bár benned nyugtomat lelem,
 Rád nézni még is gyötirelem,
 Kedvét e szív csak itt találja.
 Sűrű kény s fájdalom felett,
 Mint csolnak a habok körében,

Hánykódom, s nyugszom hív ölében
Védangyalomnak, mely vezet.

Vadon, mint cométák pályája,
Ne bánd, ha folynak napjaink :
Fellobban a Remény fáklyája,
Midőn borítnak gondjaink ;
S puszták, miként vár omladéki,
Ha lesznek majd Éden vidéki,
S szemeink a múltat keresik,
Könyezni még is jól esik.

Erőt a férfiú lelkébe,
Ne fogja szívét csüggedés,
S öröm ha jön s ha szenvedés,
Egyformán lépjen ellenébe.
Történet vagy sors : egyiránt
Zúg itt örök tenger körülünk,
És partot érünk vagy merülünk,
Csak istenségnek karja ránt.

Egy szív s egy lélek szélveszekben,
És nyugalomban a miénk,
Rény és erő lakjék ezekben,
S ha szállhat lankadás felénk ?
Tündérképeknek ellenébe
Tőlünk nem megy sohajtozás,
Itt bennünk a vigasztalás,
Nincs élet a felhők körébe.

Álmosd, márczius 10. 1814.

LAURÁHOZ.

Közte sűrű kénynek, fájdalomnak,
Lyányka, lyányka, nyugszom kebleden,
Gyakran Lethe lankadási nyomnak,
Gyakran védő karján angyalomnak
Új örömfény terjed létemen.

Szenvedünk, s bár nyúgodalmat kérek,
 Vérző bűnkat még is ölelem ;
 Hidd el azt, a bű s öröm testvérek,
 S kényben úsz e jóltevő tündérek
 Szép körében, képzet s értelem.

Meg ne bánd, ha könnyeid hullának,
 Néma könnyek, Eros karjain,
 Meg ne bánd, mert szép napok valának,
 Melyek Eros karja közt folyának,
 Míg szendergél költőd dalain.

Égi lángot szívtam ajkaidról,
 Égi lánggal szívtad csókomat,
 Felderült a fátyol titkaidról,
 Újabb álom szállt fel álmaidról,
 S szebb remény a láthatás alatt.

Álom és Remény éltünk vezéri,
 Tartnak fáklyát vég czélunk felé,
 Szívünk a valót távol kíséri,
 S megcsalván néha bár eléri,
 Csalfa bájalakkal váltja bé.

Dőljünk a jelenlét hív ölébe,
 Légyen álom, légyen csalfa kép ;
 Tán ha vígan szállunk ellenébe,
 Nem borúl szép arcza gyászleplebe,
 S myrtuságot fürtjeidre széd.]

Álmosd, ápril 20. 1814.

VILMA EMLÉKKÖNYVÉBE.

Minden virágát életemnek,
 Melyet még sorsom nyújtogat,
 Vidám vagy gyászoló szín alatt,
 Öröimnek vagy keservemnek,
 Barátság s Szerelem !
 Tinéktek szentelem.

Minden virágát életemnek
 Vigan füzöm hajam körül;
 Az ég borong és felderül,
 S tavasszal új rózsák teremnek,
 Barátság s Szerelem!
 Míg ti laktok velem.

Minden virágát életemnek
 Hervasztja sírom egykoron,
 S túl földi kényen s bánaton
 Ott szent nyugalmat enyhelyemnek;
 Barátság s Szerelem;
 Karjaitokban lelem.

Péczel, jun. 25. 1814.

KÜZDÉS.

Mint zúgó szél a szírtnek homlokán
 Küzd a bátor sorsának ellenébe,
 De lankadozva dől el
 Lábainál a hatalmasabbnak,
 Bár lelkében láng van s erő,
 Ah, a halandó test roskadoz.

Fel! felfelé
 Int a genius,
 Zavar s homály
 Borúl el itt
 A hold alatt fölettünk;
 Sejdítve zeng az énekes
 Jobb sorsot és hazát,
 De keble titkokkal teljes
 Miként Dodona berkein
 Az égi szózatok,
 S mint ossiáni szellem
 Tűnnek fel érzeményei
 Borongó éj gyanánt.

Ah, mert erőnk önérzetében
 Gyöngék vagyunk,
 S ha mérközzünk az istenekkel,
 S ha a sphaerák zengzetébe
 Vegyítjük hangjainkat,
 Mint álom leszen énekünk,
 S mint lengő felleg árnya,
 Mely zöld mezők felett
 Fut szélnek szárnyain.

Lehányod-e
 Tested porsátorát,
 Hogy lángszárnyak röpítsék lelkedet?
 Hogy tiszta fény
 Derüljön fel szemeidnek?
 Ah, messze a vidéken,
 Melyet nem ismerünk,
 Ura léssz-e sorsodnak?

Örök vágy és remény,
 Örök remegés a múlt után,
 S a jövő felé:
 Im ez a láncz, melyen függ életünk,
 S a lánczot
 Egy látatlan kéz szorítja.
 Ó kéz, hatalmas és kemény,
 A síron túl mint innen egyiránt,
 Mert semmivé nem teszesz!

Leszállasz felénk
 A szenvedés s remény leplében,
 Szent Megadás,
 És karjaidon
 Kelünk fel a porból,
 Kelünk ki a habokból,
 S szelíd sors keble vár!

Péczel, jun. 28. 1814.

RÓZA.

«Kéred bajnok, hű szerelmem,
 Kéred jobbomat,
 Kell-e szívemben viselnem
 Majd úgy arczodat?
 Bajnok, Róza kebelében
 Nincsen hézak már,
 Kinek olvadt szerelmében
 Rá siron túl vár.»

Hallja Forgács gyötrellemmel,
 S kinről kínra dül:
 «El, el innen keservemmel» —
 Szól és lóra ül.
 «Látni, látni, messze messze
 Pogány táborát,
 Hogy keverje, hogy fereszsze,
 Véremben nyilát.» —

«Vérző szívnek, mély sebeknek
 Orvos a halál,
 András, hol zászlóid lebegnek,
 Sorsom rá talál».
 S téren, völgyen, kősziklákon,
 S tenger habjain,
 Rengetegben s vad pusztákon
 Fut szél szárnyain.

Küzd a bajnok a csatában,
 S kardra kard felé;
 Elhúnyt élte hajnalában,
 Szűk sír fogta bé.
 Ó de lelkét nem tarthatja
 Földi zár s fedél,
 Nyitva az égnek boltozatja,
 S lángszárnyakra kél.

És keletről el nyugotra
 Röpül mint orkán,
 Néz tengerre, néz partokra
 Messze pályáján.
 Egy pillantat és az égen
 Még csapongva száll,
 Más pillantat, s egy térségen
 Már honában áll.

Róza nyugszik a ligetben,
 S álma sergivel,
 Vékony égi leplezetben
 Tűn a lélek fel.
 Csüggedt arcznak halaványa,
 S véres kebele,
 S régi kellem maradványa
 Tűntek fel vele.

«Róza, Róza, kebeledben
 Nem volt hézak már,
 Az, ki olvadt szerelmedben,
 Rád síron túl vár» —
 Mint szélzúgás s tündér-ének
 Zengtek szavai;
 Róza reszket, s eltünének
 Vészes álmai.

Búsan ül a szép leányka,
 S ébren álmodoz;
 Hervad, ah, a szép leányka
 Sír lakóihoz!
 Mely felé zúg, minden szellem,
 Halál szelleme;
 Rózsa-szép kor s égi kellem
 Halnak el vele.

Péczel, jul. 3. 1814.

A SZENVEDŐ.

Szelíd halom, s te zöldellő berek,
Te csergedő víz tölgyeim alkonyában,
Aranykor, melynek éltem hajdanában,
Szent álmom, milyet Eros szendereg!

Egem borúlt, s eltűne a bájsereg,
Mely röpdesett tündéri fátyolában,
Kiterjed e kar, e kebel, s hiában!
Egy boldog órát, ah mikor nyerek!

Ó Luna, néked a sors égi pályát
Ha fellegekben olykor engedett,
Tisztán hozod fel újra képedet:

De nincs, ki szórja szélyel búm homályát,
Én szenvedek mélyen s ártatlanúl,
S mosolygni többet e száz nem tanul.

Péczel, jul. 14. 1814.

AZ IVÓ.

Hallottad-e a fülmilének
Lombjain miként foly bájos ének,
Míg hűsen esti szél kereng?
S ha fészkében a gerliczének
Hű pár nyögdeklő csókja leng,
Érezni tudsz-e gerjedelmet?
Daloltam én is, ah, szerelmet,
Mint fülmilének dalja zeng,
S csókoltam én is hajdanában,
Gyúladva Lotti karjain,
Éltem mosolygó hajnalában!
Leszállt a hajnal, s álmain

A lány is elszállt más ölébe,
 De érette, sorsom ellenébe,
 Nem zúgott lantom húrjain
 Kérő panasz s keserves átok.
 Töltvén kezem habzó pohár:
 Lágycsók s szerelmek dalja már,
 Mondám, örökre isten hozzátok!

Péczel, aug. 11. 1814.

RÁKOS NYMPHÁJÁHOZ.

Egy dalt, egy dalt,
 Ó nympha, kedvesednek
 Folyásod partjain.
 Egy dalt, mely egyszerűen,
 Egy dalt, mely égi hévvel
 A szívhez szóljon és tehozzád!

Kettő szerelme kebelemnek:
 Egy hon és egy leány
 Azt vérző szívvel, ezt epedve,
 Azt lángolóan, ezt mosolygva
 Tekintvén, ölelem.
 De büszke lesz szívem s dobog,
 S önézés száll ki homlokomra,
 Ha képeik lengenek felém.

Kegygyel teljes, de búsan
 Tűnik fel képed, o hon,
 Mint Róma Caesar álmain.
 Ó szent, ó szent!
 De fájdalomnak érzete,
 Mely rólad sugárzik reám.
 De te mosolygva jósz,
 Ó lány, mint május reggelén
 Az ujjá szült nap ragyog.

És kebleden
Mint olvad el a bú,
És kebleden kívül
Mint nincs öröm!

Ó hon, ha egy pillantatig
Szétoszlik felleged,
S vígan mosolygsz :
Olympig szállnak érzetim,
S láng és erő keblemben.
S ha lyányka, néked
Szelíd bánat leng arczodon,
Könyekben dőlök karjaidra,
S vigasztalást lelsz ajkamon.

Ó lyány, hamvvedreden
Búsan kél egykor a dal,
S majd szárnya fenlebegvén,
Harmatjából egének
Csöppent vigasztalást.
De néked élni kell, ó hon,
S örökre mint tavasz virúlni,
Ah, mert omladékidon
Reszketve fognék szétomolni
Hazám, hazám!

Péczel, aug. 1814.

TUDATLANSÁG.

Tudok vígan nevetni,
Tudok hiven szeretni,
S szépről énekleni,
S kelyhem ha megtöltétek,
Köszönni bort felétek
Tokaj szent isteni.

Egy van mit életemben,
 Sem búmban, sem kedvemben,
 Meg nem tanulhatok,
 Epedtem, olvadoztam,
 Sok lyányt lágy búra hoztam,
 S még sírni nem tudok.

Káva, aug. 1814.

BORKIRÁLY.

Csak bor, csak lyány szerelme
 Szivem fő gerjedelme,
 Mit nékem a világ?
 Ha más trónusra hág,
 S hírnek fut ellenébe,
 Pálczájától kezébe'
 Félvén a sokaság:
 Fennáll királyi székem,
 Országot a sors nékem,
 És pálczát szintugy ad:
 A szék a lyány ölében,
 Ország borom kelyhében,
 S a pálcza myrtuság.

Káva, aug. 1814.

ELFOJTÓDÁS.

Oh sírni, sírni, sírni,
 Mint nem sírt senki még
 Az elsülyedt boldogság után;
 Mint nem sírt senki még
 Legfelső pontján fájdalmának,
 Ki tud? ki tud?

Ah, fájdalom —
 Lángoló mint az enyém, csapongó s mély,
 Nincsen több, nincs sehol!

S mért nem forr könnyű szememben?
 S mért, hogy szívem nem reped meg
 Vérözönnel keblemen?

Bényétől Péczelig, aug. 16. 1814.

SZERELEM.

Töredék.

1.

Mi légyen egy sohajtás s lágy tekintet,
 Mi egy olvadó szív forró csók hevé,
 S reád epedvén hogy ha lyányod intett,
 Ez álom, e merengés, s vágy, s remény?
 S szelíd keserv- és boldog könnyeinket
 Cythere hív ölében zengem én,
 Fűzz, ó Camena, szárnyat énekemnek,
 Cypris virági nálad is teremnek.

2.

Vigan, mint Eos, s mint az estpirúlat,
 Mosolygó csendben száll olykor dalom,
 Fellengve majd, miként sas, égben múltat,
 Ismét borongva jó, mint sírhalom:
 De szép alakján sem vad láng nem gyúlad,
 Körítve tőled égi nyúgalom,
 Sem csüggedésre nem dől, s gyötrelmében
 Eped, mint égi lyány, kegygyel szemében.

3.

Ne, Múzsza, lantod reszkető hurjára
 Ne jöjön semmi durva, semmi rút;
 Szennyetlen áll a Grátiák oltára,
 Hol nyitva minden szépnek van az út.
 A tiszta költő fűzhet csak hajára
 Örökre hervadatlan koszorút,
 Melyek remegvén szűz kezek fonának
 Ékességül pirúló homlokának.

4.

Még Chronus élt, s Olympnak boltozatja
 Víg istenek sorával volt tele,
 És Heliósnak fénylett arczatja,
 S bájjal fogadta el Thetis kebele,
 Oltártok állt, o Chronus nagy magzatja,
 S szép keblü Hera, s tisztelt Cybele,
 S mosolyga még, a szent italt kelyhébe
 Habozva töltvén, rózsaszájjal Hébe.

5.

E szép koron rengett elő Cythére
 Vén Oceánnak kék hullámain,
 Aranyhaj, melyhez csapkodó hab ére,
 Sötétesen simúlt el vállain,
 Epedt szemérem űlt tekintetére,
 Félénk mosolygás lengett ajkain,
 S lebegve száll a partra kellemében,
 S öröm tenyész körülte, mint keblében.

6.

Szép, mint pályája kezdetén Auróra,
 Keggyel teljes, mint Lúna jön elő,
 Nyílt szívvel minden szépre, minden jóra,
 Az égbe Grátiák közt hág fel ő.
 Minden tekintet száll a lankadóra,
 Mindent utána vonz egy bájerő,
 De tisztán áll a Charis istennéje,
 S csak némán leng a kívánság feléje.

7.

Mind boldogok, kik itt az égben vannak.
 Mond, s földre szálla kísérőivel,
 A földlakónak, a boldogtalannak
 Nyugtót szerezni lágy érzésivel:
 S itt, kik felé remegnek és rohannak,
 Oltárán változólag fogja fel,

Dereng azokban egy szelíd indulat,
S e vad csoport emésztő lángra gyúlad.

8.

Azok felett, mint hajnal csillagzatja,
Jelen meg a derülő szeretet,
Ezekre villámként csap lángozatja,
És öszvezúz reményt és életet,
Ott a jövődöt rózsa közt mutatja,
Útadba szór itt csak töviseket,
Mert tiszta hely a Grátiának honja,
S elvész, kitől segédét félrevonja.

Péczel, auguszt, 1814.

A LYÁNY DALA.

Jön búsán az éjjel, orczája borong,
Húsen lebeg a nyúgoti szellet,
A fülmile csattog, a lyányka bolyong
Susogó bokrai mellett.
Ó merre leányka? homályos az ég,
Nézd, csak maga fénylik csillaga még
Tisztán a szerelemnek.

Fenn ha a szerelemnek csillaga még,
Ez lészen a lyányka vezére,
S bár légyen örökre homályos az ég,
Nem száll remegés kebelére.
A fülmile csattog, az estveli szél
Szárnyán lebeg és zúg a falevél,
S ébred tüze képzeletemnek.

Búsabb lesz az éjjel, orczája borong,
S hűsebb a nyúgoti szellet,
A fülmile csattog, a lyánka bolyong
Susogó bokrai mellett.
Ó lyányka! sötétbe borúlt a határ,
Nézz szélllyel, az égen csillaga már
Elhúny a szerelemnek.

Hagyd legyen örökre sötét a határ,
 Nem remeg a lány kebelében,
 S hűny a szerelemnek csillaga bár,
 Felserken az hajnal ölében.
 A fülmile csattog, az estveli szél
 Szárnyán lebeg és zúg a falevél,
 S lángol tüze képzeletemnek.

Péczel, aug. 18. 1814.

HOL A VIRÁNY...

Hol a virány, a melyet gondolok?
 Hol a leány, kiért e szív dobog?
 Virány, szent halmain hogy nyugodjam én,
 Leány, hogy lángba szálljak kebelén.

Tovább, tovább! ím hervadt a virány,
 S fojtó keservben olvad a leány;
 Virány a lánynak búján hervadoz,
 Leányra bút, ah, hűtlen kedves hoz.

Leány, leány, még lángot nem cserél
 Ki egy más ölében szép órákat él;
 S ha bánatodtól hervad a határ,
 A víg szerelmes tőled majd mit vár?

Szerelmet a leánytól várj, ha sír,
 Ki könnyben olvad, lángzó szívet bír,
 S ha kedves hűven rámosolygva jó,
 Mint nyári nap, vígságra támad ő.

Tolcsva, november 2. 1814.

LYÁNY ÜLT...

Lyány ült a hold fényében,
 Felé ment a legény,
 Lyány függve kétségében,
 Örömben úszva én;

Várt és körültekintett,
Meglát, remegve intett,
S előmlék kebelén.

«Lyány, oh leány ha csenddel,
A másik éj is int,
Lopvást, lopvást jövend el
A boldog pár megint!»
Nem szólt, csak elpirúla,
Mosolygott s rám simúla,
S csókokkal öszvehint.

«Menj ó legény, röpdéznek
Hajnal fúvalmai,
S ott benn fölébredeznek
Anyám s leányai.
Jöttem, de szívszorúlva.»
S zengtek, de rám borúlva,
Bucsúszót ajkai.

Itt állok a szabadban,
A nap csendben jön fel,
Az árnyas boltozatban
Csalogány énekel;
S mélyében kebelemnek
Szelíd dalok teremnek,
S szívem dobog s tüzel.

Álmosd, január 1. 1815.

RÉNY.

Magasan, magasan,
Ó Rény, veled
Röpüljön a dal.
Arczod tiszta fényben
Tűnik fel Olympon
Mint nyári nap:

De sűrű gőzfelleget
Borítja földünket
Színed elől,
S sugárid homályban
Hatnak reánk.

Gyakran láttalak
 Kerengeni,
 Mint vészhozó cométát
 Földünk felett,
 Imádva, rettegvé
 Mert nagy valál,
 És fenségedben
 Irtóztató
 Mint a dörgő menny,
 De mikor jössz
 Mint hesperi csillag,
 Csendesen, szelíden,
 Mosolygva tekintek
 Ellenedbe,
 Keggyel tölt istenné!

Nem te nyújtád
 A méregkehelyt
 Hellas égi fiának?
 Nem te fonál koszorút
 Camill fejére
 A Capitolium
 Szent bércein?
 De ki titkon eped
 Rejtekében
 Sejdítgető kebelrel
 Feléd, feléd,
 Arra hüsen csepeg
 Aetheri balzsam
 Szárnyaidról,
 S rengő öledben

Felviszed őtet,
 Lefolyván napjai,
 Olympra, fel!

Csalfa alakok
 Bolyganak köztünk
 Gyakran, hazudván
 Téged, istenné.
 A komoly való
 Meggyújtja fáklyáját,
 S mint éji lidérczek
 Tűnnek el ők.
 De te állasz
 Éjjel és nappal,
 Csendben, viharban,
 Gyász s öröm között,
 Nem változó fényben,
 Mint az örök sors.

Légy idvez nekem,
 Bár vér s pusztulat
 Kövessék nyomdokid,
 S ínség s halál.
 Tiszta kebelbe
 A gyilok ha merül,
 Tiszta kebelre
 Vad sors ha rohan:
 Intesz egedből,
 S az isteni lélek
 Nem súlyyed el.

Május 5. 1816.

A FÖLDHEZ.

Szent kebeledből
 Fesle ki hajdan
 Az emberi nem,
 S szent kebeledbe

Tér meg ismétlen
 A napok szálltával,
 Föld, hív anyánk!

Még is az ember	Játéka leszen,
Téged elhagyván	Mint barna felhők
Csillagokig fel	A sziklatetőn.
Vágyakozik,	De te, szent anya,
S lebegő szárnynyal	Délczeg gyermekedet
Készül törni	Várod öleddel,
Útat magának	És kebeledben
A nap felé;	Nyugtatod őt,
De visszahanyatlik	Lenge füvekből
Küzdése közt,	Szőve reája
S légi szeleknek	Hús fedelet.

Cseke, máj. 6. 1816.

A REMÉNYHEZ.

Vad Oceánnak mély hullámain
Vergődöm én, és küzdöm a szelekkel,
S ah, képed minden este, minden reggel
Felém leng a két hajnal szárnyain.

Szelíd Remény, jobb kor szebb napjain
Mosolygva jöttél lángoló szemekkel,
De most borongasz barna fellegekkel,
Mint búcsuzó hölgy férje karjain.

Idv néked így! ha mindent elvesztettem,
Ha tengerhabként duzzad bánatom,
Ne légyek elhagyatva, légy mellettem.

Im újra vészek árján hanyatom,
Süvöltve röppen a vihar felettem,
S remegve száll rád végpillantatom.

1816.

FEJDELMÜNK HAJ...

Fejdelmünk hajh! vezérünk hajh!
 Magyartok gyászban ül,
 Még leng a szellem töletek,
 S már lelke sem hevül.

Oltárunk áll s nem füstölög
 Rákos szent mezején,
 A szablya függ, s nem hord vitézt
 Hátán a büszke mén.

O Várna, Várna! fűveid
 Lengessék hús szelek,
 Borítsa csendes nyugalom,
 Király, emlékedet.

Vérkönyvet önt az útaxó,
 Mohács, virányidon,
 Érzése mély, érzése szent,
 Mert rajtad sír, ó hon!

De bújdosóknak sírja te
 Pontus határain,
 Nem leng egy sóhajlás feléd
 Hív ének szárnyain!

Titkon borong a génius,
 A néma hant fölött,
 Hol lángoló szív s honszerelm
 Váltottak életet.

Bosszúját, a hűvet, nemest
 Keblében érleli,
 Mely forr és olvad, s tiszta lesz,
 És pontját fölleli.

S villámként csap, villámként sujt,
 És tűzre lángra kél,
 S a honfiú, s a honleány
 Csak érez, nem lát s fél.

És halni mégyen, győzve jár
 A vér szent mezején,
 Vészek körítik homlokát,
 Erő forr kebelén.

S rohan, mint ár, a győzelem
 Kelettől nyugotig,
 A láncsa zúg, a lobogót
 Magas szellők viszik,

S ledőlt országok hamvain
 Egy szép hon támad fel,
 Mely lelket tölt, mely szívet ráz
 Neve zengésivel.

[Péczel, ápr. 1817.

KÉPZELETHEZ.

Töredék.

1.

Szállj Képzelet, szállj rózsafátyolodban
 Bátran lebegve, mint királyi sas,
 S ezerfelé változva szép arczodban
 Lélekre, szívre bájerővel hass.
 Ragadj magaddal, s tündérkárpitodban
 Száz tüneményt, száz új scénát mutass :
 Míg nap derül az énekes mellében,
 S élet s virágzat tűn fel énekében.

2.

Csak dalt adott, csak lantot a költőnek,
 Csak dalt, csak lantot a végzés nekem,

Lángérzeményim oszlanak s megjönnek,
 Örömré, búra szállong énekem.
 Kerestem rejtekében szívnek s főnek
 Mitől virúlna boldoggá életem,
 S szent Képzelet, megfutván egy világot,
 Csak hív öledben leítem boldogságot.

3.

Te öntöd a dalt, s gazdag ömledése
 Forr, mint Tiszának áradt habjai,
 Elfoszlik a bú, s szívem vad küzdése
 Leszáll derengvén vídamb álmai.
 S mint hűs berek, mint esti szél nyögése
 Ha felhasadnak május napjai:
 Enyhítve leng az érzetek homálya,
 S virít, mint rózsáskert, az életpálya.

4.

Borítsd el arcod fényben, mint Auróra,
 S világolj rám fátylád sugárival;
 S tenéked szentelt légyen minden óra,
 Szentelve néked folyjon minden dal.
 S ím mint midőn lángot kerengve szóra
 Az égi tűz, villámcsapásival,
 Folyást talál a költő szent hevének,
 Reng e kebel, s ömlengni kezd az ének.

Kölcsé, aug. 4. 1818.

SZÉP LENKA.

Szép Lenka vár a part felett,
 Csolnakján a halász
 Dalolván csendes éneket
 A part felé vigyáz:
 Csak vissza, vissza, szép leány,
 Szél támad és hullámot hány!

Esdekelve szól a szép leány :
 «Nem én, halász, nem én,
 Túlparton zöldell egy virány,
 Kunyhó van közepén,
 S zöld árnyak a kunyhó körül,
 Alattok, ah, kedveltem ül.

Szélvész között, zúgó habon
 Rettegtet sok veszély,
 Reményem még is egy vagyon
 Tán partra hajt a szél!
 S kit szenvedés, kit bánat ér,
 Örömkönyűk a pályabér.»

Szép Lenka jön, s csolnakba száll,
 Kormányt visz a halász,
 Minden hullám csapásinál
 Jobban jobban vigyáz,
 S a vész midőn ujúlva kél,
 Mond Lenka : «partra hajt a szél !»

Nem lyány, nem partra hajt a szél,
 Szél és hab ellenünk,
 Veszélyes, ah, míg ember él,
 Istent kísértetünk,
 Hullám dagad s örvénybe száll,
 Hullám között vár a halál.

«Halász, szerencse jár velem,
 Szerencsés csolnakod,
 Nyúgot felől, ó szerelem,
 Dereng szép csillagod,
 Nyúgotra vár a hű legény,
 Nyúgot felé nem félek én.»

Szól Lenka, s a túlpartra néz,
 Néz, s látja kedvesét,
 Öröm-reszketve nyúl a kéz,
 Hév önti el keblét,

És tün előle víz, föld, ég,
Szemében forr csak lelke még.

De vérzik ő, a hű legény,
A part felett állván,
Kél a veszély, s húny a remény,
Már-már hal a szép lyány;
És új szél zúg, és új hab gyúl,
S a csolnak végkép elmerül.

Lát a legény, s nem nyög, nem sír,
Nem érez, nem gondol,
Felnyílik kínja, mint egy sír,
S nem tudja merre s hol?
S gyors, mint villám felhőiből,
A hab közé félhalva dől.

Cseke, május 31. 1820.

RÁKOS.

Rákos, bolyongék partjaidon, s vized
Hullámit ittam s keblem emelkedett,
Könny forrt szememben, s érzeményim
Szívem alatt tüzesedve vívtak!

Körűlem érzém egykori hőseink
Árnyékaiknak gyöngé fuvallatit,
Az égi szellem fürteim közt
S arczom előtt suhogott csapongván.

Hajh, látom őket sátoraik közűl
A népesülő térre tolongani,
Buzgó kebelt látok hazámért,
S lángszemeket dagadó könnyekkel!

«Fegyverre, jó az ellen erős hada!»
S ím villog a kard, s tárogató riad,
A büszke ló szökdell, nyihog, fúv,
A lovag ül diadalmi tűzzel.

És nem kerülnek mély sebeket s halált,
 Ki halni tud, nincs járom erős nyakán,
 Néked, tenéked szent szabadság!
 Áldozik a nemesen kifolyt vér.

Magozz fel, ó vér, pusztá mezőnk fölött,
 S teremj magodból szép csemetét nekünk,
 Ah, szélveszek közt nyert honunkat
 Rút puhaság özönébe fotjtjuk!

Habzik borunk a tág kehely öble közt,
 Tolongva zúgunk tánczpaloták felé,
 S förtéztetett lyány karja közzé
 Szórja vadúl erejét az ifjú.

Romlasz magyar nép, romladozol hazám,
 És lassan őrlő féreg emészt belől,
 Ha fog kigyúlni magzatidnak
 Szűk kebelökben az égi szikra?

Cseke, okt. 1821.

BÚ KÉL VELEM...

Bú kél velem, bú jár velem,
 Ki ránt fel kebléből?
 Adj egy rózsát hű szerelem,
 Hajad szép fürtéből.
 Egy rózsát adj, hű szerelem,
 Bár tövises lészen,
 Tán ha kínját elviselem
 Majd öröm vár készen!

Mért nyög, miért az esti szél
 Bokor ernyőjében?
 Mért fürdik a rózsalevél
 Harmat hűs cseppjében?

Azért nyög, hajh, az esti szél,
 Mert én sohajtottam!
 Harmatcsepped, rózsalevél,
 Szememből ontottam!

Fészkén az árva fülmile
 Ha párját siratja,
 S búját énekben zengi le,
 Lágyúl-e bánatja?
 Ó zengenék úgy éneket
 Egyik éjről másra,
 S bérchezet, völgyet, fát, köveket
 Indítnék sírásra!

Szűn a zápor, s szivárvány ég
 Fenn sötét felhőken,
 Vándorsorsom túlhalad még
 Borongós időken.
 Adsz egy rózsát, hű szerelem,
 Bár tövises lészen,
 Tán ha kínját elviselem,
 Majd öröm vár készen.

Cseke, okt. 28. 1821.

DOBOZI.

Rabló jön! és Dobozi már
 Hölgyét nyeregbe vette,
 Gyors méneken sereg tatár
 Üldözve zúg megette,
 S messzűnne, mint kőszáli hó,
 Fejérlik a bús lobogó,
 Kelő por fellegetben,
 A ferde nép körében.

De hátra néz s előre fut
 A hű magyar nejével,
 Nincs gát lovának s vészes ut,
 A bérchez egy lesz völgyével.

Omló tajtékban füredvén
Nyargal, szaguld a büszke mén,
S villámásként gyors lába
Szikrákat hány futtába.

Nem retteg a bajnok lován,
Sebet s halált szüvében
Folyt vére hányszor a csatán,
S hörgött halál keblében!
S annak ki elhull mint vitéz,
Rablánczot nem fűz semmi kéz:
De nézvén szép hölgyére,
Habzik minden csepp vére.

A gyöngé nő borongva ül,
Hősét körülölelve,
Küzd és lankad, fagy és hevül,
Száll s újra kél félelme.
Röpülő barna fürténél
Süvöltve zúg a déli szél,
És egy bokor ha zördül,
Fülébe lánczhang csördül.

«Bajnok, bajnok, van-e erő
Százak fölett kebledben?
Kívívsz-e majd, bal sors ha jó,
Lángszablyáddal kezедben?
Túl völgyeken, túl hegyeken
Engem hajt e rút idegen
Szolgálni bús igába,
Vad nője vad lakába.»

Felborzad a búsúlt vitéz,
Szemét vérkönny áztatja,
Mélyen sohajt, az égre néz,
S reményt keres bánatja:
«Röpülj, röpdülj hű paripám,
Jó sors talán jót hoz reám,

Bár készít gyöttelembé,
Kedvébe még veszen be!»

S mint sebhedt őz zöld fák alatt,
Hordván kínját magával,
Fut a magyar mint gondolat,
Mint szél sebes lovával;
Omló tajtékban füredvén
Nyargal, szaguld a büszke mén,
S villámásként gyors lába
Szikrákat hány futtába.

De hol van szél küzdő habon,
Hogy ne lankadjon végre?
Hol gondolat, mely szárnyaljon
Végetlen messzeségre?
Száll fáradás inaiba,
S pihegve jár a paripa,
Lassan lobog serénye;
Hal a lovag reménye.

Vész támad a hölgy kebelén,
Egy hab lesz minden vére;
A sík mező területén
Vad lárma zúg előre.
S magasan mint kőszáli hó,
Közelget a bús lobogó,
Kelő por fellegében,
A lárma zajkörében.

«Bajnok, bajnok, nincs védelem,
Csak szablyád hű vasában;
Olvadjon fel rabkötelem
Hulló vérem habjában!
Én lássam e rablók közül,
Élted ha hőshalálra dűl?
S árván magát, hajh, messze,
Hölgyed láncz közt epeszsze?»

Kétség partján a bajnok áll,
 Mely örvényt nyit reája,
 Lassan gyúl sóhajtásinál
 Reménye végszikrája
 «Csak még egyszer hű paripám
 Jó sors talán jót hoz reám,
 Bár készít gyötrelembe,
 Kedvébe még veszen be!»

És még egyszer megérezi
 Sarkantyu hev döfését,
 Sérült vadként forrván teszi
 Utolsó szökellését.
 Omló tajtékban fűredvén
 Nyargal, szaguld a büszke mén,
 S ah — villámként gyors lába
 Öszveroskad futtába!

S már mint felhő, mely hord jeget,
 S már mint villám fáklyája,
 Úgy zúg s villog hátok megett
 A vad tatár láncsája.
 S magasan, mint kőszáli hó,
 Ott leng már a bús lobogó,
 Kelő por fellegetben,
 A ferde nép körében.

«Bajnok, bajnok, nyújtsd csózkodat,
 Az utolsót ajkamnak,
 S terjeszd ki védő karodat
 Örvényén fájdalomnak.
 Angyal, szerelmem egébül
 Ragadj fel a rablók közül!»
 Nem szól a hős s elfordúl,
 Szeméből egy könny csordúl.

«Bajnok, nincs bízni több remény,
 Nincs várni percz éltemben,

Hamvad minden más érzemény,
 Egy lángol még szivemben.
 Szabadság nyújt, ah, hű kezet,
 Hozzá csak omló vér vezet!»
 Nem szól a hős, s megrendül,
 Egész léte felzendül.

«Írígylem férjfi létedet,
 Íríg्य vagyok sorsodra;
 Fenhordozván fegyveredet
 Boszúlva dőlsz sírodra.
 Én térden, nem tehetve mást,
 Koldúlok tőled egy csapást,
 Adtam szivet, szerelmet,
 Adj meg csak egy kérelmet!»

«Vagy, ó, vad győző karjain
 Útált csók légyen bérem,
 S megfúljon erőszakjain
 Az öszvedült szemérem?
 Férj, hajh, képzeld el irtózáván,
 Midőn nőd a bűn ostromán,
 — Ez e hűsége díja? —
 Utolsó harczát víja!»

S megjajdulván kétségbe hull,
 S nem bír a hős kínjával,
 S kardjához, ah, borzadva nyúl,
 A végső percz folytával,
 Midőn, mint vívó oroszlán,
 Szomjan vér és zsákmány után,
 Krimnek dühös tatára
 Kezet nyújt már párjára.

És elfordúl, s felöleli
 Nyögő nejét karjába,
 És hű vasát megszenteli,
 Merítvén oldalába;

És rontván a vad nép közé
 Ád s vesz halált minden felé,
 S omolván drága vére,
 Hölgyének rogy testére.

Cseke, nov. 4. 1821.

BORDAL.

Igyunk derűre,
 Igyunk borúra,
 Úgy is hol kedvre,
 Úgy is hol búra
 Fordúl az élet.
 Kedved a jó bor
 Jobban éleszti,
 Búdat a jó bor
 Messze széleszti,
 S elmúlat véled.

Minden por, álom,
 S füst e világon;
 Mi haszna gázol
 A boldogságon
 A hír barátja?
 Ha dob riadt a
 Harcz reggelére,
 Patakban omlik
 Hullámozó vére,
 S bérét más látja.

Békételen, bús,
 Senyved magába,
 Kétség s remény közt
 Vár s fél a kába
 Perczet s esztendőt.
 Miért törődöl
 Szűk életeddel?
 Napod ma mit nyújt
 Köszönve tedd el,
 S hagyd a jövődöt.

Reggel vagy este,
 Szélben vagy csenddel,
 Eljön magától
 Sorsod mit rendel:
 Miként nyár és tél.
 Ernyőt keress, ha
 Készül borúlni,
 Szenvedj, ha nem tudsz
 Hová vonúlni:
 Fordúlhat a szél.

Éld a jelenlét
 Perczét s óráját,
 Együtt lefutja
 Jó s rossz pályáját,
 S együtt húny véled.
 Igyunk derűre,
 Igyunk borúra,
 Úgy is hol kedvre,
 Úgy is hol búra
 Fordúl az élet!

Cseke, decz. 7. 1822.

CSOLNAKON.

Ültem csolnakomban
 Habzó vizen,
 Hallék zúgni darvat
 Röptébe fenn.
 Röptűlsz égi vándor,
 Föld s víz felett,
 Vajha szállni tudnék
 Én is veled!

Lelnék én tanyácskát,
 És szép eget,
 Hol telet ne látnék
 S búfelleget;
 Hol teljes reménnyel,
 Mint szivárvány,
 Tűnne fel minden nap
 Más nap után.

Indultál keresni
 Más jobb határt,
 Langy tavaszt, virítót,
 S tenyésző nyárt.
 Én is, hajh, keresnék,
 Szállván veled,
 Más boldog határon
 Hú fedelet!

S ott, hol esti szél leng,
 Zöld fák közül,
 Forrás ömledezne
 Kunyhóm körül.
 Isten hozzád csolnak,
 S te vészes part,
 Hú kegyes nyit ott rám
 Remegő kart.

Ülök csolnakomban
 Habzó vizen,
 Hallok zúgni darvat
 Röptébe fenn;
 Röptűlj, égi vándor,
 Föld s víz felett,
 Sorsom, ah, nem adta
 Szállnom veled!

Cseke, decz. 28. 1822.

HYMNUS.

A magyar nép zivataros századaiból.

Isten, áldd meg a magyart
 Jó kedvvel, bőséggel,
 Nyújts feléje védő kart,
 Ha küzd ellenséggel;

Bal sors a kit régen tép,
Hozz rá vig esztendőt,
Megbűnhődte már e nép
A múltat s jövődőt!

Őseinket felhozád
Kárpát szent bérczére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak vére.
S merre zúgnak habjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágozának.

Értünk Kúnság mezein
Ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt csepegtettél.
Zászlónk gyakran plántálád
Vad török sánczára,
S nyögte Mátyás bús hadát
Bécsnek büszke vára.

Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámidat
Dörgő fellegedben,
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
Ozman vad népének
Vert hadunk csonthalmain
Győzedelmi ének!
Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám, kebledre,

S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre ?

Bújt az üldözött, s felé
Kard nyúl barlangjában,
Szerte nézett s nem lelé
Honját a hazában,
Bérczre hág és völgybe száll,
Bú s kétség mellette,
Vérözön lábainál,
S lángtenger fölette.

Vár állott: most kőhalom ;
Kedv s öröm röpkedtek :
Halálhörgés, siralom
Zajlik már helyettek.
S ah, szabadság nem virúl
A holtnak véréből,
Kínzó rabság könnye hull
Árvánk hő szeméből,

Szánd meg isten a magyart
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kinjának.
Bal sors a kit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Megbünhődte már e nép
A múltat s jövőndőt !

Cseke, január 22. 1823.

REMETE.

Bal sors a kit számkivete
Kedv és öröm közúl,
Czellájában a remete
Kulcsolt kezekkel ül.

S egyszerre lágy emlékezet
Álomként lepte meg,
S szemén, mely rég nem könnyezett,
Egy tiszta csepp remeg,

És ím keresztül ajtaján
Lassú sohajgás jó,
Felpillant, s egy vándorleány
Roskadva lép elő.
Vállán sötét hajfürte leng,
De képén siralom,
S melléből, ah, hörögve zeng
Szívmetsző fájdalom!

Sejdítve néz a remete,
Forr s küzd érzelmivel,
A lyány, kit egykor szerete,
Lelkében tűnik fel,
De az, mint rózsa mely virúl
Ha május napja kél,
Ez itt, mint rózsa mely elhull
Támadván őszi szél.

«Ki bút visel, fáradva járt,
Ó vándor úlj le itt,
Vedd tőlem e habzó pohárt,
S kertem gyümölcseit.» —
«Nem kell gyümölcs, s habzó pohár,
Mond a vándorleány,
A szenvedő csak helyre vár,
Meghalni hol kíván.

Futottam szél s hullám előtt
Keresni hívemet,
Egy év eltűnt és másik jött,
S a sors ím eltemet.
Kerestem itt, kerestem ott,
Sehol sem volt a hív,

Remény emelt, kétség nyomott,
És megrepedt e szív!»

Mond a leány, s halálra dül,
Végsőt mélyen sohajt,
Kifejlett a lánczok közül,
Többé nem érez bajt.
Borongva néz a remete,
Forr s küzd érzelmivel,
A lyány, kit egykor szerete,
Lelkében tűnik fel.

Röppenti a hervadt felé
Bús pillantásait,
Majd elveszté, majd fellelé
Kétes vonásait.
S im láncz övedzi hült nyakát,
S a láncz alatt egy kép,
S fátyolhüvelyt a képen lát,
Mit gyorsan öszvetép.

Borzasztva lobban fel neki
A rettegett villám :
Önképét, hajh, ismerte ki
A holt baloldalán ;
A képet, melyet a legény
Örök jegyül adott,
Midőn szerelme szép egén
Szebb hajnal vírradott.

Mély gyászt reá fájdalma von,
De hangot nem lele,
Itt fekszik a kit egykoron
Szent tűzzel kedvele.
Akkor mint rózsa mely virúl
Ha május napja kél,
De most mint rózsa mely elhull
Támadván őszi szél.

Egy gödröt ás árnyék alá,
 S hivat letészi ott,
 Mohot virággal hint reá,
 Rak földet s pázsitot.
 Puszpáng a sír zöld fedelén
 Kupreszszel párosúl,
 Mely nyár mentén, mely tél jöttén
 Örök büként virúl.

Cseke, január 23. 1823.

VÉRMENYEKZŐ.

Nyugszik Hasszán sátorában,
 Rába zúgó partjain,
 Jön Olajbég, s vad lángjában
 Felriasztja hangjain:
 «Fel, fel, bajnokok vezére,
 Csákányba a menyekzőre,
 Lesz kit ott rabszíjra fűzz,
 Sok szép legény, sok szép szűz!»

Zsákmány a török bálványa,
 Gyorsan felriad Hasszán,
 Vállain leng már kaftánja,
 Kardja függ már oldalán.
 «Fegyvert, fegyvert minden karnak,
 Foly ma vére sok magyarnak!»
 Így harsogván szavai,
 Készülnek bajnokai.

Bús az éj sötét leplébe',
 Zúgva leng a déli szél,
 S a török Csákány elébe
 Rába habján általkél.
 Terhesen mint jégfelhőnek
 Vészhozó dörgési jőnek:
 Pusztulás minden nyomán,
 Úgy közelget a pogány.

László nyert a szép Lilának
 Idvességet hű kezén,
 És szomszédi felszállának
 Kedve zajgó ünnepén.
 S a billikom kerültében
 Minden férjfi gyúl szívében,
 S víg ének zengésinél
 Az ifjúság tánczra kél.

Nézi László szív-merülve
 Hölgye lángtekintetét,
 S kedv, remény közt lelkesülve
 Vére kényhullámot vét.
 S az könnyű mint esti szellet,
 Tánczát vőlegénye mellett,
 — Szíve olvad, arcza ég —
 Pártájában lejt még.

Hajh, de mint vulkán egyszerre
 A sötét éj felpirúl,
 S a dühödt szél arra s erre
 Szikrát s lángot szór vadúl.
 A pogány nép ordítása,
 S a rémület bús jajgása,
 Egy hanggá keveredvén
 Harsog át a lég öblén.

Elnémúl a palotában
 Táncz és élet, kedv és zaj,
 Fennakadva dobbantában
 Minden könyű, minden jaj.
 Színe halvány minden képnek,
 Minden keblet gondok tépnek,
 Elszorúlva minden szív,
 Küzd és habzik, forr és vív.

Jön most Hasszán s tigris nyája
 Vérrel ázott nyomain,

Zúg, mint orkán, lángszablyája,
 S száz magyar nyög lánczain.
 S ah, fendörgő szózatjára
 Dúlva ront a palotára,
 S holttestről holttestre lép
 A kegyetlen szolganép.

Öszvejajdul irtózással
 Hölgy és nő, s remegve néz;
 De sebes meggondolással
 Kardon minden férjfi kéz.
 Kél és forr a harcz dagálya,
 S nem reményt nyújt a vérpálya:
 Rablóikkal mindenek
 Csak halálért küzdenek.

Halnak ők, s hős lelkeiknek
 Szabadság nyújt koszorut,
 Hajh de árva hölgyeiknek
 Örökségül rabláncz jut!
 Fájdalomról kínra szállva,
 Minden reménytől megválva,
 Honnan lelkek nyugtot vár
 Egy ohajtás sincsen már.

Lila áll még oltalmában
 Lászlójának egyedül;
 Harczol ő, de bús harczában
 Keble s arcza sebesül.
 És midőn fogytán vérének
 Érzi gyöngültét kezének,
 Még egyszer hölgyére néz,
 S új erővel sujt a kéz.

Nézi hulltát sok töröknek,
 S ajka habzik, s keble ég,
 S ordít Hasszán: «e kölyöknek
 Egy halál még nem elég!

Bajnokim! csak ellenébe,
Mártsatok fegyvert szívébe,
Nyíljon bár seb, s folyjon vér,
Szép hölgy ott a pályabér!»

Mint a villám vad szózatja
A nemes szívébe csap,
S testét lelkét átszaggatja.
Borzaszt ő, s hölgyéhez kap:
«Gyászos a halál hörgése,
Hajh, de a rabláncz csörgése,
S törvény, melyet rabló szab,
Lila, Lila, gyászosabb!»

«Nyugtat a halál hörgése,
Lila mond, nem félem azt,
Hajh, de a rabláncz csörgése
S rabló törvény megborzaszt.
Szálljanak bár ellenedbe,
Mártsanak fegyvert szivedbe,
S nyíljon bár seb s folyjon vér,
Szép hölgy nem lesz pályabér!»

Veszi László gyötrelmére
A halálvigasztalást,
S rátolongó ellenére
Készít még egy bús csapást.
Jön Olajbég, s «gyáva féreg —
Így zeng ajkain a méreg —
Száz sebben félhalva már,
Kardod még is ölni vár?»

Mond, s kezéből nyíl módjára
Vasbuzgánya zúg s röpül,
S ím itt a perc, melyet vára
A magyar hős, s öszvedül.
És ott fekszik mell-hörögve
Hölgye látja s könnyörögve

Felsohajt az égre még:
«Isten, isten itt a vég!»

S ráborúlva s elroskadva
Lelke zajlik, keble reng;
«Én halok, mond az lankadva,
Búcsút ajkam még sem zeng.
Ó ne retteg bús pályámat,
Vérhintette nyoszolyámat,
Lélek él ha vész a szív,
Kardom itt van, mátkád hív!»

Mond s hal; és ím szép hölgyétől
Jaj nem hangzik, könny nem hull,
Áthevülve szellemétől
Kardjához buzogva nyúl:
«Nékem nékem bús pályádat,
Vér-hintette nyoszolyádat,
Lélek él ha vész a szív,
Mátka, mátkád hozzád vív,»

Vészi kardját: Hasszán látja:
«Jer leányka, mit mivelsz?
Vágyaidnak nem lesz gátja,
Kényt s szerelmet nálam lelsz.
Kard csak a búsúlt vitéznek,
Téged engesztelve néznek,
Kelvén érzeményei,
A bajnok lángszemei.

Jer velünk a büszke ménen,
Váram gazdag, keblem hő;
Jer s derülj a jobb reményen
Mely egedre most feljő.
Légy e győzelem pompája,
Szép kertemnek szebb rózsája,
Melynek bíbor kebelén
Bőv jutalmat leljek én.»

«Félre rabló! fájdalmában
 Így sikolt a hű leány:
 Dúltál élted forrásában,
 S vad kegyelmed még lest hány.
 Itt, hol áradván testére
 Kedvesem gőzölgő vére,
 Melyet ontál ó pogány,
 Int, hogy induljak nyomán!

Menj, eredj a büszke ménen,
 Várad zsákmány, kebled düh;
 Nincs remény: a vérösvényen
 Nem kél virág, nem kél fű.
 Győzelmedre átok hulljon,
 Kerted tüskével viruljon,
 S árnyékába hogyha mégy
 Kínjutralmat bőven végy!»

Szóla s hallgat, és intézi
 Hómellének hű vasát;
 A török dobbanva nézi
 A hős lyány mozdúlatát.
 S fut, hogy (melynek vesztét szánja)
 Megtartassék szép zsákmánya,
 Hajh de késő jötte már,
 Lila lelke mennyben jár!

Látja Hasszán, s elfagy vére,
 Visszaborzad s megfordúl;
 Int, s nyomában intésére
 Népe zajgással tolúl.
 S közte búsult érzeménynek,
 Hátán a nyerítő ménnek,
 Vivén átkot s hagyván jajt,
 Szigetvárra visszahajt.

Ápril. 1823.

ZÁPOR.

Dördül az ég, s villámot lőtt,
 Zápor zuhog le már,
 S a szép leány kunyhóm előtt
 Lassan pihegve jár.
 «Jer szép leány! hív a legény,
 Bús ég borúlt reád;
 Kunyhóm kicsiny bár és szegény,
 Neked s nekem helyt ad.»

Kunyhóm felett, s kis ablakán
 Csattog, süvölt a szél;
 Karom között a szép leány
 Ül csendesén, de fél;
 S felleg ha más fellegre jó,
 S villám villámra gyúl:
 Remegve, ah, keblemhez ő
 Jobban jobban szorúl.

«Derül az ég, bús fellegén
 Ég a szivárvány már;
 Isten veled, te hű legény,
 Anyám epedve vár!»
 Mond a leány, s karom közül
 Kifejlik nyájason,
 S e könny, a mely szememben ül,
 Ajkán sohajtást von.

Kunyhóm felett s kis ablakán
 Száll és mosolyg a nap;
 Szemem csak a szép lyány után
 Mint part után a hab.
 Lángcsillagod, hajh, tiszta ég!
 Mit ér e szív előtt?
 Dördülj megint, s onts záport még,
 S hozd vissza nékem őt!

Cseke, ápril 23. 1823.

ZSARNOK.

Virtus s igazság zengtek nyelveden,
 De gyűlölte mind kettőt szived ;
 Csak leple volt hatalmad bűneidnek,
 S szádban a törvény átok leve.
 Ezüstkehelyt üritett a gonosz asztalodnál,
 Kivül az ajtón sírt az üldözött.
 Még egy falatja volt az éhező szegénynek,
 S elrablottad azt ;
 Avúlt fedél óvá még a szelektől,
 Hideg vérrel hajtád ki onnan is.
 Hajh bujdosott az ősi lakhelyéről !
 Sápadt neje
 Keblében vitte kisdédét, s panaszát
 Poroszlód korbácscsal ölte el !
 S te rád bizatott-e ezreknek boldogsága,
 Hogy árulhasd pénzért véröket ?
 S neked ád majd márványt s nagy nevet a hízelkedés,
 Ó rabló, sírodon ?

Cseke, ápril 1823.

VANITATUM VANITAS.

Itt az írás, forgassátok
 Érett észszel, józanon,
 S benne feltalálhatjátok
 Mit tanít bölcs Salamon :
 Mikép széles e világon
 Minden épül hitványságon,
 Nyár és harmat, tél és hó,
 Mind csak hijába való !

Földünk egy kis hangyafészek,
 Egy percz-hozta tünemény ;
 A villám és dörgő vészek
 Csak méhdongás, s bolygó fény ;

A történet röptülése
Csak egy sohajtás lengése ;
Pára minden pompa s ék :
Egy ezred egy buborék.

Sándor csillogó pályája
Nyúl vadászat, őzfutás ;
Etele dúlő csordája
Patkánycsoport, foltdarázs ;
Mátyás dicső csatázási,
Napoleon hódítási,
S waterlooi diadal :
Mind csak kakasviadal.

A virtus nagy tűneményi
Gőz, mit hagymáz lehele ;
A kebel lángérezményi
Vértolulás kínjele ;
A vég melyet Sokrat ére,
Cátónak kihulló vére,
S Zrínyi Miklós szent pora :
Egy bohóság láncsora.

És ti bölcsek, mit hozátok
A mi volna szép s jeles ?
Mámor bírta koponyátok
Plato s Aristoteles.
Bölcselkedő oktalanság,
Rendbe fűzött tudatlanság,
Kártyavár s légállítvány
Mindenféle tudomány.

Demosthen dörgő nyelvével
Szitkozódó halkufár ;
Xenophon mézbeszédével
Rokka közt mesére vár ;
Pindar égi szárnyalása
Forró hideg dadogása ;

S Phidiás a mit farag,
Berovátkolt kődarab.

Mi az élet tűzfolyása?
Hulló szikra melege.
A szenvedelmek zúgása?
Lepkeszárny fergetege.
Kezdet és vég egymást éri,
Es az élet hú vezéri,
Hit s remény a szűk pályán
Tarka párák s szivárvány.

Holdvilág csak boldogságunk,
Füst a balsors, mely elszáll,
Gyertyaláng egész világunk,
Egy fúvallat a halál,
Vársz hírt s halhatatlanságot?
Illat az, mely tölt virágot,
És a rózsát, ha elhull,
Még egy perczczel éli túl.

Hát ne gondolj e világgal,
Bölcs az, mindent ki megvet,
Sorssal, virtussal, nagysággal
Tudományt, hírt s életet.
Légy mint szikla rendületlen,
Tompá, nyugodt, érzetlen,
S kedv emel vagy bú temet,
Szépnek s rútnek húnyj szemet.

Mert mozogjon avvagy álljon
E parányi föld veled,
Lengjen fényben, vagy homályon
Hold és nap fejünk fölett,
Bár minő színben jelentse
Jöttét a vándor szerencse:
Sem nem rossz az, sem nem jó:
Mind csak hijába való!

Február, ápril 1823.

PANASZ.

Jaj nekem, s jaj annak a ki engem
Verset írni búmra megtanított,
A ki fáklyát gyújtá képzetimnek,
S lágy szivembe fúvált gerjedelmet,
A kegyetlen!

Ím nekem nem kelle sem szerencse,
Sem nagyoknak biztató kegyelme,
Csillogó fény, s nép-imádta rojtok.
Gondolám, csak lant az énekesnek,
Zöld borostyán barna lyány kezéből,
S szép dicsőség hamva sátoránál.

Víg nyaram folyt, s hajnal hogyha támadt,
Dalba szállt az érzés húrjaimról.
Dalba szállt az estve szent homályán.
Nap ha forralt, bokraim fődeztek;
Dörge néha, felderüle másnap,
S új virágzat ömle el a mezőken.

Ah, de bús alakkal vad honából
Jött el a tél, s a bokor leszáradt,
S nem ragyog virágzat a mezőken.
Ülök én im a hideg falak közt,
Ablakom tábláján csattog a szél,
S nincs fa mely lobogna tűzhelyemről,
Nincs piros bor, hogy hevítse keblem,
S ajkaim közt elfagy a kelő dal.

Szép Apollon szőke fürteiddel,
Szánd az énekesnek durva sorsát,
És nem adtál fát ha tűzhelyére,
Sem piros bort, hogy hevítse keblét:
Karja közzé tégy szelíd leánykát,
Csókjain hogy újra felhevüljön!

ÉDESKEDŐ.

Óhajtozva, szív-epedve
 Röpül híved ellenedbe,
 Kérvén szerelmecskét;
 Vess reá kökény szemecskét.
 Istenem, úgy áldd meg a barna hölgyecskét.

Rózsa kell a méhecskének,
 Harmat a rózsza kelyhének,
 Nekem szerelmecske;
 Pillants rám kökényszemecske,
 Istenem, ó be szép a barna hölgyecske!

1823.

KI BÚBAN ÜL...

Ki búban ül, víg leszen ő,
 Ha borhoz ajka ért.
 Légy idvez, ó szőlővessző,
 Gondúzó nedvedért.
 Fejére lombodról veszen
 Költőd ím koszorút,
 Ernyőd alatt legszebb leszen
 Olymp felé az út!

Csepped tüzétől éneket
 Mi gyakran zengtem én?
 Hány szép leánynak könnyeket
 Csillogtaték szemén?
 Hány lángsohajtás gyúlada
 Dalom lágy hangjain,
 Míg istenálmot szűnyada
 Hős a hölgy karjain?

Hányszor ragadtam trombitát
Habzó pohár után,
S zengék fegyvert, zengék csatát,
S örök hírt nyomdokán?
S átlángolád a bajnokot
Égő honszerelem,
S keblén hajnalként virradott
Halál vagy győzelem.

Kél a nap és tikkasztva jó,
Költöd hevében ül,
Árnyékot, ó szőlővessző,
Szőj ablakom körül,
Fődezd, borítván zöld lepelt,
A Músa titkait,
Zengő lantom, s e tölt kebelt,
S édes lyány csókjait.

Korom ha múlik, és emel
Magához angyalom,
Zöld sátorodban zengem el
Hattyúi végdalom,
S te gyöngye szél fuvlatán
Hullasd rám leveled,
Húnyó barátod homlokán
Vonván szemfődelet.

Cseke, 1823.

TALÁNYOK.

I.

Éltem, de magamat önkényt eltemettem,
Lágy álmot fúva rám létemnek angyala,
Szép volt a sír, melyben halva szenderegtem,
Most királyi nők is díszet kapnak általa.
Az óra jött, s íme kívánt hajnalánál
Feltörtem a zárt, hogy nyerjek más életet,
Arany szerelem várt boltom ajtajánál,
S mosolygván, hajh, újabb halálra vezetett!

II.

Gyámkar ápolgatta szülöm gyöngeségét,
 Még is lángzó erőt szívtam hű kebelén,
 Erőszak dúlta fel szép formám épségét,
 S kínoztatás után tömlöczre szálltam én.
 Habzó bánatim közt míg erőtlenn voltam,
 Küzdöttem feltörni méltatlan záromat:
 Erőm virágában nyugvásra hajoltam,
 S kedvre hozom a kik szerzék rabságomat.
 Még is megemlítvén sorsom durvaságát,
 Gyakran bút árasztok a vigyázatlanon,
 S bár felgyújtom olykor az észnek világát,
 Tüzem többször reá vad sötétséget von.
 De sok száz okozott károk ellenére,
 Becsem e világon nem talál végzetet,
 S az aggkor, mely már most megvettetést ére,
 Nekem készít nagyobb s nagyobb tiszteletet.

III.

Én sebes, én lassú, most tiszta, meg újra borongó:
 Más jár, foly, röpül, áll: nem teszem egyiket is.
 Nyúgottól keletig, s dél s éjszak messze határin
 Útazom én, még is rejtve szem és fül elől.
 Nincsen formám, még is sok ezer rajzol le naponként,
 Nincs terhem, még is fontra vetett sok ezer.
 Tömlöczben s rabság kötelén bár létem adassék,
 Még is örökre szabad, nem tudom én mi az úr?

IV.

Egykoron egy leplet szőttem, szép, csinos, alatta
 Bár mi nagyot gondolj, kis dolog a mi hever.
 Szűk lepel és könnyű, még is, bár mekkora légyen,
 Nem lebbentheti fel testi erő soha sem.
 Egy éles nézést ha tehetsz, elfoszlik azonnal,
 Kétes homályt vet rád, gyöngye szemed ha vagon.

V.

Erőm s tanácsom nincs, ezrekkel
Még is vezérként hordanak,
Fenküzdell szárnyam a szelekkel,
Lábamhoz hősek hullanak.
Esküdte nékem szent hűségét
Az ifjúság délczeg sora,
Kíséri pályám messzeségét
A Grátiák könnyzápóra.
Szerencse s hír nyomban követnek,
Vesztőre veszem mocskot hoz,
S a nyertes hűv emlékezetnek
Szentelve nyújt oltárihoz.

VI.

Egy volt, csak egy, a kit szerettem,
Nem volt fiú, nem volt leány,
Miatta létem elvesztettem,
Mert engem bal szerencse hány.
Röpültem őt forrón ölelnem,
A rég várt óra volt jelen,
De forróbb volt ő mint szerelmem,
S halálra égtem hirtelen.

VII.

Tükör vagyok, de nem szobád falán,
Forrás vagyok, de nem zöld fák alatt,
Ablak vagyok, de nem látsz rajtam által,
Csillag vagyok, de nincsen kék egem.
Mint barna felhőn múltó vész után
Boltos szivárvány nyúgoszik fölettem.
Nincs ajkam, és még is mosolygok én,
Nincsen szavam, még is kérlelni tudlak,
Esőzöm, égek, biztatok, fenyíték.

VIII.

Van egy, ki nincs: s az én vagyok. Nekem
Nincs kezdetem, nincs végem is, soha

Nem láthat engem ember, sem nem hallhat,
 Nem is tapinthat, test és forma nélkül,
 Lélektelen, megfosztva mindenektől,
 Ím így vagyok, szegény, rideg s üres
 S még sem szegény, nem is rideg s üres,
 Mert név s dolog nem is lehet sajátom.
 Kinek belőlem áll csak gazdasága,
 Megvetttetett bujkál az a világon,
 S ki nem tud mást csak engem; elméjében
 Örök sötétség vette thronusát.
 Én nem vagyok sehol, szükség reám
 Nincsen, nem is volt, és nem is leszén,
 Még sem lehet nélkülem nyelv s beszéd,
 Ambár jelentéssel nem bír nevem.
 Találd mi légyek, és ha feltalálsz,
 Vedd azt jutalmul a mi én vagyok.

IX.

Ég nem vagyok, de csillagim ragyognak;
 Kert nem vagyok, s virúl a rózsá rajtam;
 Tűz nem vagyok, s lángolhatok, hevíték.
 Örök havat látsz halmaim felett,
 S nem olvad az, bár forrjon is hevem.
 Gyöngéd alakra képez a természet,
 Fegyvert sem ád, még is szívet lövellek,
 S vérző sebekkel tépem kebledet.
 De gyakran, ah, ha győztem, győzetem:
 Rabom valál, s raboddá kelle lennem,
 S az életet veled futom keresztül.
 Te karjaidban ápolasz engemet,
 Hiában, én majd lassan hervadok,
 S újabb virág kél nyomdokim felett,
 És benne képed hű mását leled.

1821—1824. január.

LOTTI.

Szép tavaszom mezején, mint isteni Grátia, bolygék,
 Sok dagadó kebel, ah, gyúla szerelmem után.
 Egy vala csak, szívem kinek égett mennyei lánggal,
 S ajkam utolsó hív szózata nyögte nevét.
 S őt most Hades örök ligetén hú lángom ölébe,
 Lombjaim árnya között, sírva sohajtom alá.

Cseke, febr. 1824.

TANÁCS.

Hogyha pályád ellenébe
 Küzd az álnok vad gögjébe,
 S tört hány minden lépteden;
 S nincs ki nyújtson hív oltalmat
 Vészhozó ösvényeden:
 Menj! s temesd el bús fájdalmad
 Hol reád vár szent magány;
 S vonj korlátot álmaidból,
 S alkoss ideáljaidból
 Szebb világot alkonyán.

Cseke, febr. 1824.

IGAZSÁG.

Vak vagy-e te szent Igazság?
 Néked látni kellene;
 Látni mint hevül a gazság
 Jámborságnak ellene.
 «Nem valék vak, hív Igazság,
 Láttam mit mivelt a Gazság
 Lest intézvén s szopván vért,
 S adtam néki méltó bért.

Ajkát méreg haboztatta,
 És dühödve vívt velem,
 S eltiporván megszagatta
 Vérrel ázó kebelem,
 S hogy ne látnék vad szívébe,
 Fátyolt vont szemem fölébe;
 S nem rettegven már tanút
 Nyílt bűnének tágas út.»

Szépre, rútra hát így gondot
 Nem tarthatnak szemeid,
 Szent Igazság, és e fontot
 Még is hordják kezeid!
 «Szépre, rútra nincsen gondom,
 S nem magamnak függ így fontom,
 Mely kezemben semmi bért
 Százak óta már nem mért.

Tartom az ujjam hegyéből
 Elmeredve, mint csontváz;
 S a gonosz rablott kincséből
 Serpenyőbe terhet ráz.
 A teher sujt bús erőben,
 S a lebillent serpenyőben
 — Borzadjon, bár föld és ég —
 Neki száll a nyereség.»

Hát befátylozott szemével,
 Kinn e pompás kapunál,
 S rosszra fordúlt mértékével
 Istenséged őrt mért áll?
 «Ah, benn ültem hajdanában,
 S szózatom zengő hangjában,
 Fennálló székem körül
 Megcsendült sok gyáva fül!

S már itt állok elnémítva,
 Bús orczámon zápor s szél;

S a gonosz nem háborítva
Benn veszélyes kénynek él.
Zúg csapása villámának,
S romján más boldogságának,
Melyet rogyini vígan lát,
Alkot márványpalotát.»

Szent Igazság, és honodnak
Hol vagynak határai?
Szenvedsz, s vissza nem ragadnak
Hű szerelmed szárnyai?
«Jámbor, fenn hazám az égben,
Mondhatatlan messzeségben,
A csillagpályák között,
S már valóm felköltözött.

Ám tekintsd e hidegséget
Arczom holt vonásain,
És tapintsd e keménységet
Testem márvány tagjain:
S ím befátylozott szemével
Rosszra fordúlt mértékével,
S kinn e pompás kapunál —
Lelketlen kép a mi áll!»

Cseke, febr. 1824.

REMÉNY, EMLÉKEZET.

Éltünk rögzös határain
Két génusz vezet,
S felleg borúlván útain,
Nyújt mindegyik kezét;
De bár tekint biztatva rád,
Vigasztalást egyik sem ad:
Remény s emlékezet.

Emlékezet lebegtetí
Szárnyát a múlt felett,

S bús képzetekben rengeti
 Borongó kebeled;
 Múlt kedv után titkon epeszt,
 Múlt kín között ismét senyveszt,
 S lelkedre hoz telet.

Kéklő lepelben messze jár
 Előtted a Remény;
 Magához int, de meg nem vár
 Tovább tovább lengvén.
 S míg lepkeszárnyát kergeted,
 Lezúg hijában életed,
 S állasz pályád szélén.

Rosszat ne félj, s ne kívánj jót
 Múlt és jövő közül;
 Őeld meg a Jelenválót,
 Mely játszik és örül;
 S bár ködbe néha burkozik,
 De színe gyorsan változik,
 Ajkán mosolygás ül.

Cseke, febr. 1824.

A NYUGTALAN.

Lobogtattam vitorlámat,
 Szélnek engedém sajkámat,
 Jobb szerencse kebelén
 Nyúgalmat hogy leljek én.

Csolnakom vész dörgésében,
 S gyöngye szellő lengzetében,
 Sziklák közt, a zöld part megett
 Majd súlyedt, majd lebegett.

S távol, tenger sík tükréből,
 Messzeföld narancsberkéből

Nyúgalom nem szállt hozzám :
S sorsom búsan átkozám.

Bódult! zenge az fennlakában,
A mit kergetsz így hijában,
— Nyisd fel tennen kebeled —
Légy bölcs, s ottan felleled.

Cseke, febr. 1824.

BERKEMHEZ.

Szent berek, itt hol örök vizeid forrása kicsordúl,
S illatozó partján habja csörögve lezúg;
S hol, puha fészke felett nyögvén philomela keservét,
Bokraid árnya közül csattog az éjjeli dal:
Fogd fel az elhagyatott szeretőt ki lehajlik öledbe,
S rejtsd fakadó könnyét néma homályod alá.

Cseke, febr. 1824.

ENDYMION.

Leszáll az estve, nyíl az égi pálya,
Kél és megindúl Lúna nyájason;
Enyhül az éjnek tőle bús homálya,
Melyen szelíden fénylő leplet von.
Sejdtíve nézi, titkosan vizsgálja
Sziklája bérczén őt Endymion:
S csapongva gyúlnak gerjedelmi, s vélek,
Küzd ismeretlen harczban szív és lélek.

«Hová, hová te képzet csalfa kéje?
Mi zúg fel itt a pásztor kebelén?
Mi gond, mi álmok lengenek feléje?
Mi bájvidékre, s mért esdeklem én?
Fel, fel hozzád forr, fénynek istennéje,
E lángsohajtság, e vívó remény:
Szűk érzetemnek porlakom határa,
Csillagkörödben ott áll tündérvára!

Dagadsz, dagadsz a szívben hév indulat,
 Kész lelkem, ah, de szárnya még sem kél!
 Küzd és borong, hullámszik s lángra gyúlad,
 S porsátoromban fojtja rabkötél.
 Mért a halandón e komor borúlat?
 Lélek, rohanj: mint hab felett a szél!
 Vagy, istenasszony, szánd meg ó nyögésem,
 S enyhítsd egedből kínos esdeklésem!

Önt könnyet a ki küszködött hijába
 Szánást keresve bájló képeden.
 Ó kapj fel engem pályád távolába,
 Vagy szállj le hozzám lángösvényeden!
 Csak egy tekintést fátyolod titkába,
 Csak egy sohajtást égi kebleden:
 S lelkem, röpülve lényed ellenébe,
 Sugáraidnak olvadjon fényébe!»

Így, míg belől az érzetek vivának,
 Ajkán az ömlő hang így nyögdele;
 Az istenasszony érzé fátyolának
 Szélén mint leng a sóhajtás szele;
 Hallá nyögését olvadó hangjának,
 S lágy érzelemre mozdult kebele;
 S fenn ætheréből a bér cz pásztorára
 Enyhítve fordúlt arcza szép sugára.

Ott áll, s andalg a csendes éj vezére
 A bús halandó bájjvonásain,
 Nézvén mi díszben ül tekintetére
 Az istenülő lélek arczain.
 S ekkor nem ismert gond borúl mellére,
 Foly mondhatatlan érzet tagjain:
 S szebb lángra gyúlad leple közt orcája,
 S önként hanyatlík föld felé pályája.

Szállong alá: mint illatozva nyári
 Homályos estvén szellők lengenek,

S körüllebegve szétfolyó sugári
 Ezüst habokká tisztán ömlenek.
 A pásztor árjong, s teste szűk határi
 A halhatatlan kénynyel küzdenek :
 S nem bírva szívén mennye boldogságát,
 Súlyed s homályban érzi társaságát.

Ah, kényőzönben olvadó keblének
 Hullámi közt a lélek elmerül ;
 Forrón sohajtott órák röpdésének,
 De gondolat már benne nem derül !
 Ott fekszik ő fényében istenének,
 Ki lengve száll az elsúlyedt körül !
 S szózatja zeng, és vonja hív ölére,
 S nem vét habot, hajh, megrekesztett vére !

« Fel pásztor, fel! szerelmed győze végre,
 S ím fátyolomnak nyíló titka vár ;
 Merész tüzedben gyúladál az égre,
 S fürtöd felett leng pályád lombja már.
 Ah, az lesujtva szállt a testiségre,
 S varázserővel bájlánczokba zár :
 Fénynyel vakít, s úgy önti el homályát,
 Bús éjbe rejtven a felvirradt pályát.

De, ah, ki fekvél istenné karjába,
 Ne lengedezne boldogság rád még ?
 Élj e varázslét bájos alkonyába,
 Szunyadva benned minden testiség !
 S én átrengetlek szép álmok honába,
 S lélsz szenderegven boldog mint az ég. »
 Mond, és megenyhült fénynyel leplezé be,
 S szótt halhatatlan álmokat fölébe.

Ott fekszik ő borítva nyúgalmával,
 S álmán az istenasszony képe reng ;
 Kél Lúna s felszáll nyájas orcájával,
 S lenézve rája titkosan mereng.

S ha jön az éjféli csillagfátyolával,
 S csend ömlik el, s csak philomela zeng:
 Rezgő sugárit föld felé ereszti,
 S a szép szendergőt bennök megfereszti.

Cseke, ápril 1823. és febr. 1824.

VIGASZTALÁS.

Nyögsz, ah, ha nemzetek felett
 A sors bút hozva száll,
 S küzdő reményök cél helyett
 Újabb veszélyt talál;
 S ha a szabadságért folyt vér
 Atok leend, s a pályabér
 Vagy járom, vagy halál!

Mi haszna bú, mi haszna gond?
 Törvényt ki szab s határt?
 Szerencse köt, szerencse bont,
 S vakon használ vagy árt.
 Ki éjt s napot fáradva tölt,
 Ki nyugszik és kart karba ölt,
 Együtt lát hasznot s kárt.

Hát mért törődöl a világ
 Sorsán, maroknyi por?
 Szárad s kihajt a szőlőág,
 Lesz őszzel újra bor.
 S kedved ha most mámorba fúl,
 Alvás után feljőzanúl,
 S kerül megint a sor.

Kis csolnak, ah, csak életünk,
 A sors az óceán:
 Most szép partokra köthetünk,
 Majd hullám mérge hány.
 De kedvezőn lengő szelet,
 S dörgő vészt a csolnak felett
 Túr a bölcs egyformán!

Cseke, mart. 1824.

ESTI DAL.

Kertemre szelíden
 Az estve leszáll;
 Lágy szél nyög epedve
 Virágainál,
 S míg szél nyög epedve
 Virágainál,
 Harmatja szememnek
 Azokra leszáll.

Búsan csörög a hab,
 A fülmile zeng,
 Fenn a szerelemnek
 Szép csillaga leng.
 Mit nézsz mosolyogva
 Sugárid alól?
 Ah, lelkem öleld ki
 Borúlatiból!

Nem látod-e, lyányka,
 Hús árnyaimat?
 Jer, s tépd kebeledbe
 Virágaimat!
 S harmatja szememnek
 Ha rólok lehull,
 Lassan leperegve
 Szivedre vonúl.

Titkom kebelemben
 Oly csendes, oly hív!
 Mért habzik alatta,
 Mit vérzik e szív?
 Árnyékba' körüle
 Hús nyúgalom ül,
 Lángérzete még is
 Messzére hevül!

Lángod tele mellem
 Alatt viselem;
 Légy idvez örökre
 Arany Szerelem!
 Boldog ki merenghet
 Hullámid felett,
 S révpártod ölébe
 Visz hű kebelet!

Cseke, mart. 1824.

EMLÉK.

Ömledező csermely, s te szelíd berek, árpai mellett,
 És te kies hajlék a berek árnya között,
 És te, ki ott lebegél hajadat koszorúzva virággal,
 Itt eped a költő, barna leányka, feléd.

Egykoron ah dalain ha borongó kénybe merültél,
 S májusi harmatként reszkete könnyed elő:
 Ajkaidon ó zengd ki nevét, ó zengd ki sohajtva,
 S hab, berek, és hajlék zengeni fogja veled!

Cseke, május 1825.

ÁLDOZAT.

Áldozatom két istenség oltára felett áll:
 Könny neked, ó Szerelem, és neked, ó Haza, vér!

Cseke, május 1825.

HOLDHOZ.

Hold, szelíd hold, felhőd kárpitjában
 Sokszor könnyes szemmel néztelek,
 Képét láttam arczod sugarában,
 Söhajtási voltak a szelek.
 Karjaim kinyiltak, hő keblemre
 Hogy szorítsam a szép ideált,
 Ah de halhatatlan gyötrelmemre
 A hevülő megcsalatva állt!

Vágyaimtól gerjedő reményem
 Őt nyomozza most is szüntelen,
 Ah de ködben elborúlt ösvényem
 Tévedeztet kínos éjjelen!
 Ismeretlen messze föld vidékin
 Kísér s hurczol titkos érzetem;
 Rengetegben, sziklák omladékin,
 S vad pusztákon árnyát kergetem.

Élsz e tündérberkek szent homályán?
 Óhajtasim ott is rengenek;
 Túl az égen, túl a csillagpályán
 Gondolattal messze röppenek.

Képzetemben száll egy édes álom,
Lángvonással egy kép bennem ég,
Folyton érzem, és még sem találom,
Itt közel leng e bús messzeség.

Szív, örvényed zajgó hullámában
Árad és forr mély hevületed;
Ah magaddal küzdesz-e hijában?
S tennen álmod képét kergeted?
Érzem innen kelni rejtekedből
E borút, mely titkosan hervaszt;
Szív, derülj ki lassan fellegedből,
Vagy dobogva szaggasd szélllyel azt!

Cseke, május 1825.

JENNYHEZ.

Jösz, leányka, lángszemekkel,
S barnán kéklő hajfürtökkel
Mint árnyéklott viola.
Így száll égi kellemében,
Messze lengő fellegebén
A Remény szép angyala.

Áradó mély fájdalomnak
Engem lankadási nyomnak,
Keblem, ajkam enyhet kér.
Ah, hasonlítsz Reménységet,
Tőled e kín mely így éget
Balzsamcseppet még sem nyer!

Álmosd, 1813. nov. és Cseke, 1825. május.

ECHO.

Sziklai lyány, hívlak! «Hívlak» felel ætheri hangod;
Ím jövök, ah de lakod bús fala néma s üres!
Sziklai lyány hol vagy? remegő ajak a mi reád vár,
S hú karok, és szerelem mennyei lángja velök.

Csalfa, te rejtve maradsz ; epedő rezgése szavadnak
Hév vala, s kebled, mint szirti lakásod, hideg!

Cseke, május 1825.

DRÉGEL.

Fellegi bérczeiden, ó Drégel vára kereslek,
Merre valál? tornyod honnan emelte fejét?
Szondi hol állt? repedő kebelén hol csorga le vére?
Nyughelye hantjai közt hol nyög az estveli szél?
Pusztá vagy ó kiomolt vér szent helye! néma homály
Vad bokor árnyaiban szirteid orma felett. [leng
Ah de romod tetején az örök hír égi virága
Csillagi fényében századok óta virúl.

Cseke, május 1825.

SZERELEMHEZ.

Kertje csendes alkonyában,
Míg csapongva zúg a szél,
A dalos bolyong magában,
S keble búsabb lángra kél.
Könny között tolúl szemére
A benn küzdő gyötirelem;
Önts, ah, balzsamot sebére,
Boldogító Szerelem!

Minden lepke lé! virágot:
Harmatot minden virág;
En tekintem a világot,
Bús magány az s pusztaság,
Istenné, kit hajnalában
Hú karod vitt mint vezér,
Most im égető napjában
Híves árnyat tőled kér!

Vagy ha kedved szép egében
Több remény nem biztat már,
S csillagod rezgő fényében
Nincs egy enyhítő sugár:
Küldd el véglehelletemre
Még egyszer hív angyalod,
S tőle bérül húnyt szememre
Könnyáztatta fátyolod.

Cseke, május 1825.

ALKONYI DAL.

Nyögve kél az esti szellet
Balzsamillat szárnyain,
Csolnakom száll a part mellett
Csörgő víznek habjain.
Csillag s hold a víz tükrében,
Zöld erdő partja mentében,
Bokrain száz rózsa leng,
Philomela köztök zeng.

Csattogó bájhangozatja
Mint ezüsthab ömledez,
Lelkem minden gondolatja
Lágy érzésbe süllyedez.
Szívem habzik mint az ének,
S cseppje hő szemem könyének
Vizen, parton, erdőn túl
Ismeretlen tárgyért hull.

Ég, ó sátorod pompáján
Merre vonz a messzeség?
Leng egy csillag nyúgot táján,
Mely ott rózsaszínben ég.
Csillaga a szerelemnek!
Habja mért dagad keblemnek?
Hozzád mért gyújt ily erő?
Idvesség tán tőled jó!

Cseke, május 1825.

RÉV ELŐTT.

Szív, életemnek vitorlája,
 Hajtó szellőm a Szerelem;
 Lobog ha ez fuvalt reája,
 S sziklán, habon rohan velem.
 Felhők s vihar pályám röptében,
 S míg engem e veszély körében
 Ezer halál zúg itt körül,
 Sem ég, sem föld nem könyörül.

Nem messze zöld dombok virúlnak,
 Virágszagot lehell a part;
 Ó ég, s ím a habok simúlnak,
 Lengő vitorlám arra tart!
 Te bájssziget hű Kalypsója,
 Im itt áll a vándor hajója
 Szélvész után a rév előtt:
 Szelíden ah fogadjad őt!

Cseke, decz. 1825.

HOZZÁ.

Nyisd fel ó lángzó kebeled, dicső hölgy,
 Nyisd fel a küzdő szeretőre kebled,
 Fennröpültedből kegyesen mosolygván,
 Égi Szabadság!

Nékem is forrtak szemeimben égő
 Könnyek, éreztem haza szent szerelmét,
 Ints, zajos habként dagadozva várom
 Lengen zászólód.

Járom a gyáván! ki remegve futja
 Fenndicsóséged ragyogó világát,
 S megszokott rabság kezein tudatlan
 Csörgeti lánczát.

Átok a gyáván! ki nevedre borzad,
 Mert gyakor szélvész kavarog föletted,
 Mert halálhörgés diadalmi pályád
 Mennyei bére.

Szállj ki felhőden, s noha szózatod mint
 Villogó szélvész dörög is körülém,
 S zöld borostyánod noha fürteid közt
 Vérbe füredt is:

Kellemed látom, s dobog érte mellem,
 Csókotat várom szerelemben égve,
 Csókotat szomjún epedő ajakkal,
 Jer, ne tagadd meg!

Cseke, decz. 1825.

DERÜ.

Lomb, te csörögve lehullsz; kertem rózsája, te hervadsz;
 Fáim alatt éjszak bús szele dúlva süvölt.
 Képzetem elfordúl, s a múlt örömébe merítvén,
 Barna leányka, feléd e kebel újra hevül.
 És ím rózsalepelt von el a phantásia rajtam,
 S hesperi csillagként arczod alatta ragyog.
 És kivirúl a lomb, kertem rózsái feselnek,
 S fáimat Elysion szelleme lengi körül.

Cseke, decz. 1825.

BALASSA.

Kétségtől rettegve, bánat közt nyugtalan
 Sírok, de könnyemet ontom haszontalan,
 Erdőn, bérczen, völgyön bújdoklom úntalan,
 Segédkart s hajlékot nem lélek boldogtalan.

Szélvész mérge tépi lengő vitorládat,
 Bocsásd le, hú Remény, biztos áncorádat,

S habok közt nyugtatván roncsolt hajócskádát,
Fordítsd mosolygva rám még egyszer orczádat!

Cseke, decz. 1825.

HERVADSZ...

Hervadsz, hervadsz,	Parton a hab,
Szerelem rózsája,	Bút mos könnyhullásod;
Isten hozzád	Enyh a szellő,
Keblem hű lyánykája!	S enyhül sohajtásod;
Omlik a hab,	Hagyd hervadjon
Omlik könnyhullásom;	Szerelem rózsája,
Kél a szellő,	Nyíl hajnalkor
S költi sohajtásom.	Remény violája.

Hervadsz, hervadsz
Szerelem rózsája!
Nem kell nékem.
Remény violája;
Ujjaim csak
Nefelegtset szednek
Bús estvéjén
Bús emlékezetnek.

1825.

KÖLTŐ.

A költőnek lángkeblében
Kínos, édes érzelemmel
Mely derűlet s alkony vív!
Mondjátok meg ó mi az,
A mi búban és örömben,
Kedv s keserv pillanatában
Itt benn habzik, itt benn küzd,
S mély titoknak fátyolában
Mennyet s poklot rejtve sző?

Nékem is pirúlt az élet,
Mint tavasznak hajnala,
S milliom szín pompájában
Fenragyogva szállt felém.
És feküdtem szép ölen,
Szívtam kelyhe balzsamát,
S mért, hogy a legédesebb csöpp
Fájdalommal elvegyűlve
Forra végig ajkamon?

Röppenj, röppenj szűk Jelenlét!
Keskeny nékem e határ;
Múlt s Jövő tekintetemnek
Messze, messze, messze int.
Ismeretlen, szent haza!
Hol vagy, ah, rendelve nékem
Nyugtalan szív, merre vágysz?

1826.

VÁNDOR REMÉNY.

Vándor remény csapongva jár,
Örömről hív, de búra vár;
Távolról mint hajnal pirúl,
Közel sötét éjként borúl.

Tenéked, ó bús Szerelem,
E rózsabimbót szentelem;
Nyájas, piros, s illatja szép,
De hajh tövise szívet tép!

Föld e lakod, vagy fenn az ég?
Ragyog felém örök hüsen,
S virágra mint harmat ha hull,
Enyhítsd e kint mely bennem dúl!

1826.

ÜLTEM ÉN...

Ültem én a forrás mellett,
 Téli szél fúvt, ég borúlt,
 Egy madárhang sem nyögdellett,
 Egy rózsácska sem virúlt;
 S e kebelnek mozdultára
 Nézttem kunyhóm ablakára,
 Barna lyány, te laktad azt,
 S véled éltem víg tavaszt!

Ülök én a forrás mellett,
 Lágý zephyr száll, ég derűl,
 Száz madár zeng, bájlehellet
 Száz rózsának kelyhén gyűl,
 S e kebelnek mozdultára
 Nézek kunyhóm ablakára,
 Barna lyány, elhagytad azt,
 S engemet bús tél hervaszt!

1826.

HÉV NAPTÓL.

Hév naptól hervadtában
 Kék viola
 Lehajola,
 S epedve zöld bokrában
 Már halni kész vala.

Jön Hesper s alkonyából
 Reá tekint,
 S langy cseppet hint
 Enyhítő balzsamából,
 S él a virág megint.

Pályád töviskörében
 Ó szerelem,

Lángkebelem
Hervad sebes tüzében,
S bánat s halál velem!

Ki lesz ki a szenvedőre
Reá tekint,
S langy cseppet hint
Szívem kínzó sebére,
Hogy éljek én megint?

1826.

VÁGY.

Volnék csak kis madár,
Röpülnék szárnyakon,
El, szép hazám felé,
Hű szívem merre von;
Túl erdőn, túl hegyen,
Merről a nap felkél,
Viruló part felett
Lyánykám hol búban él.

Látnám, mint gyúl felém
Hullámzó kebele,
Hév ajkán, hallanám,
Nevem mint zengi le;
S az álomkép után
Felnyitván karjait,
Örömcsepp fénylené
Végig lángarczait.

Lassan szállonganék
Mint esti fúvalom,
Forró szerelmeket
Csattogna bús dalom;
S elszenderíteném
A lyányt zengésivel,
Hogy édes álmain
Képem viradna fel.

Mint lepke harmatot
A rózsza bájölén:
O reszkető könnycsepp
Felszívlak téged én!
S erőd balzsam gyanánt
Átfolyva mellemet,
Megenyhül majd sebem,
Mely most kinnal temet.

Pest, nov. 1. 1826.

PIPA DAL.

Kürtét vadász zendíti meg,
Fellázad minden út;
Reng bércz és völgy és rengeteg,
Az őz riadva fut.

Én védtelent nem üldöznék :
 Szelíd vagyok, s ha számban ég
 Kék füsttel a pipa,
 Tőlem, kis őz, pihensz mindég,
 Ernyőd sátoriba.

Mért lángol a búsúlt vitéz ?
 Harczot nem szeretek.
 Ott vér miatt pirúl a kéz,
 Dúlván mint fergeteg.
 Düh gyúljon ádáz lelkeken ;
 De nékem égjen csöndesen
 Kék füsttel a pipa ;
 Mást hordhat véres telkeken
 Tajtékzó paripa.

Viraszt a bölcs, gondol sokat,
 S itt, s ott, s mindenfelé,
 Eget földet míg hányogat,
 Csak a hibát lelé.
 Jámbor, miért epedsz mindég ?
 Jó, gyújts reá ; ha vígan ég,
 Kék füsttel a pipa,
 Derül előtted föld és ég,
 S nem lesz sehol hiba.

S te kit gyötör vad szerelem,
 Szenvedsz igád alatt,
 S gyötrelmeden kél gyötrelmem,
 Forrván baloldalad :
 Vidúlj! örök bű nem tenyész ;
 Im így tanít, s enyhíteni kész
 Kék füsttel a pipa :
 Kín s kény, miként füst kél s enyész,
 Más lép nyomaiba.

Sovárg, eped, szaguld, csapong
 Az ember untalan,

Bár kedv és szándék, tett és gond
 Lesúlyed nyomtalan.
 Sok jót, dicsőt föld gyomra zár;
 Leomla sok királyi vár,
 S kék füsttel a pipa
 Bolyongó vándor ajkán már
 Ott ég romjaiba'.

Pest, nov. 1826.

VÁNDOR.

Reng a hullám, röpül a sajka,
 Messzebb, messzebb vonúl a part,
 Még csóktól ég a vándor ajka,
 Még visszanyújt remegő kart.
 Keblét a búcsú gondolatja
 Mély olvadásban haboztatja,
 Utána int száz szem, száz kéz,
 De ő csak egy pár könnyet néz.

S ím kéklik a part zöld pázsítja,
 Homályba tűn a messzeség,
 Az egy pár könnyet elborítja,
 Nem látszik már, s ott reszket még.
 A vándor áll, némán nyögdekl ő,
 S utána hord a parti szellő
 Száz köszöntést bús zúgással,
 De ő csak egy sohajtást hall.

A sajka száll, a sajka hajtát,
 Alatta víz, felül az ég;
 Lassan lezeng a végsohajtát,
 Nem hallik már, s ott lángol még.
 A vándor enyhet kér mellére,
 Száz csillag néz vérző sebére,
 De ő csak egy felé tekint,
 Mely nyúgotról szerelmet int.

Pest. nov. 1826.

HONVÁGY ÉS SZERELEM.

Zöld partján éltem a Tiszának,
 Hű keblen, hű fedél alatt,
 Szelíd napok tisztán folynak,
 Kertem hozott virágokat;
 Körültem lelkesült az élet,
 Bánat s öröm lágy énekké lett,
 Még is, ki fejti meg miért,
 Ohajtásom más sorsot kért.

Elhagytam partját a Tiszának,
 De visszavágyott kebelem,
 Bennem borongva hajnallának
 Vérző honvágy s bús szerelem;
 Szemem minden felhőt kisére,
 Irígy valék minden szellőre,
 Mely rózsás illattal tele
 Pályát kelet felé lele.

Sohajtozám: derűlj ki bennem
 Kínos homály, enyhülj te szív,
 Ott sem hagyott lángod pihennem,
 Van itt is a mi kedvre hív:
 De képzetim folyton vezettek,
 Lengvén a honcsillag felettek,
 A távolig s a múlt felé
 Búmat minden nap érlelé.

Eget s földet kérék, miattam
 Nem indúlt meg sem föld sem ég,
 S ím bánatomban elhervadtam,
 Majd hant alá borít a vég.
 S dombján a csendes énekesnek
 Keletről lágy szellők röpesnek,
 De azt meg nem tudhatja más,
 Zúg-e köztök egy sóhajtas?

Pest, nov. 1826.

EPIGRAMMÁK.

*ifj. b. Vécsey Miklós Szatmármegye főispáni helytartójának
beigtatására.*

Cseke, márczius 5. 1829.

Nyugszik az ősz bajnok, de nyomán Hős gyermeke fel-
S lelke hevültében, bátran előre tekint. [kél,
Indúl! im ragyogó pályád messzére ki-nyílik,
Hol deli fénnnyel Atyád csillaga lángol elől.
Díszes az út, de nehéz; kötelesség terhei várnak;
Hon s Fejedel'm tőled kérnek erőhez erőt.
Híve Királyodnak ha maradsz majd, s híve Hazádnak,
Vécsey, szent vérnek szent folyadéka maradsz.

★

A ki minap ragyogott az egész országnak előttte,
S bajnoki lelkével védte megyénknek ügyét,
Szép haza vedd azt most vigan fejedelmi kezekből
S új életre hevülj, lángkebelére ha dőlsz.

★

Vécsey száll s más Vécsey két nap ragyog; egyik
Estvebeli bíbor alatt, reggeli fényben ez itt.

★

Ősz Atya homlokodon zöldell a pálma, pihenj el;
Ifjú pálmáért pályafutásnak eredj.

★

Vécsey, Szatmárnak valamerre határai nyúlnak
Kedves név, örvend Néked öreg s fiatal.
Vécsey hív Atya volt, az idős, míg üle közöttünk;
Ime jön a fiatalb, s Vécsey hív Atya lesz.

★

Van koszorú, de becsesb a szív hálája Nemesnek;
S gyöngyöket a dagadó könny folyamata halad.

Vécsey, Szatmárnak, Nemes Ősz, hálája feléd száll,
 Vécsey Szatmárból könnypatak áldja Neved;
 Visszatekints pályádra, s Fiad gyúladjon utánad,
 S könnyeket és hálát majd fog aratni Veled.

ZRÍNYI DALA.

Hol van a hon, melynek Árpád vére
 Győzelemben csorga szent földére,
 Mely nevével hév szerelmet gyújt;
 S messze képét bujdosó magzatja,
 Még Kalypso keblén is siratja,
 S kart feléje búsan vágyva nyujt?

Itt van a hon, ah nem mint a régi,
 Pusztaságban nyúlnak el vidéki,
 Többé nem győzelmek honja már;
 Elhamvadt a magzat hő szerelme,
 Nincs magasra vívó szenvedelme,
 Jégkebelben fásult szívet zár.

Hol van a bércz, és a vár fölette,
 Szondi melynek sánczait védlette,
 Tékozolva híven életét;
 Honnan a hír felszáll, s arczulatja
 Lángsugárit távol ragyogtatja,
 S fényt a késő századokra vét?

Itt van a bércz, s omladék fölette,
 Mely a hőst és hírét eltemette,
 Bús feledség hamván, s néma hant;
 Völgyben ül a gyáva kor, s határa
 Szűk köréből őse saslakára
 Szédeleg ha néha felpillant.

És hol a nép, mely pályát izzadni,
 S izzadás közt hősi bért aratni
 Ősz atyáknak nyomdokin tanult;

S szenvedett bár, s bajról bajra hága,
Hervadatlan volt szép ifjúsága,
A jelenben múlt s jövő virúlt?

Vándor állj meg! korcs volt anyja vére,
Más faj állott a kihúnyt helyére,
Gyöngé fővel, romlott, szívtelen;
A dicső nép, mely tanúlt izzadni,
S izzadás közt hősi bért aratni,
Névben él csak, többé nincs jelen.

Szobráncz, július 1830.

SZONDI.

Töredék.

Messzehatárokról mint vágyva jön a daru vissza,
Enyhe napok nyíló melegét ha megérzi tavaszkor,
S fellegiben fennúszva halad, míg úta betelvén,
Ismert pázsitain síkföldi mezőkre leröppen:
Úgy jövök én tefeléd, kebelem szent honja, viszontag,
Isteni szép költés! Haragos vihar éje rohant el
Életemen, lángérzelmek fagytak meg alatta,
A ragyogó képzet csillagkoszorúja lehullott,
S rémeitől szívem fenekén némúla meg a dal.
Most, mint alkonyi fény zivatarnak utána, szelídült
Búval emelkedik a költő, nem gyermeki kény közt,
S ábránd ifjúként aranyálmok ölébe merengvén:
Nyugalom-ülte sötét arczczal szedi húrjait össze
Fenntűzben, mit erő lobogat, mit fájdalom érlelt.
Bajnokot énekel ő, ki hazánkért onta nemes vért,
Szondi dicső végét romján a drégeli várnak...

Cseke, decz. 31. 1830.

KÖLCSEY.

Töredék.

Büszke magyar vagyok én, keleten nőtt törzsöke
Nyúgoti ég forró kebelem nem tette hideggé. [fámnak,

Szép s nagy az, a mi hevít: szerelemmel tölti be lelkem
 Honni szokás és föld, örököm kard s ősi dicsőség.
 Nyúgoszik az zöld lombjai közt a nemzeti béknek,
 Ez ragyog újra midőn tele fénye dalomnak elönti,
 S színe varázs sűgáraiban szállítja fel ismét
 Őseim árnyaikat, kik az őszkor napjait éltek,
 Kölcsey nemzetség, Ete hű maradéka, kit egykor
 Don hullámi körül, a hét magyar egyike, hős Ond
 Lángölelés zálogja gyanánt neje karjairól vőn.
 Vígán laktanak ők rohanó Tisza partjai mellett,
 S hol vadon árnyak alatt barnán viszi hajkait a Túr,
 Míg nem az elkomorúlt sorsnak nyila dűlva lecsattant
 S könnypatak áradozott a bánat-ölelte teremben,
 S áldozatát vérben fogadá vala boltja sötétén,
 Elsíratott hamvak közt, a czégényi monostor . . .

Cseke, január 7. 1831.

KÖNNYCSEPP.

Csöndes ifjú járdal andalogva,
 Andalogva szent berek homályán,
 Száll feléje nyögdelő Szelecske,
 S bibor ajkán végig elsuhanva
 Tiszta csöppet harmatoz le hűsen.

«Honnan, honnan nyögdelő Szelecske?
 Nem derül most hajnal rózsaszinben,
 Esti fény sem biboroz tetőket,
 Lángfolyamban úszik a nap ott fenn,
 Dél hevétől rekken a meleg táj;
 S szárnyad ime tiszta csöpp ezüstjét
 Harmatozva lebben el körüllem!»

És felelt a nyögdelő Szelecske:
 «Mentem én keresni dél hevében
 Rózsabokrot balzsamernyejével
 És alatta leltem gyöngye lyánykát,
 Gyöngye lyánykát úlni könnyvel áztan,

Szánakozva röpdézék feléje,
S megfűredtem könnye tengerében.»

Szóla s ment a nyögdelő Szelecske;
És az ifju szíve kezd dobogni,
S bíborajkán a csöpp égni kezdett,
Égni kezdett, bár leszállta hűsen.

Cseke, január 17. 1831.

BÚSAN CSÖRÖG...

Busan csörög a lomb,
Mert fú szél;
Sűrűn dobog e szív,
Mert búm kél.
Kárpát kebeléből
A szél fú;
Tőled, szerelem jön ez éjjeli bú.

Lyány sziklakemény, lyány
Csillagszép,
Nem látod-e kínom,
Mely dúl s tép?
Nem szánod-e kínom,
Mely tép s dúl,
S felforrva szememben ez arcra lehull?

Hajh rózsza, piroslik
Lángorczád,
Jer, könnye szememnek
Forrjon rád!
Hervadva hevétől,
Mely átfut,
Majd adsz temetőmre halottkoszorút!

1831.

HUSZT.

Bús düledékeiden, Husztnak romvára, megállék!
 Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold.
 Szél kele most, mint sír szele kél; s a csarnok elontott
 Oszlopi közt lebegő rémalak inte felém.
 És mond: Honfi! mit ér epedő kebel e romok ormán?
 Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?
 Messze jövőendővel komolyan vess öszve jelenkort:
 Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!

Cseke, deczemb. 29. 1831.

MÁRIA TERÉZIA.

Sír vala, gyöngé fiát dobogó kebelére szorítván,
 S álla borúlt napként Mária népe között.
 Sírjon-e, mond a büszke magyar, fejedelme magyarnak?
 Sírjon-e kit nagy nép szent koronája födez?
 S lángjai közt nem kérd ő múltkori sérvet, ölő kint:
 Halni rohan, küzd, győz; s Mária védve vagyon.

Cseke, decz. 30. 1831.

TÁVOZÁS.

Lengve sötét part árnyai közt a csolnak amott száll;
 Nyúgoti fenyvek alól szél s hab utána rohan.
 És a lányka halad, s vég búcsút intve kezével
 Alkonyi csillagként messze homályba letűn.
 Szálljatok ah kegygyel, habok istennéi, körüle,
 S hozzátok szeliden hú kebelemre megint!

Cseke, decz. 30. 1831.

MUNKÁCS.

Hol fejedelmi terem fogadott fejedelmi lakókat,
 S küzde nemes harczot Zrínyi leánya soká;

Bérczedet ó Munkács, keserű gond úli, lebegvén
 Rémalakok szomorún a fogoly álma fölött.
 Büszke tekintettel mit nézsz a síkra le, bús lak?
 Jön az utas, lát, s fut messzekeerülve tovább.

Cseke, decz. 30. 1831.

VÉSZ.

Bús vihar kél, duzzad a hab,
 Vízközépen csolnakom;
 Isen hozzád, messze kék part!
 Istén hozzád, hű lakom!
 És te lyányka légy szerencsés,
 Kit más boldog karja bír!
 Szikla s örvény én körüllem,
 S hullám közt vár pusztá sír.

Bús vihar zúg, harsog a hab,
 De szivemben néma csend;
 Melyen vad ború sötétlik,
 Melyre fény már nem dereng.
 Itt tekintek a vizekbe
 Mélyen, tompán, hidegen;
 Kín és kény, és föld és élet
 Oly üres, oly idegen!

Szikla rendít, nyíl az örvény,
 Szállj fenékre csolnakom!
 Fenn zajong bús tenger árja,
 Lenn ezüstháb hű lakom.
 Majd a vándor vész között jár,
 Kormányán kétségben ül,
 Nem sejdítve, hogy hajója
 Enyhe sír fölett röpül.

Cseke, január 26. 1832.

KAZINCZY.

Sírba Kazinczy leszállt; s későn fakad érte hevítvén
 A remegő könnycsepp harmatozó szemeket.
 És fölkél hideg álom alól bús árnya sötéten,
 S rémletes arczával dombja fölébe leül.
 «Nemzetemért e szív tettel bizonyíta szerelmet»:
 Szól keserűn, s a díj könny leszén érte csupán?

Pest, szept. 8. 1832.

ÁTOK.

A dalköltőn fekszik átok,
 Szívén, lelkén vad ború,
 Szép leányim, őt hagyjátok,
 Ég föld néki szomorú;
 Égben honát elvesztette,
 Földön nem lel mást helyette,
 Fürtein kín a koszorú.

Mennyet ígér lángszerelme,
 Hajh de búsát, mely ont vészt;
 Édes hangba foly gyötrelme,
 Még is lelket tép, emészt.
 Almot úz, s mert nem találja,
 A valót s jelent utálja,
 Kényben nem vesz s nem hagy részt.

Hajnalán rózsás tavasznak
 Télvihart epedve zeng,
 S majd ha lomb s virág elaszna,
 Zöld ernyők után eseng.

Hölgy miatt küzd, nyerve díja,
S íme most száz kétség víja,
Sóhajtása messze leng.

Vészes égnek néz alatta:
Hű fedélhez merre jut?
S hű fedél ha befogadta,
Számüzöttként vissza fut.
Fényben nyíl előtte pálya,
S hátra készti zord homálya,
Hol vadonba tér az út.

A dalköltőn fekszik átok,
Kedv s remény hijában int:
Szép leányim őt hagyjátok,
Elhagy ő is bűt és kint,
Majd ha dombja zöld hantjára
Milliom csillag sugára
Csendes éjben letekint.

Szept. 29. 1832.

INTÉS.

Zeng hazát és zeng szerelmet,
Magyar hű nép, a lant;
Ó ne bánd, ha lágy hangjától
Szíved meg-megdobbant!
És ne bánd, ha lágy hangjától
Szívedre bánat gyűl;
Mélyen az tekint magába,
Ki bús érzésben ül.

Jer, borúlj el csendes órán,
Múltról jövőig hass;
Vágyva pillants föl, magasra:
Mint naphoz küzdő sas.

Vágyva pillants föl, magasra,
Ím itt, a mi fenntart:
Könny a szemben, láng a mellben,
S a kézben ősi kard!

Cseke, szept. 29. 1832.

TISZTUJÍTÁS.

«Mért sereglesz hű nemesség?
Mért e víg indulat?
Ünnep ez tán, melyre kebled
Édes lángra gyúlad?»
Vándor, a volt tiszt karnak
Virad búcsunapja,
Es kormányát a szabad nép
Még ma másnak adja.

«Bár ne szálljon, hű nemesség,
Bánat a cserére!
S győzelemben kit vezetsz föl
Honod őrhelyére?»
«Azt, ki lángszerelmet ígér
Népnek és hazának;
Azt, ki ránk mosolyg szelíden,
S nyer szívet magának.»

«És te nem félsz, hű nemesség,
Hogy kerülsz igába,
S a szelídek még nyakadra
Hág fel büszke lába?»
«Vándor, értünk hajh ne búsulj,
Kurta szám a három,
S három év ha lassan elfoly,
Törve minden járom!»

Nagy-Károly, okt. 15. 1832.

EMLÉKLAPRA.

Négy szócskát üzenek, véds jól kebeledbe, s fiadnak
Hagyd örökül ha kihúnysz: *A haza minden előtt.*

Pozsony, június 14. 1833.

HŐS.

«Védni menj el engem és hazád!»
Hősnek a hölgy mond és kardot ad;
«Győzve térj meg»,
Búcsut így sohajta,
S véled e kard,
S ellen vére rajta!

Hős elindul, lángban kebele,
S fölpirúl rá bús harcz reggele,
Vág, de sebjén
Omlik drága vére,
Győz, de halva
Hull vert ellenére.

Mécsvilágnál gyöngé hölgy mit vár?
Nap megy és jön, ő nem vissza már!
Karddal együtt,
Melyet fog kezébe,
Csöndes estvén
Néma sír földé be.

Hős, aludjál! dombod hantja zöld,
Könnnyel ázva nyugtat honni föld;
Érted áldást

Hú kebel sohajta;
Véled a kard,
S ellen vére rajta.

Cseke, okt. 7. 1833.

VERSENYEMLÉKEK.

I.

Bátorság ad erőt, pályán a gyáva hanyatlik;
Bátran lépj, hogy utóbb rény koszorúzza fejed.

II.

Szállj versenyre, magyar; s fog kelni körüléd az élet.

III.

Messze tekints. A pálya kicsiny; túl rajta nagyobb vár.

IV.

Minden pálya dicső, ha belőle hazádra derül fény.

V.

Küzdeni s győzni tanulj. Kell küzdeni s győzni hazádért.

VI.

Önnézés! te vagy a diadalmas bére, nem a díj.

VII.

Nemzeti fény a cél. Hogy elérd, forrj egybe, magyar nép.

1833.

FELIRÁS KENDE ZSIGMOND HÁZÁRA.

Alkotta munkás kéz engem; s a szőke Szamosnak
 Partjain a költő lát vala s zenge felém:
 Ház, örökölj; s vidám békével tartsad öledben
 Gazdád, s gyermekeit, s hív unokái sorát!

1833.

EMLÉKSOROK KLOBUSICZKY
MATILDHOZ.

Vedd, lyányka, búcsúm, vedd áldásomat;
 S tartsd meg szivedbe hiv emlékezettel
 A bús daloknak csendes éneklőjét,
 Ki végszavában int: szép s jó iránt
 Lángzó szerelmet hordjon kebeled;
 S őrizd örökre lelked tisztaságát.
 Ki rényt követvén járja mért körét,
 Az boldogít mást, s lesz boldog maga.

1834 május 12.

ÉJ! TEMETÉS.

Vész ébred, üvölt az éjjeli szél,
 Házból az anyácska remegve kikél,
 S karján csecsemővel ide s tova jár.
 «Kebled csupa fagy;
 Oly néma, sötét vagy!
 Szép gyermekem alszol-e már?»

És alszik örökre, szíve körül
 Vérhabja sebének halálosan ül;

Sírt váj az anyácska, de melle szorong.
 «Kész néked az ágy;
 Ott fájdalom elhagy,
 Hol végtelen álma borong.»

Zöld lombok alatta, fenn puha hant;
 Zúg a temetésre halotti harang,
 Vad dörgeteg hangja borúlat egén,
 S villám tüze gyúl
 Bús fáklyavilágúl:
 Irtózatoss ünnepi fény.

Már éji siralma kelni nem int;
 Menj, térj anya vissza, pihenj le megint,
 S borzadva ha érzed az éj közepét,
 Dúlt álmok után,
 Kísérteti órán
 Száll gyermeked árnya feléd.

Ápril elején, 1836.

PAULINA EMLÉKKÖNYVÉBE.

Aeoli hárfa gyanánt zeng a költő dala hozzád
 Meszelakásából, vad vizek árja közül.
 Ő maga gyötrődik, mert bal sors átka hazáján
 Dúlva csapong, bal sors átka baráti felett.
 Lyányka! ne értsd e kint, mely keblemen égve terül el,
 Néked öröm kell még, szép jelen, égi remény.
 Majd ha borúl eged is, s epedő bűd könnyre fakasztgat,
 Emlékezve reám, vesztetni s túrni tanulj!

1837.

ZRÍNYI MÁSODIK ÉNEKE.

Te lásd meg, ó sors, szenvedő hazámat,
 Vérkönnyel ázva nyög feléd!
 Mert kánya, kígyó, féreg egyre támad,
 És marja, rágja kebelét.
 A méreg ég, és ömlik mély sebére,
 S ő védtelen küzd egyedül,
 Hatalmas, ó légy gyámja, légy vezére,
 Vagy itt az óra, s vég veszélybe dől

Áldást adék, sok magzatot honodnak,
 Mellén kiket táplál vala;
 S másokra vársz, hogy érte vívni fognak?
 Ön népe nem lesz védfala?
 Szív, lélek el van vesztegetve rátok;
 Szent harczra nyitva várt az út,
 S ti védfalat körülé nem vonátok;
 Ő gyáva fajt szült, s érte sírba jut.

De szánjad, ó sors, szenvedő hazámat!
 Te rendelél áldást neki:
 S a vad csoport, mely rá dühödve támad,
 Kiket nevelt, ön gyermeki.
 Taposd el a fajt, rút szennyét nememnek;
 S míg hamvokon majd átok ül,
 Ah tartsd meg őt, a hűv anyát, teremnek
 Tán jobb fiak, s védvén állják körül.

Törvényem él. Hazád őrcsillagzatja
 Szülőtti bűnein leszáll;
 Szelíd sugárit többé nem nyugtatja
 Az ősz apák sírhalminál.
 És más hon áll a négy folyam partjára,
 Más szózat és más keblű nép;
 S szebb arczot ölt e föld kies határa,
 Hogy kedvre gyúl, ki bájkörébe lép.

SZÉP ERDÉLY.

Szép Erdély barna fürtű
Leánya, hű anyám,
Tekints az égi lakból
Még egyszer vissza rám.

Im elhagyott hazádon
Pusztúlat átka leng;
Erdély ledőlt s fölötte
Fiad keserve zeng.

1838.

PRÓZAI MUNKÁK

I.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY MUNKÁI.

Midőn Rec. Csokonairól ítélni akar, neműnemű félelemmel lép a publicumnak elébe, nem mintha Rec. természet szerint rettegő volna, hanem mivel nem tudja, ha azon tiszteletet, melylyel sok másoknak tartozik, nem látszik-e megsérteni. Azon æsthetikus, ki Csokonairól szól, kénytelen a nagyobb publicum értelmével megvívni; azonban ha állításai a tisztább ízlésnek reguláival ellenkezni nem fognak, nem leszen oka, hogy akárki előtt is megpirúljon.

Minden poeták közt, kiket Recensens ismer, Bürger az, kihez Csokonai leginkább hasonlít; vagy azért, mivel a genius mindkettőjüket egy útra vonta, vagy azért, mivel Csokonai Bürger példánya szerint igyekezett eleitől fogva dolgozni. Recensens úgy hiszi, hogy mind a két ok dolgozott, s a második következése az elsőnek. Bürger és Csokonai mindketten nem gazdag és nem fő nemzethől származtak; mindketten iskolai nevelést vettek s valóban sok iskolai tudományt, de egyzersmind sok iskolai elmésséget is vittek által a közönséges életbe s írásaikba; mindketten nevezetes convul-

siókat szenvedtek a szerelem miatt, s ez őket sentimentalismusra vezette, noha (kivált Csokonairól) úgy látszik, mintha jó kedv és makacsság lett volna inkább karakterök; mindketten érzették a rhythmus erejét; mindketten hajlandók voltak a Bürger által úgynevezett popularitásra. Valóban sokat, a mit Schiller a maga nevezetes recensiójában Bürgerről mond, szóról-szóra lehetne a magyar poétáról is mondani; de Bürger a maga sonettóiban egyetlenegy, s ezen tekintetből kell azt itélnünk, hogy Bürger sentimentálisabb, mint Csokonai. — Schiller azt jegyzi meg Bürgerről, hogy ő érzés helyett sokszor zabolátlan indulattal áll elő, s bár a sonettók s némely dalok szelíd érzéssel vagynak is általhevülve, de az *Elegie*, s a *Hohes Lied*, hogy többet ne említsek, Schillernek ítéletét igazolják. Csokonainál az *Utolsó szerencsétlenség*, mely a Bürger Elegiája után készült, hasonló megjegyzést érdemel; de azt kell hinnünk, hogy itt nem maga a költő, hanem csak Bürger zeng, mert a több sentimentál dalokban ritkán van nyoma a kisebb mértékű érzéseknek is, mert Csokonai általában hidegebb, mint a német példány, s mindenütt látszik, hogy az érzésnek tónusa tanulva, nem pedig együtt születve van.

Sok út van veretve a pályán, mely mind a célhoz viszen, de kevésnek adta a sors, hogy mindenik utat megfuthassa, és a ki csak egyet is dicsőséggel megfutott, méltó a koszorúra. Embereink közt nagyon elhatalmazott azon hiúság, hogy magokat s kedveltjeiket pankratiastáknak véljék, s nem elég nekik, ha egyben nagyoknak ismerjük őket; mindent akarnak vagy semmit sem. Csokonai örök emléket érdemel literaturánkban, de ha ő neki némelyeket megtagadunk, ha azt

mondjuk, hogy a Lilla úgy nem éri fel Himfyt, mint a messzéről csillámló tűzi játéknak fénye a volkánét; ha mondjuk, hogy az érzés és cultúra tekintetében ötet Daykához tennünk nem lehet; ha mondjuk, hogy az ódában Virág úgy áll neki ellenében, mint egy Jupiter Olympius a bámúló előtt stb., levettünk-e azért mindent Csokonairól? nem marad-e még elég oldal, mely felől fényben jelenhet meg? Rec. azt hiszi, hogy nem az dicsértetik igazán, a kinek hibái is vakon imádtatnak. Az a ki úgy tiszteli Csokonait, mint Hubay, meggyalázza őtet; az a ki úgy tiszteli Berzsenyit, mint Hoblik, nem méltó azon nagy költőnek szellemét fel fogni.

Rec. úgy véli, nem lesz kedvetlen, ha Csokonainak életéből némely scénákat lerajzol, s azokból igyekezik a pontokat láttatni, melyekből ezen poetát szokta szemlélni.

Csokonai Debreczenben, 1774-ik évben deczembernek, úgy tetszik 17-én született, és így mind Kazinczynál, mind Földinél sok évekkel ifjabb volt. Tanulásának helye a debreczeni ref. collegium vala, s tanítói a poesisben, mint maga említi, Kovács József a Virgíl fordítója, s a historiographus professor Budai voltanak. Azon mód, melylyel iskoláinkban a poezist tanítják, nem az æsthetikusoknak módja, hanem kulcs a deák literatúrára, s főképen a metrikának ismeretére; azonban mégis elégséges, hogy a netalán még szunnyadó poetai geniust felébressze, s római példák szerint vezesse. E tekintetben volt méltó Csokonainak azon koráról szólanunk.

A genie sok classisokra oszlik fel. Vagynak nagyok, kik nem találnak utat magok előtt, s önerejükkel futják

a még ismeretlen pályát. Vagynak kisebbek, kik ha nem találnak utat magok előtt, nem is lépnek fel soha. Mindnyájan függenek a környülményektől, a kornak véleményeitől stb., de a nagyobbak a sötétben is tudnak világot terjeszteni s nem ragadtatnak el úgy koroknak durvaságától s rossz ízlésétől is, hogy nagyságok jeleit ne adhatnák, a kisebbek pedig lerogynak a teher alatt s olyakká lesznek mint a kiktől vezettetnek. Homér, Shakespeare és Goethe nagyok lettek volna minden környülményekben, de Horácz egy philosophi század megjelenése nélkül nem fogott volna születni, s Virgíl ha Apollonius korában görögnek született volna, talán csak a cyclushoz fogott volna tartozni, épen úgy, mint Abælard és mások a scholasticusokhoz tartoztak, mert nem Sokratesnek tanítványai voltak.

Csokonai Nagy Sámuelnek Sanderjét leonínusokkal czifrázta fel, s még akkor Csokonai és Nagy tanulók voltak: jele, hogy az ifjú úgy formáltatott a tordai Gyöngyösinek példája által, mint a még akkor hasonlóképen fiatal Nagy Ferencz, Horváth Ádám és mások. Már akkor a Zrínyi-nemben senki sem verselt négy rímmel, s azon időben Bessenyeiék bírták a literatúra elsőségét, mivel Ráday csak rejtekben dolgozott, Rájnist, Révait és Barótit Debreczenben nem nagyon ismerték, s Kazinczy és Földi nem régen kezdettek ismereteseek lenni. Csokonainak «Alkalmatosságra írt Versei» nagy részint ekkor, még Debreczenben készültek, valamint a «Diætai Múzsának» sok darabjai, melyek neki a publicumnál ugyan hírt eleget szereztenek, de a mesterségnek nem nagy ismeretét mutatják.

Csokonai jókor ismeretségbe jutott Kazinczy és Földivel, melyikkel hamarább, azt Rec. nem tudja, de már

1796 előtt mindeniket ismerte. Az bizonyos, hogy Földihez jobban volt csatolva, s leginkább tőle vett a poetai pályán segédet. Ennek szükség volt említettetni, hogy könnyebben ítélhessünk Csokonainak a pályán tett előmeneteléről.

Midőn a kassai magyar társaság, Barótiban, Kazinczyban és Bacsányiban felállott, akkor Földi Pesten lakott s készült az orvosi pályára. Buzgósága a literatura iránt ismeretes volt, s a társak által dolgozó társnak meghívatott. Földi úgy jelent meg a philológiában, mint purista, s a fordítgatásban mint szoros fordító. Ő Debreczen környékén neveltetett, s életének rövid korát ugyanazon környéken élte el. Innen jön, hogy ő is jókor elkezdte az ellenkezést azokkal, kik a csínos ízlésű Báróczynak nyomain léptek fel. A köznépé az igaz magyarság, az idegennel nem egyvelges magyarság, ezt mondogatta Földi, valamint még ma is sokan mondogatják. Ezen szellemben futotta Földi a pályát, s makacsságát, s azon mesteri tónust, mely neki tulajdona volt, valamint míveletlen ízlését is egykor még inkább fogja a publicum ismerhetni, ha levelezései világot láthatnak.

Csokonai ezen embernek tanítványa volt. Rec. emlékezik egy levélre, melyben Földi a Csokonai által fordítottat blumaueri dalt (az árnyékszékhez) megítéli, s abban minden sort a legszorosb fordítás regulái szerint fontolgat. S ugyanazon levélből látta, hogy a Rádaytól neveztetett rhythmust Csokonai jókor megtanulta Földitől, mit a publicum már a Dayka biographusától is tud. Az idegen literatúrákkal is jókor ismerkedett Csokonai, és mégis úgy látszik, hogy midőn a Diætai Múzsza megjelent, még a német literatúrát vagy nem

ismerte, vagy nem igyekezett a németeket követni, kik közül Bürgernek olvasása későbbi darabjainak legnagyobb részökön megtetszik. A Diætai Múzsából úgy látszik, hogy az ifjú az olasz poetákat akarta inkább ismerni. Az Angelica Metastasióból tétetett által, de az apróbb, olaszból fordított dalok, *Eschenburg Beispielsammlungjából* vették, s úgy látszik, hogy a korban ezen gyűjtemény volt kézikönyve.

A pálya megnyílt, s a kezdet, ha nem nagy talentumot is, de nem középszerű könnyűséget árult el, s az ifjú poeta temérdekét öszveírt. Csokonainak élete, minekutána Debreczent elhagyta, nyughatatlan volt, s ennek, s szerelmének, valamint a német poesissel való ismerkedésnek tulajdoníthatjuk, hogy dalaiban sentimentalis tón kezdett zengeni, melynek még a Múzsában nem igen van nyoma, mert az inkábbára deák költőkben élő ifjú hajlandóbb volt a poetai descriptiókra, mint a lélek érzéseinek dallására; s tapasztalásból tudjuk, hogy a ki az iskolai útmutatások szerint kezdi poesisát, az mind descriptiókkal kezdi azt, melyre magok a tanítók is szükségesen vezetnek, s a kiadatni szokott themák is (*Tavaszi, Szélvész, Este*) azt látszanak magokkal hozni, mert az magában kijön, hogy az ily themák nem a Metastasio cantátáinak szellemekben, hanem Ovídnak manierjában szoktak dolgoztatni.

A popular (köznyelvi) és a pöbelhaft (községi) közt nagy a különbség, s méltán jegyzi meg Schiller az alacsony kifejezéseket, melyek Bürgernek sok darabjait elrútítják. Ezen jegyzést kénytelen Rec. Csokonairól is tenni. Földi által vezettetvén a philológiába, kezdte ő is kiáltozni, hogy a köznéptől kell magyarul tanulni, s mivel ő ezt nemcsak kiáltozta, de cselekedte

is, innen van, hogy az iskolai tónust, az alföldi provincialismust levetkezni nem igyekezett. Még ma is ott állanak sok szép dalaiban a Gyöngyalak, a Kincsem, a Csócsi s más számtalan köz expressiók, melyek a legszébb sorokat elrútítják, s melyekre példákat nem szükség felhoznunk, mivel munkáinak minden lapján találtnak. Bürgernek szerfelett követése, s a rossz úton vezetett popularitás maniája soha sem engedte őtet azon útra lépni, melyen Báróczy és Dayka koszorút szedtek, s melyen indulván el a németeknél Wieland és Matthiison, a legbájolóbb szépségű nyelvet mutatták elő írásaikban. Szükség itt még egy környűlményt Csokonainak életéből felhozni.

Ő, mint felebb is mondatott, oly sorsban született, mely alacsony ugyan nem volt, de neki mégsem szerezhett ifjúkorában oly társalkodást, mely az úgynevezett nagy világ csínosabb tónusát vele megismertette volna; s az az epitáphiumán is álló vivens poetae more már iskolai éveiben is annyira megtartatott tőle, hogy makacssága, és a miatt, a mit Bürgernél a szegény *Johannes Scheere* geniek hibáinak nevez, szinte zabolázhatatlan lett: mely zabolátlanság, hogy a genialitásnak kiütése volt, megtetszik onnan, mert ő különben a tudományokat szerette, és gyakorlotta. Ezen zabolátlanság, vagy nyughatatlanság, vagy a minek nevezni akarjuk, kísérte őtet egész életében, de nem mint Petrarchát, ki Vaclusetől Ferraráig és Ferrarától Vaucuseig örök mozgásban élt; mert őtet ezen nyugtalan-ság cynicussá tévé, s szüntelen azoknak körökben tartotta, kiktől csapongásai, s makacs s olykor (kivált életének vége felé) keserű launája nem szorítottak határba. Csurgón laktában, hol a Festeticstől állított iskolának

professora volt, komœdiákat írt és játszatott. Akarva kereste öszve komœdiáiban a legalacsonyabb elméskedést, s kifejezéseket. A ki valaha a *Karnyónét*, a *Gerson du Matheux*-t, s a *Méla Tempefői*-t olvasta, nem tudja, mely varázslat tette őt által a mesterség szép köréből oda, hol Hanswurst a bécsi theátrum szélén térdein könyörög publicumának, hogy ő rajta is nevetni méltóztassék. E szerencsétlen productumok közül valók még az *Ódák*ban kijött némely darabok, mint ez: *Szeme nem sír, még is nedves* stb., melyektől a kezdő művésznak úgy kell iszonyodnia, mint a görög kezdő művész a *Paüson* és a csúfosan úgy nevezett *Rhyparographos* míveiktől iszonyodott: s az ilyenek látásakor még inkább szükség kiáltozni, a mit Pláton Xenokratesnek kiáltozott: *Θυς τας χαρισιν*.

Azonban meg kell vallani, hogy épen ezen oldal, mely felől Csokonai oly nagyot buka, neki egyszersmind legtöbb fényt szerez. Sentimentál darabjainak legszebbei mellett hidegen marad a szív, de midőn makacsúl tréfál s a népnek tónusában lép elő, lehetetlen azon geniális szökdellést tőle megtagadni, mely a való vocatió-
nak bélyegét hordozza. Az *Evoe Bacche*, *A Csikóbőrös kulacs*, *A szegény Zsuzsi*, *A Farsangi búcsú*, és mindenek felett az a hasonlíthatatlan szépségű *Paraszt*dal: *Ama sűrű nyárfák alatt* stb. valóban poetai lélekkel irattak, s ezek legtöbb originalitást is bizonyítanak; mert ámbár ezek közt is, kivált a *Paraszt*dal mástól vétetett, de még is mindeniket inkább övének lehet tartani, mint azon sok szerelmes dalokat, melyeknek origináljaikat Bürgerben, az Eschenburg gyűjteményében, s az 1804-ki bécsi almanakban stb. minden feltalálhatja. Különös, hogy épen az, a ki leginkább prédikálta literaturánk-

ban az originalitást, legtöbb darabot idegenek után készített, s nem több szabadsággal, mint Verseghy a maga dalait, melyeknek origináljaikat Ramler gyűjteményéből maga kimutogatta, valamint azokat is, melyeket az Aglájában ki nem mutogatott.

Megjegyzésre méltó az is, hogy ugyanazon principumok, mely különböző effectusokat csinálnak különböző emberekben. Csokonai a régi szavaknak és szó-lásoknak épen olyan keresőjök és használójok vala, mint Révai, Kazinczy és Horvát Endre, még is az ő munkáiban azok a magok régi színében jelennek meg, holott azon említett írókban azok gyakran új szók gyanánt vétetnek. A *martalék*, *lomh* s többek, ha úgy jelennének meg, mint amazoknak írásaikban az *érzemény*, *vért*, *csarnok*, a *sarjaik*, *fenyér* s több ujításoknak vétettek volna a publicumtól, valamint a *vihar* és *rivancs* s száz meg száz szavak ujításoknak vétettek. Rec. nem akar philologiai villongásra bocsátkozni, de azt meg kell mondania, hogy Csokonai a maga expressióinak ritkán tudta megadni az ujság ingerét. S ennek oka egyenesen a köznép nyelvéhez való ragaszkodás. Úgy látszik, hogy ő, bár az öreg Sulzert ismerte is, de mégsem fogta fel az æsthetikának szellemét, s nem érzette eléggé tisztán azt, a mit íróink közül sok mások is nem éreznek, s a mi Báróczyt és Daykát nagyokká tévé.

Csokonai mint lyrikus (s már mondatott is) Bürgerrel, a mieink közt pedig Daykával tétethetik együvé, s mindenik mellett hátra marad. Nincs benne annyi tűz, mint azon kettőben, s azt a pszichologiai festést, azt a csínt és teljességet, mely Daykának sajátja, ő nála hiában keresnéd. Ő olyan lángolásra sem emelkedik soha, mint Bürger, kinek tüze a *Hobes Liedben* és *Ele-*

giában szinte a vadsággal határozódik. Az *Utolsó szerencsétlenségben* sincs annyi energia, mint a Bürger origináljában, s a *Mollys Abschied*, mely Csokonaitól fordított, nyilván mutatja, mennyivel inkább bírta a maga nyelvét a német, mint a magyar. Csokonai sem Bürgernek, sem Daykának philologiai ismereteikkel nem bírt, s annak a mit a *Zircz emlékezetében*, még az æsthetikai postulatumok ki nem elégítettések mellett is bámulunk, Csokonaiban semmi nyoma nincsen. Himfyvel egy rendbe Csokonait tenni nem lehet. A Lillának és a Szerelneknek tárgyak egy, de a lélek, mely a tárgyról zeng, két egészen különböző lélek. Himfy a verselés mesterségét nem érti úgy, mint Csokonai. Himfynél a költés maga nem mesterség, ő lángol és teremt, némelykor bámulásra méltóképen, némelykor nem bámulásra méltóképen, mindegy, de ő teremt. Csokonai az érzésnek hangját csak tanulta, s a verselésnek minden tudománya mellett sem adja azt oly szépen, oly csínnal vissza, mint Himfy; s bár ez is némelykor nem elég csínos, de még is egy szebb természetnek hangja az, melyet ő zeng. Mind Himfy, mind Csokonai határ közé szorított geniek. Amaz érzéseket tud zengeni, és sem regéiben, sem Hunyadijában nem titkolhatta el a lyrai lelket. Cs.-ról egy (talán Jenai) Lit. zeitungban az mondatott, hogy ő az anakreoni nemben legszerencsésebb. Rec. azt hiszi, hogy őtet a *Hafiz sírhalmában* is azon makacsúl vídám lélek kapja meg, a mi a *Paraszt dalban* s más hasonlóknak uralkodik, s ez vala a pálya, mely Csokonainak megnyitott, de ő ezt gondatlanul futotta meg, s lángoló érzéseket kezdé dallani, és éposi tárgyakat, mert Árpádiása, úgy mondják, már útban volt!

A komikumnak való szellemét a Dorottyában sem

lehet megtagadni. De a ki Popenak *Hajfürjtjét*, vagy csak a Boileau *Lutrinját* is olvasta; a ki tudja mit mond Sulzer s több németek Wielandról, hogy ő az *Oberon*-ban s más munkáiban Múzsáját vad Faunusokkal társalkodtatta; az valóban mind a Dorottyát, mind a prof. Márton által kiadott *travestált Batrachomyomachiát*, mind a még szerencsére nyomtatás alá nem jött *Crimen rap-tust* fejcsóválással fogja olvasni. Szükség-e leereszked-nünk a priapæáknak alacsonyságokra, hogy nevetőket találjunk? Mi teszi geniálissá Cervantesnek halhatatlan munkáját, mi a Spectateurt, a Dunciadot stb.? Az igazi comica vis, hogy Cæsárnak kitételével éljek, nem a tárgy-ban, hanem a tárgy előadásában fundáltatik. Rec. meg-vallja, hogy a Dorottyában geniális szökdelések vagy-nak, de megvallja azt is, hogy a Dorottyáról soha sem szólhat oly magasztalással, mint a bécsi Annalista szó-lott, ki még a versificatióval is rendkívül meg volt elé-gedve. Előítélet talán Rec.-ben; de a Zrinyi-versben nem láttatik magának egyebet lelni, mint nyomait azon míveletlenségnek, mely a provençalok korokban a poe-sisen uralkodott. Csokonainak nyelvéről pedig felebb kimondá ítéletét, s úgy tetszik, hogy minekutána a ma-gyar poetai nyelv Virágban, Daykában s Berzsenyiben oly tökélyre hágott, nem keményen ítélte.

Csokonai harminczegyedik évében hala meg, s ezen korában Berzsenyi már elérte azon pontot, melyet ő nehezen fog többé felülmúlni; s Csokonaiból még nem egészen látszik, mely pontig fogott volna törekedhetni azon erőnél fogva, melyet neki a természet engedett. A literatúra kezdetében lehetetlen a legerősbnek is oly messze menni, milyen messze ment volna, ha a litera-túra virágzásában jelenhetett volna meg. Orczy, Bar-

csai, s Bessenyei mind nem tették azt, a mit tehettek, és tettek is volna Kissel és Berzsényivel egy korban születvén. Nem tudhatni, mely szerencsés pillanat tevő Báróczyt azzá, a minek ő Marmontelében magát mutatta, s méltán lehet kérdeni, hogy az új Marmontel születhetett volna-e a régi nélkül? Daykának *Győzelemlövendölése* sem tette még a *Titkos hűt* szükségesen következővé. Így tehette volna még egy hosszabb élet s kedvezőbb környülmények Csokonait többnek mint így lehetett. De mivel neki táplálást nyújtó hivatala nem volt, s éltenek nagyobb részét másoknál (de nem úgy mint Pope a maga lord barátjánál, sőt inkább gyakran mint az ismeretes virtuóz Lavota) töltögette, hozzá járúlván ehhez a versírásbeli nagy könnyűségek is, hirtelen ragadtatott alkalmi verselésekre, s az ilyenek a legerősb geniust is elnyomják. Nincs veszedelmesb az írókra nézve, mint sokat írni, s ez a sokat írás, a mellett hogy a munkákat gondatlan készületekké teszi, a tanulástól is elvonja az írókat. Egy múlt századi német tudós ezen utolsó oknál fogva inti az ifjakat, hogy könyveket ne írogassanak; s úgy látszik, hogy sokszor a nem ifjaknak is kellene ezt kiáltoznunk. Mert valóban mindég több van tanulni, mint tanítani való.

II.

BERZSENYI DÁNIEL VERSEI.

A poeta és versificator úgy különböznek egymástól, mint Archimedes és az ács: amaz, ki a machinát kigondolta, ez, ki azt útmutatás szerint kifaragta. A poeta vagy cselekedetet vagy érzést zeng, s ez által vagy oly érzelmeket fejt ki sziveinkből, melyeken ő maga felül emelte magát, hogy magasabb nézőpontjából annál bizonyosabban munkálkodhassék, mint Homér és Goethe; vagy oly érzetekre ragad el, melyek önkeblében zajognak, mint Euripides és Schiller. Így vagy amúgy, soha sem mond egyebet, mint a mi az emberben és ember körül van, de nála a közönséges tárgy bizonyos idealitást nyer, miként Fűgének ecsete alatt a mindennapi ember portraitja, azaz, hogy ő mindent bizonyos varázslat által megszébbít, s íme a titok, íme a kánon, melyet még Aristoteles felállított: εις το κρειττον!

Ha ezen principiummal gyűjtjük meg a kritika fátyláját, s akarjuk a magyar költés történeteit felvilágosítani; úgy találjuk, hogy nekünk versificátoraink ugyan nagy számban, de poetáink felette kicsinyben voltak és vagynak. Mindazon író és nem író nemzetek közt, kik Európában a Névától fogva a Tájóig lakoznak, nincsen talán egy is, melynél a költésnek való szelleme oly későn gerjedt volna fel, mint a magyaroknál, s melynél az felgerjedése után is annyira nem otthoninak, annyira idegennek látszanék. Az *Emlékezzünk régiekről* írójától fogva Tinódiig, s ettől Gyöngyösi Istvánig, nincs egyetlenegy verselő is, ki æsthetikai tekintetben

figyelmet érdemelne, csak Zrínyi Miklós; s íme ez az egyetlenegy is az itáliai poesis tűzénél gyújtá meg lámpását, mert a *Sirenának* minden fordúlataiban, sőt szinte minden soraiban, nem leljük-e a *Megszabadult Jeruzsálemnek* nyomait?

Balassának (mert az akkori verselők közt több nem is érdemel figyelmet) számos művei közt csak azon egynek lehet poetai érdemet tulajdonítani, melyet in laudem confiniorum írt (*Vitézek mi lehet* stb.). Kedvezőbben Gyöngyösi Istvánról sem ítélhetünk, kit a mi atyáink egy egész századon keresztül

— nimium patienter —

bámúlni meg nem szűntek. Mert ha sok ezer verssorai-
ban némely poetai kitételek is találkoznak, példáulú!

Mint ködben merült hold éjjeli homályban,
Bánkodik asszonya a gyászos czellában,
Mely a boldog idő kedvesen folytában
Oly volt mint a víg nap viradó korában,

azzal nem bizonyíthatunk egyebet, hanem hogy ő azon megjegyzés alá tartozik, melyet a kritikai vaspálczának egyik legigazságosb hordozója így teszen ki:

Sic mihi qui multum cessat, fit Chærilus ille,
Quem bis terve bonum cum risu miror.

S mind ez az, a mit a magyar poesisnek akkori epochájáról æsthetikai tekintetben mondhatunk.

Zrínyi a mint felülmúlta Gyöngyösit mint poeta, úgy maradt viszont ennek alatta mint verselő, s ez az oka, hogy elfeledtetvén, nem ébreszthette fel más magyarban azt a szellemet, melyet ő olasz példányaitól kölcsönözött. Azok, kik a később korban a franczia köl-

tőktől igyekeztek lángot kapni (Bessenyei, Barcsai stb.), saját példájokkal bizonyíták meg azon régi tapasztalást: a hol valami nincs, onnan azt a valamit venni nem is lehet; s e szerint a mi halhatatlan Rádayknak jutott az a sors, hogy idegen kalaúzókat találván, útmutatások szerint a mindaddig egyetlenegy magyar poetát (Zrínyit) megismérhesse, s a nemzetnek néhány individuumaiban lángot gerjeszthessen, s nekik a módot, mint kelljen azon lángot táplálni, megtaníthassa; s a magyar költés, ha a régibb Zrínyitől elvonjuk elménket, csak itt kezdődik. S ezen kezdet az, melynek kevés számú resultátumai közé, némely mások mellett, a mi három kedvelteink: Dayka, Himfy és Berzsenyi tartoznak.

Berzsenyi a maga poetai karakterét a következő négy sorban raphaeli lélekkel nyomta ki:

Emmi! nékem sem fedí szívemet jég.
Láng az éneklő, heve forr dalában;
Ömledő bőség, magasabb csapongás
Önti ki lelkét.

S ez az, a mi ötet mind az általa annyira tiszteltetett Horácztól, mind a nemzet másik ódaköltőjétől, Virágtól, megválasztja. Ő soha sem a tárgytól veszen lelkesedést, hanem önmagától, önmagától ömlik ki minden szó, minden gondolat. Az ő legjobb darabjai közt nincsen egy is, mely reflexiónak következése volna, minden csupa érzés, minden csupa phantasia, ifjúi erő, ifjúi lángolás, mi ötet a nyúgodtabb római lelkű Virágtól, s a hévvel epedő olasz Daykától megkülönbözteti; de még Himfytől is, mert ennek lángja szilaj, csapongó, elborító, s phantasiája óriási s elkapó: Berzsenyi ellenben legsebecsb lángjai közt is szelíd, az ő fiatal, vidám

lelke a görögök felé röpdes vissza, phantasiája ideális képekkel foglalatatoskodik, annál fogva stylusa virágos, kifejezései exaltáltak, például az ilyenekben :

Álmaim tündér ligetit te hímzed
Bájos ecsettel.

Ismét :

A szökő Hórák mosolyogva lengnek
Bűszke hullámin magas énekednek.

Ismét :

Égi csendesség fedező homálya
Leng reád, ó szent Egyedülvalóság(!)
Szívemet békés kebeledbe inti
Mágusi vessződ.

Ismét :

Hímezze bár utam thessali virúlmány,
Koszorúzza fejem legdicőbb ragyogvány
A szerencse karjain.

Azon művek, melyek szerint Berzsenyinek poetai karaktere rajzoltatott, a Matthisson és Horáczy egyesült stúdiumának szerencsés resultátumaik. Kit nem ragad el az a kellem és fenség, az a báj és erő, mi a *Melisszához* íratott ódában (I. k. 12. l.), a *Közelítő télben* (14. l.), a *Nagy Pálhoz* (II. k. 62. l.), a *Magyarokhoz* (84. l.) s *Prónayhoz* (97. l.) szólóban, s hogy minden más elhallgattassék, az *Életpilosophiában* (III. k. 164. l.) uralkodik? Az a költő, ki ily ódákat zengett, kevésége lehet a nemzetnek,

S nem lesz idő mely őt elhalni hagyja.

Gyakorlanunk kell, így tanít Goethe, fejünket, szemünket és kezünket. Ez a tanítás festőnek, orátornak s poetának egyformán s elmulthatatlanul szükséges. Idők kívántatnak, míg a művész a maga mesterségének sanc-

tuáriumába léphet, annak titkaival megismerkedhetik, s nemcsak a nem szépet, és nem jót elkerülheti, de a nem helyén álló szépet és jót is kiismerni s feláldozni megtanulja; s megtanulja, hogy az önszeretet saját hibáink iránt nem vakságot s kedvezést, de szemességet s kérlelhetetlenséget parancsol. Az is igaz, hogy a regula még inkább tartozik a geniere, mint más akárkire: mivel a jó és rossz igen gyakran ugyanazon forrásból erednek. A könnyűség hamar szül gondatlanságot, a nagy erő durvaságot, a fenség dagályt. Innen van, hogy a poetai kitételekben gazdag Berzsenyi gyakran dagályos, feleslegvaló s értelemről üres expressiókra téved el. Az oly mondásokat, mint: dithyrambok lángköre, a ragyogó dagályt tarka pórázon nyögni, tündérambroziát hinteni, hamvvedrek mohait biborral festeni, pólya örömébe mártani, gőztorlatok alpesi, gígászi örök vár chaósa, ének nektáros érzése, libáni Tempe, alak sonett, s más számtalanokat, oly kinövésekhez lehet hasonlítani, miket az élőfán a nedv bősége okoz, de a gondos kertész kímélés nélkül lehányi szokott. Ha eszünkbe jut, mit mondott Becker Matthissonnak ama helyéről: Süsse Liebe deine Rosenauen stb.; ha eszünkbe jut Cicerónak mondása: semmi sincs oly nevetséges, mint az értelem s tanúság nélkül való beszéd: nem fogjuk rossz néven venni Rec-nek azon kinyilatkoztatását, hogy a felebb kitétetett s azokhoz hasonló hibákat publicum elébe nem kellett volna, kivált egy második kiadásban nem kellett volna bocsátani. S ezen kinyilatkoztatás alá tartoznak a helyenként becsúszott provincialismuskok is: méhe, pirholagos, csatináz, döngécsel, stb. Értetni kell a poetának, hogy vagynak szavak és szólások, melyekkel, kivált a poesis fentebb nemeiben élnie nem

lehet. A németek jól tudják, mint kelljen a dialektusokat s provincialismusokat a nyelvbővítésre használni. De ki jusson közülök azon gondolatra, hogy ódáit a Voss idylljeiből vagy az alemanni versekből tanult szavakkal tömje meg? A maga iránt kérlelhetetlen művész és kedvező kritikus, a magának kedvező művész és kérlelhetetlen kritikus elválhatatlan társai egymásnak. Ha Berzsenyi kitépett volna minden gyomot, a mit az igazságos kritika méltán gyomnak talál: úgy ezen recensió csak egy dicséretömlendezés fogott volna lenni: de így azt is magában kell foglalnia, hogy Berzsenyi készületlen s fiatalkori darabokat is vett fel gyűjteményébe. Mert olvassa bár akárki I. k. 24. l. *Egy szilaj leánykához*, 26. l. *Az örömhöz*, 36. l. *Az esthajnalhoz*, 44. l. *A csermelyhez* készült dalokat, valamint mindazokat, melyek a III. könyv elejétől fogva (kivéven a 138. l. állót, melynek originálja Bürgernél van) egészen a 147. lapig állanak: ha nem fogja-e hathatósan érzeni rajtok a kezdő s gyakorlatlan kezét? Az ilyeneket kímélés nélkül el kellene törölni, mint a spongiába ereszkedett Ajaxot, hogy méltósággal léphessünk a maradék tribunálja elébe, mely ítéleteiben igazságos leend.

Figyelmet érdemel az is, hogy Berzsenyi egy regét (III. k. 148. l.) asklepiadi versekben írt. Úgy látszik, nem vette észre, mely nagy befolyással legyen a mérték nemcsak külsőjére a versnek, de belsőjére is. Ha egy horáczí ódát tibulli mértékre, vagy egy tibulli elegiát horáczí mértékre vennék, nemde nevetséges korcs lenne az? A rege (romance) lyrai mértékben és hangon épen olyan, mint Regnard verselőjének művei, ki tragœdiával nevetést, komœdiával ellenben sírást okoz. Különben is a poetának nem arra kell törekednie, hogy

különböző tárgyakat egyforma mód alá rekeszszen, sőt inkább, hogy minden tárgynak saját hangot adhasson, s így stylusának, gondolatainak, érzelmeinek többoldalúságot szerezzen. Ezen tanácsra kevésnek fogoly nagy szüksége lenni, mint Berzsenyinek. Ő minden kifejezésbeli bősége mellett is a gondolatokban s érzésben szegénynek látszik, azaz, hogy ő némely gondolatokat, némely érzelmeket a lehetséges hévvel önt ugyan ki, de ezen gondolatok, ezen érzelmek szűk körben forognak, s igen sokszor fordulnak elő. Az ő versei nem felette nagy számban vannak, mégis a *Bonyhai grotta* című dal, a *Melancholiára* nézve; *Amatibus* a *Melissához* íratottra nézve stb. nem egyéb visszaemlékezésnél. S az a sok ætheri, nektár, nektáros, virány, virúlmány, Ilissus, Sokrates, Plato stb., melyek szünet nélkül előfordulnak, s szünet nélkül azon ideákat s érzeményeket hozván magokkal, fordulnak elő, bizonyosságot tesznek Rec. ítéletének igaz voltáról. Innen van, hogy némely darabok teljesek lévén ragyogó kitételekkel, csak látszanak valamit jelenteni, de valósággal minden érzeménytől s minden értelemről általában üresek. Az *Ajánlás*, a *Török Sophiehez* szóló (10. l.) *A Sonetthez* (38. l.), a *Bonyhai grotta* (173. l.) s némely mások, hasonlítanak azon alakokhoz, melyek a *Laterna magica* visszasugárzása által a falon mozogni látszanak ugyan, de valósággal ott nincsenek. Ezen gondolati s érzeményszerű keskeny körből lehet azt kimagyarázni, hogy Berzsenyi magát már egészen kimerítettnek lenni látszik, s talán elérte, noha még igen jókor, a határt, melyet a természet a poeta és nem-poeta közt vona, s a mit utóljára a legnagyobb, leglelkesebb költőnek is elérni kell. Mert másként hogyan kelle vala szár-

mazniok azon IV. könyvbeli *Epistoláknak*, azon durva jambusokba öntött declamatióknak? A poezisnek ezen korcsneme darab időtől fogva a magyar literatúra köréhez képest sűrűn kezd gyakoroltatni. De jól mondá Lessing: egy kicsiny, de poetai bordal szerzője inkább poeta, mint az ízetlen Hermanniásokat koholó.

Szükség, hogy a verselésre is egy tekintet vettessék. Berzsenyi kétnemű versekben írta darabjait. Görög mértékkal, és rímekkel Zrínyi-versben. Az ő görög mértékű versei csálhatatlanúl a legszebb hangzásúak közé tartoznak azok közt, melyeket magyar költő énekelt, s rímes versei közt is: *A Szezelem* (30. l.), *Élet dele* (69. l.), *Kishez* (71. l.), *Búcsúzás Kemenesaljától* (73. l.), *Élet-philosophia* (164. l.), *Levéltöredék* (168. l.) oly teljes hangzattal, oly numerositással ékesek, hogy az olvasó sokszor elfelejti a mérték távollétét. Ellenben kinek füle találhat gyönyörűséget az ilyenekben:

Itten mosolygott szemembe
Szelíden elpirúlva.
Itt dőlt égő kebelembe
Édesen elájúlva.
A liget zöld sudarai
Halkva körűlsusogtak,
A hold játszi sugarai
Könnyeinken ragyogtak.

Az ilyenekben a hiányos hangzáson kívül megjegyzésre méltó, hogy az egymásnak megfelelő sorokban a rím helyét a flexiónak (ha a magyar philológiában így szólani lehet) visszaforduló betűi, vagy inkább szavai pótolják ki. Ájúlva és pirúlva, s szemembe és kebelembe épen úgy nem formálhatnak rímet, mint Tinódi Sebestyénnél a vala és vala, meg vala. S bár az ilyeket

a szinte általában rímetlen magyar nyelv ki nem kerülheti, legalább általok verselőink vigyázóbbakká tétethetnének, hogy verseiket munkával készítsék, s könnyűségök mesteri könnyűség legyen. S így ezek helyt:

Tudom legszebb örömid reggelét
E szomorú hant alá zárád;
Tudom árva szíved kedves felét
Kéri vissza epedő orczád,

legalább ilyeneket nyernénk (I. Szerелеmben):

De te, édes érzés, egek szent magzatja!
Az emberi lelket betöltöd egészen,
Bájjodnak ereje az égbe ragadja
S a halandó porból egy félisten léssen,

s nem kellene minden nyomon boszorkodó nevetéssel, s nevető boszorkodással ama régire visszaemlékeznünk, midőn még így énekeltek:

Debreczennek utczái, sírjakok
Nem kérdi már az idegen, hogy ha Lukács pap itthon
És egészségben legyen!

III.

KÖRNER ZRÍNYIJÉRŐL.

Lefeküdtem vala, édes barátom, de álom nem jöve rám; felkelék azért, s most itt ülök gyertyám világánál és írok neked. Szerelmes csak nem vagy? ezt fogod kérdeni; s hogy nem vagyok, azt az én kopasz homlokomról s behamvadott szivecskémről minden felelet nélkül is gyaníthatnád; de a játékszínről jövök, hol a Körner Zrínyijét láttam — magyarul előadatni; s a dicsőséggel teljes történet emlékezete, az asszonyi egye-

sület játszó tagjainak művészi ügyessége, s a néző közönség hevesen kifakadozó öröme szokatlan melegséggel hatottak meg. Képzelem, mint fogsz elcsudálkozni. Mit? így szólандasz; te, ki máskor a művészség körében oly nehezen hagyád magadat kielégíttetni, ki poetáinkat a kritikának akadozásaival az elkeseredésig kínoztad, te leltél-e, te leltél volna-e a körneri bombastokban gyönyörködést? — Nem, édes barátom, nem a körneri bombastok gyönyörködtettek engem. Jól tudod, hogy én azokat, mióta csak ismerem, soha sem tartottam nagy becsben; s midőn legelőször hallám, hogy a Körner Zrínyije Szemere által fordíttatik, szántam a szegény fordítót a hálátlan munkáért. Mert mi lehessen hálátlanabb, mint valami olyant fordítani, a mit jónak magunk sem tarthatunk; s így fordítói fáradságunkért még csak azon örömet sem nyerhetni el, hogy literatúránkat valamely külföldi szép virággal gazdagítottuk meg? De midőn a játékszínen megjelentem, s a mi halhatatlan bajnokunkat magyar nézők előtt magyarául hallám szólani, hajlandó levék a kritikust levetkezni, és a poeta hibáit nemzetem dicsőségével fedni be. A Körner Zrínyije, kedves barátom, német Zrínyi, s mivel az az austriai verselő katona sem a mostani, sem annyival inkább a régi magyar világot nem ismerte, nem is tehetette által a szigetvári hőst a maga valóságos alakjában a játékszínre; s ekképen hősünk német köntösben, még pedig igen igen hibás német köntösben, semmi különös dicsőséggel nem súgározhatik. Meg kell vallani, hogy a magyar posztóba húzott szigeti világ is épen oly kevés nemzeti karakter-vonásokkal dicsekszik: mert hiszen a fordító nem vehetett egyebet, mint a mit talált; hanem a magyar nyelv hangja, a magyar

játszó és néző megcsalják a szívet, s a patriotismus gerjedésbe jött érzelmei a kritikát, habár csak pillanatokra is, megszelídítik. Én valóban észrevétlenül a közönség örömkifakadásai közé vegyültem, felejtém Körnert, és művében a német világi sentimentalismus üres csevegéseit, s csak azt érezvén, hogy magyar vagyok, csak azt, hogy az új Leonidas dicsősége reám is, mint hazafira, visszafénylik, épen oly művitélői fejkargatás és szemöldök-hunyorgatás nélkül csappangatám öszve tenyereimet: mint a galeriának boldog birtokosai.

De fogod-e hinni, hogy a magyar Zrínyi művészi tekintetben is fölülhaladá német originálját? Úgy van, édes barátom, valóban felülhaladá; nem kitoldás vagy változtatás által pedig, hanem csupán elhagyás által. Szemere minden bizonynyal köszönetet érdemel, hogy füleimet az első felvonásban a belgrádi paraszt home-rusi katalogusával, a másodikban Újlakinak tábori tudósításával, az utolsóban pedig nem csak füleimet és szememet, de lelkemet is a Juranics és Helena véresen karrikatúrás scénájával kegyelmesen megkímélette. Ezen utolsónak látása, kétségkívül, felriasztott volna patriótai álmodozásimból; s akaratom ellen az *Ahnfraura*, a *Schuldra* s a német föld több hideglelési productumaira fogott volna emlékeztetni; s csalódásom visszahozhatatlanul széjjelröppenvén, a szigeti bajnok helyett Körner állott volna előmbe: bár így is alig alig történt, hogy ennek a sok transcendentális és ultrasentimentális helyeknél a coulissák megől a fordításban is szüntelen előre törekedő képe theátrumi boldogságomnak egész alkotványát öszve nem ontotta.

Szerencsés drámaköltő az, a kinek műve jó előadás

által támogatatik. Egy silány professori leczke, vagy valamely középszerű egyházi beszéd gyakran nyert az elmondónak szép modulációjú hangja s csínos arczvonásai miatt kellemetességet; mennyivel inkább képzelhetjük, hogy a drámának gyengeségei az előadásban elfedeztethetnek; mivel itt nem csak a játszóknak ügyessége, hanem a decorátiói pompa, s a néző sokaságnak szép koszorúja, s ennek vagy a tárgy vagy az egyes helyek mellett hangosan jelengetett részvétele is a behatáshoz tartozik. A képzelet, édes barátom, nagy varázsló; s ha felébresztetvén szabad lebegéssel szállong fel s alá, magával ragadja, vagy elvakítja az ítélőtehetséget; s a nem épen rossz helyett jót, a nem épen rút helyet szépet, s a nem épen alacsony helyett magasan fellengőt láttat szemeinkkel. Olyan az, mint a panorámának nagyító üvege, melyen keresztül a párányi rajzolatok colossális nagyságban tűnnek fel.

És minő boldogtalannak nem fognád mondani a kritikust, ki szánakozásra méltó pedantsággal hibák után leskődne még akkor is, mikor a dialóg valamely kegygyel teljes színjátszónénak mézes ajkairól zeng feléje? *Asszony, a te hüneid meg vagynak bocsátva!* így kiáltott fel az egyszeri angol prælátus, midőn a szép Cibbert a chorusban énekelni hallotta; s ezen felkiáltást kicsiny fordúlattal mindannyiszor ismételhetnők, valahányszor a művészi hibákkal teljes drámai személyt az előttünk bájosan lebegő szép repræsentanssal összetévesztjük; s mondhatom neked, hogy sok a maga költőjétől szerencsétlenül alkotott drámai heroína lelt már idegen szépségnek nevében üdvességet.

De jaj a költőnek, a ki műve dicsőségét holt betűkre bízza! A kritikus ablaka alatt az utcán lárma támadt;

a hektikás tüdőjű bölcset eltelik méreggel, s magát még egészen ki sem káromkodva nyúl a drámához és olvas; s lehet-e, hogy ilyenkor kegyelmeket osztogasson ítéleteiben? Ezért édes barátom, ha valaha drámát alkotandasz, fussad a betűszedőt; s a szép ajkakban keress magadnak oltalmat. A betűszedőnek segéde legfelebb is a fűszerszámos boltig nyit utat dicsőségednek; a szép ajkáról pedig a parterrnek minden úrfiai áhítatos csendességben fogják soraidnak zengését hallgatni; s te azon boldog csalódásban térhetsz meg a játékszínről szállásodra, hogy a kellemes lyánykának adott figyelem és taps a te, kínos fejtörés közt született, kedves magzatodat illette.

★

— — Azt akarod, hogy ismét recenseáljak? És pedig, hogy a német Körnert recenseáljam? Nem elég-e, hogy a ti biztatgatásaitokra magyarjaink közül némelyeket recenseálván, húzamos gyűlölséget araték jutalmúl? Miért akarod annak az Istenben boldogúlt németnek pártfogóit is ellenem haragítani? Nagyon rosszúl kellene ismernem a literátori világot, ha megcsalatkoznám azon hitben, hogy a Körner recenseáltatása a fordítót, és a fordítónak egész felekezetét bizonyosan reám fogná bújítani. Hinni fognák, hogy recensióm a fordító magas érdemeit akarja fenségökből leránczigálni; s talán épen azt hirdetnék felőlem, hogy magának Zrínyinek dicsőségét irígylem, s hazabecsmérlőnek nevezetném általok. Mert saját káromon tapasztalám, hogy van köztünk bizonyos emberfaj, mely a maga személyes bajait épen úgy szokta a patriotismus leplével takargatni, mint a Tartuffök a magokéit bizonyos más dolognak leplével rejtegetni szeretik. S szen-

túl hihetsz szavaimnak, ha mondom, hogy az egész emberi nemzet minden cujonjai között, az említett két faj legveszedelmesebb. Hunc tu Romane caveto!

Azt is megvallom neked, hogy én az úgy nevezett recensiók iránt idegen kezdek lenni. Gyűlölöm a schlendriánt mindenben, tehát a kritikában is. S miért is kellett a kritikának fábrikai formát adni; s azt, a mi épen a hamis ízlés és pedántság kikorbácsolója akarna lenni, pedántos korlátok közé szorítani, s a műítéletet prókatori actióhoz tenni hasonlóvá? A recensensi köpenyeg is a bugyogóval együtt német szomszédainktól szállott reánk. Iróink, kik a német föld tudós újságjaiban dolgoztak, kénytelenek lévén ott a formaruhát viselni, midőn később magyarául kezdenek kritikázni, szokásból vagy előítéletből megtartották azt; s így Kazinczy és Képlaky s mások elterjesztették közöttünk a tónust, nem vévén észre, hogy a közönségesen felvett tónus karakteri vonások nélkül van, a közönségesen viselt forma pedig elnyövik, s elkerülhetetlenül iskolás-ságot éreztető szólásokat s elméskedéseket hord magával.

Ne gondold, mintha kikelésem a recensiók ellen azon megtámadásokból venné származását, melyeket a *Tudományos Gyűjteményben* megjelent recensióim hoztak reám. Soha semmi megtámadás nem teheti azt, hogy én a kritikát ne szeressem, ne óhajtsam: én még a tollcsatáknak is kedvelője vagyok; mivel azok, bár mit mondjanak némely megsértett superciliumú bölcseink, még akkor sem szűnnek meg tanúságosok lenni, midőn nem elég szelidséggel folytatnak. S ha én a Csokonai championjait s Berzsenyit felelet nélkül hagytam, az onnan történt, mert olyan literator ellen, ki a

Bürger nadrágvarróját poetának lenni gondolja, s olyan költő ellen, ki a maga verseinek szépsége mellett esküdözik, nincsen fegyverem.

Nem találhatsz ingerelhetőbb portékát, mint a literátor. Azért ugyan józan fővel panaszkodni nem lehet, ha a megítélt munkának atyai szeretettel telidentele tölt nemzője lángot és bosszút szór maga körül; de mikor olyanok is, kik vagy ingerlés vagy vívás által a kritikai pályának részeseivé lettenek, ítéleteink szabad kimondását még az őket vagy éppen nem, vagy legalább egyenesen nem illető tárgyakban is kárhoztatják; ez, úgy vélem, az igazság határain kívül fekvő dolog. Miért nem akarja valaki másnak megengedni azt, a mit maga teljes szabadsággal gyakorol? Vagy azt kell-e mondanunk, hogy a despotismus igazságtalan kívánása az emberi szív természetes bűnei közé tartozik? Annyi bizonyos, hogy az a kritikus, a ki tartózkodás és mellékes tekintetek nélkül akar ítélni, csalhatatlanul számos ellenségeket fog magának találni. Nem szükség, hogy élő emberekről mondj igazságokat; mindegy, ha a múlt évezred classicusairól ítélsz is; elég, hogy ítélni mertél: a nyugalomnak egyedülvaló útja a hallgatás. Nem úgy van-e barátom, hogy ez a való kritikának nagy akadályt vet? S ezt annyival inkább sajnálnunk kell, mennél nagyobb szükségünk van reá, hogy számos tévelygéseinknek vezérfáklya gyűjtassék. Öregeink, a házi jó békesség kedvéért kritikálatlan viszik a sírba magokkal együtt hibáikat, s ifjaink a tőlök beszívott hibákat újjal párosítgatják, s a teremtő genie rendülhetetlen bizakodásával kerengenek parányi köreikben.

Bourignon kisasszony, a ki mennyei revelációkkal dicsekedett, azt vallá, hogy ő mindannyiszor a szülő

asszonyéhoz hasonló kemény fájdalmakat érzett, valahányszor szerencséje volt valakit a maga tudományára megtéríteni. Nem merném állítani, hogy a kritikusok valaha a térítésben szerencsések lettek volna; de fájdalmakat ugyan, ha a francia leánynyal nem egyformán is, legalább nem kisebb mértékben, elkerülhetetlenül éreztek. S ne gondold, hogy a fájdalom csak akkor kezdődnék, mikor a köz kézen forgó kritika már a maga subjectumát s annak egész rokonságát sustorékolásra ingerlette. Nem, mert szenvedéseid már akkor elkezdődnek, mikor még ítélgetésed a betűszedő halhatatlanságot osztó kezeibe sem került; s ez az oka, hogy én, annak idejében a Berzsenyiről írt recensio kinyomatását eltiltottam. A *Tudományos Gyűjtemény* redactiója megveté tilalmamat; s a mi Vitkovicsunk kezeiből átalvett íráskát tudtom nélkül kinyomatá; s nem csak kinyomatá tudtom nélkül, de meg is csonkítá akaratom ellen. Így történt, hogy sem azt a mit akarék, mind el nem mondhatám, sem a felgerjedett verscsinálónak philippikáit ki nem kerülhetém: ámbár előre tudtam, minő kevés ember bírjon superintendens Kisnek nemeslelkűségével, kiben elég igazságszeretet s önértés vala, verseinek nem csupa complimentekből állott kritikáját kedvesen fogadni. Nagy különbség van, édes barátom, az olyan költő közt, ki egyszersmind philosophi lélekkel s szükséges tudománynyal is bír, s az olyan közt, a ki teljes életében semmiről sem gondolkozott oly mélyen, mint saját dicsőségéről. Amaz gáncstűrő, mert ő mind a tökélyt, mind a hiányt a kritikussal egyformán érti; emezt pedig tűrhetetlenség bélyegzi, mert boldog önszerelmében azt hiszi, hogy mind az a mi bajusza alól kigördült, egyenesen általzeng a hal-

hatatlanságba. A kár csak az, hogy amannak oly kevés hasonlói, ennek pedig oly számos pártjai találkoznak. De hijában a sopánkodás! Οἱ πλειονες κακοι; úgymond a bölcs.

Minek is az az egyenként recenseálgatás? Ha megítéltetni közsorsa volna minden íróinknak: úgy bár íróink nem is, legalább olvasóink a kritikához szoknának; s nem látszanék előttök veszekedést kereső dühnek, ha másoknak munkáiról szólanánk. De midőn a seregből csak némelyek kaptak ki, nem megengedhető gyanú-e azt vélni, hogy a kritikus talán személyes czélok után intézi lépseit? Ha minden napfényre kiszálló könyv minden kifogás nélkül fontra vettetnék, abból legalább az a haszon háramlana reánk, hogy a későbbi Horányiak és Wallaszkyak biztos kalauzt találnának magok előtt; s talán még az is, hogy a dicsőség pályáján egy kevéssé több vigyázattal és készüllettel futkosnánk. Mert valóban édes barátom, most nagyon gondatlanul balagunk a halhatatlanság felé; s nagy gondatlanság mellett nem csak az orrunkra-bukás, hanem a lábszár- vagy éppen nyaktörés is elkövetkezhetik. Akkor pedig hijában kiáltasz majd segítségért; a már sokszor megcsalatkozott kritikus szánakozás nélkül megyen el melletted, és így felel: Quaere peregrinum!

Talán az is való, hogy a recensensek közönségesen nem a leghelyesebb szempontra függesztik figyelmöket. Mert minden recensens csak azt érezteti velünk, hogy az ő individuális ítélete milyennek találta a kéz alatti művet; micsoda relációban álljon pedig az a literatúra egészével, saját korával, a nyelv jelen állapotjával, s az olvasó közönség ízlésével és ismereteivel: erre, úgy vélem, még egy kritikus sem kívánt tekinteni. Ha min-

den literatúrai productumot azon lépcsőhöz képest ítél-nénk meg, a melyet az kimíveltetésünk körében betölt, vagy betölteni akar, bizonyosan mind dicséreteinkben, mind gáncsainkban igazságosabbak lehetnénk; mert sokszor a gáncsolt könyv a literatúra egészéhez, s azon hézaghoz képest, melynek betöltését czélba vette, talán többet ér, mint személyes tekintetekből érne látszatik; a dicsért könyv ellenben sokszor az egészre nézve nem hoz fel oly jó következésű érzéseket, mint az ítélőnek individualitásában gerjesztett. Tagadhatatlan, hogy mind helyesebb, mind tanúságosabb, mind philosophi lélek-hez illőbb, a machina részeit az egészhez való függés-ben, mint egyenként vizsgálni meg. Az egyenként vizsgálat alatt sok holmit hiábavalónak fognánk gondolni, a minek hasznos volta csak az egész elnézésében mutatkozik.

— — ki várakat épít,
A legapróbb szegnek tudja, mi haszna vagyon.

Bizonyosan nem fogod hinni, mintha ezen beszédem oda czélozna, hogy a kritikának a legfentebb tökéletesség után buzdítástól el kelljen szoknia, s a hibák iránt bűnös kedvezéssel viseltetnie. Nem, édes barátom!

Mert a literatúra egészét sem lehet summum bonumnak tartani; tehát a summum bonumot mind az egész literatúra, mind az egyes literátor előtt fel szabad, és fel is kell mutatni, hogy a kik akarják, látniok lehes-sen, mely távolságban álljon még a pálmakoszorú; azok, a kik látni nem akarnak, már úgy is jó előre behúnyták szemeiket, és sűrű pilláikon egyetlenegy pontra vont milliom napsugár sem fog keresztül világítani.

Az ember mindig ember marad, az íróban, a kri-

tikusban, az olvasóban egyformán. Ha reméled, hogy az író a kritikus által megtéríttessék, hogy a kritikus a maga csalhatatlanságát szerény kétség alá vegye, s hogy az olvasó a kettőről részrehajlás és előítélet nélkül hozzon ítéletet: úgy lehetlenséget reméltél. És még is ezen három rendbeli embernek kell az öszveérés pontjainál fogva előbb utóbb egymást kölcsönösen előbbre vinni, midőn vagy világos reflexiók, vagy homályos reminiscentiák által egymásnak principiumikat így vagy amúgy magokba szívják, s az önszeretetnek azon biztatgatásai mellett, hogy egyedül saját fejeik után indulnak, a kölcsönös egymás után indulásnál fogva emelkednek. Rendes bohóság, édes barátom, de hasznos hajtó rendes bohóság! Azért nem kell azt kárhoz-tatnunk.

Ezen pillantatban veszem észre, hogy levelem iskolai leczkévé vált. Recenziót kívántál tőlem Körnerről, s ime a helyett gondolatokat veszesz, melyek a recenziók recenziójára bevezetésül szolgálhatnának. Te azok közé tartozol, a kik szeretnek gondolkozni, s a gondolkozó fej gyakran csekély utmutatás által szép fölfedezésekre vezetetik; s én óhajtom, hogy ezen parányi vizsgálatokon valami fontosabb resultátumokra juthass el. — —

★

Tegnap ismét a játékszínen valék, hol ismét Zrínyit láttam előadatni, még pedig a körneri originálban. De mely nagy különbség volt tegnapi érzéseim s azon minapi érzések közt, midőn a darab magyar nyelven zengett füleimben! Akkor a magyar hangok megcsaltanak, s a hibák iránt némineműképen megengesztelődtem; most a német nyelvnek kemény hangjai nem hagytak

álomra szenderedni, s hideg ébredtségben kelle látnom mindazon fogvatkozásokat, melyek máskor az olvasás alatt kellemetlen világításban tűntek fel előttem. Micsoda Zrínyi ez, édes barátom? Ez-e az a tizenhatodik század magyar bajnoka, ki a *Szirénában* oly eredeti színekkel tündöklik? Nem barátom, nem a *Szirénának* bajnoka ez; nem a tizenhatodik száz fia, sőt nem is magyar ez; mert mente és görbe kard, várfal, török-vérontás és halál nem tesznek még magyart, annyival inkább nem tizenhatodik századi magyart: ennek karaktere, úgy vélem, még valamivel több és jelesebb ingredientiókból fog állani.

Vedd kezedbe a *Berlichingent*, s nem egészen kikapva leszesz-e saját világodból? Minden vonás, mozdulat, hang és cselekedet sejteti, sőt láttatja veled, hogy a régi németiség lovagkora él és mozog szemeid előtt. Olvasd a *Wallenstein táborát*, s nem a harmincz évi háborúnak saját színét látod-e minden, még oly parányi alakon is elterjedni? *Egmontban* még a szappanfőző s a vén katona is azon korszellemet érezteti veled, mely *Egmont és Oranien és Alba körül* oly hatalomban leng.

Emlékeztesselek-e a *Tellben* megjelenő képekre? Azonban, te minden emlékeztetés nélkül is tudod azt, hogy a drámaköltőnek, midőn valami történetet előad, híven kell a történetnek korszínét is a személyek individuális vonásaiban előnkbe varázsolni; másképen személyei csak olyanoknak tetszenek, mint a tegnapelőtti bálnak álarczosai, kikről igen jól tudjuk, hogy ámbár persiai kaftánjok és fejkötőjök segédével egy más continens lakóinak akarának látszani, a táncszálától legfelebb is kétszáz lépésnyire épen úgy otthon vannak,

mint apjaik és nagyapjaik ugyanazon helyen már fél-század előtt otthon valának.

Örömet vallom meg édes barátom, hogy mint magyar, köszönettel tartozom Körnernek, ki a mi Zrínyinket és benne nemzetünket idegen létére megdicsőíteni kívánta. Minden bizonynyal ő csak schilleri lélek hiával volt, másként oly varázsló fényben tüntette volna fel a szigetváriakat, mint a milyenben a schilleri személyek ragyognak. Mert az egész darabon keresztül nem mindenütt nyilvános nyomai vagynak-e, miképen akart Körner Schillertől mélységet, érzelemcsapongást és situációkat eltanulni? Arra nem kell sok magyarázat, hogy az eltanulásban szerencsés nem volt; azonban mind e mellett is tagadhatatlan, hogy törekedése dicséretes vala:

Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.

Minden karakterben, édes barátom, kettőt kell megkülönböztetni: a közönségest és a különöst. Különös vonásokkal bír minden karakter, melyek azt a körülötte és mellette állóktól, észrevehetőképen megkülönböztetik, s melyek az individuális elhajlásokban, a temperamentum, nevelés, gondolkozás, erő, sors, s több effélék különbségeiben fundálatnak; de ezen különös vonások mindég a nemzetiség és kor közönséges vonásaival szoktak kisebb-nagyobb mértékben vegyülni; s ennél fogva az ugyanazon nemzet és korbeli karakterek minden személyes különbségek mellett is úgy hasonlítanak egymáshoz, mint ugyanazon anyának gyermekei. A drámaköltőnek nagy mestersége abban áll, hogy ezen hasonlítást a különbféleségben jól eltalálja; mert ha csak személyes különbségeket vett czélba, úgy

megkülönböztette ugyan személyeit a sokaságtól, de személyeiben a nemzetet és kort a nemzetek és korok sokaságától meg nem választotta; s e szerint az elbandzsalodott olvasó vagy néző nem tudja magát fellelni, vajon az előtte forgó hősök a waterlooi ütközetben vitézkedtek-e, vagy Mohácsnál? Én úgy hiszem, hogy az individuális emberiség saját vonásai minden időközön keresztül ugyanazok, és csak akként ismerszenek meg egymástól, a miként a kor és nemzet különböző szint öntött el felettök.

Vess már most egy tekintetet Zrínyire s a körülötte feltűnő alakokra, a mint azok Körnernél állanak; s mutass rajtok csak egyetlen egy elhatározó vonást is, melyről a szigeti bajnok nemzetére és korára úgy ráismerjek, mint a *Szirenában*, vagy csak a történetíró Istvánfiban is ráismerek! Mutathatni, édes barátom, nehezen fogsz. Mert katonai vitézség, hazaszeretet, hűség, oly dolgok, melyek nem voltak azon kornak ki-rekesztő sajátságai. Familia elöitélet megtapodása, ábrándozó fellelgezés, s pityergő sentimentalismus pedig, nem értem, hogy varázsolhatnák előnkbe azon kort, melyben a magyar úr nagyobb politikai befolyással és több familiájához s birtokaihoz kötött hatalommal mint ma, harczhoz szokott kemény testtel és lélekkel, kevesebb tudománnyal mint erővel, sok szabadsági szellemmel, minden kétségen túl nem oly sima volt ugyan, mint a mi napunknak gyermekei, de munkával és étellel teljesebb körben élt, s elkeseredésében is bizonyosan nem transcendentális érzelmekbe hagyta szívét általfolynia. Mikor látnom kell, mint adja gróf Zrínyi a maga leányát, minden igaz ok nélkül a születés nélkül való katonának; mikor hallom, hogy ez a katona, min-

den oroszlánsága mellett is, minő siegwarti ömledezésekben bugyborékol; mikor szemlélem Zrínyi feleségét és leányát, az ég tudja hanyadik sphaerába tartozó eredményekben merengeni: akkor valóban fel nem tudom magamat hirtelen találni. Mert majd a Naninok falusi világába vetődöm, majd a Minnesängerek közt vélem magamat bolyongani, majd ismét úgy tetszik, mintha valamely ismeretlen erő azon szemnemlátott és fülnehallott világ felé taszítana, honnan Grillparzer és Müllner *halálborzalmakkal* megrakodva termettek elő. Oly dolgok, melyekről szegény Horatius a Pisóknak adott leczkében még messziről sem álmodozhatott.

De minő pedánt levél ez! így fogsz felkiáltani; s megvallom édes barátom, igazad van, annál inkább pedig, mert az itt elcsevegett dolgokat te jobban érted mint én. Azonban mondd meg nekem, mi lenne az írói világból, ha a könyvszerző uraknak nem szabad volna olyan valamit írni, a mit más jobban tud? S ha könyvszerző a közönség előtt ily szabadságot vehet, miért ne vehessen barátja előtt a levélíró?

És mivel drámára tartozó gondolatokkal kezdém soraimat, engedj meg nekem egy drámára tartozó kérdést; nincs senki, a kitől bővebb s helyesebb magyarázatokat várhatnék, mint tőled. Való-e az, hogy mindenféle történeti tárgyat lehet, ha másként a költő elég ügyességgel bír, játékszínre alkalmaztatni? Vagy talán vannak olyanok, melyek játékszíni darabnak nem valók; s hogy szerencsés világításban tűnhessenek fel, más poetai formát kívánnak? Annyit tudok, hogy minden költőnek, tehát a drámaköltőnek is szabadságában áll, az előtte fekvő akár mesés, akár historiai történetet akarat és szükség szerint többé vagy kevesebb meg-

változtatni; s így azt vélhetném talán, hogy az ügyes drámaszerző a legpusztábbnak tetsző tárgyat is úgy kikészítheti, s oly kedvező szempontra irányozhatja, hogy az tökéletes drámai behatást csinálhat. Mert hogy a drámaköltőnek érdem lenne szorosan a históriához vagy hagyományhoz tartani magát, azt nem hiszem. Nem csak nem érdem ez, sőt nyilvános poetai fogyatkozás. Az a festő, ki tájat akarván vászna felébe varázsolni, valamely temészeti scénát rendről rendre szolgálai módon követne, messze a Claude Lorrainek megett, csupa veduta festő fogna maradni; s ezen festőnek hasonlatossága, a felvett történetet szolgálai módon kísérő akár-melyik költőre is, annyival inkább a drámaköltőre, jól ráillik. Ennek a történet előre haladását sokkal érezhetőbb, sokkal közelebb álló s egymásból sokkal nem csak természetesebben, de szükségesebben folyó okokból és következtetésekből kell láthatóvá tenni, mint a legpragmatikusabb történetírónak. Ezen kívül mennyi különbségle situációkra van a költőnek szüksége, hogy olvasójában vagy nézőjében ez vagy amaz indúlatokat felébreszsze vagy táplálja! A legkörnyűállásosb história sem adhat neki minden megkivántatókat kezei közzé; s ha saját lelkéből nem természet elő holmit, hézagok és pusztaságok maradnak művében.

Azonban, ha talán meg akarnád is azt állapítani, hogy minden történet lehet ügyes költőnek kezei közt drámaivá: még is meg kell vallanod, hogy vagynak történeti tárgyak, melyek magokban gondoltatván, drámai behatásra vagy egészen alkalmatlanok, vagy legalább más poetai formákra, nevezetesen eposra, könnyebben alkalmaztathatók. Az én parányi drámai talentumom nem engedi meg elképzelhetnem, hogy valamely igen

nagy költő, miképen fogta volna Zrínyit a játékszínen előadni; de azt bizonyosan állíthatom, hogy a poeta Zrínyi sokkal jobban vette fel a maga ösatyjának történetét, midőn azt éposi tárgygyá tévé, mint Körner. Az éposíró a történetek fényében állítja elő a maga bajnokát, de bizonyos távolságban; mert úgy beszél róla, mint valamely már elfolyt történet első személyéről; s ennél fogva az maga is a történet tagjává leszen: a drámaíró pedig maga sem nem beszél sem meg nem jelen; hanem a drámai személyt küldi előnkbe; s így a dolog egyszerre más tekintetet nyer: nem a történet kapja magára figyelmünket, hanem az ember, kinék karakteréből, lelkének belső mozdúlataiból s környülményeiből ilyen vagy amolyan történet fog szemeink előtt elkövetkezni. E szerint az éposírónak szélesebb mezeje van: ő többféle s egymásból kevesebb szorossággal függő tárgyakra kiterjedhet; mivel maga beszél, saját individualitásának több befolyást adhat, phantasiáját szabadabban lebegtetheti, több kitéréseket próbálhat, a történetek külső színét jobban használhatja: a drámaírónak pedig bizonyos pontba kell magát öszvehúzni; ő nála mindennek a főszemély karakterével s lelki mozdúlataival szoros egybekötésben kell állani; s így minden körülmény vagy a személyre befelé munkál, vagy a személyből fejlik ki szemeink előtt: s itt a poeta individualitásának nem engedtetik befolyás; neki phantasiáját, reflexióit, emlékezéseit, féken kell tartania; ő a történetet csak úgy használhatja, a mint az a személynek belső mozdulataiban, a tulajdonképen való drámai actióban (Handlungban) szakadatlan lánczként fűződik; s e szerint neki szüntelen előrehaladásban kell lennie; másként, mint az éposírónak, kit maga az,

hogy múlt dologról beszél, huzamosabb megállapodásokra szabadít fel. A horátiusi *semper ad eventum festinat* sokkal terhesebben kötelezi a drámának, mint az éposznak szerzőjét.

Képzeld már most magadnak a szigetvári hőst, ki fészkeben Szolimannak temérdek seregétől ostromoltatva, nemes elszánással küzd és elhull; s valld meg, hogy ostrom, férfiúi állhatatosság, hazaszeretet, vitéz ellentállás, és bajnokhalál magokban gondoltatván ragyogó drámai situációkat nem hoznak fel. Nem hiszem ugyan, hogy olyan karakter, melynek fő vonását a hazafiúság lángérzelme teszi, játékszínre alkalmatlan lenne. Juthat eszedbe, mit mond Becker a Regulus alkalmatosságával; ez a szerencsétlen német ember meg nem tudá érteni, hogy a lángoló hazafiúi lelkesedés nem chimaera, s mivel nem chimaera, tehát épen oly jussal folyhat által valami drámai karakterbe, mint a szerelem, nagyravágyás, bosszúkívánás s több e félék, melyeket ezer meg ezer alakokban láthatunk a játékszíneken feltűnni. De hogy valamely karakterből egy öt felvonáson keresztül szüntelen haladásban folyó dráma fejtessek ki, arra megkívántatik, hogy azon karakternek a körülményekkel való küzdésében mindüntalan új meg új situációk álljanak elő, hogy remény és kétség fáradatlan mozgásban lebegjenek, mind addig, míg az elhatározó végbizonyosság búsabb vagy derültebb színben elérkezik, s a történetfolyamnak véget vet. A Zrínyi hazafiúi lelke, mely ötöt Szigetnek a hasonlatlanúl nagyobb erő ellen utolsó vércseppig oltalmazására határozza, neki hajthatatlanul erős karaktert ad: a hajthatatlanul erős karakter belső nyúgalmat teszen fel: s ez a nyúgalom, s abból következett jókori

elszántság, az ostrom és védelem történeteinek szűkebb drámai befolyást engedhet.

Körner, úgy látom, ezen nehézséget érezte; s ugyanazért a maga Zrínyijét nem csupán mint bajnokot, hanem úgyis mint férjet és atyát kívánta feltűntetni. Metastásiónak, az olasz énekes dráma nagy mesterének, szokott fortélyá vala, személyeit két ellenkező részre-hajlású indulat, például a kötelesség érzése s a szenvedelem ostroma közt, megoszlatni; s tagadhatatlan, hogy ezen megosztás által sok és megrázó situációkat lehet kifejezni. Azonban, ha reméled, hogy Körner-nél a bajnokhazafi a férjjel és atyával kínos ellenkűzdésbe fog jőni, megcsalatkoztál. Az ő Zrínyije szüntelen bajnok, még pedig megért és magát meggondolt bajnok akarna lenni; s ő nála a magányos ember, s háznép-atya mindig nagy alárendeltetésben áll. A jó öreg azon hírre, hogy Mehmed bég seregestől elhullott, egészen felmelegszik; mert kétség kívül fel kellett melegedve lennie, mikor azon szavakkal: *Komm an mein Herz, du wackerer junger Degen!* stb. leányának kezét Juranicsnak adja; még is elvégzett beszéde után mindjárt két sorral egész hidegséggel így inti meg örvendő háznépét:

Verspart den Freudenrausch auf ruh'ge Tage,
Der Augenblick verlangt Besonnenheit. —

Nem csuda, ha ezen magabírással mellett, a keblében ellenkezni kezdő, vagy legalább kezdhető érzéseket könnyen le tudta csillapítani; s valóban neki nem sok idő kellett reá, hogy magát egész háznépével együtt áldozatra szentelje. A második felvonás hatodik scénájában parancsolatot vesz a császártól, hogy ostromot álljon, de segédet nem is remélvén, kész legyen meg-

halni; s a bajnok egy monológban minden habozás nélkül meghatározza magát, hogy meghal:

Nicht schönern Lohn verlangt ich meiner Treue,
Als für mein Volk und meinen ew'gen Glauben
Ein freudig' Opfer in den Tod zu geh'n!

Kevés sorok után megnyugszik azon gondolatban is, ha szükség, háznépe vele együtt elveszsen:

Wie das Glück auch spielt,
Zum Heldentod ist auch kein Weib zu schwach.

Ezen pillantattól fogva tehát tudod, hogy Zrínyi halni akar, de ugyanazt akarják erőnek erejével minden körülményben állók, ezt magok az asszonyok is; senki sem remél, még csak nem is óhajt szabadulást. Ha Zrínyi a második felvonásban halálra szánta magát s a magáéit, ismét kijelenti azt a harmadikban:

Mein eignes (Leben) konnt' ich in die Schanze schlagen,
Mein Kind, mein Weib und meine Freunde opfern,
Die sich freiwillig meinem Glück vertraut,
Sie müssen schuldlos mit in mein Verderben.

S ha még is kételkedel szándékában, tehát ugyanezen felvonás végső soraiban, hogy szentebbül elhiggyed, szép zengésű rímekkel is kész azt megerősíteni, midőn a Szolimán küldöttéhez így énekel:

Lebendig aber sollt Ihr keinen haben,
Und Szigeths Trümmer sollen uns begraben.

Való ugyan, hogy a negyedik felvonás végén legalább feleségét s leányát meg akarja szabadítani, hanem ezeket is megkapá a halni akarás dühe, s könyörögnek, hogy szabad legyen együttveszniök; s Zrínyi az együttveszés szabadságát minden különös szívszaggatás és

belső küzdés nélkül megengedi nékiek, sőt mondhatnám, hogy elragadtatott örömmel engedi meg:

An meine Brust! Kommt an des Vaters Brust!

Ihr habt gesiegt! — Mag mich die Welt verdammen,

Gott wird es nicht! Jetzt sterben wir zusammen.

Taníts meg engem, édes barátom, hol van ennek az úgynevezett Zrínyinek egész drámai pályájában az actio? Mozgást ugyan látok mindenütt: kardrántást, esküvést, ölelést, csókot, ütközetet, el- és visszafutkossást, fáklyaszikráztatást, puskaporcsattanást, és az égnek urai tudják még mit? De Lessing és Engel már régen megtanították a németeket, hogy a valóságos drámai actio a testi mozgásoktól felette különböző állapot; s ha talán olyan nemzetben, hol még Lessingek és Engelek nem születtek, megengedhetném is a drámaköltőnek ezt az egész drámai alkotványt öszvedülő hibát, de német írónak meg nem engedhetem. Így, a mint Zrínyi Körnernél feltűnik, drámában ugyan szerencsét soha nem teend; több kell ahhoz még, ha az eposi tárgyat az elbeszélőnek ajkairól a játékszín életébe készülők általplántálni, mint dialogizált jambus, és lánggal égő s vérrel áradozó szerelmes epizód. Mikor a drámai főszemély sorsát már az első felvonásban meghatározva látom; midőn a negyedikben már semmi bizonytalanság fenn nem marad; midőn az ötödik semmivel sem tart több előrehaladó actiót magában, mint Homérnál vagy Virgílnél valamely egyes ütközeti scéna: valóban nem értem, mivel érdemlette legyen a poeta, hogy a szegény elfáradott néző két egész óráig dialógról dialógra lélekgyötteleme közt engedje magát vezetetni, az utolsó csörgő és csattogó ütközet pompás spectáculumáig?

Azonban nem lehet mondani, hogy a körneri drámában semmi *actio* nem volna. Van igen is; és hogy van, ez a darabnak legnagyobb hibái közé tartozik: mert azon scénákban találkozik, hol Szolimán jelen meg; s így Zrínyi a maga ellenségének nagyobb világítása mellett árnyékba vonúl. Szolimánnal nyílik meg a legelső scéna, ki vénségtől elgyengültlen még csak addig ohajt élni, míg Bécsnek sánczain felemeli zászlóját, s a német földnek törvényt szabhat. Vezérei hízelkednek nagy czéljainak s készek ötet Bécs alá követni, kijelentvén egyszersmind, hogy Zrínyit rettegik s ötet Szigetváron elkerülni óhajtják. A győzedelmekhez szokott szultán felgerjed ezen rettegés miatt, s megváltoztatva feltételét egyenesen Szigetnek indul; s ez a feltételváltoztatás itt valóságos drámai *actio*; s ezen *action*nak következésében látjuk a török tábort mozogni, s Sziget ellen a fenyegető veszedelmet felkelni. Szigetnek ellentállása keményebb mint Szolimán remélé; s ez egészségének gyöngültét érezvén, retteg, hogy sok időt el kell vesztenie, holott lelke Bécs alá siet: kínos gondolat neki ezen kis tekintetű várnál életének még hátralevő kevés napjait elvesztegetni; forr és küzd magával; most új ostromot parancsol, majd Zrínyit próbálja megvesztegetni, még mindig Bécs alá készülvén; Zrínyinek állandóságában minden próbái hajótörést szenvednek; testének egész alkotványát megrázza kedvetlensége, s érzi, hogy már kevés pillantatok vagynak előtte, érzi, hogy Bécsset már nem láthatja; s most minden kívánságai egyetlenegy pontba vonják össze magokat: Szigetet óhajtja kivívni még minekelőtte meghalna; az nap van épen, melyen évek előtt Mohácsnál győzött s Rhodust elfoglalta; s ohajtását s reményét a legtüzesb

pontig hágtatja ; még egyszer ostromot parancsol, még egyszer visszaveretnek népei ; s ezen fájdalmas hír alatt éri a halál.

Nem nyilván van-e, hogy mind azon progressio, mely a körneri darabban látszik, egyedül Szolimán részéről van, s hogy Zrínyi Szolimánnak ellenében nagyon alárendeltetett szerepet visel : hideg nyugalomban állván ott, kinek erején Szolimánnak lelki munkássága gyakoroltassék? Ez az oka, hogy a darabnak elejétől fogva a negyedik felvonás közepéig a nagyobb figyelem mindig a török tábort illeti : s az ember csudálkozik, hogy a játékszíni czédulán a Zrínyi és nem a Szoliman czimet pillantja meg. Azonban, nehogy a felvett cím csakugyan hijába legyen, a negyedik felvonás közepén az egész török tábor, mintha Merlin csapott volna rája varázsló botjával, elröppen szemeid elől ; s ettől fogva egyedül a szigetvári funebrális készületekkel kénytelen lévén foglalatoskodni, végre nem kevés csudálkozással észreveszed, hogy a főszemély csakugyan nem Szolimán, hanem Zrínyi, csupán azért, mert másfél felvonással tovább él.

De minő Zrínyi, édes barátom, és kiváltképen minő Szolimán ! Jól tudom, így fogsz felkiáltani, csak már egyszer szakaszd félbe. Igazad van, édes barátom ; élj szerencsésen.

*

Mit ? hiszen én azt gondoltam, hogy közelebbi hosszú levelem annyi unalmat öntött beléd, a mennyi elég lesz téged egész hónapokig minden drámát illető gondolatoktól elfordítani. De neked, úgy látom, ércztűrésed van : vagy talán engem akarsz új kérdéseiddel az okozott únalomért megbüntetni ?

Azt kívánod, hogy a körneri drámában előforduló karaktereket kifejteggessem. Keserves kívánság, édes barátom s épen oly kívánság, mint midőn az ideált kedvelő festőt arra kényszerítéd, hogy mindennapi, semmit sem jelentő, vagy épen visszás fejekről vegyen másolatokat. Remélheted-e, hogy ilyeneken az ő bájosabb vonásokhoz szokott ecsete *con amore* fog dolgozhatni? Azonban neheztelésedet el akarnám kerülni; s íme néhány vonások Zrínyiről.

Zrínyi volna Körnernek főszemélye, a kiben kellene az egésznek concentráltatni; s hogy ez nem történt, az világos. Nem csuda, ha a darabnak nagyobb részén a Szolimán árnyékában álló bajnok magának a költőnek képzeletében is sokat vesztett; s valóban a kitetszőbb alakok közül, az egész műven keresztül, egy sincsen sem gyengébb, sem bizonytalanabb kézzel rajzolva, mint ez. Körner tele van bombaszttal és caricaturákkal, annál inkább pedig, mennél több hajlandósággal látszik valamely helyen dolgozni; s hogy a Zrínyi rajzolatában azok legkevésbé fordulnak elő, csalhatatlan jele: miképen a költőt ott, hol legtöbb szüksége lett volna reá, legkevesebb lelkesedés erősíté. Mert nem kell hinned, mintha bombaszt és caricatura itt művészi ügyesség által maradtak volna ki; hogy nem ezért történt, arról jót áll az egész darab, jót maga Zrínyi is, a ki, a hol csak lehet, a szigetvári köpenyeget széjjelvonja s a bécsi költői leplet alóla kisúgároztatja.

Zrínyi majd mint vezér és bajnokhazafi, majd mint háznép atyja jelen meg; s mindenik esetben a költő már kiforrott s megtisztult erejű lelket akart képzeltetni, s az ifjú, szilaj habzású Juranicsnak ellentételében megkülönböztetni:

Das, Freund, ist deiner Jugend Ungestüm,
 Das flammt nicht mehr durch Zrínyis Heldenseele.
 Wenn so ein Geist ergriffen um sich glüht,
 Dann ist's was Bessers, als die blasse Kampflost.

Azonban úgy látszik, hogy a Zrínyi bölcs hidegsége vagy szárazsága leginkább csak a háznép atyjában látható. Az az indifferentia, melylyel háznépének a fenyegető veszedelmeket tudtára adogatja, az a könnyűség, a melylyel azt a közveszélybe sülyedni hagyja, valóban nem nagy forróságot mutatnak. Meg kell vallani, hogy még is némelykor a komoly atya elfelejti magát; s kedveseinek karjaiban édes ömledezésekre fakadoz:

— — mir ist so wohl in Euern Armen,
 Und tausend Bilder stehen blühend auf . . .

Ha Körnernek halálos ellensége volnál is, nem tagadhatnád, hogy az ilyen szépségek a Stella szeretőjének szájába is oda illenének. De mit nem fogsz még mondani azon anakreoni bölcseségre:

O Menschen! Menschen! fasst das Leben schnell,
 Lasst keiner Stunde Zeigerschlag vorüber,
 Wo ihr nicht sagt: Der Augenblick war mein.

Csudálhatod-e, hogy az, a ki a háznépi körben néha néha félig sentimentális, félig életphilosophiával teljes poetává tud lenni, mint bajnok is poetai hevületbe teheti magát? ha meggondolod, hogy elejétől fogva mely melegséggel függ ő a halál gondolatján; ha meghallgatod mint hasonlítja halálát a szerelem szép tárgyához:

Ich will den Tod
 Mit Liebesarmen jugendlich umfassen,
 Und muthig drücken in die treue Brust;

ha végig nézsz azon, legalább négy opera-áriával felérő, nyolczas rímeken, melyek az ötödik felvonásban csengenek; ha fontba teszed, hogy az utolsó felvonás negyedik scénájában halálszerелеmmel eltelve minő tirádákat mond feleségének és leányának stb., kénytelen is vallást teendesz, hogy Zrínyi ugyan a nyugodt bölcseséget ígérő czégért minden forma szerint való schwärmerséggel hazudtolta meg, de Körner csakugyan nincs lyrai tehetség nélkül; s ugyanazért talán nem fogod neki rossz néven venni, hogy a drámában sántikál, s híre és akaratja ellen felvett személyei helyett tulajdon maga declamálgat. Kár, hogy a chorusok kimentenek módiból! Az ilyen drámafűző urak, képzelem, minő lyrai szökdelléseket vinnének véghez azokban!

Nincs nehezebb, édes barátom, mint saját individualitásunkat megtagadni. Pedig a dramatikus legszorosb tiszte az volna, hogy a maga szerelmetales énjét elfeledvén, személyeit tökéletesen megfelelő karakteri vonásokkal jelelje ki. Azonban a köz tapasztalás mutatja, hogy a drámákból többnyire vagy lyrai habzás és e habzásból származó dagály, vagy a legmindennapibb élet üressége tetszik ki. Mindegyik hiba magának az írónak subjectivitásából következik; mert vagy érzeményeit zabolázni nem tudja, vagy pedig nem értvén miként lehessen azokat magából ki más embernek világába általplántálni, mindannyiszor bezárkózik, valahányszor magán kívül másokkal foglalatoskodik. Értsd, hogy azon esetről nem szólok, midőn valaki minden névvel nevezendő poetai szellem nélkül kezd drámát firkálni; mert a felebbi jegyzés azt akarja mondani, hogy gyakran a lyrai szellemmel

gazdag mértékben bíró költőnek is lehetséges oly drámát írni, melyben nem csak drámai, de lyrai tehetséget sem vehetünk észre.

Voltál-e valaha figyelemmel azon sok verklärte, Verklärung s hasonló szavakra, melyek Körnernél a halálra készültek alkalmával oly gyakran előforognak? Ha voltál, úgy érteni fogod, hogy poetánk Schlegelnek gondolatjai szerint a tragœdiának fő pontját akará elérni. Schlegel azt hiszi a tragœdia legfentebb nemének, melynek kimenetele nem leverést és megrázást, de felemelődést s lelkesedést szerez lelkünkben. Calderon, úgymond ő, így dolgozott. Ilyennek ismeri a Voltaire Alzirját is; s ugyanazért azt Voltaire drámái közt legjobbnak itéli. Azonban Schlegelnek nincsen igaza, midőn az ily kimenetelnek felsőséget ad. Mert némely tárgyak szükségesen ily kimenetelt kívánnak; némelyek pedig szükségesen ellenkezőt. A halált, melyet Leonidás, a két Decius, Regulus, s a mi Szondink és Zrínyink szenvedtenek, akár drámaszerző láttassa velünk, akár történetíró beszélje el, az mindenképen felemel bennünket. Miért? Mert az előttünk lévő személy szenvedését mindig azon pontban érezzük, a melyben ő maga azt kijelenti. Fáj nekem valamely vágás vagy ütés, de nem jajdúlok el, nem változom színemben s több eféle: kicsinynek gondolod fájdalomamat, s nem szánsz. Kínos jajdulásom s halaványságom pedig elrettent s szánakozásra hoz. Leonidás, Zrínyi s több ilyenek nem küzködnek a sorssal, midőn a halál közelít, szabadulásért; hanem önkényt kívánnak meghalni: s ez a resignátio, s ez a lelkesedés általhat a nézőre vagy olvasóra. Szánakozásunk elenyész a bámulatban, s irígyeljük inkább dicsőségüket, mint

szánjuk vesztöket. Itt tehát a tragikumot csak a katasztróphát megelőző történetek csinálják, mikor a bajnok még nincs resignálva, még szabadulást vár és nem kap. Ha kezdettől fogva resignálva van, úgy vége minden tragikumnak, mint Körnernél; ha pedig küzd és szabadulni akar, s ellátja végre, hogy reményei füstbe mennek: íme az a tragikum. Ekkor resignálja magát; a dicsőség, a haza oly dolgok, melyek az élet becsét felülhaladják; s így a resignáció nyúgalma, a dicsőség ragyogása az élet tragikumáról ideálba ragadnak bennünket; s íme ez a Schlegel által magasztalt emelődés. Ilyen az Egmont halála, ki a szabadságnak álma után lelkesedve rohan az érte jövő poroszlok elébe. Ilyen a Cátóé is, ki Pláton Phædonjával kezében siet a halhatatlanságra. Alzírban Guzmannak keresztyéni halála teszi az enyhülést; s a keresztyéni resignáció von el a schilleri Mária Stuart felett is bizonyos lélekcsendesítő nyúgalmat. De Wallenstein, Don Carlos, Galotti Emilia egészen, és szükségesképen más helyhezetben hagyják a lelket; azért még sem szűnnek meg mesterművek lenni. Mert az ily tárgyakban schlegeli emelődést keresni hiba lenne; s a görögök többnyire ily tárgyak körül dolgoztanak. Osztán az ideál nem csak egyformájú. A Cátó philosophi halála, a Zrinyi áldozatja túl ragadnak a köz ember erején; s ezek a művész keze közt csalhatalatlanul ideállá változnak. De művész keze közt a fájdalom, veszély és sors terhe alatt Ieroskadó emberiség is vehet ideális arcot magára. A Laokoon lelki és testi kínja, s a Niobe szép fájdalma szintúgy ideálok, mint a belvederi Apollon s a Venus Anadyomene. Tehát a Philoktetes kínja, az Ajax halála s több ilyenek épen úgy felhághatnak az ideálba, mint Zrínyinek és Egmont-

nak esete, s több efélék. A Voltaire Alzírjában azt is fel kell venni, hogy Guzman nem főszemély, hanem a főszemélyek szerencsétlenségére élt ember; az ő halála tehát szerencséseket teszen. Ez oly gonosz, a ki halálában istenhez tér. Ha valaki Wallensteinből valami francziás darabot akarna készíteni, s e végre az egész nagy alkotványból az ifjú Piccolomini és Thekla szerelmét venné ki, s Wallensteint úgy tűntetné fel, mint a ki ezeknek boldogságát nagyravágyásával hátráltatná, s végre Wallensteinnak meg kellvén halni, haldokiásában a nagyravágyás lépéseit vele megutáltatná, s szerelmeseire atyai áldást mondatna: itt kevés híján olyan enyhülés jőne elő, mint az Alzírban. Még is egy ilyen darab, akárki dolgozná is, a schilleri Wallensteinnak árnyékához sem mérközhetnék. Megtetszik, hogy a művet nem a katasztrófának minéműsége, hanem az egész dolgozás művészi volta, s a *tárgyválasztás* ajánlják. Mert Zairból és Alzírban senki keze alatt nem lehetne Ajax, Hamlet, Egmont és Maria Stuart.

A mi Zrínyinek halálát különösen illeti, az valóban lelket emel mind a *Szirénában* mind a mi Istvánfinknál; de Körnernél emel-e lelket? azt mástól szeretném megtudakozni. Magyart a Zrínyi névnek csak említése is melegít; s mikor épen halálára jön a szó, lehetetlen, hogy a Werthesz Kelemen kibeszélhetetlenül rossz dialógjainál is sebesebben ne kotogjon kebelünk. Idegen felelhetne reá legjobban, ha oly jókori, még a darab elején nyilvánna tett elszánás, oly hosszasan fárasztó készület s az asszonyok és Juranics annyira extravagans jelenéseik után midőn még végezetre dörögés és csattogás közt az ütközet mezejét is végig kell tekintenie, nem verettetik-e széjjel fejéből minden gon-

dolat, s szívéből minden érzemény? Werthesz Kelemen csudálást érdemlő liberalitással a maga halált rettegve váró személyeit még egyszer szomorú magyar muzsika mellett bú-elfelejtésül megtánczoltatja; s ez mégis úgy vélem, kegyelmesebb bánásmód, mint a körneri csatazaj, melytől elkábúltában még csak a horátiusi *Esseda festinant* stb. sem juthat az embernek elég hamarsággal vigasztalásúl eszébe.

Nem ismerek költőt, ki szeretetreméltóbb asszonyi karaktereket tudott volna rajzolni, mint Goethe. A görögök más helyhezetben valának asszonyaikra nézve mint az újabbkori Európa, s azért poetáiknál az asszonyiség igen ragyogó rollát nem játszik; az új európai poesisben pedig magas helyen áll az, és sehol sem magasabban mint a játékszín költőinél. Tudod, édes barátom, mely határtalan befolyása volt a szépnek a franczia híres dramatikára; s tudod azt is, hogy minden határtalan befolyások mellett is azok a többnyire görög, de később chinai és amerikai köntösbe is vont franczia szépek, sokkal csekélyebbek valának, mintsem megérdemlenék, hogy arczaikon karaktervonásokat hiába-való fáradsággal keressünk. Minekutána Lessingnek férfias szava a franczia bábocskákat hazája theátrumiról elijesztette, próbáltak a németek valamint férfiakat úgy asszonyokat is egy valóbb s melegebb étellel teljes természet után képezni. De ha a franczia lyánykakat hidegen feszes galanteria teszi megismerhetőkké: a németeknek nagyobb részén fellengező sentimentalismust, s holdvilági ábrándozást vehetsz észre; s ez a közönséges vonás Schillernek asszonyait is homályos

helyhezetbe súlyesztí. Goethénél szelíden tiszta világításban áll az asszonyiség; és méltóbban megnemesített természetet sehol nem fogsz találni, mint az ő műveiben. Nem szükség, hogy a játékszínen kívül Wertherig és Wilhelm Meisterig emlékeztesselek; csak a Clavigó lánykáját és Iphigeniát, s a tassói Leonorát, az egmonti Klárit, Eugeniát stb. tekintsd meg; s látni fogod, hogy annyi derűtséget az érzelemben, annyi tisztaságot a mélységben, annyi csendet a szenvedelemben, s annyi bájt a könnyűségben sehol másutt nem lehet találnunk. S nem szánakozásra méltó dolog-e, hogy mi magyarok oly igen elhagytuk magunk közt a németes sentimentalismust terjedni, hogy a goethei vídáman mosolygó grátiákat mind e mai napig is oly szűken akarjuk szeretni, s a schilleri halavány képeket imádjuk? Schiller a drámában, mint mindenütt, valóban nagy, s nagy, Goethe mellett is; s ki tagadhatta azt valaha, hogy szerencsésebb drámai situációkat talán még senki sem tudott felhozni, mint ő? De nem valóságos veszély-e reánk nézve, ha mi azt az epesztő, nyugtalan és örök sejdítésekben borongó schilleri Múzá-t jobban szerethetjük, mint a tiszta vídámságú, s nyugalomban lebegő goethei lelket? Vagy talán a Schiller gígási nagysága, s az, hogy ő mindig ezerféle eszközöket hágy nagy erővel érzeményeinkre munkálni, könnyebben szembe tűnik, mint az a művészi, mindig bizonyos, de mindig egyszerű munkálkodás, mely Goethének sajátja? Így, vagy úgy, minden esetben ohajtanunk kell, hogy minekutána politikai és geographiai fekvésünk literátorinkat is a német föld fiaival s literatúrájával összefüggésbe hozta, készek legyünk a jobbat a jótól, s a jót a rossztól megkülönböztetni; s ha példány után

akarjuk ízlésünket intézni, legalább a példányt tanuljuk meg jól választani.

De hidd el nekem, veszedelmes dolog a követés. Mert haszonnal csak az követhet, a ki eredeti erővel bír az idegenből kölcsönzött dolgot sajátjává tehetni, mint a hogyan a méh kölcsönöz a virágtól: az erő nélkül szűkölködöt a követés szolga majommá alacsonyítja le; külső szín és manír után fog ő mind örökre kapdosni; s innen van, hogy mennél erősebb szín, s mennél könnyebben utánozható manír van valahol, annál sűrűbb zsákmánylás közt tolonganak ott a mindennapi dicsőségnek majomjobbágai.

Könnyebb a sentimentalismus lélekcsapongását s dagadozó beszédárját követni, mint a művészi nyugalomnak józan fellengését; mert amannak követésében saját parányi tűzünket sebes lángokra kelti engedhetjük; s tetszünk magunknak midőn az érzelem csekélységét rendetlenséggel, a gondolat ürességét dagályoskodással fedezgetjük: de midőn, a másodikat elérni akarjuk, szükség, hogy magunk magunkat meggyőzzük, lángunkat s érzelmeinket fék alá szorítsuk; a mi, ha különben erőnk nem gazdag forrásból ömledez, hidegekké s szárazakká teszi műveinket; s úgy járunk, mint Cicero beszél azokról, kik az atticismus egyszerűségét erőtlen lélekkel utánozni kívánván, test és lélek nélkül való beszédekert írtanak. Ha valaki a fausti Margarétát választaná példánynak, bizonyosan több nehézségeket találna maga előtt, mint a ki Theklát akarná másolni; s ki is tagadhatná, hogy a theklai másolatokban könnyebb epedés és tirádák közt bolyongani, és — ha nem fényleni is, legalább szikrázni: mint egy margarétai rajzolatban a legegyszerűbb természetet

művészi gonddal megnemesíteni, s úgy hozni ragyogásra, hogy az még is a maga naif és prætensiótlan alakját a ragyogásban is el ne veszesse.

Akár merre veted a német sentimentális világnak tágas körében szemeidet, theklai hasonlatosságokat lelsz mindenütt. Jól érted, édes barátom, hogy midőn hasonlatosságot mondok, bizonyosan csak külsőt értek, mert Schillernek szellemével, és Schillernek manírjával bírni, a kettő közt nagy a különbség, Schillernél az epedés és fellengezés nagy mélységű érzellemmel van párosítva; de midőn a Körnereknél látsz asszonyi alakokat epedni és fellengezni, ne keress ott való érzési mélységet. Schiller a maga szobraiit colossális nagyságban állítja fel, de minden colossus tagjai proportióban állanak egymással, s kijelentett mozgásaikkal; a Körnerek parányi kezei pedig csak törpe márványkákat állíthattak fel, s a törpeséggel gígasként fenyegetőző testtartást, s fenhéjázó superciliumot kötvén öszve, nevetséges caricatúrákat tűntettek elő. Ezen megjegyzés egyformán illik Körnerre, akár asszonyi fellengező érzelékenységet, akár férfiúi erőt kíván kifejtteni.

A Zrínyi mellett feltűnő két asszonyi alakok közül az, a mely a házi nő rolláját viseli, sentimentális fellengéssel nyugalmat és rendülhetetlen bátorságot akar öszvekötni, és nem csak a fenyegető veszedelemtől nem fél, sőt készen áll a dicséretes egri nők példajaként, ha úgy tetszik, karddal is vitézkedni.

Wird es Sigeth gelten?

O denke so gemein nicht von dem Weibe,
Von deinem Weibe nicht, das der Gefahr
An deiner Seite oft in's Auge sah,
Dass du an ihres Herzens Kraft verzweifelst,
Wenn sie das Heldenweib bewähren soll.

Igy szól a bajnokasszony körneri szokásként, a mint látod, elég dicsekedéssel, midőn az első felvonásban a török érkezéséről tudakozódik; és a negyedikben, midőn erőnek erejével halni akar, ezen sorokra fakad:

Glaub' nicht, ich sei zu schwach, gib mir ein Schwert,
Und neben Dir will ich als Heldin fallen!

Azonban, ne félj, hogy ezen spártai matrona talán a maga katonás ereje miatt nem elég német világi érzéseket bír. Való, hogy Rosenberg Éva tizenhatodik századi német asszony, de ha ezt nem tudván hallgatnád, a második felvonás elején, mely szívelmerítő metaphysikai leczkét tart leányának a szerelemről; ha látnád a negyedik felvonás vége felé ama virággal és halállal, kereszttel és koszorúval, s az angyalok tudják még mivel untig teletömött nyolczadik scénában, minő poetai czafrangokkal ékeskedik: meg fognál esküdni, hogy a hullámló keblű és mézes ajkú szép asszonyka életének legalább is kétharmad részét *Siegwarttal*, *Fanni Hagyományai* közt s *Bácsmegyeinek Gyötreleimben* töltötte el. S ha így ítélsz az anyáról, mit nem kell még majd a leányról mondanod? Ah, a szencsétlen Helene! Mert ki ne szánná ezen a világ minden Mariánáinál lángolóbb szerelemben olvadozó kisasszonyt, ki tele az első boldog szerelemnek mindúntalan csaknem rendetlenül áradozó érzelmeivel, az ércznél is keményebb költőtől oly kegyetlen halálra vezetted? Ha visszaemlékezel, minő wertheri elragadtatással függ ő a szerelem érzésén:

Wohl ist's ein köstliches Gefühl, die Liebe,
Ich schaudre oft vor all' dem Glück zurück stb.;

ha meggondolod, mennyire ohajtana szelíd békében
csüggeni a szerelemnek karjain:

Oft träum' ich mir, es wäre doch so schön,
Könnst' ich in eines stillen Thales Frieden
Der Stunden ewig gleiche Kettentänze
An seiner Brust vorüberrauschen seh'n —;

ha tekinted, hogy a veszedelemnek csak meggondol-
lására is mint retteg, s ájúl:

Ach Mutter! wie er mir den flücht'gen Abschied
Mit dem gezogenen Säbel zugewinkt —
Es ist der letzte Gruss, rief's mir — — —
Da zuckt' es mir versengend durch die Brust,
Das Auge brach, des Herzens Pulse stockten,
Wie Traum des Todes kam es über mich.

ha ezen sapphói versekhez hozzá teszed ama pálmá-
val, koszorúval, virággal, harmattal s több eféléekkel
teljes beszédet, melynek cifraságai közül végtére az
utolsó sorokban az élethez vonzó nagy szeretet elő-
tolja magát:

Sprich selbst, das Leben flicht doch reiche Kränze,
Mir hat es oft im Schimmer Deines Blicks,
In Deiner Augen Thränenglanz geleuchtet,
Wie schön das Leben und wie süß es sei.
Ah Mutter! und für mich blüh'n keine Kränze!

ha figyelmet fordítasz reá, minő fájdalmas pompával,
vagy pompás fájdalommal siratja már a halálra elké-
szülte után is — magáról többé panaszkodni nem mer-
vén — szüleinek sorsát:

Mein Vater! Mutter! trug die Erde je . . .

lehetetlen hogy ne bosszankodjál a dühödt anyára, ki
őtet elejétől fogva körneri ékesen szólásának minden

erejével, a halálresignációra olyformán készítgeti, mint némely anya némely leányát a klastromi életre; nem csak, de hánykódásait Zrínyi előtt vele titkoltatja, s beszédeit férje jelenlétében úgy intézi, hogy provocátióra a szegény leányka kénytelen a veszélyben maradásért szívének sugalmait ellen is, együttkönyörögni, mely együttkönyörgés annyival veszedelmesb, mennél hajlandóbb a szigetvári hős, a maga úgy nevezett legnagyobb kincseit, szavaikon kapni, mintha szüntelen eszében tartaná azon közhasznú maximát:

Fronte capillata est, pone est occasio salva.

Még százszorta inkább fogod a szegény Helenát sajnálni, vagy legalább sajnálni akarni, ha őtet a szeretett Juranics mellett gondold. Lőrincz úrfi szerelmes, azt tőle megtagadni nem lehet, különben az egész föld kerekiségén nem is volna mód, hogy a második felvonás nyolczadik jelenésében általa mondott érthetetlen zavarékot neki megbocsáthassuk, melyet ugyanis csak a némely szerelemmel együttjáró hideglelési képzeletcsapongásból magyarázhatunk ki: de még is meg kell vallanunk, hogy csudálatosabb szerelmet, mint ezen ifjú úré, a paladínoknak egész sergében hijában keresnénk. Körner fejében, jól látom azt, egy a katonai dicsőséget, a hazát és lyánykáját egyforma lánggal szerető fiatal bajnoknak ideája volt, kinél még is a kötelesség érzése a szerelmet felűlmúlja; s ki nem látja, hogy ezen ideában magára nézve nincs semmi ellenkezés?

De poetánk bizonyosan nem akart mindennapi képet rajzolni, s ugyanazért oly ifjú vitézt rajzolt, a ki bátor tettei által nyeri meg a leányt, kinek kezére szü-

letésénél fogva reménysége nem lehetett; óhajtotta volna azt Zrínyitől az ütközet zajában megkérni:

Im Sturm der Schlacht, wenn alle Herzen pochen,
Unter den Säbeln trunkner Janitscharen
Mir seinen Segen fordern, war mein Wunsch.

de ha épen ily pompás környülményű lánykérő helyen nem történhetett is a dolog, még is megelégszik az eljegyzés történeteivel,

Denn schön und gross doch war der Augenblick,

s szerelmének lángja nem lehet nagyobb mint most:

— — wir haben uns gefunden,
Da draussen mag es stürmen, wie es will,
Uns trennt es nicht. — — —
Was ewig ist, wie uns're reine Liebe,
Das geht nicht unter mit dem Sturm der Zeit;

és mégis a boldogtalan a szerelemnek ezen boldog pillantataiban halni akar. A halálnak csak hangja is borzasztja a szegény lányt, s vígasztalásúl most azt hallja, hogy a legény vele együtt akarna meghalni. Nekünk, úgymond ez, nagyobb örömekeket már nem adhat a földi élet, nincs tehát egyéb hátra, hanem hogy az égbe reppenjünk, hogy így a meghallgatást nyert szerető másik kívánságát is, a bajnokhalált, egy füst alatt elérhesse. Valóban, édes barátom, nem tudnám hirtelen megmondani, melyik lett légyen nagyobb őrjöngés: az a poenitentiartás-e, melyet a dicsőséges emlékezetű la Manchai lovag a Sierra Morenán képzelt szerelmének kínjai miatt kiállott, vagy ez a halál után dühödés, épen most a mátkaleány karjain, midőn még a veszedelem nem utolsó, s még a bécsi parancsolat sem hirdettetett ki? Az a környülmény, hogy la Manchának

nagy fija legalább érthetőleg fejezi ki magát, a körneri hősifjú pedig, azon szavakon kezdve *Nicht ohne dich, Geliebte*, egész a *Liebe Gottes*-ig, fülnek és szemnek és értelemnek megfoghatatlan dolgokat énekel, hajlandóvá teszen, hogy a függőben tartott ítéletet az utolsó részére határozzam el, annyival inkább, mivel lánykájának mind a *Nicht ohne Dich, Geliebte*-t megelőző, mind a *Liebe Gottes* követő szavaiból jól eszébe vehetné, hogy ennek a halálhoz semmi kedve nincs. De az a kőszívű erre nem ügyel, sőt a negyedik felvonás végén maga kéri Zrínyit, nem csak hogy őtet az asszonyok megszabadítására ne használja, hanem hogy azokat is velők együtt halni engedje. Meg kell vallani, kegyetlen egy lovagszerelem!

Azt szeretném tudni mindenek felett, hogy ezen három személyek tulajdonképen mi hasznót tesznek a mi drámánkban? Az, hogy Zrínyi úgy is festessék, mint háznép atyja, talán nem vala rossz gondolat; de hogy a magában nem rossz gondolatot Körner a drámai actio megelevenítésére használni nem tudta, már talán máskor is mondtam. Az asszonyok Zrínyire nézve nem tesznek egyebet, hanem hogy a veszélyben maradhatásért könyörögnek; de minekutána Zrínyiiben ezen könyörgések látható s az actiót előre haladtató belső mozgást nem okoznak, s többször ismételtetvén, a Zrínyi egész háznépi fekvésének egyformaságot s unalmat kölcsönöznek: úgy látszik, hogy az a két asszonyi állat itt nem áll egyébért, hanem, hogy az üres scénákat betöltse, s legyen valaki Szigetváratt, a ki előtt az ostromi történetek elbeszéltetvén, a néző tudhassa minő dolgok folytak a coulissák megett. Az anya és leány közt történő beszélgetések ugyan mind való-

ságos megállapodások, melyek a Zrínyit körülfogó drámai lassúságot még lassúbbá csinálják.

Sokkal inkább el lehet azt mondani a két szerelmes scénáiról. Ez a szerelem itt valóságos episod, mely az actióra semmi befolyással nincs; s minő művészi törvény adott a dramatikusnak engedelmet, hogy várostrom alatt megtörténhető scénákat eposi szabadsággal tűntessen fel? Voltaire azt jegyzi meg valahol, hogy tragoediában a szerelemnek vagy fő rollát játszani, vagy egészen elmaradni kell; s úgy vélem igen helyesen. A szomorú katastrophájú s eleven színekkel rajzolt szerelem a második helyen bizonyosan ártani fog a darab fő pontjának s nem engedi meg, hogy érzeményeink egy pontban concentráltassanak: ha pedig gyenge színekkel rajzoltatik, vagy épen árnyékba tétetik, akkor ízetlenebb valamit nem is képzelhetnél. Wallenstein mellett is van szerelmes pár: de Wallenstein egy több darabokból álló nagy egész, hol egy nagy kiterjedésű történeti körben számtalan kisebb és nagyobb alakok lebegnek előttünk, melyek a szüntelen szemmeltartott colossalis főalakkal meg nem szakadó öszvefüggésben állanak. Piccolomini és Thekla Wallensteinnak karakterében a legelső vonást világosítják meg; s egyébiránt is a wallensteini nagy szövedék második részében a Piccolominiak elől állanak. Körnernek nem jutott az a szerencse, hogy személyeinek, kiváltképen Zrínyinek, sok jelentő vonásokkal gazdag karaktert adhatott volna; s így semmi esetre nem vala szükség Juranicsékat azért állítani fel, hogy Zrínyinek magyarázatot s világítást kölcsönözzenek. A tett, mely szerint Zrínyi a szerelmeseket boldogítja, sem ő benne vagy nemzeti, vagy individuális karaktervonást nem teszen, drámába

illő karaktervonást tudniillik, sem az egészre semmi befolyást s előre-mozdítást nem okoz. A szerelmes pár boldogításával Zrínyinek drámai fekvése még szűkebb lesz. Olyan ember ez, ki maga körül boldogságot és veszélyt parányi kérésre megenged, s így a bajnok-halál nagy óhajtása miatt sorsa felől különben is nyugodt lévén, és sem mást nem bátorítván, sem maga nem háboríttatván fel nyugalomból, kétség kívül elég igazságos lesz benne megegyezni, hogy miatta a néző vagy olvasó is teljes nyugalomban maradjon a költőnek hagyván a gondot, miként igazolja meg a felvett tragoediai czímet? Vagy talán éppen ezen megigazolás miatt kellett Juranics és Helena utolsó véres scénájoknak feltűnni? De hidd el, édes barátom, hogy ha minden francia hamis delicatesszt félreteszünk is, még is lehetetlen jóvá hagynunk, hogy a tiszta, emberi, szelíd szánakozás érzelmei helyett, a scéna visszaborzasztó iszonyodással profanáltassék. Ha olvasom Istvánfinál, hogy Doboz mint ölte meg nőjét, szánom a kétségbeesett hőst, ki saját kezeivel dúlja széjjel az életet, melyet utolsó csepp vérével kész volt volna védeni: de játékszínen éppen úgy visszaborzadnék az előttem repraesentált történettől, mint a Schiller *Haramjában* az Amália meggyilkoltatásától. Ne mondja senki, hogy a nyugalom, melyet a Schlegeltől tanult *Verklärung*-keresés itt is el akar önteni, megszelidítheti az irtózást; az a Helena szájából zengő tiráda, mely így végződik:

So tödte mich! und küsse mir die Seele
Mit Deinem Brautkuss von dem blassen Mund!

minden előtte és utána felaggatott poetai rojtokkal együtt, melyek ezt az egész scénát körneri szokott czif-

rálkodással ékesítik, az irtózáshoz még útálatot is kever. Mert mi lehet útálatosb, mint mikor egy vinnyogó leányka, kinek az egész darabon keresztül mások biztatására volt szüksége, most halált kér, még pedig nem kétségbe esve, hanem a bajnok ifjún felül emelkedett nyugalommal, cifra transcendentális kitételekben, és kikeresett elmésséggel felelgető rímek közt? Ez a lélekbosszantó piperéskedés, mely Körnernek egész darabján előmlik, sehol sem inkább visszatoló, mint ott, hol a pathosnak kellene uralkodni. A való pathos cifráját nem ismer; mikor a görög Klytemnestra csak a színen kívül hallatja saját gyermekének gyilkoló kezei alatt szavait: *O fiam, fiam, szánakozzál anyádon!* kétség kívül, hogy ez a piperétlen felkiáltás, a szem előtt meg nem jelenő asszony szájából hatalmasabb, s egyszerűs mind művészhez illőbb megrázást hoz elő, mint a Körnereknek minden rímelt flosculusaik.

✱

— — Soha sem kérde, ha sors által igazgattatja-e a költő drámájának folyamatját, vagy emberi szabad akarattól? Így vagy úgy, mindenik esetben az actiónak szakadatlan előrehaladásban kell az okok és következtések egymásból függő lánczán, mozogni. Ha a láncznak mindegyik szeme, a maga látható összefüggésében, pillantatról pillantatra nem halad el a többi után szemeim előtt; ha itt vagy ott megszakadás vagy hézag történik; ha máshonnan, nyilvánságos ok nélkül idegen szemek csatolják a lánczhoz magokat: mindannyiszor szeretném a szerzőtől megtudakozni, mi vitte légyen rá, hogy drámaírással keressen dicsőséget, vagy kenyeret, holott azt akár napló könyvírással, akár aphorismákkal sokkal könnyebben kereshette volna?

De nem való-e, barátom, hogy az Aristotelesek a már kész mesterművekből abstrahálták theoriájokat? Azért sok drámaenyvező, a maga geniejébe vetett lélek-enyhítő bizodalmánál fogva, semmit sem gondol a világ minden Aristotelesével, és ír; a maradék philosophusainak hagyván a gondot, hogy írásaiból, ha tetszik, theoriákat abstrahálgassanak, melyek szerint őtet, érdemeihez méltóképen, megítélhessék. Én magam is úgy hiszem, hogy a genienek nem mindig kell az Aristotelesekkel gondolni, szintén úgy, mint Scaliger a horátiusi *nec quarta loqui persona laboret*-tel nem gondolt: de csak mégis kell valamikor ő reájok is figyelmezní, ha mindjárt csupa illendőségből is: mert a tizenkilenczedik században, európai nagy nemzetekhez közel, theoriai tudatlansággal, s készületlen, szilaj természet kirohanásával dicsekedni, ha szabad mondanom, nagyon későn jövő dicsekedés. Alkalmasint jeruzsálemi András királyunk idejében állott volna az a maga helyén, ma már némely gonoszok azt is láttattak magoknak észrevenni, hogy az ily dicsekedő uraknak írásaín a theoriai tudatlanság és készületlen természet jól kitetszik ugyan; de az a szilaj szó, s az azzal együtt járó élet és tűz, Múzácskájoknak egyetlenegy lebegésén sem leve láthatóvá.

Ha csak azt is meg kellene már egyszer tanulnunk, a mit bizonyos köz tiszteletben álló epigrammatistánk is emlegetett, hogy *természet* a mindennapi világban és *természet* a művészi világban két egymástól nagy mértékben különböző dolog; tehát *ember* is a mindennapi életben, és *ember* a drámaiban, két egészen megválasztott tünemény. Sok karakter, úgy a mint a historia töredékeiben áll, nem képes semmi pragmatikai

kifejtegetést elfogadni: és ha pragmatikai kifejtegetés nélkül állítod fel caractereidet: úgy drámádnak minden új situatiója *deus ex machina*-ként fog feltűnni. Pedig a mai mythologiátlan világban, a hitetleneknek ily nagy serge közt, a *dignus vindice nodus*-sal sem menthetjük többé magunkat.

Az emberi léleknek egyik legnehezebben felfejthető állapotja, magát önkényt, teljes szabadságban és nyugalomban halálra szánni. Mert kényszerítő környülmények közt, szabadulás reménye nélkül, vagy fájdalomtól ostromoltatva kezét emelni magunkra, igen is könnyen megfogható dolog; de halni mint Kalanus kényszerítés nélkül, érzéketlen nyugalomban ezt történetírónak elhihetem, drámaköltőnek hinni nehezen fognám. Nincs mód, hogy drámai lehetőséget nyerjen az a tett, mely szerint valaki, az emberi természettel nyilván ellenkező állapotot, előre ment megrendítő okok nélkül óhajtson és szerezzen magának. Tökéletesen értem Egmontot, midőn a maga ellenségének fiától szabadulás után tudakozódik, s még egyszer az életre visszatekint; s e visszatekintés után, a következő resignációnak nyugalomát annál emberibb világításban látom feltűnni. De hogy a patriótai halni akarás nyugalomát drámai mód szerint tökéletesen érthessem, arra valami olyas kíváncsi, a mit a Collinok és Körnerek még ki nem találtak; kíváltképen pedig akkor, midőn a megfoghatatlan nyugalom a gyenge nő karakterébe tétetik által, s akkor midőn a szabadulás útja még nyitva van.

Ez tehát ismét egy tekintet vala a szigetvári halottakra, de te már régen kívánsz az úgynevezett orosz-lánrról, a sok ragyogó címekkel ékes Szolimánról hallani. S íme tehát ezen körneri nagy óriásnak némely

vonásai, hogy sürgetéseidtől végre megmenekedhessem. Megvallottam már egyszer, hogy a Szolimán karaktere nincs actio nélkül, de nem vallottam azt, hogy a Szolimán rajzolatjával meg volnék elégedve. Mennél nagyobb colossust akart itt a költő felemelni, annál nevetségesebbé tette magát fáradozásával. Valóban, édes barátom, nem határozhatnám meg könnyen, vajjon a szigetvári heroínák tirádáikat, vagy a Szolimán rodomontádjait tartsam-e gyűlöletesbeknek? Juttasd eszedbe Plautus *Pyrgopolinicesét* s szemléljed itt a római játékszín dicsekedő katonájának hasonmását Szolimánban. Ez szüntelen világhódításról, örök hírről, rabbá tett szerencséről, csillagokra fűzött névről, lehetetlenség meggyőzéséről beszél; magát bajnoknak, oroszlának, phönixnek, szerencse urának és ki tudja még mi-nek nevezi; hasonló complimenteket fogad el udvarának nagyjaitól; vezére, orvosa és foglya előtt egyformán dicsekszik nagy tetteivel; szóval, noha Körnernek egész drámáján keresztül a bajnoki karakter legkitetszőbb vonása a dicsekedésben áll, s azzal minden személyek bő mértékben kikészítve vannak: még is maga Szolimán a többeknek egész seregét, mind gyakoribb újramekezdésekkel, mind hyperboláinak szertelenségével, császári módon felülmúlja. Jele, hogy Szolimán Körnernek legkedvesebb gyermeke; s lehetséges vala-e, hogy a kedves gyermekben az atyai elkényeztetésnek örökös jelei ne maradtak légyen?

Voltaire azt mondja, hogy ugyan azon tárgyat különböző bánásmóddal lehet majd tragoediai fenségre felemelni, majd komoediai alacsonyságra levonni. De bizonyosan ezen állítást csak háznépi scénákról lehet helyesnek gondolni; mert a mindennapi életkörben

meg nem történhető dolgokat a komikum határai közé csak parodiák által lehet lekényszeríteni, melyek a komikumnak legalacsonyabb neméhez tartoznak. Minden tudja, hogy a parodiai dolgozás abban áll, ha vagy a nagyot nevetségesen kicsinyítő, vagy a kicsinyt nevetségesen nagyító világításban láttatjuk. Valahányszor olyan író, ki a nagyságnak való képét sem érzelmének sem képzeletének elébe állítani nem tudja, nagy embert akar rajzolni, csalhatatlanul kisebb vagy nagyobb mértékben a parodia második módjához közelít; mert szűk érzelmének s képzeletének tárgyában kicsinység és a nagyságnak hamis attribútumai szükségesen egyéssítetnek. Nem látod-e, hogy a körneri Szolimán is nagyon parodiai alakban áll elő? Költőnk minden bizonynyal egy munkássághoz szokott, nagy czélokkal és kivánságokkal teljes lelket akart herósának kölcsönözni, s benne hódító bajnokot és despotát egyesíteni. S mondd el nekem, édes barátom, miképen van ez a kép előállítva? Írtam már a szertelen dicsekedésről, s ez bajnokunkban a legfőbb vonás. Ha Szolimánnak első monológját keresztül olvastad, akkor az egész drámában előforduló minden beszédeit alkalmasint olvastad, az abban többek közt találkozó

Ich hab' gelebt, ich fühl's, für alle Zeiten,
Und an die Sterne knüpft' ich meinen Ruhm.

minden más helyeken is több vagy kevesebb hasonlatossággal újra meg újra szemed elébe fog jöni. Megkiméllek a kiírásokkal, úgy vélem, elég unalom zsibbasztott, midőn a munkán magad keresztül futottál. Megkiméllek azon helyekkel is, melyekben újra meg újra ismétелgeti: mint reszketett a világ ő előtte, mint

járt ő omladékokon s holttestek felett, mint zuhított milliókat a halálba, s több efélék, melyeket midőn hallok, szüntelen a horátiusi kérdés: *quid dignum tanto?* tolakodik ajkaimra. Még a Lessing Minnájától tanultam, hogy az ember rendszerint a mi jót nem bír, arról gyakran, s a mit bír, arról ritkábban szokott beszélni; s úgy hiszem, hogy ezt közönségesen minden sajátságokról lehet állítani. Jaj annak a dramatikusnak, ki személyének karakterét nem tudja másként előadni, hanem annak saját kinyilatkoztatásaival! Thersiteseket, Pyrgopoliniceseket és Thrásókat kell hyperbolás önmagasztalásokkal rajzolni, nem pedig tragoediai hőst. Egyébiránt egy dicsekedő vén despota, ki elég ostoba magát a szerencse urának nevezni, s vezérjétől azon komplementet elfogadni, hogy az egész természet neki engedelmes szolgálatára van; ki halálától két lépésnyire, több mint hetvenedik évében achillesi dühösséggel szilajkodik; most csekélységekért fejeket nyakaztat, seregének egyik felét saját szavaiként a másik fél csonthalmain akarja halálba zuhítani, lehetetlenségen kívánczik győzni, emberútálónak, világpusztítónak hirdeti magát; majd a legszembetűnőbb gorombaságot kész saját embereitől is csudált, szokatlan lágysággal megbocsátani; világhódításról beszél, s éppen akkor kétszáz ezrével két ezer ellen hijában küszködik, s meggyőzetve hal meg, hogy a mellé rajzolt parányibb alakoknak jusson a győzedelem: egy ilyen ember lehetetlen, hogy a maga óriási fejtartásával, előttünk végbemenő tetteinek kicsinységére nézve, csúfos ellentételt ne formáljon. Azt mondod-e, hogy Zrínyinek ellenében az óriás hijában küzdése nem képtelen, s ez által csak amannak nagysága világíttatik fel? De az a baj,

hogy régibb megjegyzésemként, Zrínyinek actio nélkül való karaktere az óriás mellett nagyon homályban áll, mivel nem ez Zrínyire, hanem Zrínyi erre csinál drámai befolyást.

De miért kínozlak én téged, s miért kínozzom magamat ezen fejtegetésekkel? szükség-e Körner miatt úgy fáradozni, mint ha valamely, minden tökéletességek magvait magában hordó, de még ki nem fejlett fiatal genienek művét tartanánk magunk előtt? Az örök egyformaságnak unalma, az üresség miatt talált pótolékcscénák és beszéletek, a semmit sem mondó flosculusok, hamis pathos és hiú elméskedés: nem genienek jelenségei, mely a maga ki nem forrott, ki nem tisztult állapotjában is külömbféleség, erős érzelem és teljesség által mutatkozik. Azt vélte talán Körner, hogy karaktereinek állandóságot kölcsönöz, ha személyeit szüntelen egy ideával foglalatostkodtatja, s azoknak ajkain szüntelen egyforma jelentésű szólásformákat hágy zengeni? De mit vélt akkor, mikor *ezüstpillantásokat harmóniai zengzettel teljes sűgárillatokat, a virágok felett zephyrsusogássá váló szélvész mennydörgést, magát örökkévalósággá kiszélesítő atomust*, és száz meg száz ilyen semmiségeket írt? Szánakozást érdemlő állapot már csak az is, ha valaki az ilyeneket szépség gyanánt olvassa; hát még ha valaki szépség gyanánt írja! Pedig Körnernél az asszonyok és Juranics mindig, nem csak egyes kitételekben, de az egész dialógon keresztül, ily semmiségekkel virágozzák fel beszédeiket. A Szolimán szavai mind meg annyi szappanbuborékok, melyek szivárványi színekkel játszanak, s fontosságokra nézve a levegőnél is könnyebbek. Midőn azt mondja, hogy ő a *lángoló (?) világot is hatalma alá kényszerítette*

volna, ha egyedül csak ő lett volna bajnok a világon: nem fogsz-e a kitétel hérosi nagyságán hangos kacagásra fakadni? Nem épen azt teszi-e ez, mintha magyar köznépi tréfánk szerint azt mondaná, hogy neki hét puszta faluban párja nincs? És még is ezer hála a költőnek, hogy legalább érthetjük a mondást: mert sokszor ugyan kénytelenek vagyunk függőben maradni, ha értelmi homályt magunknak tulajdonítsunk-e, vagy más valakinek? Jutnak-e azon sorok eszedbe:

Wenn dann der Tod den Siegenden bezwingt,
So weckt Natur tausend geheime Stimmen,
Und lässt es ahnend seiner Zeit verkünden,
Dass sich der Phönix in die Flammen stürzt.

Apollóm leszesz, mihelyt megmagyarázod: mik azok az említett titkos szavak, melyek oly prophetai lélekkel bírnak? Pedig hány ily helyek vagynak még a darabban!

Nem gyötörlek többé, kedves barátom, csak azt engedd még kérdenem, ha az olyan tünemények, mint például a Szolimán és Újlaki által változtatott beszédben az *oroszlánról, medvéről, ebről és macskáról* szóló elméskedés, valóban shakespearai humor csapongásai gyanánt állanak-e ott? Mondhatom, hogy azon két úrnak a humor nagyon rosszúl áll.

★

Igazad van, édes barátom, a régiek senáriusokban írták a játékszíni dialogust: de szükség-e ezen példát követnünk? A senárius, ha szabadság nélkül spondaeusokkal vegyült jambusokon lépdél, az alexandrin unalmas menetelével bír; ha pedig hármasszótagú lá-

bakkal kéjed szerint elegyíted azt, úgy füleim érezni nem fogják, miben különbözzék verssorod a prózától. Voltaire, ki minden franczia előítélet és irigykedés mellett is, sok jót által tudott látni, jól érezte az alexandrin kínos lassúságát, s merészkedett, a párisi theátrumon szokatlan példával, némely darabjainak verssorait két syllabával kevesebbíteni; s ha ezen merészkedés a despotismushoz szokott franczia literatúrában jól állott; mi kötelezhetné a mi szabadságunkat, hogy a halotti pompaként lassan mozduló senáriustól el ne távozhassunk? Rég az ideje, hogy a németek quináriusokat irkálnak, s annak egyformaságát pótolék-syllabájú sorokkal vegyítvén, verselt dialogjaiknak könnyebb lebegést kölcsönöznek; s mi tilt meg, hogy ezen jobb példát ne kövessük? Nekem valóban, midőn a magyar Zrínyit a játékszínen declamáltatni hallottam, a Szemerétől megtartott quinariusok kellemetesen zengettek füleimbe.

Hallottad-e, hogy Szemere még a Körner rímelt sorait is hasonlóúl rímelte fordításában? Ezt neki mint fordítónak rossz neven venni nem akarom, mert hiszen, ha vétett benne, hogy originálját ezen bohóskodásban is követte, bizonyosan eléggé meg volt büntetve azon fáradság által, melyet a rímkeresgetés mellett szükséges kellett szenvednie; hanem Körnernek, úgy vélem, minekutána különben is oly sok poetai czafrangokkal ékeskedik, a cifrázásnak e nemét bízvást abban lehetett volna hagyni. Kénytelen vagyok megvallani, hogy én a rímjátékot Schillerben sem szerethetem. Teljességgel nem értem, miért volna hasznos a versforma egyenlőségében a drámai folyamatot figyelemmel kísérő nézőt vagy olvasót váratlanúl valamely fülcsiklándó párhanggal lepni meg, hogy a drámai személytől egyszerre a

költőhöz kapattassék vissza, s ez által a behatás kisebbedjék? Ez annyival visszásabb, mert a rímek mindig a pathetikus helyeken tűnnek elő; mi nevetségesb pedig, mint azt gondolni, hogy a pathostól megkapott személy, midőn gyakran magáról is meg kellene feledkeznie, elég nyúgalommal bír, mesterséges versificatióval tépelődhetni? Ha van darab, hol ezt valamennyire tűrhetem, az *Orleánsi Szűz* leszen az. A romantikai szellem, mely mind magán a tárgyon, mind a műven elterjed, megengesztel a rímek csengésével, legalább a játékszínen; mert a szép lyányka fejében a sisakot, s oldalán a kardot semmivel sem tarthatom szokottabbaknak, mint drámai személynek szájában az octávrímeket; s a két szokatlanság egymást enyhíti. De mikor a halál pillantatiban rímeltetjük személyeinket, mikor a szerelmes leány sonettben zengeti monológját, s mikor mindenek felett az őszült Zrínyi nyolczas rímekben poetáskodik: akkor, édes barátom, lehetetlen, hogy e csengésbongás kakodæmonát meg ne átkozzam, s egyszersmind az attól háborgatott poetát keresztyénhez illő felebaráti szeretettel ne szánjam.

Ne véld azonban, mintha megesküdt ellensége volnék a rímeknek. Szeretem én azokat a magok helyén, s a verselés egyenlőségében; s nem is látom által, miért volnának kárhozatosak, habár Homér és Pindár, Virgíl és Horátz nem rímelték is soraikat. Hangegyformaság a rímekben, és tactusegyformaság a mértékben hasonlóképen csiklandozzák a fület; s minekutána poetai élet és mindennapi világ, vers és próza, ének és beszéd oly természetesen különböznek egymástól: egyik sem lehet a kettő közül sem természet ellen való, sem romlott ízlésnek következése.

Meg tudnád-e magyarázni, miben álljon tulajdonképpen a beszédnek teljes hangzása? Nekem úgy tetszik, hogy ezt s az eféléket könnyebb érezni, mint megmagyarázni. Minden nem egészen tompa fül észreveszi, hogy a prózában is nem minden, egymás után akár mint következő, hangok adhatnak kellemes gördülést; s az, a mit Cicero *numerus*nak hív, s a mi mind Cicerónak, mind az ő mesterének Isokratesnek műveiben oly kedves mozdulatokkal érdeklí füleinket, értetheti, legalább éreztetheti velünk, miképpen a helyes hangöszerakás mind érzékeinkre, mind lelkünkre, különös behatást csinálhat. Ki merné tagadni, hogy ha a csupa próza, csaknem észrevehetetlen hangrakásbeli mesterség mellett is, nagy behatással munkálhat reánk: a mértékelt verssor bizonyosan még nagyobb erővel kap meg bennünket? Tagadhatatlan, hogy a mértéketlen verssor is csupán a szótagok rendes felszámolása s helyes megszaggatása által adhat teljesen hangzó numerust. A *superintendens* Kis közönségesen csudált epithalámiumában, s Berzsenyinek váltórímű alexandrínjeiben kellemes hangzású rendek találkoznak, de bizonyos az, hogy ezen kellemes hangzás tulajdonképpen csak prózai numerus; és mivel Isokratesnek és Cicerónak sok helyein a prózai numerushoz még a rím is hozzá járul, látni való, miképpen a mérték nélkül rímelt vers az orátori numerustól csak az által különbözik, mert a szótagok száma jobban meghatározott, s a rím állandóbban fordul elő. Nem természetes következés e tehát azt kívánni, hogy versíróink egy lépcsővel felebb hágjanak, s rímeiket mértékkel elevenítvén, mind egész soraiknak az érezhetőbb lebegés, mind véghangjaiknak a teljesebbé tett tónus, és még többször

a rímemelkedés és hanyatlás váltó modulációja által, magasabb kellemet kölcsönözzenek?

Ki nem tudja, hogy mérték és mérték közt nagy a különbség? Vagynak mértékek, melyeket megrímelni visszas érzéseket gerjesztene. A hexameternek és pentameternek modulációja oly tökéletes, mindenik verssor magában gondoltatván oly egész formát, s a cæsúrákon oly egyforma s oly élesen érezhető tactussal érdekli füleinket, hogy itt a rím hozzátétele szükségesen kedvetlen hangokat fogna szülni. Mert ha Leo módjaként használjuk a rímet; akkor a már magában felső pontig vitt moduláció a szépség határain kívül ömleni kényszerítettik, a versnek tökéletes egésze két hiányos részre választatik el, s a cæsúrákon lévő tactus oly rendkívül élessé tétetik, hogy az többé fület nem gyönyörködtethet. Ha pedig úgy akarnók a rímet használni, mint a Juvenális által gáncsolt *Altin* és *Delphin* véghangokkal egymásnak megfelelő két verssorban; akkor a hexameter felebbi tökéletre nem hágható modulációján kívül, a sorok hosszúsága miatt a rímtávolság helytelensége is nagyon kitetsző, s lehetetlen, hogy a hallgatót kedves visszafordulattal lepje meg.

A lyrai poesisben előforduló mértékek nem bírnak oly tökéletes modulációval, még is sok van köztök, melyek a rímelést el nem fogadhatják. Az asklepiusi és alkæusi verssor végén álló daktylus lehetetlen, hogy kedves hangú rímet fogadhasson el; mert a daktylus modulációja nagyon sebes hanyatlásban száll lefelé, s az egész verssor mind a két mértéken különben is igen egyforma hangokat ad, s egyik sor a másik után jóltevő különbézés nélkül következik, s a daktylus sebes hanyatlásában álló rímtől még unalmasb folyama-

tot kölcsönözne. S innen van, hogy a daktylussal mértékelt rímes versnek vagy spondæussal, vagy fület érdeklő tónusú pótoléktaggal kell végződnie; mely végződés a vers egész menetelének tökéletesen érezhető más fordulatot ad.

A mérték minden nemei közt egy sem fogadja el a rímet nagyobb könnyűséggel és kellemmel, mint a jambus és trochæus. Mindegyiknek modulációja nagyon szelíd, s nem felette szembetűnőleg érezhető: s még is a prózai numerust sokkal felülhaladja, s egy rímmel párosítatván a versnek sok muzsikai lebegést szerezhet. Az így szerzett muzsikai lebegés mennyivel kedvesebb legyen a csupán szótagra számolt és megrímelt prózánál, arra, úgy vélem, nem sok magyarázat kell. Vessük össze a Hans Sachsok méretlen sorait a bürgeri szép modulációval; vessük össze Zrínyink rend nélkül következő hangjait Daykának szép zengéseivel; s ha nem fogjuk a különbséget érezhetni, ha nem fogjuk a mértékelt rím kellemetességét áttalláthatni: akkor, úgy vélem, a világnak minden logikusai és hangmesterei sem segíthetnek rajtunk. Európának mívelt nemzetei jónak látták a rímes versmértéklést elfogadni, köztünk is már Faludinál tagadhatatlan nyomokban látszik az, s az újabb időkben kezd mind inkább-inkább terjedni. S bár némelyek vagy azért, mivel a régitől elszokni nem tudnak, vagy azért, mivel a gondosabb munkát reszteszik, a szebb pályától hátra vonóznak: még is remélhetjük, hogy füleink a teljesebb hangzás és jobb moduláció kedves voltának érzésére lassanként el fognak készülni.

Ki leszen eléggé hiszelékeny Berzsenyi által megcsalattatni, midőn a csudálatos ízlésű férfiú a rímelt

jambust és trochæust a leoninus versekkel egy rangba helyhezi, s az egész mívelt Európa gondolkozásának helyes voltát kétségbe hozni akarja? Tanultam ugyan még gyermekkoromban a phædrusi mondást, mely szerint egyetlen egy ember egész sokaságnál gyakran többet ér: de hogy épen Berzsenyi annyi sok száz és minden nemzetű költőket, annyi sok helybenhagyó kritikuskat és nagy nemzeteket jó ízléssel és éles ítéllettel felülhaladjon, ez, megvallom, fejembe nem férhet. Auctoritásokon ugyan építeni nem szeretek, de hibásnak tartom a paradoxumok után kapkodást is; leginkább pedig akkor, mikor a paradoxum a közönségesen megismert valónak, jónak és szépnek törvényeit igyekszik sértegetni. Vagy talán a paradoxum-keresést némely ember a dicsőség útjának lenni gondolja? Hidd el, édes barátom, veszedelmes gondolat! Mert nem mindennek adatott rousseaui tehetség; s rousseaui tehetség nélkül a paradoxia nevetséges világítást vet reánk. Mi leszen még, ha nyilvánná tétetik, hogy valaki a paradoxumot saját haszna miatt vadászsza? Nem világos-e pedig, hogy Berzsenyi csak azért készül az egész pallérozott Európát barbarok honjává demonstrálni, s csak azért készül ifjainkat a jobb ízlés útjáról félre vezetni; mert tulajdon rímes prózáit akarja kritikusanak méltó gáncsaitól örökre megszabadítani? *Inde prima mali labes!*

Érteni fogod, kedves barátom, hogy Berzsenyinek a *Tudományos Gyűjteményben* álló azon munkácskájáról szólok, melyben a mértékelt rímes vers ellen kikelni jónak találta. Bajos dolog az a fejtegetés. Mert sokszor az embert szörszálhasogatásra vezet, s a szörszálhasogatás mindig tévedésre és sophistáskodásra viszen el. Ha pedig épen azért kezdjük a fejtegetést, hogy általa

valamely nyilván hamis ügynek szerezzünk védelmet: úgy tanácsosb lenne mindörökre fejtegetés és resultátumok nélkül tengődni, mint készakarva homályt és hamis tudományt terjeszteni. Mondd el nekem, micsoda névvel nevezendő haszon származhatik azon vizsgálódásokból, melyek szerint a szépnek a közepszerűségben kell állani? Az-e, hogy már ezután a versnek vagy tisztán mértékesnek, vagy csupa rímes prózának szükség lennie, mivel a rímelt jambus és trochæus a közepszerűség határain túllép? Ne háborítsuk meg Berzsenyit azon boldogságában, melyet bizonyosan érzett, midőn balúl használt mestereiből a közepszerűség principiumát kivizsgálta; de az mégis csak rendes dolog, hogy a mértékelt rímelésnek erővel a visszásan kifestett képszoborhoz kell hasonlítani. Kell-e hasonlatosságokból okoskodnunk? És ha kell, miért egyedül a szoborfaragás mellett maradnia? Szabad-e belépni a festőkhöz is? Szép-e a művészi kézből csupán fekete színnel, de lelkes vonásokkal jött rajzolat? És ha ez szép, megakadályoztatja-e szépsége által, hogy az olajfestésnek ragyogó színei szépek ne lehessenek? Nevetséges dolog akár hasonlatosságokkal, akár szőrszálhasogató, félig metaphysikai fejtegetésekkel valami olyan dolog ellen beszélni, a minek megítélését, a metaphysikai puhatolgatást és dialectikai meghatározást nem várt európai józan ízlés már régen eldöntötte. Hogy a leoninus hexameter és a köztiszteletben álló mértékelt rím közt nagy a különbség, annak érzésére csak fül kell; s kinek az nem adatott, az előtt a metaphysikának és dialectikának minden subtilitásai sem terjesztenek az ily dolgokról helyes tudományt. A ki pedig merő sophistikai hajlandóságból okoskodik, annak könnyű leszen, a skep-

sisnek ezredek óta feltalált akadozásaiban, most fejér, majd fekete ellen találni kötekedést. Mert a ki az európai fül józan ítéletében kételkedni akar, miért ne kételkedhessék abban is, ha talán a Raphaelék által szépnek talált európai lyánykát a néger horpadt orrú s kifordult ajkú nője nem múlja-e felül szépséggel? Berzsenyi a muzsikához is folyamodik erősségért; de midőn magának, mint írásából kitetszik, a szépművészség ezen országa meg nem nyílt: miért nem akart ahhoz értőktől tanácsot kérdeni? Ha nem máshonnan, legalább a mi Gátink már sok évek előtt közkézen forgott munkájából is megtanulhatta volna, miért ád ez a muzsikai theoriát tanító úr, a Versegi és Csokonai mértékelt rímeinek, más mértéketlen versek felett elsőséget? Azonban hagyjuk az ilyeneket azoknak, a kiknek kedvök leend a Berzsenyi sophismáit nyomról nyomra megvizsgálni, s hibáit a közönség számára felfedezgetni. Boldog az, kit geniusa gyötrő dialektikálás nélkül önkényt vezérel a jó úton! De boldogtalan az, ki fejtörés és körömkoptatás közt kínozza magát, nem azért, hogy jó utat találjon, hanem hogy tévelygéseit a világ, vagy legalább saját maga előtt, elrejtse!

IV.

EMLÉKBESZÉD KAZINCZY FERENCZ FELETT.

Tartatott a M. Akadémia közgyűlésében sept. 8. 1832.

Mi szép az emberi élet, midőn a mindennapiság parányi köréből kiemelkedik; s magát valami nagy, és szent, és milliomokat érdeklő cél után intézi! Mi szép

világosító csillagként tűnni fel ezrek előtt; és szabadon, de általmelegült lélekkel választani magának pályát; s azt jó és bal szerencse közt, örökre tiszta, és soha nem hidegülő szenvedelemben futni meg! Azonban ez a mi ily szép, nem egyszersmind ily boldogító is. Hányszor nem talál a hévvel ölelő kar borzalmat okozó hideg illettésre! Hányszor süllyed el a küzdő fénynyel és veszélylyel teljes pályája közepén, áldás és szánakozás által nem kísérve! Sőt hányszor kell magának a fengyogó czélnak nyom és remény nélkül leszállnia, midőn az érette vívó lelke elkeseredésében áll ott, s honának és korának érzéketlenségét átkozza. A sorsnak kedvencei nincsenek, csak eszközei. Kemény részvétlenséggel az egyesek eránt intézi ez az egész menetelét. S így a már elveszettnek látszó magból gyakran hosszú évek után virágoztatja fel a teljes szépségű plántát, nem tartván figyelmére méltónak, hogy az, ki a magot a jelenlét pusztaságaiban, egyedül a még akkor kétes reményért, hintette el, többé nincs; s emléktelen sírja felett díszlik a virágbokor, midőn már sem illat sem árnyék nem enyhítheti az égő fájdalmat, minek gyötrelmei közt elhamvadott.

E gondolatok támadának lelkemben a hírvételkor, hogy Kazinczy Ferencz élni megszűnt vala. Képzeletim előmbé állították a nagy férjfiút, úgy a mint őtet legutólszor e társasági körben láthatám. Itt ült ő közöttünk, a hetven évet meghaladott ősz, a több mint félszázados író, egy készüllettel és küzdéssel teljes időszak legrégibb bajnoka; s keblében hordozta borzasztólag szép pályája emlékezetét; s vészek után egy, a nemzet előtt valahára felcsillámló reménytől biztatva, tetteinek önérzésében keresett az élet nyomvasztó terhe ellen enyhületet,

enyhületet a gondok ellen, mik vég napjáig kínozták. Eszköz volt ő is a sors kezében; izzadott ő is azért, a minek gyümölcseit aratni más fogja; fél századig küzdött a pusztákon, s egy messze pillantás az ígért földébe lőn minden jutalma.

Jól érzem én T. Társaság, midőn e tiszteletre méltó kör elhunyt tagjának emlékezetét megújítom, nem kellene ily elbúsító képeket mutatnom fel. Azok közt állok, kiknek szent kötelességök, minden egyebet félretévén a haza dicsőségét eszközteni; s felednem kellett volna talán Kazinczyt az embert, a szenvedettet; s egyedül a literátort állítnom elő, tiszta nyugalomban: mint művész a márványszobrot, hogy reá koszorúkat aggassunk. De az én lelkem minden ideái összeolvadásban vagynak egymással, s a szív húrain rezegnek keresztül. Rokonom és barátom, tanítóm és társam vala; s most midőn szavam az elnyúgodott felett fog hangzani: kebelembe zárjam-e fájdalmamat? Féljek-e, ha kínos érzelmeket rezzentek fel; s a visszaemlékezés szelíd óhajtásai helyett könnycseppeket fakasztok? És bár fakaszthatnék szívből forró vérkönnyeket! bár szózatom villámerővel hatná keresztül a hazát, s e nemzetet! mely saját jeleseit századok óta könnyezetlen látá sírba szállani; s nem tudá, hogy neki áldozának fel minden szerencsét; maradékaikra nem hagyhatván egyebet, a meg nem ismert, meg nem jutalmazott, sokszor épen eltaposott érdem keserű dicsőségénél.

A végzet akará ezt így! és valóban ritka szép és jó kezdődött és tenyészett valaha előre ment áldozatok nélkül. Kenyér után indul a sokaság, magányos hasznokat vadász, s azt a mi az egésznek érdekli, a mi lelket táplál, nemzeti erőt fejt, s gyümölcsei csak jövőendőben

érnek meg, gyűlöli. Atyáinkat hosszú zsibbadás lankasztá; volt idő, mikor bűnösen feledének mindent, a mi őket a porból, hova hullának, felemelheté vala. Nehány kevésnek mellében támadt a gondolat: a haza veszélyben forgó nyelvét ragadni meg, ezt felvirágoztatni, ezt erőre hozni; s erejével rázni fel az álomba süllyedt népet, hogy lásson és érezzen. De a nép őket nem hallgatá; de a népnek ereje nem volt ő reájok fel, s a jövőbe kipillantani; s így elhagyatva futák meg a pályát, különködőknek tartattak, s kinevettetének; mert nem akarák követni a bölcseséget, mely egyedül a jelenlét hasznairól gondoskodik. Ily körülmények közt lépett fel, ily körülmények közt küzdött a mi Kazinczynk is; nem haszon nélkül a nemzetre, nem nyom nélkül a jövő korra nézve; de fájdalommal önmagának. Mert koszorúi nem enyhíték, hanem égették homlokát; s neve híres voltát élte nyúgalmával fizeté. Pedig ő vala, ki fiatalsága küszöbén, még csak tizenhat évű gyermek, íróink parányi körében megjelenvén, nemes, de tiszteletben kevesektől tartott célját el nem csüggedő erőben, páratlan állandósággal, szünetlen haladásban követte. Ő vala, ki nemzetének negyven év előtt hirtelen fellobbanó s hirtelen elalvó tüzét olthatatlan hordá kebelében még akkor is, mikor lélekfagylaló vészek környékezék. Ő vala, ki a szerencsét sem nem ígérő, sem nem nyújtó literátori pályára számosokat tüzelt fel; s mozgást és életet öntött a tövises útra, mit sok mások elunatkozva, kétségtől leerve pusztán hagytanak. Ki nem emlékezik vissza az ő Gessnerére s Bácsmegyeijére? Mi maradandó behatást tőn a szép ízlésű fiatal író, ki alantmászás és iskolai fészesség helyett könnyű lebegésű fenséggel és csínnal jelene meg, s a

valaha tökéletre jutandó magyar prózának első talpkövet alapítá! A kassai Magyar Muzeum, s az ő Orpheusa sebesen eltűnő jelenetek valának ugyan: de az általok hintett mag, évtizedek után sokat ígérő virágokat vala termendő.

Azonban miért emlitem ezt? Ő még akkor ifjúsága erejében élt; s polgári fekvése által a literátorkodást kísérő kedvetlenségektől födezteték. Csuda-e, ha a lánglelkű ember fáradatlan munkált? ha a közönség részvétlenségét csüggedetlen tűrte? ha magát feledvén, hazájának szentelé mindenét; és a sivatag jelenben csak a virágzó jövődöt szemlélte? De jött az időpont, egyike azoknak, miket a sors lesújtó villámként rejteget felhőiben, hogy váratlan rohanással öldököljenek; és íme ő tettei s hatása munkás köréből lánczok közé jut; és szabadságát s élte minden reményeit hetedfél hosszú évig siratja. Hány nem veszté el bátorságát, hány nem mondott le keble legforróbb vágyairól, kit a szerencse nem épen ilyen keményen próbála meg! A mi barátunk búban mint örömben, kétség, mint remény közt, saját ideálához hű maradt; és a brünni erősségben, mint a kufsteini hegyormon s a munkácsi vár falai közt, szerelme a nyelvhez nem kisebbedék. Ott a vigasztalástól üres magányban érlelte meg ő a nagy gondolatot: újító változást hozni a nyelvbe; s ez által ízlésünknek, gondolkozásunk módjának, s tudományi művelődésünknek más és nagy befolyású utat mutatni.

A mi magyar nyelvünkkel véghezvitt újításokat sokan nevelték s nevetik maiglan; pedig azok a nemzeti, ébredő szellem természetes kiütései valának. Ezen szellem mint mindig és mindenütt: úgy most is és közöttünk, egyes jelenetekben tüntette fel magát, hogy lassanként

közönséges legyen. Nyelvünket ragadá meg legelőbb, ez lévén a legtermészetesb mód egymást érteni, egymásra figyelmezni, ideákat venni és adni, s azt, a mi a kebelben titkon és külön forr, nyilvánná és egyetemivé csinálni. Ily szempontból tekintem én a nyelvvel kezdett, s gyors rohanással előre törekedő változást. Mert semmi sem esik e világon ok és egybefüggés nélkül; a mi történik ma, annak magvai század előtt, s talán senkitől nem sejtve, hintettek el; s a mi történni fog század után, az a mostani tettekből, gondolatokból, vagy talán csak sejdítésekéből ver magának gyökeret. Homályban él és munkál az író, s egykorúi által kicsinységekkel bajlódónak tartatik, mert idejét idegen szavak magyarrá tételével, régiek keresgélésével, s több ily parányisággal vesztegeti. De a vezető okot legtöbbnyire csak a következés világosítja fel; s tisztán csak a maradék fogja láthatni: miként nyert az egész nemzet szó által ideát, idea által tettet, s tett által jóltevő, egyetemi változásokat; miként lettek százados előitéletek semmivé; miként enyésztek el egymás után száz meg száz lélekszorongató formák; s mind ezek után miként lőn lehetségessé sok szép és jó, minek forrásai, hosszú időkg zárva lévén, folyást nem lelhettek.

Kazinczy nem vala legelső, nem is egyetlen egy, ki a nyelvvel történt nevezetes fordulást kezdé és eszközlé. De övé a dicsőség, hogy ízlést párosított igyekezeteivel, hogy dolgozásait érzelmei hevével el tudta önteni, s hogy a régiség tudományát, mit Baróti Szabó keresett, s a mi Révait nagygyá tevő, teljesen méltánylá. Csak így, s csak neki lehetett hatalmában oly széles terjedtségű befolyást szerezni, s oly közönséges erővel hatni a nyelvre és írókra: mint nem még ez ideig senki

más. A közelebb múlt ötven s egynehány év alatt ki volt íróink közül, kivel e férjfiú kisebb vagy nagyobb érintésben nem állott volna? ki nem kereste ismeretségét, a Jelesnek, kit Orczy és Ráday szerettek, kit Báróczy kedvele, kinek Virág és Révay barátai valának, ki Dayka és Csokonai kifejlésökre nagy befolyást gyakorolt? Keresztülnéznek íróinknak itt, e tiszteletre méltó gyülekezetben jelen álló koszorúján; és sokat látok, ki a legelső szikrát Kazinczy lánglelkétől kapá; s kit futásában ennek példája vezérlett, s állhatatossága őrizett meg visszahanyatlástól. Neki nem volt elég lelke minden erejét, és szíve minden érzelmeit a nagy célra szentelni; dolgozásoktól elborítva sem fordítá el a haza serdülő ifjairól tekintetét; s minden hevülő pillantás, minden kilobbanó gerjelem, mely benküzdő erőt, s munkavágyat bármi távolról sejdítettett, részvételét nagy mértékben nyeré meg. E részvétel által adott ő sok mulólag kipattanni látszó szikrának maradandóságot; e részvétel által pótolá ki sok kezdőnek azt, a mit boldogabb fekvésű népeknél az olvasó közönség első tapsai visznek véghez. Mert volt idő, keserűen emlékezem vissza, midőn a literátori pályára készülő ifjút szülői mint veszni indultat siratták; midőn magyar könyvet magyar írón kívül más nem ismert; s midőn a fiatal művész egykorúi közt sem talált keblet, hol kiömölhessen. Hány nem némúlt el akkor, mint a fogáságra zárt fülmile, végképen? s hány nem fogott volna még elnémúltni, hanem ha ő a siriglan buzgó, nyújtott volna vigasztaló szót? Mert ő mondhatá még nagyobb igazzal, mint az Anchises fia: Ifjúl rényt és való munkát tőlem tanulj, szerencsét másoktól.

S nem csak azokra hatott ő, kik nevét és műveit

tiszteletben tartották; hanem azokra is, kik eránta ellenséges indulattal viseltetének. Valának ugyan is nem kevesen, kik vagy érdemeit irígylették, vagy művitélete által érdekeltettek, vagy okfejeit, miken dolgozásait alapítá, veszélyeseknek lenni hitték. Ezek köréből üt ki magát a sokáig titokban forrott nyelvújítási pör mely Kazinczy ellen intézett személyes csapást; sok, a literátori viadalmakkal köz, illetlen scénákat tüntetett fel: de tárgya által a nemzetben eddig szokatlan figyelmet gerjeszte; s a rá következő ellenhatásnál fogva íróinkba elevenséget öntött, serdülő ifjúságunk elébe szebb és terjedtebb pályát jelelt, s azt a mit ez ideig nem bíránk, egy olvasó közönséget alkotott, számra és részvétre kicsinyt ugyan, de reményt adót, hogy valaha nevedekni s íróink eránt melegedni nagyobb mértékben fog. S ez okra nézve az én ősz barátomat soha sem tartottam szánásra méltónak a nyílak miatt, miket ellenségi kezek reája mint íróra lőttenek. Nem zavarhatták volna ezek öregkora nyugalját, ha azt a sors más oldalról keményebb csapásokkal ne rabolja el. Mert példaként ragyogni s minden fogatkozások mellett is, miket az emberi természet szükségesen hoz magával, s minden ellenigyekezetek mellett is, mik ezen fogatkozásokat vagy nagyon kitűntetni, vagy költöttekkel is számosítani törekednek, tisztelőket és követőket találni: vigasztaló érzelem. S mint kell e vigasztaló érzelemnek erősödni, midőn az ellenfél által hintett mag saját örömünkre s hasznunkra virúl fell s ha Kazinczy, mint hiszem és tudom, a nemzeti nyelvet és hazát tiszta szerelemmel ölelte által: mily könnyen kellett neki gúnyt és megtámadtatást túrníe, midőn az ellene szánt csapások által, a nyelv feléledése

nagy munkáját elősegíttetni szemlélte! Az önérzés, mit ő oly méltán hordhatott keblében, irigylést érdemelne; ha valamit irigyenünk lehetne a férjfiúnak, kinek a sors ez érzelmen kívül oly igen keveset nyújt vala.

Sok mindennapi embert hallék már életében és halálában magasztaló beszéddel hirdettetni; de gyűlöletes előttem minden hízelkedés, s kivált a koporsón túl, hol a történet komoly Músájának országa kezdődik. A való érdem alakja nagyító csövek nélkül is tisztán látható; s úgy hiszem, azoknak, miket eddig elmondottam, sem bizonyítására, sem mentségére szükségem nem leend. Mert nem állítám, hogy Kazinczy örök emléké műveket hagyott maga után: mint az Ilias; nem mondtam, hogy nyelvünket a lehetség felső pontjára hágtatta, s hogy törekedésein túl már nincs haladás, kívül már nincsen út. Csak azt mondtam: Kazinczy ízlést erőhöz csatolva kezdett a nyelvvel küzdeni oly korban, midőn az egy nagy és következéssel teljes mozdulatra való hajlandó, s ízetlenség és gyöngeség által örökre hibás utat vett volna magának. Kazinczy a maga Gessnerétől fogvást a *Pannonhalmi Útig* minden írásait csínnal, hévvel és ifjúi étellel öntötte be, s ez által az írósereg figyelmét magához ragadván, literatúránkban új időszak alapítója lőn. Kazinczy fellázasztott maga ellen sok író-t s ezzel oly kilobbanást okozott, mely írókra és nemzetre elektromi szikra gyanánt munkált s a literatura parányi körét kiszélesítette. Ezek az ő nagy és tagadhatatlan érdemei. Mert prózája, minden fogyatkozási mellett is, örökre szép lesz ugyan; versein művészi kéz fog ismerszeni, s kivált epigrammjai a költés koszorújában hervadatlan virágok maradnak: de a nemzetet nem ezek által tevő hálaadó-

sává. Szellem vala ő, mely a tespedő egészet oly sokáig csaknem egyedül eleveníté; s lépcső, melyen egykorúi magasbra hághassanak, s a szerencséesebb maradék tetőre juthasson. A sors talán nem fog bennünket ismét elsülyeszteni; s így eljön az idő, el kell az időnek jőnie, midőn az ő- és az együtt-élők dolgozásai ragyogó művek által fognak homályba tétetni; csak a lélek, melyet ő az egésznek kölcsönözött, meg nem szűnik folyvást ragyogni és munkálni, míg a nemzeti-ség utolsó szikrája el nem hamvad. Ez oldalról kell őtet méltatnunk; s ez oldalról mit nem érdemlett ő mi tőlünk? Nyelvünk bajnokává szentelé magát; s e nyelv a mi őseink egyetlenegy hagyománya, mit a századok pusztító vészei közül kevés hű kezek ragadhatának ki. És ti hűvek, hol vagytok? hol a hála, mit a hazától érdemlétek? hol a könny, mely szentté tenné a sírdombot, mit hamvaitok felett a mindennapi szokás szűken hányatott?

Epések lesznek talán szavaim; de keserű, kínos emlékezetek támadnak lelkemben. Mert gondolkodom a népről, mely Zrínyit, az író, el tudta feledni; mely Faludit, míg élt, nem ismeré, mely Révairól hallani nem akart; mely Baróti Szabót és Virágot meg nem siratta; s melynek kebelében az ötvenhat évet szakadatlan munka közt eltöltött Kazinczy nyomorúsággal élt és holt. Ő szép reményekre születve, sokat ígérő ifjúságot élve, hirtelen a sors által leveretett; s midőn előtte minden pálya a literátorin kívül bezáródék, ez egyetlenegy pályán közönségünk elvoná kezét a magát neki áldozó elől; hogy tévelyegjen elhagyatva, küzdjön nem segítve, s arcza izzadását és szeme vérkönyveit hagyja jelül kéziratain, s árva gyermekein ínsé-

gét. Két rendbeli folyóírási, részvétlenség miatt, mindjárt kezdetben elakadtanak; nyomtatott számos művei tizenegy millió népesség közt vevőt nem leltenek; legnagyobb becsű kéziratainak nyomtatót nem talált; s halálig tartott fáradozásai jutalmát nem arathatta az országban, hol annyi idegen gazdag táplálást nyer magának. Voltak ugyan, tagadni nem fogom, kik ő felé is részvevő keblet nyitottak, s kik életének gondjait egyes jótételekkel enyhítgeték: de a nemzet nagy írójának jótételekre szorúltni nem kellene; s pillantatonként nyújtott vigasztalás hosszú kínokat nem orvosol. Ah láttam én ezen kínokat! mert tanúja valék álmatlanul töltött éjjeleinek; tanúja valék a fájdalmas eljajdulásnak, midőn barátja vidám asztala mellett gyermekeire visszaemlékezett. Megrezzent akkor minden ideg kebelemben; s véráldozatnak képzelém a szent öreget, mely a nép bűneiért utolsó hörgései közt vonaglik.

Társaim, nem szenved ő többet! Lenyugvék ősz fürteiben, a széphalmi lak romai közt, úgy hűnyván el: mint századok előtt, a nyugoti tenger partjain egy más hazának fia — Camoens. És gyermekeit idegen kéz fogja ápolni; és sírját szívszorúlva kerüli ki a magyar nyelvész, sorsától rettegvén. S bár emlékezete keserű voltát szerencsésb évek hamar feledtetnék el! hogy a maradék előtt csak dicsősége ragyogjon; kínai pedig megfoghatatlanok legyenek.

V.

EMLÉKBESZÉD BERZSENYI DÁNIEL
FELETT.

Olvastatott a M. Akadémia közgyűlésében szeptember 11. 1836.

Az emberi nem, egészben tekintve, örökre virágzó növény, minek egyfelől hervadó virágai mellett, másfelől szünet nélkül újabb és újabbak fakadnak s nyílnak ki. Végetlenül tenyésző élet ez; hol múlt és jelen csak a jövőnek szolgálnak magúl, s a bölcs örvendő néz e jövő elébe; mert tudja, hogy az bizonyosan felvirúl, s felvirulta után enyészetre sem hajlik, míg magából a következő időnek alapot nem készít.

De ki elég erős, mindig és mindenütt csak az egészre vetni pillantatát? Egyes emberek, a végetlen egész egyes virágai, vonzanak bennünket magokhoz; egyesekhez fűzzük hajlandóságunkat, érdekeinket, szerelmünket; s midőn az egyesek hervadnak és enyésznek: megszakadni érezzük az egymásbólfolyt idők folyamát; s ez érzet a legkínosbak közé tartozik. Mert szívünk legtermészetesb indulata, vágya és küzdése, majd tisztán, majd homályosan, a jövőt tárgyazza; s mondjátok meg: a megholtak jövődje hol vagyon?

Kettő a felelet. Egy, mely a hit vezérkarjaira útast, s a jövőt túl a síron, sejdítési homály alatt mutatja, Más, mely az emberiség egésze felé fordul; s innen a síron, az enyészet nyomain mindig újonnan keletkező életre figyelmeztet. Lelket emelő, nagy gon-

dolat fekszik mindegyikben! de gyarló az ember, s a mi vagy alaktalanúl, vagy temérdeksége miatt által nem tekinthetőleg áll előtte, abban kielégítést nem lelhet. Így, kimúlt kedveseinek elsötétült jövődjétől a múltra tér vissza; s ha a remény kinézetei megszűnni látszanak: az emlékezet karjai közé dől; s lefolyt öröm és szenvedés körében ábrándozik.

Innen van, hogy emléket állítunk az elhúnytnak, hogy beszéd által megújítjuk emlékezetét azoknak, kik többé nincsenek. E visszapillantás a kialudt életre szándékos csalódás által enyhíti a fájdalmat, midőn a nemlétel gyötrő gondolata helyett, az egykori élet meleg képével foglalatostkodunk; s egyszersmind hiúságunkat azon vigasztalással tápláljuk, hogy az emlékezet életet ad; s ki tetteiben megemlegettetik, az halhatatlan lesz.

És ez valóban áldás Istentől, ki így adá! Gondolkozó, s tökély után törekvő lénynek, ki magát az egész emberiség képviselőjének tekinteni szereti, megfagyaláló gondolat oly végvonal, hol minden törekvéseivel együtt örök éjbe süllyedjen. De a marathoni győző emlékszobra nemes lángot ébreszt az ifju Themistokles keblében; s Kalpe szirteinél, a Herakles felől homályosan szállongó rege, a földkerekség leendő urának szemeiből dicső tettek után sovárgó könnyeket fakasztott. Emberi gyarlóság alapjából pattan fel a szikra, mi a parányi, múlandó embert, élet utáni nagy következményekre munkálni éleszsze.

Ez ideától hevülve készülök itt, kis tehetségem szerint feltüntetni elköltözött társunknak, a mi Berzsenyinknek emlékezetét. Mert ő sincsen többé; benne is saját fényében ragyogó csillagot vesztenk el; s most

illő a kor embereinek tudtúl adni, miképen a magányba vonúlt, s címekkel nem ragyogott férjfiúban azon kevesek egyike van eltemetve, kik a süllyedés szélén gyakran állott magyar nemzetre való dísz hoztanak.

A sokaság nem foghatja meg: mint lehessen költőről így szólani. Jól van! ha ti azt hívjátok költőnek, ki szavakat foglal versekbe, s történetesen felduzzadt érzeményeit, s egy-egy elmésen elővillant gondolatát papirosra önti, s olykor valamely csillogó urat pártfogás reménye miatt megénekel, vagy a könyváros szűk zsoldjáért az almanachokba divatárukat készítget: akkor igen is, a sokaságnak igaza van.

De ha költő nevet csak az érdemel, ki nemesített érzelmeket hordoz keblében, ki a természetre, az emberi szenvedelmekre vizsgáló tekintetet vete, ki a való életet magas szempontokból vevé fel, s dalát a szépnak és jónak, s az örök dicsőségnek szentelé, hogy általa minden ifju kebel szent lánggra gyúladjon: valljátok meg, akkor a költő bizonyos jótévője az emberiségnek; s nevét hála és tisztelet érzelmei közt kell neveznünk.

Való, a költészet jótétei nem épen kézzel foghatók. Akarjátok-e, hogy csak az érdemeljen figyelmet, a mi gyermekeitek kenyerét bőven adja meg? Ó, úgy — az egyszeri író szerint — a kerekas rokka feltalálója minden Homérok felett fog állani! De gondoljuk meg: az ember nem csak testi, hanem szellemi lény is egyszersmind. Mi lenne az emberiség, ha vadállatként egyedül élelem után futkosna? s mi lenne a nemzet, mely egyedül kalmárkodó nézetek után indulván, az egész természetet csak kincses ládának tekintené,

s a csillagok ezreit csak arra valóknak, hogy portékás hajója útát igazgassák?

A műveltség kezdő korában minden nemesb érzemény és ismeret költő által énekelteték. Vallás, philosophia, történettudomány költészet karjain léptek fel. De az ember hívtelenné lőn mesteréhez; s midőn a kor haladtával, ifjui lelkesedése hideg körütekintéssé változott: minden ismereteitől s tudományától azt kívánta, hogy éléskamrájának, kincstárának, s uralkodási szomjának szolgáljanak. Így tétetett a vallás hatalom zsámolyává, az isteni mathesis hódítók és uzsorások eszközévé, s több ilyenek. És ezek, s a hasonlók ugyan mindaddig, míg s a mennyiben az egyetemi haszonvágyat eszközlik, becsben fognak tartatni: de költészet és philosophia hidegen nézetnek. Mert sem mindennapi kenyeret nem természetnek; sem gyárművek virágoztatására közvetetlen nem alkalmazhatók.

Vagynak kik üres óráikban a költő műveinek néhány pillantatot szentelnek; s azok becsét, mint időtöltést szerző dolgokét, határozzák meg. De jaj a költőnek, ha célja csak időtöltés vala! A való költészet, s a philosophia komoly Músája rokonszövetségben állanak. Mindegyik magas emelkedésben lebeg az emberiség felett; pillantásait szünetlen arra fordítva. Két tolmácsa a léleknek, mely az állat-emberben isteni eredetet bizonyít. Boldog, ki intéseiket érzeni és érteni megtanulhatá!

Berzsenyi minden kétségen túl egyike vala azoknak, kiket a való költészet szelleme élesztett. Azon időben, mikor literaturánk pártfogás nélkül, egy-két lelkesebbnek magányos falai között elszigetelve, titkosan tenyészett, senkitől nem ismerve, díjt és pálya-

lombot nem várhatva, egyedül keble mozdulatitól vezérelve kezdette ő fakadó érzeményeit dalba önteni. Mezei magányában úgy áll vala, mint az Oceán szigetén nyíló szép virág, melynek pompáján emberi szem örvendő bámulással nem mulat s az örökre zúgó hullámok közt, a hidegen lesugárzó csillagos ég alatt

«nincs bájsereg, mely őt körülroppenné,
nincs vándor, a ki szellemkarra venné» —

s lehet-e költőre nézve szomorúbb helyzetet képzelnünk?

Mi a dal? harmoniás szavakba öntése a gondolattá érlelt érzeménynek. S mi indítja a költőt ezt tennie? Azon természeti hajlandóság, mi szerint azt, a mi a keblet dagasztja, óhajtjuk rokonérzésüekkel közleni. Midőn már a költő e természettől belénk plántált közlékenységnél fogva dalát elzengi, és nincs ki az édes hangot felfogja; nincs, ki figyelmet fordítson arra, mit szíve teljességéből kiömlesztetni neki oly fontos volt: nem fogja-e a részvét hijányát fájdalmasan érezni?

Aztán tagadni nem lehet: a költő nem csak részvétért, de dicsőségért is énekel. Midőn Pindar, a Delphi istenének boltjai alatt, a nagy tömegben összegyűlt hellen nép előtt énekelt; s a dal szívemelő hatalmát ezer meg ezer szemből olvasta: lehetséges-e, hogy lelke perczenként szebb és lobogóbb lángra ne gyúladt legyen? De magára hagyatva, nép nélkül, melyet az ének ereje felrázzon, nép nélkül, mely hája fényét az énekben visszasugárzani örömmel tekintse, pusztá falaknak vagy az erdei viszhangnak mondani el az érzelem szózatát: bizony a lelkesedésnek

nem nagy táplálékot nyújt. Innen van, hogy sok költőnk oly korán megszűnt énekleni; s hogy a gazdagabb keblű zseni is csak kis részét adá annak, a mi szívében élt.

Istennek gazdagabb ajándéka nincs, mint az ifjuság. Szívünkben megárad az érzemény, hasonlóúl a tavaszi plántában meggyűlt bő nedvhez; s így történ, hogy az ifjú költő az előbb említett megjegyzések alá nem mindig tartozik. Elhagyatva, pusztá magányban állva is elzengi ő, mi kebléből, felszökellő víz-sugárként, erőszakosan tolakodik fel; s e lélekállapot tart mindaddig, míg az élet nyara közelebb jön, s egy komoly pillantat a világba, más jeleneteket mutat előtte.

Az ifjuság e tenyésző ereje, mely a férfikor kezdetéig szünetlen nevededő hatalomban virúlt vala, teheté azt, hogy Berzsenyi elszigetelve is, dalát a nemzetel nem hallatva is, a kezdő énekes gyöngéd ömlengéseitől a teljes forralomba jött erős kebel áradozásáig emelkedhetett; s hogy nem csak a lyrai költészet szokatlan magasságát érte el; hanem egyszersmind egészen új, s ifjúilag virító, páratlan ragyogású költői nyelvet is alkotott magának, legillőbbet azon tündérvilághoz, mely általa teremtvé, dalai minden sorából felénk sugárzik.

Nem kell felednünk: e férjfiú Kisnek s Kis által Kazinczynak barátja volt; s már akkor, mikor kettőjükön kívül még senki más nem tudá: mit rejteget keblében a szép Somogy, a bajnokok vérével öntözött, s a lyrai költészet másik koszorúsának, a mi elhunyt Virágunknak lételt adott szép Somogy. S mi vala természetesb, mint ily baráti körben, ily költőnek, ily alkotó hajlandósággal fordulni a nyelv felé? A szerencse, mely

nyelvünket s literaturánkat századokon keresztül oly szűken pártolá, időről időre még is gondoskodott, hogy ne csak el ne süllyedjenek, hanem fentartó szellemet is nyerjenek magokba, minek erejével ifjodva és erősödve szebb élet elébe siethessenek. Kazinczy és Berzsenyi két genius valának, kik elhagyatás, mondhatnám eltapodtatás szomorú napjaiban varázserővel jelentek meg a magyar nyelv mellett; azt nem csak életben tartották, de csínnal és kellemmel és fiatal bőség tündöklésével öntötték be; s új charaktert adának neki, mely századokon keresztül viruló szépség gazdag forrása lenni meg nem szűnend.

Lesz idő — adná az ég, legyen minél előbb, minél tartósbban — midőn hitelt alig nyerend, hogy művek, mint a milyeket Kazinczy és Berzsenyi nyújtának, éveken keresztül nyomtatót nem találtak; éveken keresztül nem találtak embert, ki a nemzetre örök díszet hozó műveket a hazának bemutatni merészelte volna. Így történt, hogy az ifju énekes megzendíté dalát; s mi mások évekig nem hallók csak nevét is. Így történt, hogy a férjfiúi évekbe lépett költő egy-két lelkesnek ismeretségébe jutott; s mi mások távolról hallók nevét említetteti; s évekig nem láthattuk egyetlen sorát is. A nemes elsírá könnyét a dicsőség után és nem mutatkozott kéz, az érdemelt díjt homlokára fűzendő.

E folyó század kilenczedik évében hallám előszer Berzsenyi nevét pusztán említetteti; követő év tavaszán látám őt, és vele kéziratban lévő dalait; s fesse-e az örvendő bámulást, melylyel ez, azon korban oly váratlan, oly előre nem sejdített tünemény meglepett? A még készülő, fejledező ifjút nem ismerhetém; s íme egyszerre, pillanatban felgyúló meteorként állott a lyra

elragadó magasságaig felküzdött férjfiú előttem. Mi Horáczban s Mathisson énekeiben oly megkapólag hatott reám, itt összeolvastva lelém fel; új világ nyílt verseiben saját fényvel, hévvel és nyelvvel ékesülve. És én ifjúságom reggelét élém; homályosan küzdék messze ideál után; s nem természetes-e, hogy e találkozás és meglepés éltem leg-elragadóbb pillantatai közé tartozott? Nehány napot lelkesülve tölték körében; s búcsúztakor gyermeki odaadással csüggttem kebelén; előszer éltemben és — fájdalom, úgy akará a sors — egyszersmind utólszor.

Három év múlt el ismét, s a régen várt költemények végre a közönség sajátivá lettenek; s ekkor lőn hogy literaturánk új időszakba lépett által. Kazinczy haladási rendszere szokatlan figyelmet kezdte gerjeszteni. Kevesen fogták fel a szellemet, mi által vezetteték; a sokaság forrongani kezdett; féltette a nyelv tisztaságát, s annyival inkább, mert némely írók, belső szükségből ösztönöztetve, de ízléssel s nyelvtudományi elvekkel nem bírva, fonák ujításokra vetemültek. Terjedt a nyelvféltés; s mellékes érdekek által nagyobbítva, szövetkezést okozott az ellen, ki az új rendszer vezére volt, s kinek szellemi felsősége szokás szerént a kisebbeknek fájt — Kazinczy ellen.

Élénk ellenküzdés élénk részvét kezdete; s kik a kor fejlődésnek indúlt hajlandóságai ellen harcolnak, rendszerint csak a kifejlést és érelmet segítik. Így történt akkor is; és szerencse hazánkra, hogy Berzsenyi ez időpontban jelene meg. A haladás és maradás embereinek egyformán kapá magához figyelmöket; azért olvasói többen valának, mint különben; köztünk azideig szokatlan hévvel itt becsülteték, ott üldözteték; s

mind kettő által literaturánk új szakának irányára, s azon érdeknek, mely olvasóink számát naponként nevelé, mind megalapítására, mind megtisztítására nagy hatást gyakorolt.

Ily szempontból nézve, az önbecsét teljesen érző férfinak könnyű vala az ellene s Kazinczy ellen tisztátalan forrásból indúlt, s dicséretlen szenvedelemmel folytatott megtámadást eltűrni. Unokáink nem fogják tudni: mi volt az egykor oly ismeretes *Mondolat*? Berzsenyi ezt előre láthatá; s nem természetesen következett-e, mikép a késő százakra kitekintő zseni megvetve nézzen keresztül a czimborán, mely kurta kezeit a költő magassága felé terjegetni törekedett, hogy a reánézve elérhetetlen borostyánt letépje?

Idő haladt; s a lyra magas keblű birtokosának dalai másodizben jelenének meg, s bővítve. Kevés év leforgása literatúrai új időszakunkat győzelmesen előbbre vezeté. A maradás emberei még vívtak; de csapásaik napról napra sikeretlenebbül hullottak le. Nyilván volt: a harczmezőről leszállandók lesznek nem sokára; s a bölcsőjéből kiemelkedő új nemzedék egyedül a múlt kor történeteiből fogja őket ismerni.

Most a *Tudományos Gyűjtemény* indúlt meg; s tervének egyik szép szakasza lőn: magas szempontú kritikának nyitni pályát; s elvek szerint, és részrehajlatlan kimondott ítéleteket venni fel. Ifjú vala az író, ki többek között felszólíttatott; s ez azt hivé, kritika valamely műv felett, nem egyéb, mint vizsgáló pillantást vetni az író lelkébe, kitalálni karakterét, követni őt azon kifejeésekben, melyek karakteréből, körülményeiből és studiumaiból természetesen eredtek, viszonyba tenni a művet szerzőjével; majd a szépnek, jónak és valónak

elveihez felemelkedni; mértéket venni a tökély legfensőbb lépcsőjéről, s azt a művre alkalmaztatva határozni meg a távolságot és közelséget, mely a műv és mérték közt található; s így kimutatni ugyan a botlást, de ugyanakkor példányúl állítani fel, a mit a genius lelke hatalmában teremthet leg tünnetett fel.

Kritikát ily gondolatban parányi költőre alkalmaztatni: hálátlan fáradás. Azért, ki magának az utat úgy rendelé, kénytelen vala vizsgálatait a nemzet első rangú énekeseire fordítani; s pályáját Csokonai, Kis és Berzsenyi műveikkel kezdé meg. Mint itélt? annyi évek után ki akar ez ennyire csekély dolgokról emlékezni? A mit mondani készülök, a mit ez ünnepélyes pillanatban mondanom kell, csak ez: Berzsenyi olvasá az itéletet, mely versei felett mondatott, keménynek, fanyarnak, igazságtalannak lelé azt; s keble az itélő iránt elhidegedék örökre.

Az ifjú, Tek. Társaság, az ifjú, ki a nemzet nagy énekését megítélni merész volt, s ki e merészséget oly felette drágán, Berzsenyi elhűlésével, fizette meg, ez az ifjú — én valék.

Hosszú idő folya le; a fiatalság reményteljes napjai elenyésztek; s most őszült hajszálaimmal, hideg valóságtól kihűtött kebellem álllok itt; s a múltra visszatekintvén kérdezem magamtól: ősz gyermek, számláld el a hasznót, mi ifjúkori tetteidből származik!

Korodra akartál hatni? korlátolt, kicsiny erőddhez nehéz akarat! és hatással lenni a korra, nem is mindig kívánatos. Társaid megérzik a rázást, ha álmaikat bolygatod; de nem kérdik honnan indulsz, s hová mégy? s tettél jót vagy roszt: magadnak tevéd; és a sokaság járja az utat, merre az ezerképen változó vé-

lemény árja ragadozza; a zseni pedig sasként felszáll és elrohan, s öntudatlan szabja a törvényt, mit követni, csak ő bír erővel.

Berzsenyi még élt, de mélyebben vonult magába; lassanként elnémult az ének szózata; komoly vizsgálat foglalá el az alkotó költészet helyét, s ő könyvei közt, háznépe karjaiban elhúnyt, a nélkül, hogy békejobbot nyújtott volna annak, ki huszonhat év előtt dagadó kebelvel vevé tőle búcsúját.

Árnyéka az elköltözöttnek, sírod felett zeng az engesztelő szózat! Nem sokára követlek tégedet, s a maradék írói harczainkat nem fogja ismerni; s neveinket békés gondolattal nevezendi egymás mellett, ha korunk énekeseire visszaemlékezik. Emberek valánk; miért szégyenelnők azt? az élet utai keresztül járnak egymáson; s leggyakrabban elveink szentsége sem oltalmazhat meg akar tévedéstől, akar félreértéstől: de a sírdomb békesség laka; s küszöbén emberi érdek nem léphet be. Te a földi leplet, s vele a halandó gyarlóságait levetkezed. Elköltözött az ember; a költő miénk, e nemzeté maradt végiglen; e nemzeté, mely neved és dicsőséged szent örökség gyanánt birandja.

VI.

A MAGYAR NYELV ÜGYÉBEN.

A Fő RR. tagadó válaszára. Pozsony, 1833 márcz. 4.

Ha a római tanács és nép maga hatalmának főpontján még most is állana; ha mi ezen római népnek egy meghódított tartományocskája volnánk; s úgy, mint alattvalók folyamodnánk hozzájuk, hogy

szabadúlhassunk meg nyelvektől, és ők adták volna nekünk ezen választ, azt, Tek. Rendek, meg tudnám fogni; de mikor magyar nemzetnek kívánságára, magyar főrendek adnak ilyen választ, azt megfogni nem tudom. Miért nem akarnak a mi kérésünkre hajolni? Azt mondják, nyolcz század óta van öszveköttve a nemzettel a római nyelv; s annál fogva az több érdekekkel van öszvekapcsolva, és eltörlésére vagy megváltoztatására felette szükséges előbb mind a kívánság eredetét s kiterjedését, mind pedig a teljesedés lehetőségét és az említett érdekekkel való megegyeztethetőségét bővebb vizsgálat alá vétetni. Rendes dolog Tek. Rendek! Én ezen oldalról más érdeket nem ismerek, mint azt, mely abból foly, hogy mi magyarok, és független, önállású nemzet vagyunk, legalább akarunk lenni. — Ezen érdekből következik, és természetesen következik, hogy mi magunk tulajdon nyelvével élni kívánjunk. Mi ezen kívánság eredete? csak az, mert magyarok vagyunk. Ha német vagy más idegen nyelvet kívánnánk felvenni, akkor lehetne szükséges a kívánság eredetét kérdezni: de e mostani kívánságunknak, mely a nemzettel együtt született, állandóul azzal öszvekapcsoltatott, eredetét hosszasan keresni akarni, nem egyéb pusztá ürügynél, mely által a dolog továbbra is elhalasztassék. A kívánság kiterjedése? olyan kérdés, mit tenni miért kellett légyen, nem értem. Természetesen ennek több vagy kevesebb kiterjedése nem lehet, mint a magyar nemzet és ország, mint a magyar kormány minden ágainak határa. A lehetőség? Minekutána 43 év küzdései után oda jutottunk, hogy már a múlt országgyűlésnek 8-ik törvénycikkelyénél fogva, minden, ki ezután hivatalba lépni fog, minden,

ki ez után ügyvéd lenni akkar, magyarul tudjon: többé nincsen semmi lehetetlenség. Részünkről mindnyájan tudunk, beszélünk magyarul; tehát írhatunk egyszerre magyar törvénczikkelyt és felírást; a kormány részéről természetesen a cancellariát, mely magyar, alá kell vetni az említett törvénczikkelynek, és jól is tudjuk, hogy ott oly urak állanak, kik értik nyelvünket. Hol itt a lehetetlenség, hogy mindjárt most ne teljesíttessenek azok, a miket kívánunk?

Mikor tehát a kívánat eredetét bajjal nyomozni nem szükség, mikor kiterjedése természetes és meghatározott, mikor lehetősége már megkészült, nem látom ált, miért kellessék azt egyedül a rendszeres munkák körében eszközölhetőnek állítani, a mi minden pillantásban eszközöltethetik?

Azt mondják továbbá a főrendek, lassan kell haladni; erőszakolni nem kell ezen lépést. De hát nem elég lassuság-e 43 év óta küzdenünk a nyelvért, és még most sem lennünk ott, hol lennünk kellene, s hol lenni akarnánk? minden országgyűlésen keveset nyertünk; minden előlépést nagy meggondolással tettünk; fájdalom! épen nem volt semmi sietség, semmi, a mi az annyira óhajtott lassúságban, az akadályok lépcsőnként való meggyőzésében elmaradott volna. Azonban a főrendek talán a lassuság ideáját századokhoz kötik? De én Tek. Rendek így nem értek, s érteni nem akarok. Mert később, mert lassabban haladtunk, mint kellett volna, kétszer, tízszer tán százszor is.

A főrendek azt mondják: annyi sok száz évek óta lévén a latin nyelv virágzásban, anyai nyelvünknek elsőbbségét, és hahatóságát ekkoráig nem veszedelmezette. Ugyan Tek. Rendek, mit véljek egy ilyen, a

nyilvános tapasztalással, az egész nemzet köztudományával ellenkező állításról? Nevezhetjük-e nyelvünket diplomatikai nyelvnek? nem mindig elsőbbsége volt-e a latin nyelvnek? s nem lesz-e mindaddig, míg azt egyedül a tudósok szobáiba szorítani nem fogjuk? s minden egyéb tekintetben nem vesztett-e nyelvünk? Mert ime, bár belső tulajdonainál fogva Európa leghíresebb nyelvei mellett sem vonúlna szégyennel viszsza; még is hátra kellett maradnia. S e miatt a mi egész tudományi műveltségünk, a mi egész literatúránk hol áll? Nem hozom fel a németet, francziát, vagy angolt, de maga a dán és svéd parányi literatúra is nem sokkal előbb van-e a mienknél? És miért? Azért, mert járomba vetették nyelvünket; mert eltapodták, mert csúfot csináltak azon szerencsétlenekből, kik hazafiságtól vezéreltetvén, ezen nyelv kiművelésére adták magokat. Én tudom, én igen is jól tudom Tek. Rendek! Húsz év óta futom az írói pályát, és szenvedtem nemcsak megvettetést, hátratételt, szégyenséget, sőt üldöztetést is, mivel a nyelvet becsülni, mivel néhány társaimmal annak kiművelését czélba venni bátor valék. És még sincsen itt az idő, hogy nyelvünket felszabadítsuk? még is a rendszeres munkák sorára kell-e utasíttatnunk? Oda utasíttatunk Tek. Rendek, mert úgy mondatik, a rendszeres munkák már megszűntek mindent elnyelő örvény lenni. Azért talán, mert az urbáriumból már két czikkelyt elvégeztünk? s a polgári köz tárgyak azon pontjára, hol a nyelvügy előfordul, majd egy évtized, vagy épen félszázad után eljuthatunk? Hiszen ez az, a mi a rendszeres munkákat örvénynyé csinálja. Én óhajtottam volna: bár a főrendek e gyűlöletes emlékeztetést ne újítsák meg.

De kívánják a főrendek, hogy a fejedelem s a társországok jogait tekintetbe vegyük. A fejedelmet illetőleg: mikor vétettünk a nyelvügyre nézve a fejedelmi jogok ellen? Nem mindig felírás után járúltunk-e a trónhoz? nem mindig felírás, és adott válasz után eszközöltettek-e törvényeink? Íme most is felírni akarunk, most is alkudni készek vagyunk a jogért, mit különben a természet ád, miben minket hátráltatni annyi, mint természetes jogainkon gázolni.

Soha senki el nem fogja velem hitetni, hogy azon okok, melyeket a főrendek előhoznak, meggyőződésből, szívből származtak volna. Nem kívánnak egyebet, mint a latin nyelvből oly szent nyelvet csinálni, mely őket a sokaságtól elkülönözze. Vagy talán a demokrátiától félnek, ha az anyai nyelv felemeltetik? Erre csak azt felelem: török és orosz szomszédinknál soha sem divatozott a latin nyelv: hol van azért nagyobb despotismusnak ostora, mint önálok?

Nem csodálnám Tek. Rendek, ha nemesség és adózó nép között forogna a kérdés; ha a főtáblánál az egész nemesség ülne, itt pedig az adózó nép képviselői fogának helyet. Akkor ezen viseletet születéshez kötött előítéletekből, régi privilegiumokhoz ragaszkodásból, s több efélékből, menteni ugyan nem, de magyarázni lehetne. Most nemesség és nemesség közt, még pedig egy részről 500, más részről 700,000 nemesség közt van kérdés. A szerint, amint környülállásaink, s országgyűlésünk mostani rende állanak; a szerint, a mint magok a főrendek a napkönyv iránti válaszban kinyilatkoztatták: e kétfelé ülő nemesség egyetlenegy országgyűlési test. Egyetlenegy testnél csak egy többség gondolható, a 700,000 kétszer jelentette ki magát; s

kérdem: mi joga van az 500-nak oly kemény ellenmondást csinálni? Én a mi polgári alkotványunkban csak egy vétőt ismerek, s ez a koronához van kötve.

S kik ezek a főrendek? Nem azok-e, kik az országnak legtöbb javaival élnek? nem azok-e, kik a helyeken ülnek, hol Zrínyi a bajnok és koszorús író, hol Pázmány Péter és Liszti ragyogtanak? kik a sorokon gyülekeznek, miket egykor Kohári és Amade, Orczy és Ráday, s nem régen Széchényi és Festetics György ékesítettek? Nem méltán kívánhatnók-e, hogy ne szegezzék magokat az ellen, a miért az őket megelőzőtt nagyok élni és halni dicsőségnak tartották.

S mit tegyünk? újra írjunk? okokat okokra halmozunk? De mit használnak minden mi okaink azoknak, kik füleiket és szíveiket előttünk már kétszer bezárták? kik a természet és hazafiuság szent szózatát már kétszer visszavetették? Ha a szent korona iránti tisztelet nem tartóztatna, azt javaslanám, hagyjunk fel a küzdéssel, s terjeszszük egyenesen a felség elébe folyamodásunkat. Mert rendes dolog az, ha valaki elválasztó fallá teszi magát trónus és nemzet közt, hogy ez a maga fejedelméhez, szíve kívánsága szerint ne járulhasson.

Ha pedig még egyszer csakugyan írunk; jelentsük ki azon tántoríthatatlan elhatározásunkat, hogy előbbi üzenetünktől semmi esetre el nem állunk; hogy ha helybenhagyást ez úttal sem találunk, mi a fejedelméhez vívő utat magunkban is meg fogjuk keresni. Az elkészerített hazafiúság érzelmei nagy jogokat adnak, csak erős kebelben lángoljanak. Sokszor hallottam én itt erőről, morális erőről szót tetetni; s ezen pillanatban szólítom fel a Tek. Rendekezt ezen erőt kifejezni,

s úgy vélem, nem szólítom fel híjában; mert íme én is, ki egyike vagyok a leggyengébbeknek, nyilván s egyenesen kimondom: előbb fog e kebel megrepedni, mintsem a nemzeti nyelvre nézve tett kívánságtól egy pillantásig is elálljak.

VII.

PARAINESIS KÖLCSEY KÁLMÁNHOZ.

Az, ki életében sokat érzett és gondolkozott; s érzeményit és gondolatait nyom nélkül elröppenni nem hagyta: oly kincset gyűjthetett magának, mely az élet minden szakában, a szerencse minden változásai közt gazdag táplálatot nyújt lelkének. Sok szépet irának a bölcsek, s gyakran a nem épen bölcsek is; gazdag forrást nyitának fel, honnan jó sorsban intést, balban vigasztalást, mindkettőben magasbra emelkedést, szív és észnemesülést meríthetünk: de azok is csak úgy hatnak reánk, ha érzés és gondolkodás által sajátunkká tevők, ha saját magunkban kiforrva lényünkhez kapcsolódtak, mint az esti szélhez a virágillat, melyben megfürdött.

A mindég szerencsében élő ily saját birtokot szerezni reá nem ér. Isten a szenvedőnek engedé a vigasztalást: az egész természetből, az emberi tettekből és tanításokból szívben élő tudományt szívhatni. Hála neki, hogy éltemet sem hagyá szenvedések nélkül folyania! keserűek valának azok; és még is általok tanultam az emberiség becsét érteni, való nagyságot hiú ragyogványtól megválasztani, bal szerencse tekintetét nyúgodtan tűrni, kevés híveimhez kölcsönös hűséggel csatlódni,

s mindenek felett érezni: miképen szenvedés, és kebel-szaggaató áldozat tulajdon örömet hoz lelkeinknek; és sorsunkon felülemelkedni megtanít.

E gondolat egyike azoknak, miket életemben leg-többszer, s legörömostebb írtam le. Lesz szenvedő, úgy hívém, kinek vígasztalást nyújtand ezt általam is olvasni; s lehetetlen volt e parányi írást azon nem kezdenem, midőn számodra írok, szeretett fiam, hogy vídám és bánatos napjaimban gyűjtött parányi kincsem-ből emléket alkossak.

Nem kérd, s nem vár az idő, sebes rohanással halad-ván felettünk; az én napjaim legszebb része leszállott; s ki tudja, melyik pillantatban hull el az élet hervadó virága? ki tudja, melyik pillantatban kell költözköd-nöm oda, hol korán előrement testvérem koporsója mellett a hely készen vár? nem hívom az órát; de jöttét sem rettegem. Jókor támadt, s hamar eltűnt remé-nyek; lángoló, de tárgyat nem lelt indulatok; sivatag jelen, s alaktalan jövendő: íme a tündérkar, mely ifjú-ságomat körüllebegé vala! Nem sokkal adott többet a férjfiakor; és sorsomat mostohának még sem mondha-tom; mert találtam egy-két hű keblet; mert korunk s hazánk néhány jeleseinek szeretetét viendem síromba. Lassanként fognak ők is eltűnni; s nem sokára e nép emberei közül senki nem lesz, ki rólam emlékezzék. Megadja az ég: erősek lépnek majd a pályára, hol mint író és polgár parányi helyet foglalék el; s szebb jövendő feledtet el engem s társaimat. Csak neked kell vég órádig emlékezetemet hű kebelben hordozni; csak te fogod e sorokat meg-megújuló érzelem közt olvasni, s meleg kebelbe szedni intéseimet. És nem szedended hasztalan! A fiú, ki karjaimban forró szerelem ápo-

lási között nevelkedik, szívem megszentelt tárgyai iránt hideg nem marad; s rényért, hazáért és emberiségért olthatatlan lánggal égni megszokik.

Éveid száma is egymásután szaporodik, s nem sokára a tapasztalás tekinteteidet oly tárgyakra intézendí, miket a gyermekkor boldog szakában még nem ismersz. Túl az atyai ház falain más világ nyílik fel, hová midőn lépni fogsz, kedvetlenül kell majd gyakran szemlélned: miképen a legszentebb nevek vagy megtapodtatnak, vagy álorczá gyanánt használtatnak gonosz czélokat eltakarni. E látomány, jól tudom, kínos fájdalmat okoz keblednek, s annál kínosabbat, mennél tisztábban megőrzended szíved érzéseit; de vigyáznod kell, nehogy miatta vagy az emberi nem iránt gyűlölettel viseltsél; vagy kísértetbe jőjj az erkölcsiség azon ideálát, mit a bölcsek rénynek neveznek vala, hiú képzeménynak tartani. Gondold meg: sohasem volt idő oly mostoha, nemzet oly elsűlyedt, hely oly szerencsétlen körülmények közt, midőn és hol szív nem találkozott volna, való rénynek hódoló; sohasem volt, legalább igen ritkán volt ember, ki erkölcsi sűlyedése legalsó lépcsőjén is, a rény szeretetre méltó voltát, ha csak pillantatokra is, ha csak kétségbeesés érzelmeivel is, meg nem ismerte; s mindenek felett soha sem volt, és soha sem leszen ember, ki szíve és lelke tisztaságát, üldözés és veszély közt is, ég áldásának nem tartotta, ki magát balsorsban is boldogabbnak nem hitte a szerencsében tündöklő gonosznál. Nyúgalom és önérzés a jámborság elválhatatlan két sajáta. E kettő által lehetséges baleseteket nem csak eltűrni, de méltósággal szenvedni; s azokban nem csak le nem alacsonyúlui, de lélekben felemelkedni. E kettő teszen a sorssal küzdésre elég erőssé,

erőssé a szerencse kísértetei ellen is, és e szerencse minden ragyogványai és biztatásai mit is tehetnének a férjfiúval, ki a maga emberi érdemét és boldogságát valóbb alpra építeni megtanulá?

Azért jókor kell magadat szoktatnod a rényt ismerni, szeretni, s úgy sajátoddá tenni, hogy természetteddel összeolvadjon, s attól élted semmi helyzetében, semmi változandóságaiban többé el ne válhasson. Az emberben, mint minden állatban, önszeretet nagy mértékben lakik; s ez a természetnek azon kétértelmű ajándéka, mely a szerént mint irányoztatik, vagy segédünk lehet minden jóra, vagy vezérünk minden gonoszra. Legelső a mit e részben tennünk kell: tiszta ismerettel választott, s állandóul megtartandó elv birtokára törekedni. Ennek híjával, ha nem épen gonosz is valaki, de pillanatnyi indulatok, s az igen sokszor rosszúl értett önszeretet mindenkorí sűgalmái határozzák meg; s majd jót, majd gonoszt cselekszik, és életfolyama e kettőnek bizonytalan vegyűlete. Milliomok vannak ilyenek; s az ő szíveikbe gyakran több hajlandóságot öntött a természet jót, mint rosszat tennieik; s hibájok csak az, mert nem alpra építék életöket, mert nem tűztek magok elébe bizonyos czélt, hová minden különböző körülmények közt egyiránt siessenek. Kerüld ez alaptalanságot, mely többnyire erkölcsi sülyedés örvényébe visz; s minden esetre legalább a mindennapi emberké, a legalantabb járó köznép nyomorúlt körére kárhoztat.

Alig van ember, kinek keblében a jó és szép magvai a természettől hintve ne lennének; s ki szerencsés vala mívelt emberek közt születni; ki már gyermekéveiben azon magvakat maga körül teljes virágzásra

fejtve láthatja : mi könnyű annak önkeble mozdulatit, s mások példáikat követve, magának az erkölcsiség leg-tisztább kívánatai felől való ismeretet szerezni? Ha a jelenlét nem volna is, a nemzetek évkönyvei telvék szívragadó példányokkal ; s bár többnyire gonosz, gyakran épen borzasztó alakokkal vétetnek körül : ezek nem szolgálnak egyébre, hanem hogy amazokat még inkább tündököltessék.

Azonban ismerni a jót könnyebb, mint követni ; sőt még az sem nehéz, hogy némelykor jó, vagy épen nemes tettet vigyünk véghez : de egész éltedet meghatározott elv szerint intézve, sohasem tenni mást, mint a mit az erkölcsiség kíván, s még akkor sem, midőn haszon, bátorlét, indulat heve, vagy szenvedelem ereje másfelé ragad : ezt hívják erénynek. És ez sokkal nagyobb, sokkal dicsőségesebb kincs, mintsem birtokába hosszú igyekezet nélkül juthatnánk. Még se hidd azt rendkívül fáradságosnak. Mert valamint hosszú út vezet a tudomány magasb polczára ; de a léleknek naponként újabb ismerettel gazdagulása annak fáradalmait kedvessé teszi : úgy a rény pályáján a haladás önérzése, a szívnek mindig nemesb vonásokkal ékesülése, s az a mondhatatlan édes jutalom, mit minden jó tett önmagával hoz, virágokat hintenek. Sokan nevezék e pályát tövisesnek ; de higgy nekem : az embert életében sokszor éri szerencsétlenség, jót s gonoszt egyformán. A különbség csak az : mert a gonosz úgy nézheti azt, mint büntetést, mely őt leveri ; a jó pedig, mint történetesen keresztül futó szélvészt, melynek az ő lelkén hatalma nincs. Azért élted minden órájában tisztelettel és szeretettel fordítsd a rény felé tekinteteideit ; soha ne múlass el egy alkalmat is, melyben jót

tehetsz; s ha a tett némelykor pillantatnyi hasznnal s kívánságaiddal ellenkeznék: szoktasd akaratodat, hogy rajtok győzedelmeskedjék. Így fogsz a pályán lassanként és észrevétlen akadály nélkül járhatni; így fog a szép és jó szerelme benned örökre hervadatlan virággá kifejlenni; így fogsz oly erőre juthatni, hogy egykor nagyot is mívelj, korodra s a jövődre munkálj, s társaid körében tisztelet és szeretet jelenségei közt említessél meg.

A világ az emberben és emberen kívül oly merész, oly nagy, oly szívemelő vonásokkal van rajzolva! igyekezzél azokat szemlélvén, kebledet magas érzelmekkel megtölteni. Nem szeretem az ábrándozót; de a legjózanabb, legvilágosabb tekintet mellett is lehet felmelegedni: mint nagy ismeretű művész az előtte függő példány látásán felmelegszik; s annál inkább, mennél tisztább valóságban tűn elébe minden vonás, mely azt halhatatlan művé alkotja. Ily felmelegülés, ily emelkedő érzelem nélkül művész nem lehet; s épen így nem lehet senki más, ki a köznépiségen felül lépni akar, ki magát nemes, s ha a sors engedi, nagy tettek cselekvésére készíti. Mert nem elég parányi tettekben gyakorolni a jót; az ember tökéletesülhető teremtmény; s mint olyannak meg is kell magát bizonyítani. Minden, úgymond a költő, a mi felfelé nem hág, lefelé süllyed; és így kell az emelkedni megszűnt embernek is süllyedni, s ki nem tudja, miképen őt a süllyedés egyenesen az állathoz ragadja le?

Imádd az istenséget! ez legelső rendszabás Pythagorás aranyverseiben; s úgy hiszem, méltán. Semmi sincs a mi az emberi szívet annyira felemelhetné, következőleg az élet mindennapi jeleneteiben, s a szenved-

délyek és indulatok örök ostromában hozzáragadt szennytől annyira megtisztíthatná: mint az istenség nagy gondolatával foglalatoskodás. Akármerre veted e temérdek mindenségben tekinteteidet, mindenfelől egy végetlenül bölcs, nagy, és jó, de egyszersmind megfoghatatlan lény jelenségei ságáznak feléd. A legmesszebb s legközelebb, legnagyobb és legparányibb alakban, egyenként és egyetemen, lehetetlen célra sietést és célra jutást, származatban és enyészetben örök fentartási rendszert nem látnod. És ezen egység a milliom különbféleségben; e szakadatlan láncz a legnagyobbtól a legkisebbig; ugyanazon anyagok oly végetlenül változó, oly végetlenül sokféleképen alakuló vegyülete, e temérdek hatás és visszahatás közt fennálló egyetemi nyugalom; e képzeletet meghaladó terjedtség és szám: oly tekintetek, mik az érző s gondolkodó embert ellenállhatatlanul magas körbe vonják fel. S ha mindezek s az ilyenek szemlélete által a hatalom és értelem temérdek összehatásának ideája lelkedben fellobbant; s ha e fellobbanás fénye tisztán állítja elődbe annak tudását, hogy mindent a mi vagy, a mivé lehetsz, mindent a mit gondolsz, érzesz, akarsz, cselekszel és éldellelsz, szóval egész lényedet, fentartásod s tökéletesülésed minden eszközeit egyedül e hatalmi és értelmi összehatásnak köszönheted: akkor fog kebeledben felébredni a csudálat, tisztelet és hála legmélyebb érzeteinek azon kimagyarázhatatlan vegyülete, mit emberi nyelven imádásnak mondanak. Ez az, a mi az előttünk lebegő idea végetlenségétsaját kicsinységünk ellentételében támasztja fel; és még sem alacsonyít le. Mert minden érzemény, mely bennünk szokatlan emelkedésre hág, lelkeinknek felsőbb erőket kölcsönöz; s nem sülyedésben érezzük

magunkat, hanem közeledésben a nevezhetlenhez, ki felé kebleinknek oly fejthetetlen sejdítései vonzanak.

De jóval előbb, mintsem ily valami benned ébredhet vala, mindjárt az élet küszöbén, öntudatod kívül fejledezett egy érzés, az említetthez némely vonásai-ban nem hasonlatlan: szeretet és esdeklés az anyához és után. Midőn még semmit sem ismertél a kebled kívül, melyhez gyengéden szorítva első táplálékot vől, és első álmod aluvád: már akkor homályosan élt benned a mag, miből később a szülők iránti hálás indulat szép plántája kivirágzott. Imádás isten iránt, s hála a szülők jótékony fáradaimaiért: két sajátság emberben, mindegyik képes őt az állatok körén felül magas emelkedésben tartani. Az érzéki természet enged a maga ösztöneinek, s minden előrement mozdulatban, csak a jövő kifejlését eszközli. Az oroszlán feltáplálja kölykét, s ha az már elég erős, gond nélkül eresztí el; s az megy, barlangot és zsákmányt keresni: s nem kérdi: ki az, ki a végetlen pusztát, hol bolyong, alkotó? nem kérdi: hová lőn az anya, ki őt hónapokig ápolá? Az ember nem a jelen pillantat, nem a pillantati szükség rabja; értelmi eszméletekre lévén alkotva, nem vesztí el a múltat szem elől; s ez által mind a jelennek több díszst szerezheth, mind a jövőre kiszámított hatással tud munkálí. Innen van, hogy neme százados tapasztalásait ősi kincs gyanánt meggyűjtögetvén, szívemelő kilátást nyitott magának a mindenségbe, s alkalmassá lőn a titokban alkotó bölcseséget imádhathatí. Innen van, hogy visszaemlékezni tud azokra, kik zsenge éveiben hűven táplálák; s nem hiszi elégnek saját gyermekeiben fizetni meg a természetnek, mit szülőivel érte tété-

tett: de hálaérzelmeikkel fordul azokhoz aggságukban; s koporsóikat könnyek közt kíséri ki. E sajátságokhoz kapcsolja magát minden hála, melyet jóltevőink iránt érezünk, minden tisztelet, melylyel a múlt és jelenkor jeleseihez viseltetünk, minden készség, melylyel szűkölködő embertársainknak segédkezet nyújtunk, szóval az erényeknek egész hosszú sora. Mit kell neked, s mit kell minden embernek e gondolatnál érezni! Mert íme egyedül a rény emel bennünket az állatokon felül; következőleg, ki annak birtokába magát nem tette, az kimutatta magának az emberi méltóságot becstelenítő helyet, hol maradt.

Szeretni az emberiséget: ez, minden nemes szívnek elengedhetetlen feltétele. Az emberiség egésze nem egyéb számtalan háznépekre oszlott nagy nemzetség-nél, melynek mindegyik tagja rokonunk, s szeretetűnkre és szolgálatainkra egyformán számot tart. Azonban jól megértsd! az ember véges állat, hatása csak bizonyos meghatározott körben munkálhat. Azért ne hidd, mintha isten bennünket arra alkotott volna, hogy a föld minden gyermekeinek egyforma testvérök, s a föld minden tartományainak egyforma polgáruk legyünk. A nap temérdek égi testeket bevilágít, de a világegyetem minden részeire még sem hat ki: így az ember, ha nagy erőt nyert örökül, s erejének megfelelő állást vőn a sorstól, ezrek, sőt milliomok előtt jótékony napként világíthat; de az egész emberi nemre jótevő behatást gyakorolni, az a nagyok legnagyobbikának sem adaték. Soha sem tudtam megérteni: kik azok, kik magokat világpolgároknak nevezik? Az emberi tehetség parányi lámpa, mely egyszerre keskeny kört tölthet meg fényével; s ha egy helyről másra hurczoltatik,

setétséget hagy maga után. Bizonyos helyhez kell azért kapcsoltatnunk, hogy azt jótékony világítással állandóul boldogíthassuk. Minden, a mi szerfeletti sok részre osztatik, önkicsinységében enyészik el. Így a szeretet. Hol az ember, ki magát a föld minden országainak szentelni akarván, forró szenvedelmet hordozhatna irántok keblében? Leonidás csak egy Spartáért, Regulus csak egy Rómáért, Zrínyi csak egy Magyarorszáért halhatott meg. Nem kell erre hosszú bizonyítás; tekints szívedbe, s ott leled a természettől vett tudományt, mely szerelmedet egy háznéphez s ennek körén túl egy hazához lánczolja.

Szeresd a hazát! Boldog leszesz, ha a férjfi kor napjaiban e szavakat úgy fogod érthetni, úgy fogod érezhetni, mint kell. Hazaszeretet egyike a kebel tiszteletre legméltóbb szenvedelmeinek; de sok kívántatik, míg annak tiszta birtokába juthatunk. Ezreket fogsz láthatni, kik ajkaikon hordozzák a szent nevet; kik magasztalva említnek mindent, a mi a honi föld határain belől találkozik; kik büszkén tekintenek az idegenre, s hálát mondanak az égnek, mely őket magyaroknak születni engedé: s véled-e, hogy ezeknek szíveik szeretettel buzognak a haza iránt? véled-e, hogy ezen hazaszeretet az, mely a rények koszorújában olthatatlan fénynyel ragyog, s a történet évkönyveiben tisztelő bámulattal említettetik?

Minden erény önáldozattal jár, feláldozásával pillanatnyi kényünknek, megtagadásával önhasznunknak, s nem ritkán hajlandóságunk vagy gyűlölségünk elnémitásával: azonban minden áldozat kicsiny azokhoz képest, miket a hazának kívánni joga van. Mindent, a mit élted folyta alatt arczod izzadásában gyűjtöttél; min-

dent, a mit lángoló szerelemmel fűztél magadhoz, javaidat, kincseidet, házadnépét és saját éltedet naponként és pillantatonként érette fel kell szentelned. Mert tudd meg: e szóban: — haza, foglaltatik az emberi szeretet és óhajlás tárgyainak egész öszvessége. Oltár, atyáid által istennek építve; ház, hol az élet első örömeit izleled; föld, melynek gyümölcse feltáplált; szülőid, hitvesed, gyermekeid, barátid, rokonaid s polgártársaid: egyről egyig csak egészítő részei annak. Hány embert láttam én, ki meggyúlt háza üszkei közé éltét veszélyezve rohant, hogy némely hitvány eszközöket kiragadjon? s nem sokkal inkább természetes-e ily valamit a hazáért, azaz, mindnyájunknak, az egész nemzetnek mindeneért cselekednünk? és még is kevesen vagynak, kik e gondolatot felfogván sajátokká tehetnék! Mert az ember, ha értelme s érzelme körét gondosan nem szélesíti, keskeny s mindég keskenyebb határok közé szorúl; szemei az egész tekintetétől elszoknak; s parányi birtokában, háza falai közt elszigetelve csak önmagát nézi, s a legszorosh, legegységesebb, legszentebb kapcsolatokat nem láthatja. Ezért a hazaszeretet valóságos példái oly igen ritkák; ezért vannak, kik annak való értelmét soha magokévé nem teheték; s azt, a mire saját szívünk oly természetesen vezethetne, rendkívüli tüneménynek tartják, mely szemeiket, mint az égen széjjelpattanó tűzgömb, legelteti, de lelkeikre benyomást nem teszen.

Jókor szokjál e gondolathoz: a társaságban született ember nem önmagáé. Számtalanok a jótétemények, mik a társaséletben naponként reánk háramlanak; lehet-e kívánnunk, hogy e jótéteményekkel ingyen élhessünk, mint zsarnok a más izzadása bérével? Használni aka-

rod a társaságot? úgy mindent kell tenned annak fentartására, mi saját erődtől kitelik. Mi a haza, mint a legszentebb kapcsokkal egybefoglalt emberek társasága? ezerféle édes emlékezet, megszokás, haszon és szeretet összefont érdekei teszik azt a szív előtt kedvessé; e társaság ideája egyesíti magában nem csak azon érzeményeket, melyek kebledet mint háznép tagjának, barátnak és rokonnak betöltik; e társaság ideája egyesíti magában nem csak birtokodat s birtokod s élted bátorságos voltát: de az önérzést is, melyet, mint szabad ország polgára, magadban hordasz; mely veled született, mely gondolataidra, tetteidre s egész lényedre törülhetetlen befolyást gyakorol; melyet tisztán meg nem őrizve ten emberi becsedet alacsonyítod le. Kinek szívében a haza nem él, az száműzöttnek tekintheti magát mindenhol; s lelkében üresség van, mit semmi tárgy, semmi érzet be nem tölt.

Az ember egyedül gondolva nem több a magányos vadállatnál, mely élte fentartásaért zsákmányt keresve bolyong. Emberi ész és erő csak társaságban fejlődik ki; s amint valamely embertársaság szerencsésb, szebb, dicsőbb hazává alkotta magát: polgárai minden szépen és jóban a szerént haladhatnak. Ezért kell minden mivelt embernek a hazát legfőbb gondjává tennie; s ez mindenek felett oly hazákról értetik, hol az egyes polgárnak a közdolgok folyásába tekinteni joga s kötelessége van. Mert jog és kötelesség egymástól soha el nem választhatók.

A mi Magyarországon nemzetnek neveztetik, az öszvesen és egyenként az igazgatásra befolyással bír. Megyegyűléseink a nemzet mindegyik tagjának nyitva állanak, mindegyik szavat emelhet ott, s lelki erejének

mértéke szerint a sokaságra munkálhat. E körülmény neked mint nemzet tagjának, éltedet előre meghatározza.

A Stoa bölcsei és Epikúr iskolája két, egymással ellenkező véleményt állítanak fel: amazok minden polgárnak a közdolgokkal foglalatoskodást kötelességévé tévén; ez elvonulást, s magányos kénynek élést tanítván. Csak azt csudálom, hogy mindkét vélemény ugyanazon szabadtársaság körében vett származást. Mert ha a Stoa tudománya szabad polgárokhoz oly igen méltó vala; Epikúré senkihez nem illett volna úgy, mint despotai üldözést megúnt emberhez, ki messze rejtekben keres a vaspálcza elől menedéket. Ezt fontolóra vévén, által fogod látni, miképen azon jogokkal, miket sorsodtól nyerél, nemcsak élhetsz szabadon, de élni köteleztetel; és íme ez a fő szempont, mi után élted tervét, gyenge ifjúságodtól kezdve, intézned szükséges.

Természet és kedvező körülmények soknak sokat nyújtanak; hanem e szerencsére támaszkodni, hiú gondolat. A szerencse külső s belső adományit saját igyekezettel nemesíteni, s a mit szerencse önkényt nem adott, fáradatlan szorgalommal magunkévá tenni: oly szükség, mi alól nagyra és nemesre törekedő ember magát fel nem oldozhatja. Voltak idők, midőn a lelkeken bizonyos restelkedés ült; midőn gondolkozó fejek csak egyenként mutatkoztak; s kenyérkereső, parányi tudomány vala mind az, a mivel a közdolgok férjfiái a mindennapi világot százados formák szerint igazgatták. Most a földkerekség legnagyobb részét erős rendület járá keresztül; korunk új szükségeket s formákat vőn magára; minden pálya, minden láthatár szélesedni

kezd; egész néptömegek kezdenek gondolkozni; s egy hatalmas egyetemi ország talpkövei tétettek le: *az ismeretek országáé.*

Törekedjél ismeretekre! de ismeretekre, melyek ítélet s ízlés által vezéreltetnek. E vezérlet híjával sok ismeret birtokába juthatsz ugyan, hanem ismereteid hasonlók lesznek a szertelen sűrű vetéshez, mely gazdag növésű szálakat hoz mag nélkül. Ítélet által rendbeszedett s keresztülgondolt ismeret ver mély gyökeret, s őriz meg a felülegességtől; ízlés pedig adja azon kellemes színt, mi nélkül a tudomány setét és zordon: mint a czellába zárkozott remetének erkölcse.

Korunk sok ismeretet kíván, s ez jó oldalai közé tartozik; de sok ismeret után kapkodás könnyen oda viszen, hogy czímmel és színnel elégedjünk meg; s e hibára hajlás a kor rossz oldalai közt talán legrosszabb. Ki csak társasági multságokban óhajt ragyogni, vagy épen tudatlanok által akarja magát bámúltatni, az könnyű módon elérheti célját, de értelmesektől megvetetik. Hogy a dologhoz értők előtt méltólag felléphess, hogy ismereteid mind magadra, mind másokra jóltevéleg hassanak: hosszú, fáradalmas munkára kell elszánva lenned. Mert alapos s egyszersmind sokoldalú tudományt szerezni, felette nehéz. Sok olvasás, még több gondolkozás, sok egybehasonlítás, még több gyakorlás, s fogyhatatlan béketűrés és állandóság az, a mi itt megkívántatik.

Ne gondold, mintha a tanulás csak bizonyos időkhez, az ifjúság éveihöz köttetnék. Ifjú korunk oly szűk, s oly sokféle tanulmányokkal elfoglalt, hogy gyors elfolyása alatt erős alapon épült tudományra jutni csaknem lehetetlen. Boldog ifjú az, ki annyira mehetett,

hogy keblében a tudomány iránti szeretet állandólag felgerjedett; s azon úttal, melyekkel az ismeretek kútfejeihez eljuthat, megbarátkozhatott! neki csak keble sugallatit kell követnie, s szakadatlanul előre haladva, bizonyosan oda ér, hol tudományi szomszár gazdag táplálattal fog kielégíttetni. Azonban e kielégítés csak mindennapi haladás jutalma; ki szüntelen előbbre nem törekszik, az hátra marad, mond a példabeszéd.

Tudományt a munkás étellel egybekötni: ez a feladás, mire a köztársaság férjfiának törekedni kell. Tiszteletet érdemel a tudós is, ki négy fal közt halványúlva a múltvilág emlékeivel kizárólag társalkodik: de a jelenkorra hatni kívánó polgárnak más pályán kell indulnia. Magányos ismereteket szerezni, hogy azok a sokaságra általplántálva közkinccséváljanak; világos ideákból fátylát gyújtani, melynél az együttélők előítéleteik setéségéből kiléphessenek, régi és új, idegen és saját tapasztalást egyesíteni, hogy a néptömeg előtt vezérelv gyanánt ragyogjanak; szóval minden ismeretet a kor szükségére s kívánataira, a jelenlét nemesítésére, s a jövő előkészítésére fordítani s a lehetőségig életbe hozni: ezt kívánom én mindazoktól, kik a közdolgokban forgandók. Ily szempontokból nevelé Sokrates a maga ifjait; ily szempontokból indúltak ki Perikles és Demosthenes, Cato és Cicero. Ezeket s az ilyeneket hasonlítsd az iskola tudósaival, s ha majd rajtok és körülök a gazdagon viruló életet (mitől az iskola emberei oly távol vagynak) tisztán látandod: örülj; mert tisztán látni a bölcseségnek kezdete.

Hellen és római férjfiakat nevezék, figyelmeztetni kívánván a különbségre, mely életök s életünk módja közt, az itt felvett pontból is tekintve, találkozik. Ki

ifjúságában avúlt formák szerént alkotott intézetekbe nem záratott; ki gyermekéveitől fogva a való élet könyvét kinyitva szemlélte maga előtt; ki férjfikora legtöbb idejét közhelyeken, polgártársai tömegében, hazai dolgokkal elfoglalva töltötte: annak minden gondolatai, ismeretei, tettei természetesen a legvirulóbb élet színét hordozhaták. Az jókor megszokta magát nem saját falai közt, háznépi keskeny körben elszigetelve, hanem a közös hazában, a nyilvános élet zajában az egésze munkálva gondolni. Annak könnyűvé lőn minden gondolatit, szerelmét, és tudományát a haza és nemzeti élet ideájával egyesíteni, s ifjúságát s egész életét a szerént intézni.

De nem így, legalább nem ilyformán kellene-e nevedni s élni azoknak is, kik a mi megyei összejövete-linkben, s országgyűléseinken jogaikkal méltólag élni, s kötelességeiknek férjfiasan megfelelni kívánnak? azért elejétől fogva gondold ki magad a négy fal közül, hol bölcsődet ringatták; gondold ki a házi körből, hol kívánataidat tekinteteidből lesegették. A mi háznépünk e nemzet, s ősi házunk ez egész ország; ennek határain kiterjedve virúl az élet, melynek zajában munkálva és hatva forognunk kell.

Eljön az idő, s társaid körében neked is fel kell állanod, s a köztanácskozásokban élő szóval részt vened; s érzeni fogod, miképen az ékesszólás, s mindaz, a mi erre megkívántatik, oly szükség, mi nélkül közdolgokban résztvevő polgár közvetetlen nem hat. Ez okon már az ifjúság küszöbén ismerkedjél hazánk dolgaival, állásával, törvényeivel s történeteivel; s ismerkedjél mind azon tudományokkal, miket az emberi elme régibb és újabb korban a nemzetek kormányzására, s boldo-

gabbá tételére feltalált. De ismerkedjél a régi és újabb kor nevezetes szónokaival, s mindennekfelett ama kettővel, kiknek egyikét Athene, másikat Róma nevezé magáénak, Demosthenessel és Ciceróval. Törekedjél ezeknek lelkeikbe pillantani; törekedjél kitalálni a módokat, miknél fogva ők bámulatos nagyságra emelkedtek; törekedjél kilesni a forrást, honnan azt a lélekrázó erőt, azt a teljességet, azt a művészi színt és virágzást, miket minden soraik bizonyítanak, merítették; s ha törekedésed szerencsés leend, bőv jutalmat hoz fáradságodért.

A szónokság szabad nép körében támadt, s szabad nép életéhez tartozik. Ének hangja szelidíté meg a vad csoportokat; a mívelt nemzet tömegét szónoklat vezérli, s ennélfogva nem hiú gond az, melyet ékesszólás elérésére szentelünk. Szó szavat húz maga után; élő tanácskozásban fejlik ki, s tartatik fenn a szabadság szelleme; s jaj a nemzetnek, mely írott parancsokat némán olvas, s vakon engedelmeskedik! Add hozzá, hogy a szónokság sok és mély tudományt, sok és lélekemelő gyakorlást, sok és szívrázó erőt kíván, s mondhatod-e haszontalannak a fáradságot, mely annak megnyerésére éveken keresztül fordíttatik?

Teljes birtokában lenni a nyelvnek, melyet a nép beszél: ez az első s elengedhetetlen feltétel. De erre még nem elég azon nyelvismeret, mely dajkánk karjai közt reánk ragadt, s azt hinni, hogy gyermekkori nyelvünkkel az élet és tudomány legmagosb s legtitkosb tárgyait is tisztán s erőben előadhatjuk, nevetséges elbizottság. Igyekezned kell nemcsak arra, hogy beszéded hibátlanúl zengjen ajkaidról; hanem arra is, hogy kedves hajlékonysággal, gazdag változékonysággal, tisztán kinyomva, s szívre és lélekre erőben munkálva,

okaidnak s érzelmeidnek akaratodtól függő tolmácsa lehessen.

Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! mert haza, nemzet és nyelv, három egymástól válhatatlan dolog; s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog. Tiszteld s tanuld más mívelt népek nyelvét is, s főkép ama kettőt, melyen Plutarch a nemzetek két legnagyobbikának hőseit rajzoló, s Tacitus a római zsarnok tetteit a történet évkönyveibe való színekkel nyomá be; de soha ne feledd, miképen idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig lehetőségig művelni kötelesség.

A bölcsesség legnagyobb mestere az élet; azonban gyakran felkeresd a rég elhunytakat is, kik tanulások, vizsgálatok és tapasztalatok által gyűjtött kincseiket a maradék számára könyveikbe letették. De jusson eszedbe: a könyvek száma végetlen, a te éveid pedig végesek; s óráidat s napjaidat oly sok egyéb foglaltosság kívánja magának. Mint az üres beszédű társalkodót: úgy kerülj a tartalmatlan könyvet. Sőt ne könnyen végy kezédbe oly művet, mely a zseni lángjegyét homlokán nem hordja; a nagy író művét pedig mély figyelemmel tanuld keresztül. Így az olvasásnak szentelt órák nem lesznek elvesztve, mint azoknál, kik választás és cél nélkül ezer meg ezer köteteket forgatnak keresztül, vagy hogy emlékezetüket terheljék, vagy jegyzőkönyveiket becs nélküli apróságokkal megtömjék, vagy unalmas pillantataikat megöldökljék. Az élet csak úgy éri célját, ha tetteknek szenteltetik. Czélt és véget nem tudó olvasás rest életnek vagy következménye, vagy szerzője; nyavalya az, mely a való élet gyökereit elrágja; s melyből kigyógyúlni épen

úgy nehéz, mint a játékszenvedelemből; s mely a lelket épen úgy elzsibbasztja, s minden munkára és hatásra alkalmatlanná teszi.

Könyvet írni: ez is egyike korunk betegségeinek. Ki kenyérért írogat, az méltóbb szánásra, mint a ki napszámért kapál. Kit hajlandóság vonz írásra, jusson eszébe: miképen hajlandóság és tehetség két különböző dolog; s ki a hajlandóságot tehetségnek veszi: az mindég csalatkozik. Több kívántatik az írótól, mint a beszélőtől. Ennek szavai elhangzanak, az író pedig maradandó bötűkbe önti gondolatait, s messze vidéken s jövőendőben is ohajt olvastatni. Azért ha valaha könyv-írásra kedved leend, vizsgáld meg jól magadat: gyűjtöttél-e elég erőt, tapasztalást és tudományt? Mert oly ember is, ki a maga életkörét híven betöltvén, jámborsága és szorgalma által tiszteletet érdemel, nevetséges leend, mihelyt azon pályára lép, mire természet ötet nem szánta. Kinek a közönségesen, a mindennapin felülemelkedni erő nem jutott: az kitetsző helyre ne álljon. S ez intés itt az írónak adva, minden más helyzetbeli embernek szól.

Nem boldogtalan volt az, mond a költő, kinek születéséről s haláláról a világ semmit sem tudott. E tanítás a pórnépre nézve helyes lehet; de ki fennérzést nyere sorsától, ki magasbra törekedő társaságban a szép és jó példáit jókor szemlélhette: annak kötelessége úgy élni, hogy a pórnépen felülemelkedve, a mindennapiság keskeny köréből kiléphessen; s nevének maradandó emlékezetet szerezzen. Hazát és emberiséget csak jelesek boldogíthatnak; s e célra-munkálás kötelessége alól nem vétetik ki más, mint a természet-től tehetség nélkül hagyott szerencsétlen.

Sok út visz magasra; s ez utak közt nem egy van, mely mindenkinek hatalmában áll. Ha bámulatos művet írni, fontos ütközetet nyerni, phidiási szobrot alkotni, országos alkotmányt alapítani stb. nem mindentől telik: de elveit s érzéseit minden megtisztíthatja, magát erény követésre minden szoktathatja, hasznos ismereteket minden gyűjthet, s napjait czélirányos tettekben minden eltöltheti. Ne hidd, mintha a terhektől s kötelességektől, mik reád, mint szabad nemzet polgárára, természetesen háramlanak, tehetséged kicsiny voltának színe alatt magad felmenthetnéd. Lángerrő kevésnek adatik; azonban minden egészséges lélek hosszú szorgalom által más tudományát, tapasztalását, példáját magáévá teheti; helyesen ítélni, s pontosan egybe-hasonlítani megtanulhat; s vizsgálat s gyakorlathál fogva a teremtmő lelket ha el nem érheti, hozzája legalább közelíthet. Többször mondtam: az élet főczélja — tett; s tenni magában vagy másokkal együtt senkinek nem lehetetlen. Tehát tégy! s tégy minden jót, a mi tőled telik, s mindenütt, hol alkalom nyílik; s hogy minél nagyobb sikerrel tehess, lelkedet eszközökkel gazdagítani szüntelen igyekezzél.

Hol élő példából s tulajdon tapasztalásból tanulhatsz, ott tudományod legjobb alapon áll. Tettlegi tudományt találsz a világ történeteiben is; s kincs gyanánt kell tartanod azon következményeket is, miket a nagy emberek saját tapasztalásaik után feljegyeztek. De a mit a magányos tudós előre feltett elvekből kikövetkeztetett, s összeilletett rendszerben előadott, kétkedve tekintsd meg. Mert észleges vizsgálatokat raggató színbe öltöztetni könnyű: életre alkalmaztatni pedig nehéz, s nem ritkán veszedelmes. Minos és

Lykurgus, Solon és Pythagoras tettelegesen bölcseséggel alkották össze a köztársaságokat; s midőn Aristoteles az igazgatás tudományát rendszerbe foglalá, nem tett egyebet, mint a mit a maga Organumának írásakor cselekedék vala. Valamint itt az emberi ész szokott járását kitapogatván, azon rendet, miszerint az elejétől és egyetemleg gondolkozni meg nem szűnt, tapasztalás után leírá: úgy amott a régi és új országalkotványok módját és állapotát vizsgálá meg, s a fennálló valóságon építé tudományát.

Minden ismeret kútfeje a tapasztalás. Nem elég tudni: Athenében s Rómában, Angliában vagy Amerikában mi és miképen volt vagy van? ugyanazon idea különböző fejekben, különböző helyben, korban és környületben különböző foganattal munkálhat. Tapasztaláson épült vizsgálat fog megtanítani: hol a hiány? hol a tenni való? s mi a különféle eszközök közt választásra érdemes? Fordíts a népek kifejtése történeteikre mély figyelmet. Egész nép, mint egyes ember születhetett s nevedkedhetett oly meghatározó körülmények közt, melyek neki bizonyos véralkatot, karaktert, hajlandóságokat, szeszélyt és szenvedelmet természetébe öntöttek. Ez adatok szerint kell őt a kifejlés lépésein nyomról-nyomra kísérni; s ha e nyomról-nyomra kísérést elhibáztad, s az állást, melyre előre ment adatainál fogva jutnia kellett, tisztán ki nem láthattad: botlásokat teszesz, miket a világ minden theoriái jóvá nem változtatnak. Úgy jársz, mint az orvos, ki minden növénynevet tudott, de növényt egyet sem ismert; ki a nyavalyák egész lajstromát újjain elszámlálta, de betegének baját ki nem találhatá.

Egyetemi formák sem egyes emberre, sem egész

nemzetre állandóul nem alkalmaztathatnak. Az ember s az emberiség korához s helyzetéhez képest időről-időre más-más testi és szellemi alakot vált. Ezen alakváltozások észrevétlen jönnek; s csak akkor rohannak zajogva, ha véletlen akadály vettetik ellenükbe. Azonban ne hidd, hogy elhárító eszközöket találni nem lehetne. Ki tiszta pillanattal önkeblébe tekinteni megszokott; ki előtt lelkének minden mozdulati leplettlen állanak: annak csak akarat kell, hogy magát saját hatalmában mindég megtartsa, s lélekalakot önmaga formáljon magának. Ily férfi felülemelheti magát a százzadon, s annak alakváltozásaira hatalmas befolyással munkálhat.

Két erő tart felül a sokaságon: ítélet és akarat ereje. E kettő nélkül ismereteid csak eltanult ismeretek, tetteid csak alárendelt tettek lehetnek; azonban mind kettőnek válhatlanul kell egybefűzetni. Mert ítélet erős akarat nélkül lelket a szenvedő állapotból, miben körülmény s társaság fogva tartják, ki nem emelheti; erős akarat pedig ítélet nélkül átalkodottá s vakmerővé csinál, s hibásan választott célok után törekszik.

Tapasztalás, tanulás, figyelem és gondolkodás: négy eszköz, minek szorgalmas használata által az ítélet napról-napra erősödik. Ezt is, mint a lélek és test minden más tehetségeit szakadatlan gyakorlás fejleszti és neveli; s e gyakorlás az út, akaratod erejét is óránként öregbíteni. Puhálkodás, indulat és szenvedelem sugallatit meggyőzni nem lehetetlen; jót, szépet, nagyot és nemest tenni természetes ohajtás; s ama meggyőzést mennél gyakrabban viszed véghez, s emez ohajtást mennél sűrűbben változtatod gyors tette: annál nagyobb leend akaratod hatalma. Indulat és szenvedély által

vezetett ember akarata is lehet erős, lehet rohanó hatalmú; de nem tiszta s nem szabad. Annak, ki egykorúra jótékony befolyással kíván hatni, rénynyel és nyugalommal tölt keblet kell bírnia. Indulat és szenvedély vadsága csak forrásban nyugtalankodó sokaságra munkál; s annak vétkeibe vegyűlvén, vészt és pusztulást hoz s mivel az emberiség saját fentartását szem elől egészen soha el nem téveszti: ily vész és pusztulást jelenetei sokáig nem tarthatnak. Az erény nyugalomával párosult akarata az, mely szelid hatalommal munkálva, állítja elő a jót, s hárítja el a gonoszt.

Egyedül a legnagyobb erő sem tehet mindent, mondhatnám, nem tehet sokat: egyesített erőknek pedig a lehetetlennek látszó is gyakran lehetséges. Mit ér egy csepp víz? de milliomonként egyesült cseppek megdöbbentő erőt fejtenek ki. Ez egyszerű, mindennapi példa tudtadra adhatja: mily becses az egyesület!

Légy kész egyesülni. A nép, melynek tagjai saját házaikban elszigetelve csak önmagokról gondolkoznak, s parányi czélaikat csak egyenként űzik, még félig vad-nép. Neki óriásnak tetszik minden, a mi az egyes ember erejének s eszközeinek mértékét felúlmúlja; ő nem tudja, miképen az erő s eszközök, mikkel feszített munka közt sem ér véget, milliomok erejével s eszközeivel, sokkal kisebb részben egybekapcsolva, csudákat teremthet. És az egyesülés ily haszna mily természetesnek, mily könnyen kitalálhatónak látszik!

Jegyezd meg: azt, a mi legegyszerűbben, s legtermészetesebben vezet célra, kitalálni kevés ember dolga. Az emberek legnagyobb része saját fejével nem gondolkozik; s régi állásából annál kevésbé mozdul ki saját akaratánál fogva. A sokaságot szokás és előítéle-

tek tartják fogva ; s azoktól megszabadulni a lélek rest-sége nehezen engedi.

Tisztábban látni, mint a pór nép, nem ritka dolog ; de annak bal szokásaival s előítéleteivel megküzdeni, egyes embernek mindig veszedelmes. Elszórt magvakból apródonként csirázik és nő fel a kor, mely változásokat hoz magával. Annak feltűntekor mintegy tudat-s akarat elleni forrás, mozgás, s haladás látszik mindenfelé ; s boldog a reformátor, ki e feltűnés első jelenségeit biztos pillantattal észrevette ! ő nem fog egyedül maradni felléptekor, s győzedelemmel teszi magáévá a pályaágot, melyért a korelőtti küzdők hijában, s többnyire nyugalom és életveszély közt fáradtanak. Az ő osztályrésze dicsőség ; midőn az előtte elsülyedt küzdők sirján egykorúiknak átka fekszik, melyet a később jött maradék szánakozása többé jóvá nem teszen.

Önszeretet az emberi nem legeggyetemibb vezetője ; de ne hidd, mintha ez önszeretet mindég az önhasznót tenné czéljának. Sok anya mondhatatlan szeretettel viseltetik gyermekéhez ; s mégis e szeretet által vezérelve mindent tesz, a mi gyermekének sirathatatlan romlást hoz. Így a sokaság önmagával ! A való hasznót ismerni, épen olyan ritka tulajdonság, mint minden más valót ; s ha Demokritnak igaza volt, midőn a valót, philosophi vizsgálatok tekintetéből, kút fenekén lenni mondotta : épen úgy igazunk lenne, ha mondását az emberek legmindennapibb tetteikre s gondolkozásaikra alkalmaztatnók. Az emberek többsége hogy önszeretetének eleget tegyen, a mindenkori divattól, azaz idegen fejekben támadt s szokásba jött gondolat és cselekedet-formáktól kér tanácsot. Ezek itt fájdalommal nem gondolva, orrczimpáikat fúrják keresztül, vagy tö-

szúrásokkal egész termeteiket tarka képekkel borítják be; amazok ott kárt fel sem véve, papirosért adják kincseiket, s levegői intézetekre egymást törve vesznek részvényeket; némelyek a valódi értéket üres czímért cserélik el, mások a leghasznosb dolgokat elvetik magoktól a pusztá név miatt, melyet történetesen hordoznak, s több efélék. S miért mindezeket? felelet: mert másoktól úgy látják.

Embert, egyenként s csoportosan, a maga hasznáról felvilágosítani, a legnehezebb feladások közé tartozik.

Gondolni, mindent lehet bátorságosan; gondolatot szóvá és tetté változtatni, kétes következményű dolog. Mit, és mikor, és miként kell szólni s tenni? ez a bölcsesség nagy titka, miről szabályokat adni nem lehet. Régi a tanács; minden tudja azt, s kevés követi: eszed járjon előbb nyelvednél s tetterednél.

Van idő, mikor hallgatni s látszó veszteglésben ülni, bölcsesség. Bölcsesség és okosság közt különbséget tégy. Mert az okos hallgat és vesztegel, hogy önbátorságát megőrizze; a bölcs pedig, hogy polgártársai nyugalmaért idő előtt s fogamat nélkül ne zavarja fel. Amaz néz önmagára, ennek pillantatai az emberiség előhaladását kísérik.

Ok nélkül hágni vészes pályára vakmerőség és hiúság; de midőn közügy kívánja, akkor mindenre készen lenni polgári kötelesség. S e kötelesség parancsolja a valót és igazat nem csak megismerni, nem csak szeretni és tisztelni, de bátor szívvel kimondani és pártfogolni is. Az elpalástolt való, s a pártfogás nélkül veszélybe sülyedt igaz, gyalázatára válik a nemzetnek, melynek körében az eset megtörtént.

Ezen, s minden más ezzel határos kötelesség telje-

sítése bátor szívet teszen fel; de bátor szívet szerénységgel s bölcs előnézéssel párosítva. Szerénytelen bátorság szemtelenséggé lesz; s bátorság előnézés nélkül oktalan vakmerőséget szül.

Bátor szívet, mint minden más rényt, magad szerezhetsz magadnak. Ki tanult ismerni, s ismeret által szeretni szépet, jót, nemest, és valót; az kétségkívül minden ezekkel ellenkezőt útálni fog: s e szeretet és útálat győzhetlen erővel munkál szívére. A különben félénk, erőtlen anya lángba s vízbe rohan gyermekeért, kit szeret; a félénk, erőtlen hölgy tört taszít saját szívébe, hogy menekedjék üldözőjétől, kit útál; s ha e két hatalmas indulat gyenge kebelbe is önthet bátorságot: mi leszén még, ha az erős azokat sajátáivá teszi? A gyengének bátorsága pillanatnyi támadat, mely kétségbe s veszélybe sújt; az erősé pedig elveken alapuló léleksajátsággá leszén, mely nyugalmas alakokat vehet magára, s mégis lángérvél törekszik szabadítás s szabadulás felé egyformán.

Bátorság kell nem csak a pillantatnyi szükségben; hanem a szükség bármily hosszú tartósságában is: azért bátorság, türelem és állandóság nélkül kevés becszel bír. E kettő nélkül nagy és következménnyel teljes tettek nem történhetnek; e kettő nélkül a bátorság tulajdonképen nem is bátorság. Hijában tapodtál meg kezdetben minden félelmet, ha előbukkanó akadályok ellen is mindvégig küzdeni képes nem vagy. Mert, bár mint leplezzed, csak bátortalanság az, a mi az akadályok által készségedet meggyőzetni engedi. Szünetet nem ismerő bátorság neveztetik állhatatosságnak; nagy karakter e nélkül nem lehet, s ez által kisebb lelkek is bámulatos következtésekre juthatnak.

Állhatatosság és makacsság úgy állanak egymás ellen, mint bátorság és vakmerőség. Valamint egyiket tisztelned: úgy a másikat megvetned illik. Állhatatosság és mély tekintet jelen és jövőre; makacsság és értelmetlenség: együtt járó dolgok. E két utolsó gyakran hamis szégyennel van egybekötve: mondásunkat vagy tettünket félbenhagyás által hibásnak ismerni nem akarjuk. De ha öntudatunk, s maga a dolog kiált: mit használ ellenkezőt kiáltoznunk? az állhatatost még súlyedésében is önértés boldogítja: a makacs szívét pedig késő, sikertelen megbánás vérezi.

Küzdés az élet! Ez igazságot még azok is érzik, kik a mindennapiság nagy országútán a sokaság közt egy napról másra megrögzött formák határvonalain belül bolyonganak, a nélkül, hogy szemeiket felemelnék, s tekinteteiket új és szokatlan pálya fölé röppen-tenék. Mi nem fog még történni azzal, ki a sokaságot elhagyván, kevesektől járt útra tér, vagy egészen új pályát nyitni készül! minden ily törekedés ezer meg ezer ellenséget támaszt. Ez gyűlöl, mert régi szokásait megvetve s háborítva látja; amaz mert törekvésed véleményt állít elő, az övével ellenkezőt; némelyek ok nélkül nyugtalankodónak tartanak; mások irigylik, hogy kitetszővé teszed magadat, holott kitetszeni csak ők vágyának. Mind ezek, s több ilyenek ezer módon igyekeznek célrajutásod megsemmisíteni; s ha megsemmisíthették, jaj neked! a sokaság nem lát egyebet bukásodnál; s dolgaidd rossz kimeneteléből kész gyáva-ságodat, oktalanságodat, gonoszságodat s száz meg száz ilyeneket következtetni. A pór nép ítélete a szerencse után jár. Bukásodban megvet és átkoz; lehető kiemelkedésed bámulat és öröm zajával ünnepli. E jegyzet

mindennapi példákbl van merítve ; de nem kell általa elrettenned.

Ellenség s ellenkezés nélkül az egész természetben semmi nincs. Elveted a gabonát, s mennyi veszély nem vár arra a kikelés pillanatától fogva aratás idejéig ; s fognád-e azért az évenkénti vetést elmellőzni ? és jól adá isten, hogy sokszor s legtöbbszer a nemes küzdő elébe vetett akadályok épen néki szolgálnak : mint Heraklesről mondja a mythus, kit a zsarnok veszteni akarván, halálos merényekre küldött ki, veszély helyett örök dicsőséget hozókra. Meggyőzött akadály mindég a tett becsét neveli ; s a pór nép zajgó kiabálása, légyen az ellened vagy melletted, minden esetben megvetésre méltó.

E közt s a való hír és dicsőség közt óriási a különbség ; s ki azt nem érzi, és méltánylani nem tudja, az nem is érdemel más bért útczai sokaság megtapcsolásán kívül. Harsogva zúg az ; a tapsok hőse vállakon hordoztatik ! de kevés idő múlva méltán vagy méltatlanul elhagyatva marad ; boldog, ha sárral nem mocsokoltatik be ! A bölcs szánni fogja őt szenvedéseiben, de panaszára csak így szólhat : *tenmagad választád jutalmadat, s azt íme elvevéd !*

Mindég és mindenütt vagynak, bár kevesen, kik a jót és szépet szeretni s az arra törekvő tetteit méltánylani tudják. E kevesekhez csatold magadat, s mennél szorosabban. Egyesült erejük célrajutásod könnyíteni, részvételök bukásodat vigasztalni fogja. A sokaságért híven munkálj, de ítéletével ne törődjél. Ha küzdéseidet szerencse koronázandja, úgy is melletted leszen az. Fáradalmaid jutalmát önérzéseden kívül a kevesek jóváhagyásában keresd ; csak ezek körében alapúl meg

a maradandó hír, s a nem csak maradandó, de megérdemlett hír.

A minek okai előre elhintettek, s csirájokban meg nem fojtattak, annak kerülhetetlenül meg kell történni; s megtörténését akadályok hátráltatják ugyan; de egyzersmind lépcsőnkénti haladását rohanássá változtatják; mint lassú patak folyását az elébe vetett kődarab. Az emberiség története, valamint az egész természet, szakadatlan lánczon függenek egymásba; s bölcs az, ki a lánczot ismerni és követni tanulta. A pályaküzdő bukása gyakran, s talán mindég a láncz naponként egymásra növekedő szemeihez tartozik; s talán épen azon szem, mely a következő küzdő szerencsés célrajutását multhatatlanul vonja maga után. Ennek meggondolása bátorítson a pályán kedvetlen körülmények közt is.

Az emberi élet csak elröpülő pillantat, minek elenyészése előbb-utóbb kikerülhetetlen. Mi szebb? halni-e az ostromlott vár falai alatt, a sokaság közt bujkáltodban történetesen melletted elpattanó bombától lezúzva? vagy halni az ellenség bástyái felett, minekutána merész szökelléssel hazád zászlóját azokon kitűzted? A derék egyedüli célja: jeles tett; ki féltében nem lépett vele egy ösvényre, azt épen úgy eléri a sors. Egyetemileg uralkodik az mindnyájunkon; de rajtunk áll nevünket vaspálczája alól kivívni.

Sidney Algernon a vérpadon múlt ki; Washington az övéinek karjai közt végzé életét. Egyik mint a másik a maga népe történeteiben halhatatlan. Melyik vala a kettő közt a szerencsésb? mondod: az utolsó. De miért? bizonyosan nem azért, mert néhány évvel többet élt; s talán nem is azért, mert halálos ítéletet nem a bíró,

hanem az öregség mondott reája. Czélra jutott! úgy van; de kezdetben tudhatta-e, hogy czélra jutni fog? Nem, s épen úgy nem mint ama másik. Dicsőségének elég lett volna, ha elsülyedése a későbbi embernyom boldogságát húzta volna maga után. A keresztyénség apostolai vérökkel alapíták meg a még akkor csak leendő roppant alkotványt. Mi lenne az emberiségből, ha csak az küzdene, ki a végrehajtás bizonyosságát előre láthatná.

Nem csak a végrehajtás bizonytalan, de a hála is; bár azt küzdés, áldozat és jótétemény által százszorosán megérdemléd. Erkölcsi világban a hála legritkább tünemények közé tartozik, szintúgy egyes személyekben, mint a nép sokaságában. Ki hálát remélve teszen jót, ismeretlenségét bizonyítja meg a világgal. Minden jó, a mit más az emberiséggel teszen, reád is, mint emberre háramlik; azért tégy jót te is, hogy tetteid az egésze, s egész által az egyesekre jótékonyan háramoljanak. Oly igazságos viszonyozás ez, mely épen igazságos volta miatt kötelességgé vál.

Hálaért tenni jót, uzsorástól is kitelik. Mert ki tetteért valamit kíván, nem csuda, ha annak mértékét is meghatározza; s tettére tetszés szerént tesz kamatot. Az ily tevő legtöbbször csak hálátlant csinál, s később bűnösnek hiszi maga iránt az emberiséget, s annak gyűlölésére szívét teljes joggal véli felhatalmazottnak. Nyomorúlt! ő nem gondolja meg, miképen önmaga naponként, és pillantatonként az általa gyűlölt embertársaság jótételeivel s jótéteiből él, melyek nagyobbak, fontosbak, és gyakoribbak mind azoknál, miket ő élte napjaiban másokra árasztani képes vala.

Nincs nagyobb bolondság, mint magát a teremtés

középpontjának gondolni; s mindent, a mi nem egyedül érette tétetett, megvetni. S ilyen az, ki csak személyes hálát vár, s az egészre áradó jót figyelembe nem veszi.

Szerencse után jár a sokaság; s ezért a szerencse kedvencei megútálják azt, s benne az egész emberiséget. Ez is egyik bő forrása az embergyűlöletnek. Hidd el, a szerencse ragyogásai közt nehéz az emberiség való becsét érezni. Sok embert ezer meg ezer körülmény összeütközése szinte észrevehetetlenül magasra tol; s ők azt hiszik, mintha felsőbb erők állanának szolgálatukra; s mintha a ragyogást bámuló, vágy kegyelmet váró sokaság minden nagyra és nemesre alkalmatlan lenne. Nem tudják, hogy a körültek tolongó emberek lealacsonyulása egyedül az ő művek. Egy intésre készek lennének nagyot és nemest mívelni, életüket szépért és jóért feláldozni, kik most porban másznak; mert tőlök úgy kívántatik.

Az emberek legnagyobb része saját charaktert nem bír; de annál inkább bír hajlékonyságot, bizonyos körülmények közt mástól és más által minden jót elfogadni. A szerencse fiainak tartozása nem az, hogy egykorúikat bizonyos gyengeségek miatt gyűlöljék; hanem őket fogékonyságaiknál fogva magasb erkölcsi állásra segítsék.

Mit mondasz azokról, kik azért gyűlölnek az emberi nemzetet, mert ők szerencsétlenek? Ki nem lehet szerencsétlen? vagy ki az, ki életében egyszer-akkor magát szerencsétlennek nem érzé? Magad vagy oka szerencsétlenségednek? Tűrd, a mit okozál. Sors hozta magával bajaidat? Mit tehet az emberiség róla, hogy így történt? Gonosz emberek miatt szenvedsz? De miért

kell néhány gonosz miatt az egésznek gyűlöltetnie? Gondold meg: az alatt, míg téged gonosz emberek nyomorúságba süllyesztettek; másokat a jók nyomorúságból emeltek ki. Itt e falut vad kéz porrá égeté; ott egy másat jóltevő kezek porból újraépülni segítettek. Itt egy ember rabló által hal meg; amott egy nemes szívű önéltét veszélyeztetve ugrik hab közé, egy előtte ismeretlent megmentendő.

Örömeid és keserveid közt szünetlen szeretettel viseltessél az emberiséghez, melynek kebeléből az erény magvai még soha ki nem száradtak. Szakaszzól szakaszra jönnek idők, midőn nagy kiterjedésű rendbomlások állanak elő; s azt vélnéd olyankor: a gonoszság fékei mind széjjelszakítvák. Nézd keresztül az évkönyveket, s valld meg: ha az erénynek emberi erőt felülhaladni látszó jelenei nem ilyenkor tűnnek-e fel legsűrűbben? Mennél fenyegetőbb állást vesz a rossz, annál szorosab kapcsolatba teszik a jók egymással magokat; s közöttök az emberiség annál tisztább világitásban mutatkozik.

Ezeket meggondolván, bizodalmodat az emberek iránt tisztán megőrizheted akkor is, ha az érdemet üldöztetve, s a lelkes fáradozót céljától elűtten látandod. Egyes történetekből egyetemi következményeket kihozni, tapasztalatlanság. Tekints az egészre; s lehetetlen meg nem vallanod, mikép a világ minden népei közt ezer jó látszik ugyan csirájában megfojtva, ezer küzdő pályája közepén elsüllyesztve, stb.; mégis a míveltség nagyobb-nagyobb terjedését, az erkölcsök szelídülését, az ismeretek közönségesedését, múlt százakat jelenkorral egybehasonlítva, nagy tömegben szemléljük. Vesd össze az időt, mikor Idomeneusz saját gyermekét

megáldozni, gondatlan fogadása miatt, magát kénytelennek hívé vala; az időt, midőn a spártai nép Karthágo szövetségét csak úgy fogadá el, hogy ez templomait embervérrel többé ne fertőztesse; s ismét az időt, melyben a keresztyénség isteni alapítója ellenégeinket szeretni tanított. S nem látod-e e három lépcsőn keresztül az óriási emelkedést? Való, hogy az emberek az isteni tanító szavait közönségesen meg nem tartották; való, hogy időről-időre borzasztó jelek gyakran tűnnek fel: és mégis oda jutottunk, hol a rabszolgaság eltörlése, az ember becsének általános megismerése, s ezredék óta fenálló kasztok összeolvadása kivihetetlennek többé nem látszik; s ugyanazon emberfaj közt, mely valaha embert áldozott, gladiátorait egymást gyilkolni gyönyörködve nézte, a rabszolgává tett embert barmainál kevésbé kímélte, s többéféle. Ezek, s az ilyenek jelei, miképen a népek tanítói, gyakori veszélyeik mellett is, nem hijában szórták a magot. Gyökeret vert az, s az ismeretek temérdek massájával egybeforrva, többé ki nem irtathatik.

Fáradj a hazáért, s ne tenmagadért; így nem leszen okod panaszkodni. Ki magáért fárad, gyakran csalatkozik; ki lelke erejét hazájának szenteli, annak tettei előbb-utóbb sikerrel koronáztatnak meg; s a siker felől az emberiség elismert haladása biztosít.

Hírt és dicsőséget vadászni hiúság. A való nagyságnak épen úgy következése a dicsőség: mint jámbor életnek a becsület; kereset nélkül jön mindegyik.

Sokan a nagy ember külsőjét mesterséggel teszik magokévá: mint coquette a szerelmesét; s azt hiszik, ez úton dicsőségre juthatnak. De ha van ál nagy-

ság, van ál dicsőség is; s amannak kísérője csak ez lehet.

Ovd magad, annak látszani, a mi nem vagy. Törekedjél való nagyságra, ha magadban erőt érzel; de színlett nagyságot mutogatni, gyalázatnak tartsd. E színlés a hazugság minden fajai közt legundokabb.

Színlett nagyság mutogatója az oroszlánbőrbe öltözött számárhoz hasonlít.

Nagyság és szerencse: két egészen különböző dolog; s mégis a sokaság e kettőt rendszerint összetéveszti. Nagyságot szerencsétlenségben megismerni s tisztelni, ritkának adatott.

 Mindennapi mondás: ez az ember szerencsés, amaz szerencsétlen. Mit teszen a név: szerencse?

Timoleon nyert győzedelmek után templomot emelt a Szerencsének. Ő tehát e néven oly valamit értett, a mi hatalmas lény gyanánt az emberi tetteket igazgatja s azoknak kéje szerint kedvező, vagy kedvetlen kimenetelt osztogat. A régi közmondás ellenkezőt tanít: mindenki önszerencséjének kovácsa. Azaz, szerencse kívül az emberen nincs; semmi nem egyéb az, mint az emberi okosság s ügyesség által előhozott jó következés. A ki tehát okos, az szerencsés is, s a ki szerencsétlen, az nem okosan vitte dolgait. Ez a mondás értelme; s így tartá ezt Richelieu.

Mindennapi példák bizonyítják, miképen Richelieu nek s a közmondásnak igazok nincs. Sok oktalán kezdet koronáztatott meg szerencse által; sok okosan intézett terv semmivé lőn. A gazda híven megmívelé földeit; vetései szép reménynyel biztatják; s íme felleg gyűl, s gabonáját aratás előtti napon jégeső veri el. Egy tékozló utolsó forintját lotteriába löki, s néhány

nap múlva a sorshúzás ezrek birtokosává teszi. Mondhatod-e amaz elsőt saját balesete okának? s e másik szerencsáját az ő okosságának tulajdoníthatod-e?

Ember a történet urává magát nem teheti. Fontold meg jól, mit kezdesz; válaszld meg az eszközöket okosságod szerint; munkálj fáradatlanúl; s ha mindent, a mit erőd s körülményed enged, megtettél: nem vádolhatod magadat, bár a kimenetel ohajtásodnak meg nem felel is.

Tenn erődre támaszkodjál; szerencsétől, ha mit nyújt, fogadd el, de ne várj semmit is. Az élet szebb ajándéka istennek, mintsem koczkajáték gyanánt folytassuk. Nem csüggedő erőnek gyakran a sors maga is engedni látszik; azért a szerencse hatalmát ismerd meg ugyan, de általa sem kormányoztatni, sem elrettenteni magadat ne engedd.

Emberi tudomány legfőbb célja maga az ember. Ez a pont, mely körül minden vizsgálataink, törekedéseink kisebb-nagyobb körben forognak.

Ismerd magadat, s magad által az embereket; ez ismeret nélkül tudományod holt tudomány.

Tökéletes ismerettel embernek dicsekedni, esztelen-ség. Magunknak magunkról számot adni, már ez is felette nehéz, és hosszú figyelem s gyakorlat követke-zése: másokról pedig ítéletet hozhatni, nem csak felette nehéz, de felette bizonytalan. E planetáról, hol lakunk, hasonlítás és következtetés által szólunk a többihez: így saját természetünkből, melyet közelebbről vizsgálhatunk, hasonlítás s következtetés által szólhatunk másokról. S e módon nyert tudomány mennyi tévelygésnek adhat helyt!

Mennél több s mélyebb ismerettel bírsz: annál in-

kább érzed az emberi tudomány bizonytalanságát. Ez érzés önhittségtől meg fog őrizni; de vigyáznod kell, nehogy ellenkezőleg kétségeskedés szellemét ébreszsze kebledben. Az élet jól megfontolt, de biztos lépéseket kíván; a kétségeskedés határos a félénkséggel.

A hős jól tudja, miképen a győzelem isten akaratától függ; s szorongó kebelével kezdi legelső ütközetét. Megnyerte azt; s bizodalom támadt benne önerejéhez, mely minden újlag nyerendő győzelemmel nevedezni fog, s új meg új szerencsét von maga után. Így történ az ismerettel is. Minden jól húzott következés biztosbá tesz. De ha biztosnak lenni jó: elbízottnak lenni még rosszabb, mint kéteskedőnek. Mert a biztosság okos vigyázattal jár; az elbizottság pedig oktan vakmerőségre vetemedik; s maga magát buktatja meg.

Az ember külsője és belsője közt természetes viszony van; s ha valakiről ítélni akarsz: mindkettőre figyelmezned kell. Embert egyedül külsőjéről ítélni meg: vendégfogadói bölcsesség, melynek következményi a szerint változnak, amint felső ruhádat, vagy hangodat változtatod. A belsőt a mi illeti, arra csak a külsőn keresztül lehet pillantani; s azt vizsgáló szem elől rejtetgetni nem nehéz.

Mint idegen kézírást, úgy idegen lélekállapotot, idegen érzelmeket és karaktert utánozni, mindennapi jelenet. Színészi ügyesség az emberek közt nagyon közönséges; ezért velök időt tölteni mindig lehet; de általuk megcsaladni is könnyű.

Sok ember olyan, mint a chamaeleon: tetszéseként válthat színt. Sok olyan mint a vitorla: magában mozdatlan áll; de minden támadó szélnek enged, s annak változásaként változtatja irányait, most éjszak, majd

dél felé. Sok ember eszközzé tétetik; mert egyébre nem való. Sok eszközzé teszi magát, hogy saját célait érje el. Ez gonosz, amaz együgyű; s reájok támaszkodván, mindenikben kárt vallhatsz.

Bízni az emberi rényben, az erények legnemesbjei közé tartozik; de e bizodalmat leginkább az egészben helyheztesd; egyesekben számtalanszor fogsz megcsalatkozni.

Az emberiség nagy tömegében az előre, a jobbra törekedés tisztábban vagy homályosabban mindig érezhető; egyesek pedig az egész szellemével, haladásával, s boldogságával ellenkezők sűrűn találkoznak. Ezren hiszik, hogy magányos jólléteket az egész célainak feláldozásával alapíthatják meg; s ezek balúl vezérlett önszeretet miatt hívtelenek az egészhez; nem tudván, vagy tudni nem akarván, hogy az egésznek, melynek részei vagyunk, ártani olyan, mint felgyújtani a várost, hol házat bírunk.

Egyesekből áll az egész; s mégis azokból erre és viszont ezekből azokra az ítélet bizonytalan. Mert minden egyes magában a másiktól különbözik; s ezer egyesek ezerféle különbségeik az egészben összevegyűlven, vegyület által egészen más alakba olvadnak. A lég különféle vegyületekben most széllé, majd vízzé, majd tűzzé alakúl; s ez alakváltozás uralkodik az erkölcsi világban is.

Nyílt szív s egyenes lélek egyesekben ritka tulajdonság; tettetés és rejtegetőzés pedig gyakori. A nagy tömegben lévő emberek közt, népben és sokaságban tettetés és rejtegetőzés természetesen nem foghat helyt.

Ezért a sokasággal legalább minden jelen pillan-

tatban tudhatod: mint állasz? csak azt nem tudhatod: a jövő pillantatban mint fogsz állani?

Jól megértsd: nemzet és sokaság egymástól különböznek. Amaz együvé állott egész, ez több egyesek most ilyen majd olyan számban és alakban történt összecsoportozása. Amannak van állandó pályaköre, melyen a vele összeköttetésben levő nemzetek sorában lassabban vagy gyorsabban, de bizonyos egyetemi rendszerrel mozog; emennek kimért útai nincsenek. Amaz a Balaton, mely saját partjai közt százak óta van és tápláltatik; ez a hullámok, mik a Balatonon gyakorta látható ok nélkül támadnak, s ismét eltűnnek.

Nemzet való szelleme s körülményein épült természetes szükségei s törekedései, a sokaság hullámozó, zajos tolongása miatt, igen sokszor nem kivehetők. Mert a sokaság egyesektől s gyakran saját haszna ellen ingereltetik; s vagy vezetője czélai után értetlenül megy, vagy vezető nélkül hagyatva vakon rohan. De nem ritkán látni fogod azt is, miképen az említett zajos tolongás egyenesen az egész belsőjéből forr ki. E két egymással ellenkező jelenést biztosan megítélni gyakorlott szemet kíván.

Egész nemzetnek is lehetnek és vagynak előítéletei, balszokásai, s más árnyékoldalai, miket felvilágosítani nem pillantat dolga. Gyűlölj minden rosszat; de a rosszak orvoslásában különiséget tarts. Régiség által megszentelt, vagy történetesen jó gyanánt elfogadott balság jó szívben is lehet; s általán fogva nemzet, mint nemzet nem is lehet rossz szívű. Erőszak ritkán orvosol, mert nem világosít fel; példa s tapasztalás által figyelemre bírta emberek egymásután s észrevétlen térnek jobb útra.

Idő a nagy mester! Ez egy generációt természet rendé szerént eltemet, s a következőben eléri célját. Ki tud várni, az sokat tud; s nem csak tud sokat, de tehet, s tenni fog sokat. A bölcs késő öregségében is elülteti a fát, noha hasznával maga nem élhet; de érti, miképen az rendes időre megnő s unokáját gyümölcs-csel enyhíti. Ő tudja, miért kell várni; s ki várás után sok jót nyert, az munkálni a jövő korért sem rest.

Erős rendület viszi véghez nem egyszer, mit hosszú idők békésen nem hajthattak végre. Ez állítást a történetírás igazolni látszik. Azonban tekints mélyebben, s látni fogod a rendületet, vagy hosszú idő által előre készített végrehajtásnak lennie; vagy ha nem, akkor az előre nem készült, s korán vagy kor ellen erőszakosan felkényszerített rengést cél nélkül pusztítani; s vagy az egyetemi szellem által nyomaiban semmivé tétetni, vagy ellenkező esetre következtében a késő maradék nyomorúságát is folyvást eszközölni.

Égi háború és volkánkirohanás miért és mikor szükségesek? Isten tudja, kinek bölcsesége s ereje milliom világokat kormányoz. Ily égiháborúk s volkánkirohanások az erkölcsi világban a néptámadások; s ezek, mint amazok, a sors örök haladású törényeiben irattak meg. Vigyázz, nehogy valaha szentségtelen kezekkel a történetek forgó kerekéhez nyúlj! Nagy Sándor és Etele, Mahomet és Nagy Károly császár, Julius Cæsar és Napoleon csak eszköz valának a sors kezében, kik más időben s más körülmények közt vagy tetteket előhozni nem tudtak, vagy előhozni akarván, mindjárt kezdetben elsülyedtek volna.

Sors választott embere a maga hivatását megérzi. De a választottak sokfélék. Egyik választva lőn, hogy

elvetessék, mint a mag, jövő aratás reménye miatt elrothadandó; másik, hogy érett kalászként tűnjön fel, idejét töltve sarló alá jutandó. Így rothadásra szánt mag vala a két Gracchus; így sarló alá jutott kalász, Julius.

Kit a sors meghívott, annak tiszta látást is ad, a kellő utat s eszközt megadni. Azonban a sors nem szólal meg; s annál kevésbbé hív neveden, hogy czélait munkáljad. Az egész láthatlan, de szakadatlan szövédéssel van egymásba fűzve; s minden szem a lánczban saját helyét jól betölteni köteles. Légy távol a bohóságtól, mintha ember szabad kéj szerént intézhetné a társaság szerencsáját; de buzgólkodjál lehetőleg s pillantatonként haszonra fordítani erőd s értelméd. Így nevetséges önhíttiségtől ment leszesz; s a helyett saját becsed szerény érzése fog kísérni.

A sors a maga menetelét az emberiségben sem teszi oly láthatóvá, hogy azt minden szem olvashassa. Sokan tekintetet sem fordítanak reá; sokan azt hiszik, hogy nékiek figyelmezní sem szükséges, mivel az különben is a magáét megteszi; sokan olvasni akarják, de a betűk jelentését nem tudván, csak találgatnak, s idegen nemű dolgokat tévelygőleg fejtegetnek ki; csak kevés szerezte meg magának a tehetséget, az örök folyamot a maga tisztaságában felvehetni. S ezen kevesek sem dicsekedhetnek, mintha tekinteteik minden időben egyformán élesek lennének.

Az emberiség sorsnak enged; de nem mint rab-szolga. Mindenkinek lehet szabad akaratra felemelkedni. Földből egyéb nem jöhet ki, mint a mit a természet belé alkotott; de vizsgálat és munka a természeti anyagokból mennyi ezer meg ezer alakot állíthat-

nak elő, ilyképen a természetben nem létezőket! Azért ne hidd, mintha ember születnék kész tehetséggel, mint atyja fejéből Pallas Athene. Kebledben és fejedben ezerféle erő szendereg, mit felkölteni, s kifejtetni és alakítani tenn dolgod. Ugyanazon személy teheti magát jóvá vagy gonoszszá, bölcsesé vagy esztelenné, indulat és körülmény rabjává vagy urává; s ez az, a mi az emberben szabad akaratnak mondatik. Isten teremtet, s azt ember nem teheti; de a teremtés által letett anyagnak alakot adni, vagy azt alakról alakra változtatni magában és magán kívül: ez az emberiség hatalmi és szabadsági nagy köre.

Időt kívánó, nagy tervet egész nemzet karakterén s hajlandóságain építeni sikerrel lehet; sokaságon építeni vakmerőség, azt csak szempillantatnyi végrehajtásra lehet használni; egyes embereken egyetemi tervet alapítani tapasztalatlanság. Ezekkel csak segédképen élhetsz, ha őket jól kiismerhetted, s annálfogva vagy tisztáknak találtad, kik bizodalmodat meg nem csalják, vagy gyengéknek, kiket tetszés szerint vezethetsz. Az elsővel sokra mehetsz; ez utolsók csak addig tiéid, míg csel vagy történet szerint más kézre nem jutnak

Vagynak emberek, mint az állóvíz, mely bizonyos határookban áll, de tesped, s haladásra nem való. Mások, mint a csendes folyam, mely akadályra nem lévén, szokott útját egyformán járja. Amazoknak hasznát nem vehetni; ezéken pedig próba nélkül nem építhetsz. Vess útkba akadályt, vagy várd, míg mások vetni fognak; s ha akkor az akadálylyal meg nem küzdve másfelé folynak, csak gyengéiket használhatod; ha pedig megküzdenek, s küzdenek lankadatlan, fűzd őket kebeledhez.

Ily küzdők egyesülete bölcsesség által vezetve a leg-szebb társaság.

Saját karaktert ritka bír; állandót még ritkább. Sok karakter épül értelmi elveken, sok csupa vérmérsékleten, vagy szenvedelman. Elvet, mérsékletet s szenvedelmet változtatni oly dolog, mire ezer példánk van. Sok embert ismertem, kik bizonyos időben ilyen vagy amolyan lélekszint viseltek; s később egészen másat vettek fel. Nem mintha tettetők lettek volna; hanem mivel karakteri alapjaik változván, magoknak is kellett változniok. Sok emberben ismét a karakter helyét dacz pótolja ki; s ezek makacsok, míg ellenkezőjök van; nem lévén pedig, könnyen elhajolnak. Ilyeknek gyakran lesznek mások játékává.

Jól mondja a közmondás: elválasztja hét tél, hét nyár! de gyakran sokkal hosszabb időn túl is az ember változik. S csudáljuk-e? Kor, körülmény, jó vagy bal szerencse, egészség és betegség s több efélék, a legerősb természetet is vagy hirtelen erőszakkal, vagy tartós befolyással elváltoztatják. Mind annyi ok, vigyázni! mert ha az ember szíve gonoszsága nélkül is ily változékony; mennyire nem változékony még azon alak, melyet tettetőleg veszen magára!

Fájdalommal emlékezem sokra, kik tettelve vagy nem tettelve ily változékonyssággal forogtak mellettem. Ily fájdalmat tapasztalni fogsz te is; de óvd magad, hogy általa el ne kedvetlenedjél, s lángod a közremunkálás iránt ne aludjék ki. Felebb is mondám: tekints egyszerre! Egy darab göröngy e földön, bármily színetlen legyen az; de a miatt e szép csillag, társai körében, nem kevésbbé szép színnel ragyog. S e hasonlatot tedd által az emberiségre; s ne nézd, mit

tettek egyes tagok? de szemléld: mivé lőn e nagy nemzetség, mely kezdetben állati hangnál s ösztönnél egyebet nem ismert? Szerencsétlen volna, ki foltokat látván a napban, annak fényességét nem ismerné meg.

Közdolgokbeli tapasztalást közdolgokban élés szerezhetsz, s emberismeretet társalkodás, s nem annyira társalkodás, mint együtt-munkálás emberekkel.

Közre élj: ezt mondtam előbb is; de a magányosságot becsülni és használni tanuld. Sok ismeret, sok érzés csak úgy ver gyökeret szívünkben, ha azt egyedül lévén hosszú háborítatlan gondolkozás által tettük magunkévá. Az élet és munkájában érzélem érzélemre, gondolat gondolatra tolúl; most jön, majd röpi; csak a magányosságban van időnk s nyugalomunk minden egyes érzést, minden egyes gondolatot feltartóztatni, s a többiek sorához állandólag fűzni.

Mindég magányban ülő csak magát hallja, és sem ellenmondást tőrni nem tanul, sem a tárgy mások által így vagy amúgy nézett oldalait nem ismeri. A zajban élőnek önszívét és lelkét mélyen vizsgálni ideje nem marad; s így gyakorlat által ugyan készséget nyerhet, tettelegi, egyes ismereteket szerezhethet: de talentumát rendszeres haladásban kifejtenie, s ismereteit egészítenie nem foghatja. Kettőt köss együvé, s méltasd a költő mondását:

«Csendes magányban fejlődik a talentom,
Világi zaj közt állandó karakter.»

E szerint éltesd fő törvénye legyen: magányban tökéletesülni, s a köztársaságban magányos készülétedet szünetlen haszonra fordítani.

Hazád szolgálni, s hazád dolgait kormányozni: e

kettő nemcsak megfér, de összeköttetésben is van egymással. Kit saját keresménye nem táplálhat, az a társaság terhére él. Ki gazdagságot igazságos úton gyűjt, az a közös hazának gyűjt kincset; jólbíró lakosokban áll az ország gazdagsága.

Ki háznépet táplál, az a haza gyermekeinek egy részét táplálja; ki háznépet a rény elveiben tart, az a közös hazának tart hív polgárokat.

Férj és atya: tiszteletre méltó két nevezet. Ki gyermeket nevel, az a hon iránt szent kötelességet teljesít. Neki adatik a jutalom: közönségért tett szolgálatok után, szeretett hölgy és szülöttek karjain önérzéssel pihenni.

Társalkodás: az emberi természettel együvé forrva van; ki a nélkül él, az a természethez hívtelen.

Különbség van: közdolgok folytatásában másokkal együtt lenni; vagy azokon kívül másokat fogadni és felkeresni.

Közdolgokban szoros igazságot szólni s tenni, bár ezren vegyék is kedvetlenül, el nem engedhető kötelesség. Társasági körben kedvetlenséget távoztatni emberség. De emberség és hízelkedés vagy csapodárság nem egyforma jelentésűek. Hízelkedni mindenütt alacsonyosság.

Közdolgokban hallgatni, hol káros vélemény vagy tett nyilatkozik, hű polgárnak nem szabad; társasági körben inkább hallgatni, mint haragot gerjeszteni, illendőség. De itt és ott csak egyenes, nyílt lélek, csak jóakarat és résztvevő kebel tesz az okos ember való becsét. És számláld ide a türelmet is.

Idegen véleményt túrni, kevés tud; pedig ki túrni nem tud, hogyan kívánhat türetni? Csak a gonoszt

ne tűrd, egyébként az ellenkező véleményt, hol kell, ostromold, de azt, vagy érette birtokosát gyűlölnöd, igazságtalanság. Mert nem megtörténhetik-e, hogy két ellenkező közt igazad neked nincs? s feltéve, hogy igazad van, mit vét az, ki gonoszság nélkül, meggyőződés után ilyen vagy olyan véleményt lát valónak?

Tűretlenség a lehető megegyezést előre kizárja. Mit is okozhatna jót oly indulat, mely önhittségből s kevély szeretetlenségből származik?

Keressed a valót! ez intés vizsgálatra int, s vizsgálat szelleme tisztelettel járul minden véleményhez, mely gonoszság bélyegét magán nem hordja.

Ki valót keres, annak lehetséges önhibáját elismerni, s mástól tanulni. Emberek közt ritka kincs, de a kincsek közt nem utolsó.

Fogadd el a jót mástól, de vizsgálva; s ten meggyőződésedet könnyen ne változtasd. Változékonyság és fejeskedés egyformán nagy hibák.

Rényt csak úgy bírhat, ha azt saját szívedből fejtetted ki; azt mástól átalvenni, s divatköntösként magadra venni nem lehet.

Meleg kebellet tégy mindent, a mihez fogsz, s meleg kebellet szólj mindent, a mit beszélsz; így beszéded és tetteid saját színt és erőt, és kellemet nyernek. Idegen példa csak ilyen embernek használ; ilyen a más rényeit nem utánozza, de mással hasonló rényt követ el, önszíve mozdultából. Tedd hozzá: ilyen ember a mástól tanult ismereteket úgy plántálja által magába, hogy azok ott gazdag életre virúlnak fel. Hidegség emberben, mint egész természetben, minden tenyészet gyilkosa.

Ki nem tett mindent, mit tennie kellett s lehetett vala, az boldog nem lesz. Ki pedig emberi s polgári kötelességeit híven teljesíté, az önértésében boldog lehet; de lesz-e valósággal? azaz, lesz-e általánosan? más kérdés.

Boldogság nem pillantatnyi gyönyör érzelme. Pillantatnyi gyönyört érezhet a hijában élő, a gonosz is; de a boldogságra önértésből eredt léleknyugalom kívántatik; s ez csak annak lehet sajátja, ki a természet nagy és szent intéseit érteni tudta, s célirányosan követte.

A természet egyetemi törvénye: az egésznek fenntartása, kifejlése, és haladása az érelem végpontjáig; s mind ezt halandó szem csak egyes jelenetekben láthatja s kísérheti. E törvény az, minek valamint a világ minden más egyenkénti részei, úgy az ember is alárendeltetett, hogy annak betöltésére kény és fájdalom után együtt munkáljon; azért bár boldog lenni mindenki szeretne, mindenki törekszik: még se hidd, mintha Isten az emberi élet céljává e törekvést rendelte volna. Természethez, emberiséghez hű kebelnek kísérője lehet boldogság, mint magas erénynek a dicsőség: de kitűzött cél gyanánt tekinteni azt, csalatkozás.

Fásult szív boldogságot nem érezhet, nemtelen szív nem bírhat: a nemeskeblű érezheti s bírhatja azt, de sokszor díjúl mondhatlan gyötrelmet nyér. Jele, hogy a célta nem hibázó természet, más célokat tett ki számunkra.

Mi a boldogság?

Az emberek száz meg százfélét hittek annak lenni; s mind az nem egyéb eszköznél, mi által azt elérhetni reméllék vala s elérni mégsem tudhaták. Mind azért,

mert törekvésök czélát az eszközzel összetéveszték; mind azért, mert oly valamit tettek czéllá, a mi csak más, való czél után küzdés következeként tűnhet fel.

Boldogság fájdalommal, s keserűséggel együtt meg nem állhat. Mondhatod-e, hogy ember általánosan boldog lehet? Embernek időről időre lehetnek örömei; de azok vagy hirtelen enyészve keservekkel váltattak fel, vagy hosszasban maradva, únalomba mennek által.

Érzékeny szívnek több fájdalom jut, mintsem általános boldogságra számot tarthasson: érzéketlen sem jót, sem rosszat nem érezhet. A megadás nyúgalma csendes érzemény; de szenvedés következése, s annak emlékezetét le nem vetkezheti. Megkeményedés a fájdalom iránt, az öröm útát is bezárja; s érzéketlenséggé vál. Higy nekem, e szó boldogság, egyike a legbizonytalanabb, s legszűkebb értelmű kifejezéseknek; s ki boldogságot vadász, árnyékot vadász. Teljesített kötelesség s nemes törekvések önérzése küzdés s bánat közt is nyúgalmat tenyész; s ha e nyúgalommal, boldogság czím alatt, megelégszel: annak megnyerése szép, jó s erős léleknek keresés nélkül, csupán tettei következésében, bizonyos.

Minden egyes ember, még a legnagyobb is, parányi része az egésznek; s minden rész az egészért lévén alkotva: azért kell munkálnia is. Ki saját jóllétét egyetlenegy főczél gyanánt űzi, nevetségessé teszi magát minden gondolkozó fej előtt. Az emberiség, mint az Óceán, melynek ezredeig, myriádokig tartó élet rendelteték: egy ember, mint egy buborék, mely támad, ide s tova hanyatlik, s pillantat múlva széjjel pattan, a megmérhetlen tömegben eltűnendő.

Ez ellentételben vígasztaló gondolat fekszik. Mert saját kicsinyvultunk érzete, az egész nagyságára vetett tekintet által magasztaltatik fel; s egyszersmind a kétségbeesés keserítő gyötrelmeit szenvedések közepette is elkerülhetjük. Ugyanis, bár minden küzdéseink mellett magunk számára jobb napokat nem vívhatánk ki: de tisztán érezve, hogy emberi rendeltetésünk főczéla nem is ez vala, nem nézünk átokkal vissza a pályára, mely ha nekünk töviset hozott is, nemünknek most vagy jövődöben virágot és gyümölcset teremhet.

Most pedig, szeretett gyermek, isten veled! Most még a gyermekkor bájos álmai kebeledhez gondot férni nem engednek; de eljön egyszer az idő, s a tapasztalás égető nappala tégedet is felébreszt. Ha majd e felébredés kínos óráiban e lapokat előveended, jusson emlékezetedbe: miképen a felébredés kínos órájának gyötrelmeit én is teljes mértékben szenvedtem; azonban szerelmemet az emberiség s bizodalmat az örök sors iránt híven megőrizni törekvém; s hidd el nekem, ki e kettőt bírja, az füstbe ment remények után sem fog vígasztalás nélkül maradni.

TARTALOM.

		Lap
Kölcsey Ferencz írta Angyal Dávid		5
1.		
VERSEK.		
Vég nyugalom	57	
Kivánság	58	
Phantasia	58	
Kedves sirja	59	
A holdhoz	60	
A költő	60	
Szemerémhez	61	
A sonetto	65	
Az acatia	65	
Génius száll . . .	66	
Tiszták miként . . .	67	
Minden órárn	68	
Veszteség	70	
Ajánlás	70	
Óhajtas	70	
Hiacynthus	70	
Átok	71	
Panasz	71	
Egy ifjú sirján	71	
Rádaynak sirján	72	
Egykor homályos . . .	72	
Jegyváltó	73	
Ábránd	73	
Szemere Pálhoz	74	
Ideál	75	
Édes kín	76	
Élet	76	
Laurához	77	
Vilma emlékkönyvébe	78	
Küzdés	79	
Róza	81	
A szenvedő	83	
Az ivó	83	
Rákos nymphájához	84	
Tudatlanság	84	
Borkirály	86	
Elfojtódás	86	
Szerelem	87	
A lyány dala	89	
Hol a virány . . .	90	
Lyány ült . . .	90	
Rény	91	
A földhez	92	
A reményhez	93	
Fejdelmünk haj . . .	94	
Képzelethez	95	
Szép Lenka	96	
Rákos	98	
Bú kél velem . . .	99	
Dobozi	100	
Bordal	105	
Csolnakon	106	
Hymnus	106	
Remete	108	
Vérmenyekző	111	
Zápor	117	
Zsarnok	118	
Vanitatum vanitas	118	
Panasz	121	

	Lap		Lap
Édeskedő	122	Kölcsey	151
Ki búban ül . . .	122	Könnycsepp	152
Talányok	123	Búsán csörög . . .	153
Lotti	127	Huszt	154
Tanács	127	Mária Terézia	154
Igazság	127	Távozás	154
Remény, emlékezet	129	Munkács	154
A nyugtalan	130	Vész	155
Berkemhez	131	Kazinczy	156
Endymion	131	Átok	156
Vigasztalás	134	Intés	157
Esti dal	135	Tisztujítás	158
Emlék	135	Emléklapra	159
Áldozat	136	Hős	159
Holdhoz	136	Versenyemlékek	160
Jennyhez	137	Felírás Kende Zsigmond há-	
Echo	137	zára	161
Drégel	138	Emléksorok Klobusiczky Ma-	
Szerelemhez	138	tildhoz	161
Alkonyi dal	139	Éji temetés	161
Rév előtt	140	Paulina emlékkönyvébe	162
Hozzá	140	Zrínyi második éneke	163
Derű	141	Szép Erdély	164
Balassa	141		
Hervadsz . . .	142		
Költő	142		
Vándor remény	143		
Ültem én . . .	144		
Hév naptól	144		
Vágy	145		
Pipadal	145		
Vándor	147		
Honvágy és szerelem	148		
Epigrammák	149		
Zrínyi dala	150		
Szondi	151		

II.

PRÓZAI MUNKÁK.

Csokonai Vitéz Mihály	165
Berzsenyi Dániel versei	177
Körner Zrínyijéről	185
Emlékbeszéd Kazinczy Fe-	
rencz felett	240
Emlékbeszéd Berzsenyi Dá-	
niel felett	251
A magyar nyelv ügyében	261
Parainesis Kölcsey Kálmán-	
hoz	267

A KÖLTEMÉNYEK CZÍMEI ÉS KEZDŐ- SORAI.

	Lap		Lap
Ábránd ~ ~ ~ ~ ~	73	Búsan csörög a lomb ~ ~ ~	153
A dalköltőn fekszik átok... 156	156	Bús düledékeiden, Husztnak romvára megállek ~ ~ ~	154
Aeoli hárfa gyanánt zeng a költő dala hozzád... ~ ~ ~	162	Bús vihar kél, duzzad a hab Bűszke magyar vagyok én, keleten nőtt törzsöke fám- nak ~ ~ ~ ~ ~	155 151
A földhez ~ ~ ~ ~ ~	92	Csak bor, csak lyány sze- relme ~ ~ ~ ~ ~	86
A holdhoz ~ ~ ~ ~ ~	60	Csolnakon ~ ~ ~ ~ ~	106
Ajánlás ~ ~ ~ ~ ~	70	Csöndes ifjú járdal andalogva	152
A költő ~ ~ ~ ~ ~	60	Derű ~ ~ ~ ~ ~	141
A költőnek lángkeblében... 142	142	Dobozi ~ ~ ~ ~ ~	100
Áldozat ~ ~ ~ ~ ~	136	Dördül az ég, s villámot lőtt	117
Aldozatom két istenség oltára felett áll ~ ~ ~ ~ ~	136	Drégel ~ ~ ~ ~ ~	138
Alkonyi dal ~ ~ ~ ~ ~	139	Echo ~ ~ ~ ~ ~	137
Alkوتا munkás kéz engem; s a szöke Szamosnak... 161	161	Édeskedő ~ ~ ~ ~ ~	122
A lyány dala ~ ~ ~ ~ ~	89	Édes kín ~ ~ ~ ~ ~	76
A nyugtalan ~ ~ ~ ~ ~	130	Egy dalt, egy dalt ~ ~ ~ ~ ~	84
A reményhez ~ ~ ~ ~ ~	93	Egy ifjú sírján ~ ~ ~ ~ ~	71
A sonetto ~ ~ ~ ~ ~	65	Egykor homályos érzetek ál- main ~ ~ ~ ~ ~	72
A szenvedő ~ ~ ~ ~ ~	83	Éjfél van, már Luna leszáll, s eltűnik az óra ~ ~ ~ ~ ~	71
Átok ~ ~ ~ ~ ~	71	Éji temetés ~ ~ ~ ~ ~	161
Atok ~ ~ ~ ~ ~	156	Elfojtódás ~ ~ ~ ~ ~	86
Az acatia ~ ~ ~ ~ ~	65	Élet ~ ~ ~ ~ ~	76
Az ivó ~ ~ ~ ~ ~	83	Éltem, de magamat önkényt eltemettem ~ ~ ~ ~ ~	123
Balassa ~ ~ ~ ~ ~	141	Éltünk rögs határain ~ ~ ~	129
Balsors a kit számkivete 108	108	Emlék ~ ~ ~ ~ ~	135
Bátorság ad erőt, pályán a gyáva hanyatlik ~ ~ ~ ~ ~	161	Emléklapra ~ ~ ~ ~ ~	159
Berkemhez ~ ~ ~ ~ ~	131	Emléksorok Klobusiczky Ma- tildhoz ~ ~ ~ ~ ~	161
Boldog a kit szent berek al- konyában ~ ~ ~ ~ ~	58		
Boldog kinekszép hont adának	61		
Bordal ~ ~ ~ ~ ~	105		
Boríts el édes álmaiddal ~ ~ ~	58		
Borkirály ~ ~ ~ ~ ~	86		
Bú kél velem, bú jár velem 99	99		

	Lap		Lap
Endymion ~ ~ ~ ~ ~	131	Isten áldd meg a magyart ~ ~ ~	106
Engem lombok hives éjjelére ~ ~	75	Itt az írás, forgassátok ~ ~ ~	118
Epigrammák ~ ~ ~ ~ ~	149	Itt epedett, itt dőlt kebelemre	
Esti dal ~ ~ ~ ~ ~	135	a mennyei lyányka ~ ~ ~	70
Fejdelmünk hajh! vezérünk		Jaj nekem, s jaj annak a ki	
hajh ~ ~ ~ ~ ~	94	engem ~ ~ ~ ~ ~	121
Felírás Kende Zsigmond há-		Jegyváltó ~ ~ ~ ~ ~	73
zára ~ ~ ~ ~ ~	161	Jennyhez ~ ~ ~ ~ ~	137
Fellegi bérceiden, ó Drégel		Jön búsan az éjjel, orczája	
vára, kereslek ~ ~ ~ ~ ~	138	borong ~ ~ ~ ~ ~	89
Génus száll az énekes mellébe	66	Jősz, leányka, lángszemekkel	137
Gyakorta jött felém szent fáim		Kazinczy ~ ~ ~ ~ ~	156
alkonyában ~ ~ ~ ~ ~	75	Kedves sirja ~ ~ ~ ~ ~	59
Haldoklott, ah, lábai előtt a		Kertemre szeliden ~ ~ ~ ~ ~	135
mennyei gyermek ~ ~ ~ ~ ~	70	Kertje csendes alkonyában	138
Halljad fényszekeredben ~ ~ ~	73	Kéred bajnok, hű szerelmem	81
Hallottad-e a fülmilének ~ ~ ~	83	Képzelethez ~ ~ ~ ~ ~	95
Hervadsz, hervadsz ~ ~ ~ ~ ~	142	Két istenasszony, a midőn	
Hespériának szent virányain	65	születtem ~ ~ ~ ~ ~	60
Hév naptól hervadtában ~ ~ ~	144	Kétségtől rettegve, bánat közt	
Hiacynthus ~ ~ ~ ~ ~	70	nyugtalan ~ ~ ~ ~ ~	141
Hints rózsát e sirra magyar!		Ki búban ül, víg lesz en ő	122
s érezzed az égi ~ ~ ~ ~ ~	72	Ki sirja ez, hús bükknek éjje-	
Hogyha pályád ellenébe ~ ~ ~	127	leben ~ ~ ~ ~ ~	59
Hol a virány, a melyet gon-		Kivánság ~ ~ ~ ~ ~	58
dolok? ~ ~ ~ ~ ~	90	Kölcsy ~ ~ ~ ~ ~	151
Hold, szelid hold, felhőd kár-		Költő ~ ~ ~ ~ ~	142
pítjában ~ ~ ~ ~ ~	136	Könnycsepp ~ ~ ~ ~ ~	152
Holdhoz ~ ~ ~ ~ ~	136	Közte sűrű kénynek, fájda-	
Hol fejedelmi terem foga-		lomnak ~ ~ ~ ~ ~	77
dott fejedelmi lakókat ~ ~ ~	154	Kürtét vadász zendíti meg	145
Hol van a hon, melynek Ár-		Küzdés ~ ~ ~ ~ ~	79
pád vére ~ ~ ~ ~ ~	150	Laurához ~ ~ ~ ~ ~	77
Honvágy és szerelem ~ ~ ~ ~ ~	148	Láng vala keblemben, s ah	
Hozzá ~ ~ ~ ~ ~	140	késtél oltani lángom ~ ~ ~	71
Hős ~ ~ ~ ~ ~	159	Légyenek érzésim szentek,	
Huszt ~ ~ ~ ~ ~	154	mint isteni lantnak ~ ~ ~	70
Hymnus ~ ~ ~ ~ ~	106	Lengesz, hogy szeliden nyu-	
Ideál ~ ~ ~ ~ ~	75	godjék sirja homályán ~ ~ ~	71
Igazság ~ ~ ~ ~ ~	127	Lengve sötét part árnyai közt	
Igyunk derűre ~ ~ ~ ~ ~	105	a csolnak amott száll ~ ~ ~	154
Intés ~ ~ ~ ~ ~	157	Leszáll az estve, nyíl az égi	
Istenasszony, képed sugarától	60	pálya ~ ~ ~ ~ ~	131
		Lobogtattam vitorlámat ~ ~ ~	130

	Lap		Lap
Lotti ~ ~ ~ ~ ~	127	Rabló jön! és Dobozi már ~ ~ ~	100
Lomb, te csörögve lehullsz; kertem rózsája, te hervadsz	140	Rádaynak sirján ~ ~ ~ ~ ~	72
Lyány ült a hold fényében	90	Rákos ~ ~ ~ ~ ~	98
Magasan, magasan ~ ~ ~ ~ ~	91	Rákos bolyongék partjaidon, s vized ~ ~ ~ ~ ~	98
Mária Terézia ~ ~ ~ ~ ~	154	Rákos nymphájához ~ ~ ~ ~ ~	84
Messze határokról mint vágyva jön a darú vissza ~ ~ ~ ~ ~	151	Remete ~ ~ ~ ~ ~	108
Mért sereglesz hű nemesség?	158	Remény, emlékezet ~ ~ ~ ~ ~	129
Mi légyen egy sohajtás s lágy tekintet ~ ~ ~ ~ ~	87	Reng a hullám, röpül sajka	147
Minden virágát életemnek	78	Rény ~ ~ ~ ~ ~	91
Minden órám csüggesztő ma- gányom ~ ~ ~ ~ ~	68	Rév előtt ~ ~ ~ ~ ~	140
Mint zúgó szél a szirtnek homlokán ~ ~ ~ ~ ~	79	Róza ~ ~ ~ ~ ~	81
Munkács ~ ~ ~ ~ ~	154	Sirba Kazinczy leszállt; s későn fakad érte hevítvén	156
Myrtus homlokomon és bűvös acatialombok ~ ~ ~ ~ ~	65	Sir vala, gyöngé fiát dobogó kebelére szoritván ~ ~ ~ ~ ~	154
Négy szócskát üzenek, véd jöl kebeledbe, s fiadnak ~ ~ ~	159	Szállj képzelet, szállj rózsá- fátyolodban ~ ~ ~ ~ ~	95
Néktek szent legyen e lant: Ámor, Gratia, Phœbus ~ ~ ~	70	Szelid halom, s te zöldellő berek ~ ~ ~ ~ ~	83
Nyisd fel ó lángzó kebeled, dicső hölgy! ~ ~ ~ ~ ~	140	Szemere Pálhoz ~ ~ ~ ~ ~	74
Nyögsz, ah, ha nemzetek fe- lett ~ ~ ~ ~ ~	134	Szemerémhez ~ ~ ~ ~ ~	61
Nyögvé kél az esti szellet	139	Szent berek, itt hol örök vi- zeid forrása kicsordul ~ ~ ~	131
Nyugszik az ősz bajnok, de nyomán Hős gyermeke fel- kél ~ ~ ~ ~ ~	149	Szent kebeledből ~ ~ ~ ~ ~	92
Nyugszik Hasszán sátorában	111	Szerelem ~ ~ ~ ~ ~	87
Ohajtás ~ ~ ~ ~ ~	70	Szerelemhez ~ ~ ~ ~ ~	138
Ohajtom én hűs sirhalomban	57	Szép Erdély ~ ~ ~ ~ ~	164
Ohajtozva, szív-epedve ~ ~ ~	122	Szép Erdély barna fűrtű ~ ~ ~	164
Oh sirni, sirni, sirni ~ ~ ~ ~ ~	86	Szép Lenka ~ ~ ~ ~ ~	96
Ömledező csermely, s te szelid berek, árjai mellett ~ ~ ~	135	Szép Lenka vár a part felett	96
Panasz ~ ~ ~ ~ ~	71	Szép tavaszom mezején, mint istení Gratia, bolygék ~ ~ ~	127
Panasz ~ ~ ~ ~ ~	171	Sziklai lyány, hivlak! «Hiv- lak» felel ætheri hangod	137
Paulina emlékkönyvébe ~ ~ ~	162	Szív életemnek vitorlája! ~ ~ ~	140
Phantasia ~ ~ ~ ~ ~	58	Szondi ~ ~ ~ ~ ~	151
Pipadal ~ ~ ~ ~ ~	145	Talányok ~ ~ ~ ~ ~	123
		Tanács ~ ~ ~ ~ ~	127
		Távozás ~ ~ ~ ~ ~	154
		Te lásd meg, ó sors, szen- vedő hazámat ~ ~ ~ ~ ~	163
		Te sirhalomnak bús homálya	76
		Ti néma bús vidékek ~ ~ ~	76
		Tiszták, miként Arethusának	67

	Lap		Lap
Tisztujítás ~ ~ ~ ~ ~	158	Vérmenyekző ~ ~ ~ ~ ~	111
Tudatlanság ~ ~ ~ ~ ~	85	Versenyemlékek ~ ~ ~ ~ ~	160
Tudok vigan nevetni ~ ~ ~	85	Veszteség ~ ~ ~ ~ ~	70
Ültem csolnakomban ~ ~ ~	106	Vész ~ ~ ~ ~ ~	155
Ültem én a forrás mellett ~	144	Vész ébred, üvölt az éjjeli szél ~ ~ ~ ~ ~	161
Vad Oceánnak mély hullámain	93	Vigasztalás ~ ~ ~ ~ ~	134
Vak vagy-e te szent Igazság?	127	Vilma emlékkönyvébe ~ ~ ~	78
Vágy ~ ~ ~ ~ ~	145	Virtus s igazság zengtek nyelvén	118
Vanitatum vanitas ~ ~ ~	118	Volnék csak kis madár ~ ~	145
Vándor ~ ~ ~ ~ ~	147	Zápor ~ ~ ~ ~ ~	117
Vándor remény ~ ~ ~ ~ ~	143	Zeng hazát és zeng szerel- met ~ ~ ~ ~ ~	157
Vándor remény csapongva jár	143	Zrinyi dala ~ ~ ~ ~ ~	150
Vedd e gyűrűt reszkető ke- zemből ~ ~ ~ ~ ~	73	Zrinyi második éneke ~ ~ ~	163
Vedd, Iyánka, búcsúm, vedd áldásomat ~ ~ ~ ~ ~	161	Zöld partján éltem a Tiszá- nak ~ ~ ~ ~ ~	148
«Védni menj el engem és hazád» ~ ~ ~ ~ ~	159	Zsarnok ~ ~ ~ ~ ~	118
Végnyugalom ~ ~ ~ ~ ~	57		

PH
3132
M3
köt.14

Magyar remekírók

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

LESZIKK KÖNYVKÖTŐ BUDAPEST